L. eleg. g.
205a -1
B. L. lat. pag. 532.
<36630263630016
<36630263630016
Bayer. Staatsbibliothek

Antonius Lockermayr poëseos studiosus
1795 et 6

1 abraham nunquam carior fuit
2 jam tempus erat ...
3 Juvenes consurgunt, et ...
4 abraham veniam petit et osculatur ... nas

Antonius Lockermayr Poëseos Studiosus
Jobenensis Bojus 1797

Literis vacavi Ratisbonae
1 7 92.

Ad simplicem usum F. Sigismundi
Lockermayr Clerici Cambensis 1797.

Constitit 40 X.

N. 5714.

Ex

Concessione A. R. P. Gabrielis
Pietschmit,
Min. Prov. A. 1799.

Ad [illegible] Sigismundi [illegible] 1797.

INSTITUTIONES AD ELOQUENTIAM.

PARS PRIOR

INSTITUTIONES ORATORIAS COMPLECTENS AD USUM SCHOLARUM AUSTRIACARUM

venalis est 27½ Crucif.

VINDOBONAE,
TYPIS JOAN. THOMAE NOB. DE TRATTNERN,
CAES. REG. AULAE TYPOGR. ET BIBLIOP.
MDCCLXXXVIII.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS

INSTITVTIONES AD ELOQVENTIAM.

PARS I.

QVAE INSTITVTIONES ORATORIAS COMPLECTITVR.

TRACTATIO DE PROLEGOMENIS.

Accedens ad artem oratoriam ante omnia generalibus iis notionibus instituendus est, quae limina quasi quaedam & vestibula sunt artis, & per quae omnem accedentem ad ipsa artis adyta transire oportet. Redigemus rem totam hanc ad paucissima capita.

§. I.

De Oratoria universe.

a. Oratoria est ars docens eloquentiae comparandae rationem, seu ut communiter definitur, est ars & disciplina bene dicendi; ejus definitionis vocem fortassis nonnihil ambiguam *bene dicendi* Quintilian. l. 2. c. 16. interpretatur sic: ut bene dicere idem sit ac ornate, graviter ac copiose loqui; & oratoria proinde disciplina docens ornate, graviter copiose loqui.

Annot. Concludit equidem eloquentia & Oratoriam & Poëticam; sed quoniam prior natura, magisque in usu vitae humanae posita species est Oratoria seu eloquentia soluta, istam eloquentiae nomine hoc loco continenter intelligimus.

b. Eloquentia igitur, ad quam ars oratoria instituit, est facultas copiose, perspicue, ornateque dicendi: & qui sic dicere noverit, Eloquens seu Orator vocabitur.

1. *Annot.* Graeci Oratoriam vocant Rhetoricam, & Oratorem Rhetorem, derivantur enim hae illorum denominationes a graeco verbo ῥέω; quod dico, vel loquor interpretamur, & sunt hae significationes prorsus aequipollentes.

2. Malunt tamen nonnulli Rhetorem appellare, qui praecepta eloquentiae novit traditque, oratorem autem, qui iisdem utitur; distinctione justo subtiliori: cum neque usurus sit recte praeceptis Oratoriae, nisi qui artem norit; & docturus omnino misere, qui ad usum praecepta traducere ignoraverit.

verit. Unde ipſe Cicero librum, quo eloquentiae rationes docet, de Oratore inſcripſit.

c. Eſt autem ars oratoria ex diligentibus naturalis eloquentiae obſervationibus orta; ſiquidem diſcrimen primo aliorum bene, aliorum vero male & inepte diſcentium notandum eſt; tum ubi cultura acceſſit, ex notationibus hujusmodi conſtantibus praecepta certa collecta ſunt, quorum complexus artem conſtituit. Itaque ars quidem ex eloquentia naturali; ex arte autem deinde eloquentia artificialis extitit.

d. Finis, quem omnis orator praefixum ſibi in mente gerere debet, eſt: perſuadere dictione, hoc eſt: diſerta oratione quempiam impellere ad aliquid credendum, agendum, omittendum.

e. Officium autem oratoris ajunt eſſe: appoſite ad perſuadendum dicere, id quod fit docendo, delectando, & movendo. Docebit autem orator argumentis & argumentationibus, delectabit, ſi ornato, illuſtri, & apto dicendi genere uſus fuerit, & movebit amplificatione, affectibusque opportune adhibitis.

Annot. Haec ſi praeſtat orator, & officio ſuo egregie defunctus eſt, & finem etiam propoſitum, quem internum vocant, & qui ab officio vix diverſus eſt, obtinuit, quamquam alter externus, id eſt, ipſe auditoris perſuaſio, non ſemper conſequatur, quarumcumque demum circumſtantiarum vitio.

f. Tractationis oratoriae materia eſt juxta Ariſtotelem quaelibet quaeſtio ad dicendum propoſita. De qualibet enim propoſita quaeſtione ornate, graviter, copioſeque diſſeri poteſt. Solet autem omnis & cujuscunque artis materia dici id, circa quod ars occupatur. Sic medicina morbis & vulneribus curandis occupatur, quae propterea artis medicae materia reputantur.

g. Duorum vero generum ſunt quaeſtiones, quae oratori ad dicendum proponi poſſunt; nimirum aliae infinitae, quae nullis loci, temporis, aut perſonae circumſtantiis definiuntur aut circumſcribuntur, vocanturque *Theſes*; aliae autem finitae, quae certis adjunctis rei, loci, perſonae &c. veſtitae jam & conſtrictae ſunt, quae *Hypotheſes* vel *Cauſſae*, vel etiam *Controverſiae* appellari ſolent.

1. *Annot.* Sic e. g. nudae hae propoſitiones: *pax eſt facienda, bellum eſt ſuſcipiendum, peregrinationes in exteras provincias ſunt inſtituendae*, &c. infinitae ſunt, ſeu *theſes*, ſunt enim ab omnibus omnino adiunctis expoliatae; contra *hypotheſes* vocabuntur, ubi primum circumſtantiis ſuis conveſtitae fuerint eaedem hae propoſitiones. e. g. *Pax ab Anglis facienda eſt cum Americanis, conditionibus, quas hi juſte deſiderant; aliquibus addictis, aliquibus negatis. — Bellum ab Hiſpanis contra Algerienſes pyratas nunc praeſertim, cum oris prope omnibus Chriſtianis inſultant, ſuſcipiendum eſt — Peregrinationes in exteras provincias non niſi matura aetate, animo ſcientiis inſtructo & virtutibus confirmato inſtituendae ſunt.*

2. Fa-

2. Facile hinc liquet vis illius enunciati, quod passim occurrit apud oratores nempe *hypothesim revorare ad thesim*, quod idem omnino est, ac propositionem aliquam finitam seu particularem circumstantiis suis, quibus circumdata est, expoliare, & ita ad infinitam seu generalem reducere, id quod usu admodum frequenti obtinet, & saepissime necessarium est.

3. Hodierno usu quaestiones, de quibus orator agere constituit, fere propositiones nominantur.

h. Cujuscumque demum generis propositiones sint, bifariam considerari possunt, & ab Oratore diligenter debent, nempe: an principales sint, an vero incidentes?

1. Est autem *propositio principalis*, quae a Cicerone vocatur *Crinomenon*, illud, quod praecipue & unice in oratione attendendum est, & ad quod probandum omnibus rationibus unice perpetuoque incumbendum est Oratori.

2. *Propositio incidens* autem ea est, quae propter aliud, nempe propositionem principalem remotius arcessitur, & tractanda assumitur, adeoque ad illam etiam dirigenda est.

Annot. Exemplum habes in propositione e. g. *Iudices venales graviter puniendi sunt.* Ad hanc probandam plures aliae assumuntur, e. g. *Iudices venales justitiam gravissime violant; Iudices venales infames sunt; Iudices venales cives fortunis spoliant, ac proptera habendi sunt fures & latrones publici; Iudices venales ingens damnum & de-*

& dedecus reipublicae adferunt ; Iudices venales Deum juxta & Principem graviſſime offendunt , quorum munere funguntur & abutuntur &c. Omnes hae propoſitiones ad primam ordinantur, propter illam enim aſſumtae ſunt, ac proinde illa prima propoſitio eſt Crinomenon. Poſſunt fortaſſis acceſſi adhuc aliae propoſitiones ad ſtabiliendam primam e. g. *Regna ſtant juſtitia ; Principum munus primum eſt juſtitiam ſubditis adminiſtrare &c.* Sed hae erunt incidentes, paucis expediendae, & continuo ad venales judices revertendum eſt.

b. Majorem in modum juvenibus inculcanda eſt haec doctrina de attendendo Crinomeno, eoque tanquam ad ſcopum conferendis omnibus viribus, de abſolvendis autem leviori brachio propoſitionibus incidentibus ; quoniam juventuti fere familiare eſt extra oleas vagari ; quod tamen a pueris jam dediſcere magnopere intereſt.

i. Spectatis variis finibus , quos Oratores ſibi praefigere poſſunt, in principalibus hujusmodi propoſitionibus , praeceptores tres ſupremas claſſes conſtituerunt, ad quarum aliquam revocaretur, & ex cujus propriis fontibus repeteretur, quidquid Oratori elucubrandum occurreret. Sunt hae ſupremae claſſes, alias etiam cauſſarum genera dictae : *Genus demonſtrativum, genus deliberativum, & genus judiciale.*

1. *Genus demonſtrativum* (dictum aliter *exornativum* aut etiam *apodicticum*) complectitur eas omnes propoſitiones, quae ad laudem vel vituperationem quoquo modo pertinent, aut referuntur. Itaque hujus cenſus erunt omnes pro-

propoſitiones *gratulatoriae*, *ſalutatoriae*, *gratiarum actoriae*, *panegyricae*, *funebres &c.* Solet vero in hoc genere praeſertim *honeſtas* aut *turpitudo* prae oculis haberi ab Oratore.

2. *Genus deliberativum* comprehendit, quidquid ſuaderi vel diſſuaderi poteſt, ac proinde *utilitas* vel *detrimentum* dicentibus praecipue propoſita eſſe debent. Adjunguntur autem huic claſſi merito ſuo omnes *hortatoriae*, *commendatoriae*, *petitoriae* & *conſolatoriae* propoſitiones.

3. *Genus judiciale* verſatur in accuſando vel defendendo, totumque fere *poenas* aut *impunitatem* reſpicit.

Annot. Poſtquam eloquentia ex foro judiciisque hodie ad ſcholas fere rejecta eſt, nonnulli recentiores artis magiſtri hanc veterum partitionem quoque rejiciendam judicarunt, moliti duo orationum genera in priorum trium cauſſarum locum ſubſtituere & accommodare, videlicet *Declamationes* & *Panegyricas*. Verum cum omnis Veterum Rhetorica triplici hoc cauſſarum genere nitatur, & ne declamatio quidem aliqua aut Panegyrica ſit, quae non commodiſſime ad unum aliquod cauſſarum illarum genus reducatur, rectius a praeceptorum veterum ſententia ſtabimus.

k. Quocumque demum horum in genere verſari oportebit, ſemper & ubique oratori accuratiſſime curandum erit: ut primum quidem circumſpiciat, quae ad ſtabiliendam propoſitionem

ſuam valebunt; deinde, ut, quae repererit, in eum redigat ordinem, qui firmitati pulchritudinique orationis ſuſceptae erit convenientiſſimus; tandem ut repertis ordinatisque rebus eloquentiam opportunam adhibeat; poſtremo ut maxima vi, efficacitate & gratia ad auditores pronunciet, quod elucubratus eſt. Haec conſtans & invariabilis eſt ſumma curarum Oratoris; ac propterea recte totius artis Rhetoricae ſeu Oratoriae quatuor partes primariae recenſentur: *Inventio*, *Diſpoſitio*, *Elocutio & Pronunciatio*, ſecundum quas infra omnem hujus artis doctrinam in quatuor item partes diſpeſcemus.

I. Aſſignant praeceptores paſſim ad obeunda rite haec munera, quae mox commemoravimus, quatuor potiſſimum Rhetoricae ſubſidia: *Naturam*, *artem*, *Exercitationem*, *& imitationem*, quibus quisque egregie inſtructus ſit, eum ad ſolidam eloquentiae gloriam conatu non ancipiti contendere poſſe.

1. *Natura* quidem, ut jam ſupra indicavimus, totius oratoriae artis fundamentum & baſis eſt, ac propterea fons quidam eloquentiae juſtius appellabitur, quam ſubſidium; quoniam non juvat tantum aut promovet, ſed gignit & profundit ex ſe eloquentiam, ad eamque confert.

a. Ex parte animi, quae quidem vix ulla alia via comparari aut ſarciri queunt, prom-

promtos acutosque in excogitando motus, uberes vividasque imagines, memoriam firmam ac diuturnam, judicium acre non minus quam defoecatum.

b. Ex parte corporis autem praeſtat haec eadem natura Oratori pronunciaturo latera firma, canoram vocem, ſolutam linguam, aptam oris & totius corporis conformationem &c.

2. *Ars* naturae dona excolit, ſuppletque ſaepe, ſicubi quid deficit, reſecat, quod luxuriat & redundat, rectamque ac tutam in viam ex praeruptis utrimque aviis coercet eloquentiam.

3. *Exercitatio*, quae nobis hic aſſiduus uſus & conſuetudo dicendi vel ſcribendi eſt, conſervat, firmat ac roborat, quae arte magiſtra hauſimus: quod adeo verum eſt, ut vel corporis vitia diligenti exercitatione correcta fuiſſe notatum ſaepe ſit, quemadmodum in Demoſthene, qui ſola & indefeſſa exercitatione tantillo artis in ſubſidium advocato & balbutiem & vocis exilitatem depoſuiſſe legitur.

4. *Imitatio* facit, ut ſumma eloquentiae exemplaria tamquam ſpeculum ob oculos nobis ponamus, id quod idendidem intuiti noſtra facilius feliciusque ad ſincerae artis regulas conformemus.

§. II.
De Imitatione.

a. Imitatio recte definitur: *facultas alicujus auctoris ſtilum ejusque ideam ſine plagii ſuſpicione exprimendi.*

1. *Annot.* Omnes pene vitae humanae actiones imitatione continentur, & vel imprudentes imitando diſcimus omnia: incedere, loqui, edere, geſtus, vultum, vocem, mores &c. Cur non ſtudioſa & conſilio ſuſcepta imitatione nos profecturos itidem ſperemus in litteris, de qua imitatione hic unice ſermo eſt, praeſertim experientiis confirmati? Nec certe video, quid multiplex auctorum claſſicorum lectio tantopere commendata prodeſſe poſſit vel debeat, ſi imitandi ſtudium & deſiderium vel tollimus, vel ſaltem negligimus.

2. Diligenter in definitione imitationis animadvertamus, ſtilum exprimendum eſſe auctoris, quem imitamur, & ideam, ſed ſine plagii ſuſpicione, id eſt, orationis habitum exprimere oportebit, non phraſes aut verba ſola exſcribere, nec integras fortaſſe auctorum periodos mutuatas noſtris tanquam proprias intertexere, quod furtum litterarium verius quam imitatio cenſendum eſſet.

b. Duplex autem imitationis ſpecies traditur, quarum una puerilis, altera virilis & maſcula dicitur. Sola prope nomenclatio vim & fines utriusque denotat.

1. *Imitatio* puerilis fere verborum elegantiae, phraſes, ſententias, & leviora orationis lumina aucupatur, idque tribus praecipue modis praeſtat:

a. Vel

a. Vel enim verba elegantiora & phrases ab auctore suo mutuatur, eaque ornamenta ad proferenda & explicanda cogitata sua transfert. Qui modus imitandi omnium facillimus est.

b. Aut sententiam quandam aliis aliisque verbis & phrasibus exprimit, de quo tantisper difficiliori modo adolescentes jam tum monuimus, cum de copia verborum in classe inferiori egimus.

Annot. Malunt aliqui hunc imitandi modum variationem potius quam imitationem vocare, sed quoniam ad exemplar fit, imitatio dicenda erit. Esto Exemplum propositio: *Pulchrum est laudari a laudato viro* quod Hector ait apud Naevium; imitaberis sententiam hanc, si dixeris: *Laudari ab iis, qui ipsi sunt laude dignissimi, is vero fructus laudandarum actionum videtur pulcherrimus.* Vel etiamsi hoc modo efferas: *Pulchrum est reprehendi ab eo, quem omnes vituperant.*

c. Vel tandem sententia eadem additis aut detractis nonnullis vocibus vel circumstantiis constringitur, extenditur, vel refingitur: quae ratio adhuc quidem puerilis, sed tamen paullo est artificiosior.

I. *Annot.* Sit exemplum imitationis hujus generis propositio: *Omnibus potest evenire, quod uni; dubitas, quin aliis etiam possit.* Quam non nemo ita imitatus est: *Quum & naturam habeamus eamdem, & iisdem calamitatum opportunitatibus vita nostra sit exposita, neque quisquam ad id fastigium pervenerit, quo fortunae tela aut hominum injuriae,*

non

non possunt pervenire; quid est quod ita vivimus, quasi privilegio quodam ab his liberi simus, quae ad omnes pertinent?

2. Cavendum est tamen magnopere, ne sententiae assumptae acumen aut elegantia pereat, sunt enim saepe optimorum auctorum sententiae admodum pressae & rotundae, atque inde periculo aberrationis istius faci.e obnoxiae.

3. *Imitatio* virilis, etiam mascula dicta, auctoris propositi virtutes eminentiores, nervos & masculum robur imitando exprimere docet. Fiunt autem virtutes istae conspicuae vel in rerum inventione, in delectarum rerum dispositione, vel denique in earundem illustri elocutione.

a. Itaque *Inventionem* quidem auctoris propositi imitari dicemur 1. si illius argumenta & cogitatus excellentes ad stabiliendum thema nostrum trasferimus; 2. vel si affectuum excitandorum eandem rationem inimus, quod Patheticum orationis vocant; vel denique 3. si mores, quibus auctor orationem suam distinxit, quod Ethicum orationis appellamus, themati nostro adsciscimus, aliam tamen semper ab auctore elocutionem consectati.

Annot. Exempla aliquot petita e Plinio fortassis per omnia tria membra hoc imitationis genus declarabunt.

I. Confirmatis (epist. Lib. I. 10. laudem Euphratis Philosophi Stoici inter plura alia his argumentis: a, Obvius, & expolitus, plenusque

que humanitatis eſt, b. In diſputando gravis, ſubtilis, ornatus, ac pene Platonicus. c. In ſermone copioſus, varius, dulcis, & qui etiam repugnantes trahat. d. Venerationem illi circumdat proceritas corporis, decora facies, demiſſus capillus, cana barba. e. Multa quidem ſeveritas, ſed nullus omnino horror eſt in toto cultu. f. Vitae ſanctitas cum comitate conjuncta eſt &c. Haec aut horum aliqua, ſi tu, perſonas & argumentum accurate intuitus, in laudationem quandam tuam transtuleris, Plinii inventionem in laudando imitatus merito cenſebere.

2. Idem Plinius (epiſt. L. III. I.) Caninium Rufum amore ſtudiorum inflammaturus mirifice primum extollit praedia illius, tum infert recte his utendum. Rectum porro uſum non in curanda re familiari praedii hujus conſiſtere, quod ad alium dominum ſerius aut citius tranſiturum eſſet, ſed potius in eo, ut praedium hujusmodi ſit portus pulcherrimorum ſtudiorum; ex quo gloria nunquam interitura ad illum eſſet reditura. Imitationis Plinium egregie, ſi hoc illius Pathos ad aliquod thema tuum applicaveris, e, g. laudaturus amici opulentiam, non quod acervos congregare, ſed quod plurimis indigentibus ſuccurrere, miſerosque ex calamitate ad felicitatem ac laetitiam vindicare poſſit.

3. Rurſum Plinius (epiſt. L. I. II.) objurgat Fabium Iuſtum de infrequentia litterarum, petitque, ut vel ſolum hoc ſcribat: *Si vales, bene eſt, ego valeo;* ſe id ſine ſumma ſollicitudine neſcire non poſſe &c. Quam eleganter & morate in ſimili aliquo themate tuo argumento iſto Plinii aut ſimili ethico uteris.

b. Di-

b. *Dispositionem* imitari jure censebimur, sive 1. generalem illam totius orationis, sive 2. aliquam singularium tantum argumentorum coordinationem ad rem nostram accommodabimus.

Annot. En exemplis illustratam utramque dispositionis imitationem:

1. Cum Cicero pro Leg. Manil. Pompejum M. Imperatorem summum esse ex quatuor praerogativis ostendat: scientia rei militaris, virtute, auctoritate & felicitate; mascula erit Dispositionis imitatio, si quemdam administrum reipublicae celebraturus orationem laudatoriam e. g. in quatuor, sequentia partieris capita: esse in viro eo I. digestam profundamque Politices sanae cognitionem. 2. Vigilantiam pro salute publica indefessam. 3. Exterorum omnium raram existimationem. 4. Consiliorum ab eo susceptorum eventus semper optatos fuisse. Eris hoc modo Ciceronem equidem imitatus, sed plane plagium non fecisti.

2. Rursus cum Cicero partitionis suae mox indicatae membrum tertium demonstrare aggreditur de Imperatoris auctoritate, in hunc syllogismum concludit argumentum suum:

Major: Quicumque maxima pollet auctoritate; is Imperator optimus est.

Ratio: Homines enim ut contemnant aut metuant, aut oderint aut ament, opinione non minus famae, quam ratione commoventur.

Minor: Pompeius maxima pollet auctoritate.

Rationes: I. Populus romanus praeclara de eo judicia tulit.

2. Pompejus rempublicam servavit sola fama ac celebritate nominis.

Plures gentes ei se dediderunt.

Con-

Conclusio : Ergo Pompejus erit Imperator optimus. Imitationem dispositionis istius Heineccius, ad extollendam Eugenii Sabaudici prudentiam bellicam hoc modo traduxit :

Major : Quicunque prudentissimus est, is optimus erit Imperator.

Ratio : Plura enim saepe prudentia quam manu in bello geruntur.

Minor : Eugenius Dux Sabaudiae est prudentissimus.

Rationes : I. ejus prudentiam tres Imperatores probarunt.

2. Prudentiam multis variisque bellis feliciter administratis sibi peperit.

3. Ubique ejus eluxit prudentia.

Conclusio : Ergo Eugenius est Imperator optimus.

c. *Elocutionem* demum alicujus auctoris tum viriliter & decore imitabimur, quoties illius characterem, acumina, figuras ac periodos effingere conabimur.

I. *Annot.* Erit igitur acriter dispiciendum non solum, sublimisne sit character auctoris, quem imitandum sumis, an tenuis; sed etiam in quo sublimitatis ratio apud eum sita sit ? sine qua dispicientia imitatio impossibilis omnino erit. Acumen non quovis loco, sed suo tantum adhibitum delectabit ; non passim collocatio auctoris tui suavitatem eandem retinebit, neque omnes periodi promiscue aures demulcebunt.

2. Verum intueamus rem hanc in uno alterove exemplo. Acute lepideque Martialis (Epigr. L. II. 8) cecinit: *Hostem cum fugeret, se Faunius ipse peremit ; hic rogo non furor est, ne moriare, mori?* Dextere acumen Istud imitando tuum feceris, si ita e. g. dixeris: *Quis quaeso major unquam furor poterit excogitari, quam Euelionum*,

num, qui, ne esuriant aliquando, per omnem vitam esuriunt? Elegantissima est figura correctionis apud Ciceronem Philipp. 12. *Quid enim per Deos immortales potest reipublicae prodesse nostra legatio? prodesse dico? quid si etiam obfutura! obfutura? quid si jam nocuit?* Hanc si ita expresseris loco suo de prava societate adhibitam: *Quidnam quaeso utilitatis adferre tibi potest, illud consortium? utilitatis? quid si damnum etiam adferet? adferet? quin jam attulit* &c. nae cum decore & dignitate imitatus es. De imitatione periodorum sermo recurret alibi.

3. Ad elocutionis imitationem quoque pertinebit, si quod in aliena lingua eminens & extans deprehenderis, sermone casto latino transferas, thematique tuo apte interferas. Itaque non ex graecis tantum, sed ex vernaculo, gallico, aut quocunque sermone convertere ornamenta tibi integrum est. Exemplis plenus est ipse Tullius, qui multa hoc modo ex Demosthene mutuatus est; plenus Virgilius, qui Homerum & Theocritum, Terentius, qui Menandrum & Aristophanem; Horatius denique, qui Pindarum & Callimachum plus simplici vice latine loqui faciunt.

d. Vertitur vero tota haec imitandi ars in duobus his praecipuis capitibus decernendis: Quis imitandus proponi? & qua ratione imitatio scienter prudenterque institui debeat?

1. De imitationis exemplari quidem, utcunque eruditorum opinionibus intricatum id fuerit argumentum, sequentia tanquam certiora tenebimus:

a. Exemplum imitandi sumendum esse judicamus, quod in genere suo sit optimum.

1. An-

1. *Annot.* Rectiſſime pronunciavit Plinius (Epiſt. l. 5.) *Stultiſſimum credo ad imitandum non optima quaeque proponere.* Certe Muſici, Pictores, Architecti ad optima quaeque, non ad trivialia artis concurrunt exemplaria; Cicero ipſe ingenioſiſſimo adoleſcenti Sulpicio maximum in Oratoria illius temporis lumen Craſſum commendavit; Quintilianus univerſis ad eloquentiam contendentibus unum & ſolum prope inculcavit Ciceronem notiſſimo illo effato: *Ille ſciat ſe profeciſſe, cui Cicero valde placere coeperit.*

2. Cum optimum imitationi proponimus, nec omnino neminem, nec promiſcue omnes imitandos dicimus, atque ita litem dirimere videmur, qua ſummi aliquando viri commiſſi fuerunt; quorum alii nullum omnino imitandum cenſuerunt; (quod in Caeſare & Cotta admiratus eſt Cicero) ne ignes ſcilicet archetypi, qui maximorum ſemper ingeniorum indices ſunt, ſervili imitatione praefocarentur, quin proprii potius cujusque animorum impetus alerentur & promoverentur: alii contra per omne auctorum genus apum inſtar nos divagari volunt, optima quaeque & in uſus noſtros maxime profutura diligentes.

b. Optimus vero cenſebitur, qui cuiusque ingenio, captui, & viribus erit accommodatiſſimus.

I. *Annot.* Indicium fere minime dubium de auctore, qui nobis convenientiſſimus ſit, feremus, ſi, quis maxime nobis placeat, quemque facto ſubinde periculo, facillime imitando exprimamus, ſolerter attendamus.

2. Feruntur quidam ipſo naturae & ingenii ſui impetu ad ubertatem & copiam; quibus unum commendaverim in omni ſcriptionis genere Ciceronem. Sunt quibus adſtricta & arguta tantum pla-

cent, illis Plinius erit proponendus. Simplici quodam ac casto orationis genere delectantur alii; his Caesar vel Cornelius Nepos tradatur. Alii gravem tantum & pressam amant orationem, quibus Tracitum permittemus

3. Viribus autem quid congruat, saepe viri aegre decernunt, nedum adolescentes nostros passim id posse credemus. Quare praeter ea, quae infra de diversa imitandi ratione pro aetatis diversitate statuemus, boni praeceptoris erit videre quid adolescentis sui valeant humeri, quid ferre recusent, & cavere juxta Quintiliani sapiens monitum (Instit. X. 2.): ne, cui *tenue ingenium erit sola velit fortia, & abrupta: cui forte quidem, sed indomitum, amore subtilitatis & vim suam perdat, & elegantiam, quam cupit, non adsequatur* Quin magis sagaciter perscrutatus singula nimirum siccos & prope exsuccos ad Ciceronem deducendos; exsultantibus & luxuriantibus contra Sallustium commendandum curabit; atque ita porro pro re nata deinceps!

c. Sed in optimo etiam non temere universa, sed ut Cicero ipse praecipit (de Orator. l. 2. c. 22.) *tantum quae maxime excellant, in eo, quem imitabitur, ea diligentissime persequatur.*

Annot. Quisquis optimus ille sit, homo nihilominus est, hoc est, vitiis obnoxius, nec per ejus virtutes quamvis illustres, etiam vitia consecrantur. Sic Horatius dormitare nonnunquam ait Homerum, Plautum vero ineptire; Demosthenes non semper implet aures Ciceronis; nec Cicero omni carere naevo visus est auctori Dialogi de caussis corruptae eloquentiae &c. Ad ea, quae adolescenti vel in probatissimis auctoribus fugienda, non imitanda erunt, inter cetera reducen-

centur quoque, quae noſtram ſanctam Religionem, aut mores dedecent, qualia ſunt, cum *Dii immortales* identidem ingeminant, *Iupiter*, *me Hercule*, *Medius fidius* &c. item cum vocibus obſcoenis vel agreſtibus, nonnunquam furioſis utuntur; denique cavebit imitari id, quod Aruntio Seneca exprobrat: (epiſt 114.) *quae apud Salluſtium raro fuerunt, apud hunc crebra ſunt, & pene continua, & cum* Salluſtius ſemel dixiſſet *hiemavit annus*, *famas petit*, Aruntius faciebat hiemare omnia, & famas ubique pro famam dicebat.

d. Poſt optimum unum imitationi delectum nihil vetabit, alios quoque auctores adire, (qui modo juſti cenſus ſint) eorumque pervolutatione aut in ſtilo confirmari; ubi cum optimo noſtro conſpirabunt, aut rebus ſaltem inſtrui, ſi loquendi rationibus diſſentire alicubi videbuntur, ita, ut uno dicamus verbo: legendi erunt multi boni, imitandus unus optimus.

Annot. Hoc nimirum tantopere contendit Seneca (epiſt. 85.) cum debere nos apes imitari dixit, quae ex multis herbis floſculisque ſeligunt optima quaeque, & affabre componunt, ac in ſuccum convertunt longe dulciſſimum. Neque vero dubitandum eſt, non aliunde extitiſſe Ciceronis tam varium abſolutumque dicendi genus, quo Graeciam ipſam ſuperavit, quam quod, obſervante Quintiliano, (l. 10. c. 1.) Platonis copiam, Iſocratis jucunditatem, vim Demoſthenis in ſe tranſtuliſſet.

2. Ratio propoſita exemplaria imitandi, ut ſcienter prudenterque inſtituatur, non eadem omnibus praeſcribi; ſed pro aetatis diſcrimine

varia, per gradus quosdam progreſſa & ſubordinata eſſe debet. Itaque

a. Cum puero primum auctor claſſicus in manus traditur, non certe repetetur ab eo imitatio, niſi puerilis infimi gradus. Verborum elegantium & rariorum obſervatio, phraſium, idiotismorum, ſententiolarum notatio & applicatio diligentiam illius tantum occupabunt.

Annot. Unum vel in limine ſtatim defugere moneatur: imitationem videlicet locorum uſu perpetuo valde detritorum, e. g. Praefationis Nepotis: Exordii vitae Miltiadis: *quum & nobilitate generis* &c. quod, utcunque in ſe elegans, taedium tamen nauſeamque potius, quem elegantiam conciliat.

b. Fiet ad ulteriores imitationis puerilis ſpecies gradus; pro ratione facti gradus in auctorum lectione, jamque ſententias circumducere, jam contrahere, jam, quod Quintilianus praecipit, numeroſiſſime verſare & velut eadem cera alias atque alias formas ducere doceatur.

c. Cum convaluerit tantiſper in litterario tirocinio adoleſcens, inde ad ſolidiora tranſeat, imitationique virili pedetentim ſe accingat, ſic tamen, ut ab iis poſtremis facilioribus capitibus, quae ad elocutionis imitationem pertinent, exordium faciat, & tandem lento paſſu ad inventionis diſpoſitionisque imitationem maſculam, quo modo ſupra explicata eſt, perveniat.

d. Ge-

d. Generatim cujuscunque gradus imitatio quatuor maxime necessariis adjumentis perficitur: lectione nimirum, meditatione, scriptione, & scriptorum emendatione.

1. De *Lectione* res se ipsa loquitur; qui enim te effingas ad formam, quam non videris? Aut quomodo auctorem imitaberis, quem non fortassis a limine salutasti, nedum legisti?

2. *Meditatio* autem eorum, quae legisti, ad hoc praecipue valere debet, ut intelligas, comprehendas, quae adeo imbibas virtutes eas, quae in exemplari tuo continentur. Hoc est, quod Tullius (l. 2. de Orat. c. 21.) Sulpicium tantopere monuit; ut exemplum suum *tota mente, atque omni animo intueretur.*

Annot. Doctoris erit, non solum existimationem & amores in exemplar propositum apud tirones excitare, sed etiam ad pulchritudines retegendas praeire, & latentia ornamenta intento digito commonstrare.

3. *Scriptio* est usus eorum, quae in lectione meditationeque pulchra & opportuna deprehendimus; neque vero haec altius animo infiguntur, quam si usus frequens accedat. Unde verissime affirmat Tullius (l. 1. de Orat. c. 33.) *Stilus est optimus & praestantissimus dicendi effector ac magister.*

Annot. Quamquam veriſſimum ſit, quod idem Cicero monet: res meliores plerumque non occurrere niſi *acquirentibus nobis omnique acie ingenii contemplantibus*, neque proinde celerius aut praecipitantius ſcribendum eſſe, tamen maximis etiam exemplis Virgilii & aliorum novimus in animi fervore feliciter ſaepe effundi plurima, quae remittente deinde nonnihil impetu caſtigata ſumma ſunt. Ingenium proinde ac indoles iſthic ſollicite attendenda erunt.

4. *Emendatio*, quae una omnium maxime neceſſaria eſt. Sive enim igneis ſpiritibus ad ſcribendum acceſſeris, ſive tranquillis, ſemper poſterioribus curis deprehendes plurima, quae ad limam revocanda & caſtiganda ſint. Id modo ſedulo caveat praeceptor, ut non vitia ſolum indicet, quae caſtigatione egeant, ſed rationes etiam reddere meminerit, ob quas haec aut illa in vitiis ſint numeranda. Ceterum aetati viribusque diſcipulorum attemperandam eſſe cenſuram, non ad vivum reſecanda omnia, nec deterrendos adeo potius intempeſtiva ſeveritate, quam emendandos juvenes, ne monemus quidem.

c. Maſcula imitatio in ſpecie duabus partibus comprehenditur, Analyſi quidem & Geneſi.

1. *Analyſis* (Reſolutionis) officium erit, loca aut periodos alicujus auctoris imitationi propoſitas maſcula ratione in ſua membra partiri, partium hujusmodi ideas

&

& cogitatus diſſecare, examinare, orationis ipſius habitum, quo enunciatum eſt, inſpicere, nexus partium & coagmentationem curate expendere, poſtremo etiam elegantiarum & figurarum lumina non praeterire.

2. *Geneſis* continuo ſequitur reſolutionem ſuſceptam; neque vero ob aliam rationem operoſe facta eſt Analyſis. Cum enim decora orationis in priore conatus parte reperta ſint, nunc ea ad rem propriam transferenda erunt. Quare ordine eodem aut ſaltem ſimili diſponendum erit thema noſtrum, partes totidem inveniendae & aſſumendae, cogitationes appropinquandae, orationis habitus quam ſimillimus deligendus, connectendi rationes, elegantiae, figurae eaedem aut fere eaedem adhibendae. Haec ſi praeſtas, & ſi artem quoque, qua haec praeſtita ſunt, occuluiſti, abſolutam numeris ſuis orationem elaboraſti.

Annot. Certus ſit quiscunque, praeceptor, ſe aenigmata diſcipulis locuturum, niſi, quidquid praeceptionum eſt, de hoc praeſertim genere, continuo exemplis confirmaverit, & oculis plane ſubjecerit. Cujus quidem deinceps occaſio undique per decurſum oratoriarum exercitationum praeceptori juvenilis profectus curioſo obvia erit.

INSTITUTIONUM ORATORIARUM

PARS I.

DE ELOCUTIONE.

a. Elocutio definitur a Tullio: *idoneorum verborum & ſententiarum ad res inventas accommodatio.*

Annot. Haec ipſa definitio oſtendit naturali ordine inter partes eloquentiae Elocutionem primam non eſſe, ſed inventionem. Quid enim eloquar, niſi rem inventione praeparatam, diſpoſitione autem ordinatam habeam? Sed quoniam adoleſcentibus, quibus haec eloquentiae praecepta traduntur, inventio fere pars ceterarum difficilior eſt, ob eamque rem praeceptores argumenta inventa & diſpoſita elocutioni diſcipulorum paſſim offerre ſolent, ab Elocutionis praeceptionibus exemplo multorum magni nominis praeceptorum ordimur, a facilioribus pedetentim ad difficiliora progredientes.

b. Quoniam a ſimplici illo latini ſermonis ornatu, quem alias in puritate, elegantiis nonnullis, & verborum copia quaeſivimus, eloquentiae

tiae ornatus omnino distinctus esse debet, diversitas haec inde potissimum repetenda erit, quod Elocutio suavitatem & ornatum luculentiorem orationi addat, quae deinde sic exculta & rebus inventis accommodata, non jam oratio solum, sed eloquens oratio dici merebitur.

c. Quare ad suavitatem & ornatum tota Elocutionis vis revocatur; quarum prior tantum ex oratione numerosa oritur, posterior autem ex tropis & figuris exurgere debet. De his nunc ordine agendum.

CAPUT I.

De numero oratorio.

a. Numerus oratorius definitur: *modus quidam orationis, qui ex apto syllabarum pedumque ordine nascitur, facitque, ut jucunda ad aures accidat oratio.*

Annot. Thrasymachus, Gorgias, & ante alios Isocrates oratores graeci vel invenerunt vel expoliverunt numerum oratorium, imitati nimirum Poëtas, quorum orationem numeris adstrictam incredibili suavitate in animum influere animadverterant. Itaque moderati hunc numerum, non qui-

quidem illum verſibus illigatum, ſed liberiorem, qualis orationem ſolutam deceret, orationibus ſuis intulerunt. Ad Latinos numerum ex Graecia tranſtulit Cicero, eumque ad faſtigium perfectionis ſuae perduxit.

b. Poteſt vero bifariam conſiderari numerus, nempe qui in verbis ſingularibus aut etiam junctis; & qui in totis ſententiis adhibetur.

§. I.

De numero oratorio in verbis.

Numerus oratorius in verbis ad haec reducitur capita: ad *delectum*, *ordinem*, & *juncturam* verborum.

I. De verborum delectu prolixe jam in Syntaxi praeceptum eſt, ubi quae fugienda, quaeve ſuſcipienda ſint, accurate notavimus. Itaque expedtis jam alibi abjectis, obſoletis, novis duris, peregrinis, poëticis verbis, duo duntaxat genera hic ſuperſunt, quorum oratorem rationem habere oportet: ſcilicet verba *ſonantiora* & *grandiora.*

a. *Verba ſonantiora* ſunt:

1. Quae ex vocalibus & conſonantibus magis ſonoris compoſita, & ſonum proinde habent pleniorem, fortiorem, aut pro re nata ſuaviorem. Sic e. g. plenius graviusque ſonant: *immanis* quam *magnus*; *perhorreſcere* quam *horrere*: *pro-*

cre-

creare quam *gignere*: *honorare* quam *colere*; *concertare* quam *confligere*. Plenius item: *indagavi*, *mirabiles*, *accuratus tempeſtate*, *monumentum*, *detrimentum*; quam illae alterae ex ſe alioquin cum prioribus ſynonymae: *inquiſivi*, *miri*, *diligens*, *tempore*, *ſepulchrum*, *damnum* &c.

2. Sonantiora fere ſunt profecta ex verbis, quae verbalia appellant, ut: *Animi dominatrix cupiditas*; *voluptas imitatrix boni*; *virtutum indagatrix Philoſophia*; *cuſtosne Urbis an direptor & vexator Antonius*?

Annot. **Ex nonnullorum obſervationibus vocales A. E. O. ſunt reliquis magis ſonorae; conſonantes vero ſoni melioris ſunt: L. P. T. fortioris autem licet non ſuavioris; C. Q. R. S, X. Sed haec fortaſſe nimium minuta.**

b. *Verba grandiora* dicuntur ea,

1. Quae ſignificatione praeſtant, magisque exprimunt rem ſignificatam. Sic longe ſignificantius, ac proinde grandius, ſi res id ferat, vocabis: *latronem*, *raptorem*, *flagitioſum*, *truculentum*, *perditum* &c. remiſſius vero ſignificabunt, ſi ad idem denominandum adhibeas verba: *praedonem*, *furem*, *improbum*, *ſaevum*, *malum* &c. grandius item: *contrucidare* quam *occidere*, *exterminare* quam *ejicere* &c.

2. Eo-

3. Eodem modo significatum extollunt verba superlativa: Conspectus vester multo *jucundissimus*, locus ad agendum *amplissimus*, ad dicendum *ornatissimus*. Qui se legatum Imperatoribus *clarissimis*, exercitibus *ornatissimis*, provinciis *gravissimis*, dignum suis majoribus praestitit.

4. Granditatem conciliant epitheta praecellentiam quamdam exprimentia, cujusmodi sunt: *Admirabili* quadem laude Provinciae praefuit. *Incredibilis* quaedam ingenii magnitudo. Habuit *divinam* quamdam memoriam. Industria *singularis* atque *inaudita*. Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine *innumerabiles*, locis *infinitas* &c.

a. *Annot.* Diligenter vero isthic cavendum, ne dum sonantia & grandia consectamur, in tumorem incidamus, mereamurque censuram Horatii: *Projicit ampullas & sesquipedalia verba.*

b. Putant nonnulli cum laude se facere, si voces compositas efferant integris manentibus praepositionibus. Itaque malunt *adficio*; *adlatro*, *transno*, *inlustris*, *conlegium* &c. scribere & enunciare, quam *afficio*, *allatro*, *trano*, *illustris*, *collegium*. Quod etsi non nunquam in laude ponatur, dignitatemque ex antiquitate conciliare videatur; tamen si fiat frequentius, ipsorumet antiquorum judicio non probatur, qui ad mitigandam asperitatem vocum consonantes praepositionum aliquando transmutandas censuerunt.

2. De-

2. De ordine verborum pariter alias jam tractatum eſt, hic paucula ſolum in rem praeſentem ſupplementa adjungimus.

a. In verborum collocatione curandum eſt, ut ea praeponantur, quae natura aut dignitate praecedunt. Sic *viros & foeminas* rectius dices, quam foeminas & viros: *ortum & occaſum*, diem ac noctem, non contra. Tale eſt etiam: *Vocavit ad coenam Conſules & Quaeſtores*; non Quaeſtores & Conſules. Tale item: *Obſtupeſcent poſteri imperia, pugnas, triumphos*, non contra, triumphos &c. Denique tale eſt tritum illud apud Ciceronem: *Pompejus, bellum extrema hieme apparavit, ineunte vere ſuſcepit; media aeſtate confecit &c.*

b. Partes toti praeponendae ſunt, ut *Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate tantum vini exhauſeras, ut &c.* Idem: *conſtituenda tibi judicia, revocanda fides, comprimendae libidines, propaganda ſoboles, omnia, quae dilapſa jam fluxerunt, ſeveris legibus vincienda ſunt &c.*

c. Leviora praemittenda, graviora vero ſubjungenda ſunt, ut nimirum creſcat oratio, quod in amplificatione fieri neceſſe eſt; quemadmodum contra in extenuatione graviora primum, leviora poſtremum locum tene-

ne-

nebunt. Vide utriusque exemplum; primi: *Facinus est vincire civem Romanum, scelus verberare, parricidium necare, quid autem in crucem agere*; Alterius autem: *Disciplina haec in rebus parvis, in syllabis, prope in singulis litteris, atque interpunctionibus verborum occupata est.*

Annot. Si in extenuatione animus & intentio dicentis accurate examinetur, etiam hic oratio reipsa crescere deprehendetur.

d. Quoniam in verbis praesertim, totius sermonis vim inesse recte judicatum est, nisi ratio aliqua obstet, sensus verbo aliquo concludendus est. Cic. in Verr. *M. Cato sapiens, cellam penuariam reipublicae nostrae, nutricem plebis Romanae Siciliam* nominavit.

Annot. Eadem tamen etiam ratione Cicero dixit: *Quum omnium provinciarum rationem habere diligenter debetis; tum praecipue Siciliae plurimis justissimisque de* caussis. Nempe non solum ut concludendi varietas existeret, sed etiam ut voce *caussis* via ac transitus facilius sterneretur ad caussas eas enumerandas.

3. Junctura verborum singulorum hoc modo curata, ut ne aspere concurrant, vel duriorem quoquo modo reddant pronunciationem, non minimum elegantis numeri oratorii est adjumentum. Ad hoc obtinendum

a. Vitandus circumspecte quiscunque demum asper consonantium concursus, v. g. *Celer rivus, decimum milliare, stans scripsit.*

b. Concursus item vocalium earundem, unde hians fit oratio, tum iteratio etiam syllabae in

in fine praecedentis ac principio ſequentis dictionis, v. g. *Homo officioſus. Ea aſſignat. Arma allata. Ii igitur.* Et iterum: *Fama malum, coeca caligo, homo modeſtus, per perditos* &c.

c. Similiter deſinentium frequentatio ingratum neſcio quid auribus habet, propterea ab ea ſollicite abſtinendum; ut: *O fortunatam natam me Conſule Romam. Noxiae adjutrices, verae praeſtigiatrices & inſidiatrices. Res mihi inviſae ſunt* &c.

d. Repetitio crebrior ejusdem litterae, vel pejus adhuc ejusdem ſyllabae ſive initio ſive in fine poſitae ſolerter eſt fugienda. Exemplo ſit illud Ennii: *Africa terribili tremit horrida terra tumultu*, in quo obſerva, litteras T. & R. juſto crebrius, ac proinde aſperius poſitas eſſe. Idem obſerva in ſyllabis, e. g. *Exinde exivit. Statuam ſtatuerunt*, &c.

Annot. Huc tamen non pertinent nonnulla, quae ab optimis auctoribus elegantiae cauſſa adhibita fuerunt: *Bellum aliud ex alio ſeritur. Homo homini lupus. Omnes omnium ordinum gentiumque confluxerunt.*

e. Plura monoſyllaba coacervata certiſſime hiulcam orationem reddunt, e. g. *Quae quid non in te ſunt effectura? Hac in re me non juvat* &c.

Annot. Plerisque hujus generis vitiis occurretur, ſi vel I. voces transponantur, ut ſi dicas *per homines perditos. Milliare decimum Rivus celer*, vel 2. aliis vocibus interpolentur, e. g. *homo perquam officioſus. Viro*, ſi

si quisquam, *optimo*; vel 3. flexione aliqua casus, temporis numeri commutentur, ut *obedi virorum optimo*: vel denique 4. voces aliae minus concursu asperae substituantur, e. g. *Inde* vel *tum exivit decretum* &c.

§. II.

De numero oratorio in sententiis.

a. Verba delecta, ordinata, & recte conjuncta hucusque semper adhuc materia solum orationis numerosae censenda sunt, quibus concinnitas illa, quam Cicero alicubi expolitionem appellat, praeterea addenda est, ut ad plenam jucunditatem & suavitatem numeri oratorii pertingant.

b. Concinnitas ista seu expolitio obtinebitur, si sententiae singulae non solum ornatae in se sint, sed simul etiam cum pluribus aliis apte cohaereant, & ita connexae rotunditatem quampiam praeferant. Hinc enim deinde jucunditas illa sermonis tantopere commendata nascetur, & mirabili suavitate in aures animumque incurret.

c. Quoniam sine connexione oratio omnis arena sine calce est, seu ut Tullius ait: *scopae dissolutae*, nexus autem artificium totum in ratione primum periodorum rite struendarum & applicandarum; tum in conjugatione periodorum ipsarum inter se & majorum orationis partium ita situm est, ut merito dici possit, in

hac

hac una inesse omnem fere numeri oratorii vim, & orationis numerosae pulchritudinem: exurgunt nobis isthinc duo necessaria tractationis oratoriae capita, videlicet de periodis & transitionibus.

A. *De Periodis.*

a. Periodus ex voce graeca, latine vocatur a Cicerone ambitus, circuitus, comprehensio, continuatio, circumscriptio &c.

b. Definitur vero periodus: *Oratio, quae constat partibus ita inter se connexis, atque a se invicem pendentibus, ut sensus non sit absolutus & perfectus, nisi ultima pars accedat.*

Annot. Veteres Oratoriae praeceptores Aristoteles, Demetrius, ipse Cicero paullo alias, partem satis obscuras adferunt periodi definitiones, sed re accurate examinata denique ad hanc, quam mox dedimus, redeunt reliquae omnes.

c. Partes periodi in universum spectatae assignantur duae: *membra* videlicet, quae partes majores periodi, & *incisa*, quae partes minores periodorum vocantur. Verum haec divisio satis accurata non est, cum incisa non tam periodi partes sint, quam membrorum, quae incisis aut amplificantur, aut exornantur, ut mox videbimus.

1. *Membrum* autem (Graecis *Colon*) si ut pars perodi consideretur, definitur: Oratio, quae

 sen-

ſententiam quidem ex Grammaticae legibus plenam efficit, ſed tamen ſenſum pendentem ab aliquo, quod adhuc deſideratur, relinquit: e. g. Cic. pro Marcell. *Cum ipſius victoriae conditione omnes victi occidiſſemus*, deſideratur hic aliquid, id quod particula *cum* indicat, pendetque adhuc ſenſus iſte a ſequenti membro: *clementiae tuae judicio conſervati ſumus.*

2. *Annot.* Sunt etiam membra, quae partes periodi non ſunt, ſed per ſe plene abſolutoque ſtant in oratione, & vix niſi aliquando ornatu quodam a propoſitione ſimplici differunt: e. g. Cic. Philipp. 2. *Omnino nulla cauſſa juſta cuiquam eſſe poteſt contra patriam arma capiendi*. Vel ut Cic. ad Quir. *Vos ſpectatum, & incredibili pietate cognitum fratrem reddidiſtis.* Ecce exempla utriusque generis membrorum in illo Salluſtii bell. Jugurhin. c. 10. *Concordia parvae res creſcunt, diſcordia maximae dilabuntur.* Habes hic membra duo, quae partes periodi non ſunt, ſi ita efferas. *Quemadmodum concordia parvae res creſcunt: ita diſcordia maximae dilabuntur*, membra periodica duo ſunt; pendet enim primi membri ſenſus, & deſiderat ad ſui complementum membrum alterum per particulas: *quemadmodum, ita.*

b. A numero membrorum quaedam periodi denominationes recipere ſolent, e g. Unimembris (monocolos) bimembris (dicolos), trimembris, quadrimembris (tricolos, tetracolos.)

2. *Inciſum* (Græcis *Comma*) eſt parva ſententia (id eſt propoſitio) aut pars ſenten-

tiae

tiae, uno, vel pauculis inclusa verbis, plerumque pars minor alicujus membri, ad cujus circumductionem adhibetur, e. g. Cic. L. VI. famil. 12. ait: *Vidi, cognovi, interfui.* Idem Cic. de Orat. *Domus tibi deerat? at habebas; pecunia superabat? at egebas.* En quatuor incisa. Vel denique ut Cic. pro Marcello: *Et certe in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus juvant.* Ubi iterum quinque incisa reperiuntur.

a. *Annot.* Incisum juxta nonnullorum Rhetorum doctrinam est oratio intra octo circiter syllabas comprehensa; membrum autem ad 17. syllabas procurrens. Sed justo minutior est haec syllabarum aucupatio.

b. Volunt aliqui, incisa perfectum orationis sensum efficere debere; quod etsi aliquando contingat, tamen semper non obtinet. Exempla hic superius posita inspicienti utrumque declarant.

d. Periodi prima divisio membrorum numerum spectat, & est in *regulares*, quae certo fixoque membrorum numero continentur, & *irregulares*, quae incerto indeterminatoque membrorum numero libere evagantur.

1. *Regularium periodorum* classem constituunt illae, quae ab uno membro ad quatuor usque justa magnitudine procurrunt, & ut supra insinuavimus; nomina e membrorum numero sortiuntur. Itaque

 a. *Pe-*

a. *Periodus unimembris* unico membro abſolvitur, ſed circumducto tamen nonnihil. Exempla ſunt: Cicer. ad famil. II. 14. *M. Fabio viro optimo, & homine doctiſſimo, familiariſſime utor.* Tolle verba ambitus cauſſa inſerta: *viro optimo & homine doctiſſimo*, & continuo circumductio, atque inde etiam periodus peſſumivit, remanetque nuda & ſimplex propoſitio: *M. Fabio familiariſſime utor.* Item Cicer. pro Marcell. *Tua divina virtus admirationis plus eſt habitura, quam gloriae.* Item adhuc ibidem: *Diſſidebamus non conſiliis ſolum & ſtudiis, ſed armis etiam & caſtris.*

b. *Periodus bimembris* duobus membris a ſe mutuo pendentibus definitur, e. g. Cic. ad Quir. (1. membr.) *Reliquiae meae fortunae recuperatae plus mihi nunc voluptatis afferunt:* (2. membr.) *quam tunc incolumi afferebant.* Item Cic. pro Marcell. (1. membr.) *Tantus eſt ſplendor in laude vera, tanta in magnitudine animi & conſilii dignitas:* (2. membr.) *ut haec a natura donata, cetera a fortuna commodata eſſe videantur.*

c. *Periodus trimembris* tribus membris conſtat inter ſe nexis & ſuſpenſis. Vide rem in exemplis: Cic. famil. V. 21. (1. membr.) *Eſt enim res jam in eum lo-*

cum

cum adducta (2. membr.) *ut quamquam multum intersit inter eorum* (Caesaris & Pompeji) *caussas*, (3. membr.) *tamen inter victorias non multum interfuturam putem.* Rursum Cic. de Iuvent. (1. membr.) *Cum & nostrae reipublicae detrimenta considero*, (2. membr.) & *maximarum civitatum veteres animo calamitates colligo:* (3. membr.) *non minimam video per disertissimos homines invectam esse partem incommodorum.*

d. *Periodus quadrimembris* ex quatuor membris rite cohaerentibus componitur. Exemplum est apud Cic. Philipp. 9. (1. membr.) *Ut vero C. Pansae consulis accessit cohortatio gravior*, (2. membr.) *quam aures Servii Sulpicii ferre didicissent:* (3. membr.) *tum vero denique filium, meque seduxit atque ita locutus est*, (4. membr.) *ut auctoritatem vestram vitae suae se diceret anteferre.* Aliud exemplum apud eumdem Cicer. de Provinciis consular. (1. membr.) *Si quis vestrum expectat, quas sim Provincias decreturus:* (2. membr.) *consideret ipse secum, qui mihi homines ex provinciis detrahendi sint:* (3. membr.) *non dubitabit, quid me sentire conveniat*, (4. membr.) *cum, quid me sentire necesse sit, considerarit.*

1. *Annot.* Multa vulgo a Rhetoribus praecipi solent de justa singulorum membrorum dimensione; sed cum Veteres magna in hoc genere libertate usi sint, ut inspicientibus patet, supervacua sunt praecepta omnia. Unum observari malim, ut tum justa caussa in contrarium non urget, membra ne sint nimis inaequalia; facilius enim tum suaviusque influunt in animum.

2. Itaque si in periodo quadrimembri, quae habentur omnium perfectissima, membra quatuor valde essent inter se paria, *periodum quadratam* dixerunt: si paria haec membra insigniter praeterea numerosa, *periodum rotundam*; denique si membra etiam sic disposita forent, ut illa duo, quae Protasim constituunt, salvo numero ac sensu periodi, posteriori loco collocari; in vicem autem membra Apodosis priorem imperturbate occupare possent, *periodum decussatam* appellarunt. Verum haec non magnae, aut verius fortasse nullius sunt frugis.

3. En tamen ex Cicerone pro A. Caecinna exemplum:

(1. membr.) Si quantum in agro locisque desertis audacia potest,

(2. memb.) tantum in foro atque judiciis impudentia valeret:

(3. memb.) non minus nunc in caussa cederet A. Caecinna L. Aebutii impudentiae.

(4. membr.) quam tum in vi facienda cessit audaciae.

Quam

Quam unam eandemque periodum jure propter membrorum aequalitatem *quadratam*; ob insignem numerum *rotundam*; denique propter Protasis Apodosisque alternationem *decussatam* vocare fas est.

2. *Irregulares periodi* dicuntur eae omnes, quae ultra quatuor justa membra extenduntur; progressae enim ulterius *non amplius intra justam mensuram periodi manent*, ut Demetrius ait. Ad hoc vero genus fere sequentes referuntur:

a. *Periodicon* (latine circumductio periodica, item ambitus) est periodus rite quidem circumducta, sed ad quinque aut plura membra (nunquam tamen ultra octo) excurrens. Refertissimi sunt Periodicis hujusmodi oratores nobilissimi quique. Exemplum sit hic ex Cicerone Offic. I. (1. membr.) *Quamquam, te, Marce fili, annum jam audientem Cratippum, idque Athenis, abundare oportet praeceptis, institutisque Philosophiae, propter summam & Doctoris auctoritatem & urbis,* (2. membr.) *quorum alter te scientia augere potest, altera exemplis:* (3. membr.) *tamen ut ipse ad meam utilitatem semper cum graecis latina conjunxi,* (4. membr.) *neque id in Philosophia solum, sed etiam in dicendi exercitatione feci;* (5. membr.) *idem tibi*

 cen-

censeo faciendum, (6. membr.) *ut par sis in utriusque orationis facultate.*

b. *Pneuma* (latine *Spiritus*) est itidem oratio circumducta, membris incisisque distincta, & longitudine sua ad spiritum dicentis oratoris accommodata. Quare mensura Pneumatis erit spiritus oratoris. Ita Cicer. pro Caecinna. (1. membr.) *Quapropter hoc dicam, nunquam ejus auctoritatem nimium valere.* (2. membr.) *cujus prudentiam populus Romanus in cavendo, non in decipiendo perspexerit*, (3. membr.) *qui juris civilis rationem nunquam ab aequitate sejunxerit*, (4. membr.) *qui tot annos ingenium, laborem, fidem suam populo Romano promtam expositamque praebuerit*, (5. membr.) *qui ita justus & bonus vir est*, (6. membr.) *ut natura non disciplina consultus esse videatur*, (7. membr.) *ita peritus & prudens*, (8. membr.) *ut ex jure civili non scientia solum quaedam, verum etiam bonitas nata videatur*, (9. membr.) *cujus tantum est ingenium, ita promta fides.* (10. membr.) *ut quidquid inde haurias*, (11. membr.) *purum liquidumque te hauriri sentias.*

c. *Tasis* graece (latinis *Extensio*) est periodus omnium diffusissima, quae plura accumulat membra, quam vel valentissimus

mus quisque uno ſpiritu eloquatur. Vix differt alia re quam longitudine a Pneumate, quam Taſis habet immodicam. Exempla utriusque ſunt & in Cicerone paſſim & in aliis obvia, quae proinde hic adducere longum eſſet & ſupervacaneum.

Annot. Non temere hoc periodi genere uti permiſſum eſt, ſed tantum cum orator ſumma aliqua commotione affectuum quaſi extra ſe abreptus eſt, aut etiam in narrationibus multorum factorum, deſcriptionibus patheticis, anacephalaeoſibus, longis comparationibus & antitheſibus, cujusmodi notanter habetur apud Cicer. Catilin. 2. c. 11. *Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc ſtuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc ſcelus; hinc conſtantia, illinc furor; hinc honeſtas, illinc turpitudo; hinc continentia, illinc libido; denique aequitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignavia, cum temeritate, cum vitiis omnibus: poſtremo copiae cum egeſtate, bona ratio cum perdita, mens ſana cum amentia, bona denique ſpes cum omnium rerum deſperatione confligit.*

d. *Schoenotenes* graece (quaſi latine dicas funis extenſus) eſt oratio, quae interjectis propoſitionibus incidentibus, aut etiam idea aliqua generali in ſpecialiores plurimas ſoluta longius funis inſtar extenditur e. g. Cic. contra Rull. *Hc*

capite, Quirites, omnes gentes, nationes, provincias, regna, Decemvirum ditioni, judicio, poteſtatique permiſſa & condonata eſſe dico.

1. *Annot.* Obſervant nonnulli, Schoenotenem tunc tantum eſſe, cum membri alicujus praedicatum aut ſubjectum funis inſtar mox narrato modo extenditur.

2. Non ideo haec irregularia periodorum genera commemoravimus: quaſi multa in earum imitatione, aut confectione opera collocanda ſit. Sed quoniam hoc orationis genus undique apud auctores obventurum eſt, ut nec ad cogitationem iſtius dicendi generis haereat juventus noſtra: nec ad irregularium quandoque illata nomina obſtupeſcat.

3. Etſi irregularibus quandoque periodis varianda ſit oratio, meminiſſe ſemper oportet, condimenta eas eſſe orationis ſuo loco adhibitas, quae nec ubique, nec plena manu effundi debent, ſed rara & apta.

4. Oratio, que periodis regularibus paſſim inſtructa decurrit, *Oratio periodica*, item *Oratio verſa*; contra illa, in qua irregulares periodi regnant, *Oratio fuſa* appellari conſuevit.

5. Quoniam *Orationi verſae* opponitur *Oratio fuſa*, hac autem uti cenſentur oratores, quotiescumque vel membratim vel inciſim dicendo progredimur, facile hinc vis & diſcrimen horum duorum dicendi generum liquidum ſit; nam

a. Mem-

a. *Membratim dicere* idem eſt ac per membra partem pendentia (non tamen in periodum aliquam regularem coalita), partem vero abſoluta orationem ducere.

b. *Inciſim dicere* autem tum cenſebimur, cum in oratione plurima vibrabuntur inciſa, modo perfecto ſuo ſenſu concluſa, modo ſuſpenſa.

e, Altera diviſio Periodorum eſt in partes generaliores, quam prior. Cum enim antea numerus membrorum in conſiderationem tantum veniſſet, hic totius conſtructionis, inſuper habito membrorum numero, ratio habetur. Fit haec diviſio rurſus bifariam, nempe in Periodos *ſimplices* & *compoſitas*.

1. *Periodus ſimplex* eſt, quae nullis partibus conſtat, quamquam omni circuitu & ſuſpenſione non careat, per quam periodus eſt, & a propoſitione ſimplici diſtinguitur. Eſt hujus generis unica illa, quam ſupra unimembrem (monocolon) nominavimus.

Annot. Intuere exemplum in illo Ciceronis ad famil. XIV, 5. *Tu velim, quod commodo valetudinis tuae fiat, quam longiſſime poteris, obviam nobis properes.* Periodus unimembris eſt. Aufer circumductionem, *quod commodo valetudinis tuae fiat*, item; *Tu velim*, ac *quam longiſſime poteris*, & propoſitio nuda ac ſimplex ſupererit in verbis: *obviam nobis properes.*

2. *Pe-*

2. *Periodus composita* est omnis illa, quae ex partibus duabus componitur, *Protasi* & *Apodosi*, quotcunque demum membrorum sit.

a. Est vero *Protasis* (latinis *Antecedens* vel *Principium*) illa periodi pars prior, quae suspensa alteram desiderat, & unde altera sequens pendet.

b. *Apodosis* autem (latinis *consequens*, item *Finis*) est pars priori respondens & suspensam orationem complens.

1. *Annot.* Diligenter hic notandae partes duae: *Protasis* & *Apodosis*, in quibus totum periodi struendae amplificandaeque fundamentum quiescit, ut infra videbitur.

2. Ex notione partium harum duarum lis item ille facile deciditur, unimembris veniatne periodi nomine, nec ne? Si enim partes hae duae in omni periodo desiderantur, eas autem in contractiori quam bimembri reperiri impossibile est, unimembris e numero periodorum exulabit; sin contra, circumductio quantulacunque ad periodi nomen sufficit, & unimembris inter regulares locum, & simplicis periodi nomen retinebit.

f. Ad classem igitur *simplicium* sola periodus unimembris pertinet, ad *compositarum* autem tres reliquae regulares, bimembris, trimembris, quadrimembris. Sola enim unimem-

bris

bris hac compositione, consequenter Protasi & Apodosi caret ex natura sua; reliquae tres semper & ubique his partibus instructae sunt.

g. In periodis compositis (bimembri excepta) nec Protasis nec Apodosis constantem numerum membrorum habet.

1. *Annot.* Bimembris enim, cum duo tantum perpetuo membra habeat, necessario & semper unum horum Protasin, alterum Apodosin comprehendit. In trimembri modo Protasis unum, Apodosis autem duo; modo conversa vice Protasis duo, Apodosis vero unum tantum membrum continet. Pari ratione in quadrimembri jam Protasis uno, duobus, tribusve membris enuncietur, Apodosis autem unico; jam contra fit, ut uno, duobus &c. Protasis, ceteris membris Apodosis absolvatur.

2. Obiter hic refricandae sunt majori jam cum intelligentia interpungendi rationes praecipuae alibi traditae; nempe post Protasin duo puncta poni, seu illa post unum, duo, vel tria membra finiatur; post Apodosin punctum; membra reliqua singula, aut incisa, si perfecta sunt, commatis; pendentia vero & suspensa semicolis distinguenda esse.

h. Juverit in exemplis aliquot Protasin, Apodosinque periodorum conspicere, priusquam de hac doctrina ulterius progrediamur.

1. *Period. bimembr. ex Cicer. famil. VI. 16.*

Protas. (1. Membr.) Si mihi tecum non & multae,

tae, & juſtae cauſſae amicitiae privatim eſſent:

Apod. (2. membr.) repeterem initia amicitiae ex parentibus noſtris.

2. *Period. trimembr. ex eodem themate cum Protaſi duorum membrorum.*

Protas. (1. membr.) Si mihi tecum non & multae & juſtae cauſſae amicitiae privatim eſſent,
(2. membr.) neque jam ab ineunte adoleſcentia complura inter nos mutua officia extitiſſent:

Apod. (3. membr.) repeterem initia amicitiae ex parentibus noſtris.

Cum Apodoſi duorum membrorum.

Protas. (1. membr.) Si mihi tecum non & multae & juſtae cauſſae amicitiae privatim eſſent:

Apod. (2. membr.) repeterem cauſſas amicitiae noſtrae a parentibus noſtris, propterea,
(3. membr.) quod inter eos etiam magna ſemper atque arcta inprimis familiaritas interceſſit.

3. *Period. quadrimembr. ex eodem themate cum Protaſi 2. & Apod. 2. membrorum.*

Protas. (1. membr.) Si mihi tecum non multae & juſtae cauſſae amicitiae privatim eſſent,

(2

(2. membr.) neque jam ab ineunte adolescentia complura inter nos mutua officia extitiſſent.

Apod. (3. membr.) repeterem cauſſas amicitiae noſtrae a parentibus noſtris, propterea, (4. membr.) quod inter eos etiam magna ſemper atque arcta imprimis familiaritas interceſſit.

Cum Protas. 1. *& Apodos.* 3. *membrorum.*

Protas. (1. membr.) Si mihi tecum non & multae & juſtae cauſſae amicitiae privatim eſſent:

Apod. (2. membr.) repeterem cauſſas amicitiae noſtrae a parentibus noſtris, propterea, (3. membr.) quod inter eos etiam tam magna ſemper atque arcta imprimis familiaritas interceſſit.

(4. membr.) ut nullo unquam caſu amicitiae illius conjunctio; ſed ſola morte fuerit violata.

Cum Protas. 3. *& Apod.* 1. *membrorum.*

Protas. (1. membr.) Si mihi tecum non & multae & juſtae cauſſae amicitiae privatim eſſent,

(2. membr.) neque jam ab ineunte adoleſcentia eius generis mutua inter nos officia extitiſſent,

(3. membr.) quae pro ratione aetatis augeſcentis non infirmari ſolent, ſed convaleſcere & ſolidari:

Apod.

Apod. (4. membr.) repeterem initia amicitiae nostrae ex parentibus nostris.

i. Conspectus iste exemplorum dum variam Protasis & Apodosis diductionem oculis subjicit, simul totum seu construendae seu transformandae alicujus periodi artificium sub unum obtutum repraesentat. Facile enim hinc apparet, si bimembris periodi vel prius vel posterius membrum extenderis, trimembrem nasci debere; si utrumque autem bimembris in duo, aut alterutrum eorum in tria membra distraxeris, quadrimembrem necessario existere, aequata tamen aut variata longitudine Protasis & Apodosis, pro ratione adhibitae extensionis vel in protasi vel in Apodosi.

k. Verum, ut luculentius, si fieri potest, fiat artificium, transferendae sunt monitiones & exempla ad singula periodorum genera. Quare

I. *In periodo unimembri* simplici sententiae aliqua circumductio vel a propositione incidenti, vel ex uno alteroque inciso adjungitur. Sic Cicero pro Marcello propositionem: *Tuam virtutem maximopere admirabuntur*, circumducit, & in periodum unimembrem efformat: *Tua divina virtus admirationis plus habitura est, quam gloriae.* Sic alteram etiam: *Diffidebamus consiliis & armis*, in unimembrem extendit: *Diffide-*

fidebamus non consiliis solum & studiis, sed armis etiam et castris.

Annot. Interdum sola verba principalis positionis meditate examinata suppeditant incisa, propositiones incidentes, aut alia amplificandi media pro hac aut aliorum generum periodis.

2. *In Periodo bimembri* propositioni simplici vel caussa, vel conditio, vel contrarium, vel comparatio, vel aliud quidquam annectitur, id quod fere semper in Protasim ita redigitur, ut propositio principalis deinde Apodosim efficiat.

Sic propositionem simplicem: *Mitto tibi librum promissum*, ita bimembri *caussali* extulit Plin. ep. 1. 2. (1. membr.) *Quia tardiorem aduentum tuum prospicio:* (2. membr.) *librum, quem prioribus epistolis promiseram, exhibeo.*

Sic item propositionem: *Nolim esse cum civibus a me alienis* Cicero Catilin. 3. hac periodo *conditionali* conclusit, (1. membr.) *Si me meis civibus suspectum tam graviter atque offensum viderem:* (2. membr.) *carere me aspectu civium, quam infestis oculis omnium conspici mallem.*

Rursus propositio: *Hic locus molestiarum atque tumultuum plenissimus fuit* a contrario, sic in periodum redacta est a Cice-

 tone

rone de Orat. L. I. (1. membr.) *Qui locus quietis & tranquillitatis plenissimus fore videbatur*: (2. membr.) *in eo maximae moles molestiarum, & turbulentissimae tempestates extiterunt.*

Propositio simplex: *Servator Urbis honorari debet* per comparationem sic a Cicerone Catilin. 3. in periodum conformata est: (1. membr.) *Quoniam illum, qui hanc Urbem condidit, ad Deos immortales, benevolentia famaque sustulimus:* (2. membr.) *Urbis servator esse apud vos posterosque vestros in honore debebit.*

Propositionem: *Non omne facinus in omni vita nascitur*, Cic. pro Rosc. Amerin. a similitudine ducta amplificatione in periodum bimembrem transfert: (1. membr.) *Ut non omnem frugem, neque arborem in omni agro reperire possis:* (2. membr.) *sic non omne facinus in omni vita nascetur.*

Denique aliud quidpiam nonnunquam ad extendendam periodum accersitur; sic saepe laudatus Cicero ex propositione: *Nobis gratia & eloquentia nunc obest*, hanc periodum relativam effingit: (1. membr.) *Quae res in civitate duce plurimum possunt:* (2. membr.) *hae contra nos ambae faciunt hoc tempore, summa gratia & eloquentia.* Idem ex propositione: *Hoc pacto male consuletis reipu-*

blicae

blicae, ita periodum disjunctivam construit: (1. membr.) *Hoc pacto aut deseretis omnino rempublicam Quirites:* (2. membr.) *aut projectum consulare imperium, proditam senatus auctoritatem posteris relinquetis.* Adhuc Cicero propositionem hanc: *Tranquillitatem nobis Caesar reddidisti* tali periodo copulativa enunciat: (1. membr.) *Ergo & mihi meae pristinae vitae consuetudinem Cai Caesar interclusam aperuisti:* (2. membr.) *& his omnibus ad bene de omni republica sperandum quasi signum aliquod sustulisti.* Denique tali concessiva periodo propositionem: *Moneo te de promisso tuo, non flagito,* Cicero famil. IX. 8. circumduxit: (1. membr.) *Etsi munus flagitare, quamvis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus:* (2. membr.) *tamen ego expectatione promissi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem.*

a. *Annot.* Opportunum ad cetera propositionis amplificandae & in periodum aptandae fuerit compendium, singulas propositiones assignatae voces attentius examinare, possitne ex earum aliqua, aut aliquibus, materia periodo circumducendae idonea elici? quae incisis exornata in periodum conformetur e. gr. in sententia: *Concio imperita assentatorem discernit a gravi cive;* pro *discernit* dici poterit: *judicare solet, quid intersit,* quomodo nata est pulcherrima periodus apud Ciceron. de amicit. c. 25. (1. membr.) *Concio, quae ex imperitissimis constat, tamen judicare solet:* (2. membr.) *quid intersit inter popula-*

pularem, id est, assentatorem, & levem civem; & inter constantem, severum & gravem. Vel dici posset: *Etsi concio ex imperitissimis fere civibus constat, tamen &c.* Vel etiam: pro *assentatore* pone: *eum qui blanditiis & vendibili oratione in aures influit multitudinis.* Praeterea *gravem civem* circumscribere: *qui sententiam rogatus, libere & constanter, id, quod sentit, pronunciat* &c. Vides hinc, vel modice nervos contendenti materiam deesse non posse.

b. Divinatione opus non est, unde periodi *relativae, adversativae, copulativae, disjunctivae, conditionales, concessivae, comparativae* &c. &c. nomen suum traxerint: facile enim cuilibet intuenti incurrit in oculos, ortas has esse denominationes a particulis, quibus periodorum membra inter se connectuntur, & mutuo a se pendent.

3. In *periodo trimembri* concinnanda longe minor est difficultas; facilius enim Protasis vel Apodosis in duo membra secatur, si bimembris jam praesto sit, quod supra vidimus; vel mox recensita superius industria verbum aut sententia aliqua ad propositum nostrum dilatatur. Sic e. g. bimembris, quam supra ex Catilin. 3. c. 1. per comparationem exurgere vidimus, in tertium membrum expeditissime accreverit, si voces *Urbis servator* resolveris in verbum: *qui Urbem servavit.* Exibit namque hinc ista trimembris: (1. membr.) *Quoniam illum, qui hanc Urbem condidit, Romulum ad Deos immortales benevolentia famaque sustulimus:* (2. membr.)

(2. membr.) *esse apud vos, posterosque vestros in honore debit is*, (3. membr.) *qui eandem hanc Urbem conditam amplificatamque servavit.* Vides hic scilicet dilatatam Apodosim, quae ipsius nunc Ciceronis periodus ad verbum est.

4. In *periodo quadrimembri* idem prorsus accidit; sive enim periodi bimembris Protasim & Apodosim in duo membra singulas produxeris, sive alterutram earum in tria: semper periodum quadrimembrem habebis. Exemplum sit illa bimembris Ciceroniana: Protasis (1. membr.) *Quoniam, cujus consilio Roscius occisus sit, video*: Apod. (2. membr.) *cujus manu sit percussus, non laboro.* Hanc si modo mox recensito diduxeris, Protasim quidem in duo sequentia membra: (1. membr.) *Quoniam argumentis certissimis compertum habeo*, (2. membr.) *cujus potissimum consilio Sext. Roscius occisus sit.* Apodosim deinde in alia duo membra: (3. membr.) *non frustra consumam operam & laborem in quaerendo*, (4. membr.) *cuiusnam ille manu sit percussus.* Habes hic periodum quadrimembrem oppido elegantem & numerosam. Sed observa simul diductionem Protasis in membrum alterum ex sola dilatatione verbi *video*; Apodosis autem membrum secundum ex dilatatione verbi *non laboro* ortam esse. Idem plane eventurum confide, si aut aliquam bimembrem in

tria membra dispescueris, aut propositionem etiam quamcunque simplicem accurate observaveris, scienterque amplificaveris.

l. Frustra in tota arte periodica desudaveris, nisi artem apte devinciendi membra invicem probe callueris. Cum enim per hanc tantum membra singula suspendi valeant, omnis periodorum recte formandarum cardo ab hac una arte pendebit.

m. Sunt vero apta non minus quam necessaria tam suspendendi, quam devinciendi instrumenta, particulae, quarum ope nexus omnis inter membra perficitur. Quae caussa fuit, cur ceu rem summi momenti particularum doctrinam & usum adolescentibus nostris jam alias commendaverimus, & denuo tanquam praesentissimum subsidium commendata cupiamus.

n. Equidem habent viri particulas hujusmodi in numerato, nihilque fere, recte et ordinate cogitantes moratur nexus iste; sed molestiae, difficultatis, & tantum non nauseae plenus labor est adolescentibus: connexiones justas reperire, & particulas competentes adhibere. Fortassis rem gratam & proficuam his postremis facturi sumus, si classes obviarum particularum connectentium aliquas huc inserimus.

1. *Particulae Relativae.*

Qui — { Is / Ille / Ejusmodi
Meus — Vester
Idcirco — { Ut / Quod
Quamdiu — Tamdiu
Is / Hic } — Ut
Quanto — { Tanto / Eo
Talis — Qui
Partim — { Alia / Quaedam
Quoad — Inde
Tantum abest — Ut — Ut
Alii — Alii
Rari — Plerique
Hujusmodi — Qui
Noster — Vester
Idcirco — Non quia, sed quoniam
Tamdiu — Quamdiu
Quoties — Toties
Quantum — Tantum
Qualis — Talis

Tantus — { Quantus / Ut
Tot — Quot
Alius — Alius, Alius.
Non tam — Quam
Non tam propter — Quam propter
Non tam quod — Quam quod
Ille — Hic
Sic / Ita } — Ut
Quia / Quoniam } — Id circo
Quo — { Eo / Hoc
Nihil aliud — Nisi
Antea — Nunc
Partim — Partim
Prius — Quam
Tantus — { Ut / Uti
Tam — Quam
Non tam quia — Quam quia &c.

2. *Particulae Conditionales.*

Si — { Tamen / Certe / Profecto }
Si unquam { Tum profecto / Hoc tempore }
Si — { Sin autem / Sin minus / Sin aliter }
Sin — { Sin cur / Sin vero }
Si quando — Nunc
Si — Quid
Si qui — { Is / Tum certe }
Si — Num propterea
Si — { Sin / Sed si }

Si nihil aliud -- Hoc saltem
Si quisquam — profecto
Si — { Idcirco / Nunc / Tandem }
Si — { Tamen non / Cum vero / Necesse est }
Si — Quanto
Si — Quam
Hoc esset — { Nisi / Nisi si }
Si — Tum
Sin aliter — Tum
Si ut — { Sic / Tum demum }
&c.

3. *Particulae Caussales.*

{ Quia / Quoniam } — Ideo
Ideo — { Non quod / Sed quod }
Una — { Altera / Tertia / Quarta caussa }
{ Idcirco / Propterea } — { Quia / Quod }

Quod cum sit — Ideo ut
Cum — { Tamen certe / Necesse est }
Non ideo — Sed ut
Hoc est — Quia
Cum — Quis dubitat quin &c. &c.

4. *Particulae Comparativae.*

Ut — { Sic / Ita }
Ut non — Sic non
Tanquam — Ut
Quemadmodum — Sic
Ut nec — Si nec

Perinde — Ac ſi
Non aliter } — Quam
Non ſecus }
Nonne ut — Sic
Eo modo — Quo &c.

Annot. Hoc genus particularum praecipue ad Similia, Exempla & Teſtimonia connectenda valet.

5. *Particulae Conceſſivae.*

Illud eſt magnum -- Tamen neſcio an
Quamquam hoc eſt - Tamē
Quamquam non modo - ſed etiam - tamen
Quamquam hoc eſt - Tamē illud magis - quia
Quamvis-Tamen { Quoniam / Quod }
Etſi ſic-Ut non magis - tamen
Dabimus hoc eſſe - Haud tamen ſcio an

Ut ut — Tamen
Quamquam — Tamen non hoc — ſed illud
Etſi hoc maximum--Tamē id magis - quam
Quodſi hoc non eſſet—ſed illud — tamen
Etſi hoc ſit--Tamen niſi illud ſit -- non fiet
Quamquam hoc eſt -- illud tamen non eſt — niſi &c.

6. *Particulae Adverſativae.*

Hoc eſt—Sed illud non eſt
Hoc quidem — Sed tamen
Illud jam pridem — hoc nunquam
Et hoc non eſt — Sed illud eſt
Hoc quidem — Nihil ominus tamen
Quidem — { Sed & / Sed etiam }

Hoc fit — Non ut — Sed ut
Quidem — Autem
Verum — Si
Si — Quidem — Tamen
Hoc quidem — At vero
Illud ſemper — Hoc nunquam &c. &c.

7. *Particulae Explanativae.*

Aut — Aut — Aut &c.
Non tantum-Verum etiam
Non modo — Sed potius
Non modo — Sed contra
Praeſertim ſi - Praeſertim cum
Nec - Neque - Neque &c.
Aut — { Aut etiam / Aut certe }
Non modo — Sed etiam
Non modo — Sed quoque

Non modo — Verum multo magis
Non modo nihil — E contrario
Prorſus — Quaſi
Sive — Sive — Sive &c.
Non modo — Sed pene
Non tantum — Sed omnino non
Praecipue-Praeſertim-Inprimis
Ne — Quidem — Ne &c.

8. *Particulae Copulativae & Consecutivae.*

Et — Et — Et &c.
Simul — { Ac / Atque / Illico }
Cum — Tum
Tum — Cum
Item — { Quam / Non item }
Postquam — { Illico / Repente }
Simul — Simul
Simul ut — Continuo

Cum — { Protinus / Statim }
Post — { Quam / Cum }
Postquam — { Tum vero / Tum denique / Tum tandem }
Simul — Et — Et
Ut primum — Confestim
Cum — Tum demum
Item, Ibidem, Itemque
Ut, uti &c. &c.

Annot. Exempla periodorum ope harum particularum confecta istuc congerere operae pretium non est; sunt enim vel aperto Cicerone ubique obvia.

9. Secundum connexiones mutuas membrorum inter se, periodi ipsae invicem copulandae sunt, ut ex diversis in unam orationem coëant. Hae periodorum commissurae, si ex ipso orationis sensu dimanent, optima sine dubio sunt, nonnunquam vero & hic fibularum loco particulae quaepiam adsciscuntur, quae in auctorum lectione constanti sollicitudine observandae, enodandae, & ad usum applicandae sunt. Ecce hujus generis:

At-

Atque ego quidem —	Itaque —
Et vero —	Nam cum —
At enim —	Ac primo quidem —
Quae cum ita ſint	Enimvero —
Neque vero —	Adde quod —
Quin etiam —	Accedit & illud —
Igitur —	Huc accedit —
Ergo —	Jam vero quid dicam?
Quid, quod —?	Nam illud quid attinet —?
	Omitto domeſtica — &c.

1. *Annot.* Non liquidius hoc connectendi artificium quantum eſt, percipietur: quam ſi opere ipſo executioni mandatum coram inſpiciendum offeretur. Itaque in hunc finem ſubjecta eſto pars exordii Orationis pro Leg. Manil.

Quamquam *mihi ſemper frequens conſpectus veſter multo jucundiſſimus, hic* autem *locus ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus viſus eſt, Quirites*: tamen *hoc aditu laudis* non *mea me voluntas*, ſed *meae vitae rationes ab ineunte aetate ſuſceptae prohibuerunt.*

Nam cum *antea per aetatem nondum hujus auctoritatem loci contingere auderem, ſtatueremque, nihil huc, niſi perfectum ingenio, elaboratum induſtria afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi.*

Itaque neque *hic locus vacuus unquam ab* iis, qui *veſtram cauſſam defenderent, fuit, & meus labor in amicorum periculis caſte integreque verſatus ex veſtro judicio fructum eſt ampliſſimum conſecutus.*

Nam cum *propter dilationem comitiorum ter Praetor primus cunctis centuriis renunciatus ſum: faci-*

facile intellexi Quirites, & *quid de me judicaretis*, & *quid aliis faciendum praeſcriberetis.*

Nunc cum & *auctoritatis*, *in me* tantum *ſit*, quantum *vos honoribus mandandis eſſe voluiſtis*, & *agendum facultatis* tantum, quantum *homini vigilanti ex forenſi uſu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre:* certe & ſi quid *auctoritatis in me eſt*, ea *apud* eos *utar*, qui eam *mihi dederunt;* & ſiquid etiam *dicendo conſequi poſſum*, iis *oſtendam potiſſimum* qui ei *quoque rei fructum ſuo judicio tribuendum eſſe cenſuerunt* &c. &c.

2. Coecus plane ſit & incogitantiſſimus, qui circumductiones & vincula, quibus tum membra, tum periodi mutuo adſtringuntur, non hic undique deprehendat.

p. Denique ſumma & praecipua cura illuc convertenda eſt, ut non membra ſolum ſingula, ſed totae etiam periodi, dum a ſermone vulgi longiſſime cum dignitate recedunt, ſimul numeroſae ad aures perveniant. Quae quidem dos adeo eloquentiae propria eſt, ut ſine numero nec opus oratorium aliquod eſſe, nec ſuavitas ſermonis ſperari debeat.

Annot. Suaviſſima eſt Tulii ſententia, graviſſimaque auribus accidit Orat. pro Marcello: *Nulla eſt tanta vis*, *tantaque copia*, *quae non ferro ac viribus debilitari frangique poſſit*; quae tamen continuo peribit, ſimul ac pulcherrimum numerum abſtuleris. Quam flaccida enim & elumbis erit, ſi ita efferas: *Nulla eſt vis tanta & copia tanta*, *quae non poſſit debilitari*, *frangique viribus*, *ac ferro.* Sic in alia quoque Ciceronis Orat. in Philipp. haec oratio: *Te miror*, *Antoni*, *quorum*

facta

facta imitere, eorum exitus non perhorrescere? absolutissimum reputatur numeri oratorii pulchritudinisque inde natae exemplar. Tolle numerum, & hoc modo enuncia: *Te miror, Antoni, non perhorrescere exitus eorum, quorum imiteris facta.* Jam scilicet decor omnis defluxit.

§. q. Conciliabitur vero numerus (ut prolixa multa praetereamus, quae praeceptores de hoc tradiderunt) his vero praeter jam alias tradita adjumentis:

1. Oratio non solum periodis diversorum membrorum sit varia; sed ne periodis quidem jugiter instructa sit, sed modo periodico dicendi genere utatur, modo membratim aut incisim, prout rei convenientius erit, progrediatur.

2. Periodorum clausulae diligenter circumspiciendae, ac numerose concludendae sunt. Aures enim extremum praesertim spectant, & in eo acquiescunt. Itaque etsi non anxium esse oporteat de mensura clausularum, fere tamen ultima periodorum membra longiora, & voces, quibus periodi concluduntur, frequentissime quadrisyllabas, aut trisyllabas, imo quinque etiam syllabarum nonnunquam deprehendas, quarum penultima longa: vox tota autem Dispondaeus, Dichoraeus, aut similis quispiam pes sit e. g. *Comprobavit. Transmittendum. Revocavit. Consistunt. Putetis. Prohibuerunt. Dimicaretis.*

An-

Annot. Hae ipſae voces, ut numeroſae & ſonantes, tam concinne apud Ciceronem non caderent, niſi plerumque praecederet vox alia brevior, vel longior, quae velut viam parat ad poſtremae vocis pleniorem ſonum. Sed nimirum ſatietas ubique vitanda, nec facile alibi magis formidanda, quam ubi numerus ſuaviter aut magnifice cadit. Varietas autem undique arceſſenda.

3. Membra, ſi res ferat, aptis inciſis prope idem ſignificantibus amplificetur. e. gr. Cic. poſt Redit. in ſenat. *Quae tanta poteſt exire ubertas ingenii, quae tanta dicendi copia, quod tam divinum atque incredibile dicendi genus orationis, quo quisquam poſſit veſtra in nos univerſa promerita, non dicam complecti orando, ſed percenſere numerando?*

4. Longae & breves ſyllabae ita alternent, ut orationem perpetuo temperent, ne vel incitatior feratur, nec retardata langueſcat. Illuſtre attemperati hujus numeri exemplum ex Cicer. pro Marcello allegatur: *Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes.*

Annot. Ad gravitatem tamen & majeſtatem quandoque melius exprimendam ſyllabae longae coacervantur, quemadmodum frequentatis ſyllabis brevibus celeritas indicatur.

5. Non tantum ſyllabae, ſed etiam voces longiores brevioribus interpolentur & permiſce-

miſceantur. Tale eſt illud Ciceron. Catil. 1. *Vivis, & vivis non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam.* Item illud pro Fontejo in peroratione elegantiſſima. *Nolite pati judices, aras Deorum immortalium, Veſtaeque Matris, quotidianis virginis lamentationibus de veſtro judicio commoveri. Proſpicite, ne ille ignis aeternus ſacerdotis veſtrae lacrymis extinctus eſſe dicatur. Tendit ad vos virgo Veſtalis manus ſupplices easdem, quas pro vobis Diis immortalibus tendere conſuevit* &c.

6. Summus numeroſae orationis artifex Cicero & diligentiſſime & attentiſſime legendus relegendusque eſt, neque id oculis et animo, aut ſubmiſſa ſolum, ſed alta etiam & elata, quandoque contenta item voce; ex qua lectione longe certius, quam ex minutiſſimis praeceptionibus numeroſam orationem combibet tiro noſter.

7. Aurium poſtremo judicium ſollicite exquirendum, & accurate audiendum. Eſt enim illud, teſte eodem Cicerone, ſuperbiſſimum, a cujus tribunali recte informato vix provocare in iſto genere liceat.

Annot. Ad acuendum judicium iſtud aurium expedit, tirones noſtros ſententiarum Ciceronis aliquot ſuavitate praecellentium numeros diſſipare & transformare, tum vero transformatos ad exemplar ipſum componere & trutinare, unde continuo apparebit, quanto intervallo diſcrepent.

Id

Id quod Quintilianum in breviſſimis his ſententiis feciſſe novimus: *Patris dictum ſapiens temeritas filii comprobavit.* Item hujus: *Omnes prope civitates virtute, gloria, dignitate ſuperabat.* Quam enim longe aliter caderent ita mutato numero prolatae: *Patris ſapiens dictum comprobavit temeritas filii.* Et: *Prope omnes civitates ſuperabat virtute, dignitate, gloria.*

B. *De Tranſitionibus.*

a. Satis nondum eſt ad expolitionem & concinnitatem orationis, ut membra invicem cohaereant, imo ut periodi etiam integrae deligatae inter ſe ſint, ſed neceſſe omnino eſt, ut partes etiam majores orationis, quales e. g. ſunt argumenta, argumentationes, & utrorumque partes, arctiſſime, & ita quidem copulentur, ut absque hiatu nulla illarum abeſſe poſſe manifeſte videatur.

b. Quemadmodum vero priora illa officia particulis præſtantur, de quibus & hic & alibi diffuſius tractatum jam eſt; ita poſterius hoc Tranſitionibus, ut vocant, tantum obtineri poteſt, harumque Tractatio ad numerum & ſuavitatem adhuc ſupereſt.

c. Definitur autem: *Tranſitio eſt orationis quidam nexus, quo fit, ut apte copulata inter ſe illius membra concinne cohaereant, & unum quaſi corpus efficiant.* Nihil attinet hic monere, non de membris periodorum, aut minoribus

isthic ſermonem eſſe, ſed de membris totius orationis.

d. Poteſt Tranſitio prima partitione in *realem* & *verbalem* dividi.

1. *Realis Tranſitio* vocabitur, quando res in oratione obvenientes, & partes majores non ſolum accurate coordinantur, ſed etiam tam ſcite & affabre ipſa elocutione tractantur, ut poſteriora perpetuo ex prioribus ſenſim ſine ſenſu fluant; & cum ſequentibus accedentia vel imprudentibus auditoribus connexa ſint.

Annot. Tranſitionis hoc genus ſine dubio virile ac optimum quidem vel ex eo etiam capite eſt, quod ipſae commiſſurae prope omnem attentionem fugiant, atque ſic oratio non arte, ſed natura coaluiſſe videatur. Verum praeterquam, quod hoc genus ſubtile ingenium, ſubactum judicium, & multum optimorum lectionem deſideret, quae res non ſunt omnino omnium; etiam ſatietatis defugiendae cauſſa vel a peritiſſimis tranſitiones apertae, quas verbales appellare fas eſt, non omittuntur, ſed ab iis, qui dexterrime faciunt, cum realibus permiſcentur.

2. *Verbalis Tranſitio* proinde eſt *oratio, quae dictis dicenda connectit.*

Annot. Cum oratio in definitione dicitur, verba eſſe illas connexionis fibulas ſatis intelligitur.

e. Diſpeſcitur autem porro Tranſitio verbalis in *perfectam* & *imperfectam.*

1. *Per-*

1. *Perfecta Transitio* est, qua breviter monemur, & quid dictum sit, & quid dicendum adhuc restet. Sic Cic. pro Leg. Manil. *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.* Item Cic. pro Cluent. *Satis esse arbitror demonstratum judices, iis criminibus accusatum esse Oppianicum, ut honeste absolvi nullo modo potuerit. Cognoscite nunc ita reum citatum esse illum, ut &c.*

2. *Imperfecta Transitio* est, qua alterum tantum eorum exprimitur, quae mox imperfecta inesse diximus, nempe, quae dicenda solum praenunciat. Ita Cic. pro Rosc. *Age nunc, illa videamus, judices, quae secuta sunt.* Item pro Cluent. *Nunc jam summatim exponam quibus criminibus Oppianicus damnatus sit.* Et pro Murena: *Nunc mihi tertius ille locus est orationis de ambitus criminibus — retractandus.*

Annot. Ne ideo Tsansitionem hanc imperfectam appellari quis suspicetur, quasi manca sit, aut quoquo modo mala; sed ea solum de caussa, quod dicenda commemoret dictorum nulla mentione illata, atque adeo unum tantum membrum definitionis praetermisso altero respicere videatur.

b. Solent tirones non mediocriter laborare in formandis hujusmodi Transitionibus. Ad quam difficultatem, qua fieri potest, alleviandam, nonnulla Transitionum Ciceroniarum exempla sub aspectum sistimus. Indicent adolescentes ipsi, quae

earum perfectae, aut quae imperfectae ſint, quarumque uſus & imitatio eorum neceſſitatibus conveniat.

Exempla Tranſitionum ex Cicerone decerptarum.

1. Satis mihi multa verba feciſſe videor, quare hoc bellum eſſet genere ipſo neceſſarium, magnitudine periculoſum. Reſtat, ut de Imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus praeficiendo dicendum eſſe videatur.
2. Satis multa de turpitudine: dicam deinceps, quod propoſui, de periculo.
3. Uni epiſtolae reſpondi: venio ad alteram.
4. Sed nimis multa de nugis: ad majora veniamus.
5. Verum ubi rerum teſtimonia adſunt, nihil opus eſt verbis.
6. Sed haec vetera: Illud recens, Caeſarem meo conſilio interfectum.
7. Sed ne forte ex multis rebus geſtis M. Antonii, rem unam pulcherrimam tranſiliat oratio, ad Lupercalia veniamus.
8. Non diſſimulat, Patres conſcripti, apparet eſſe commotum, ſudat, pallet. Sed arrogantiam hominis, inſolentiamque cognoſcite.
9. At etiam auſus es. (Quid autem eſt, quod tu non audeas?)
10. Sed jam ſatis multa de cauſſa: extra cauſſam etiam nimis fortaſſe multa. Quid reſtat, niſi

ut

ut orem, obtesterque vos judices, ut misericordiam tribuatis fortissimo viro?

11. Quaestura illius demonstrata, reliqua attendite.

12. Atque ut inde oratio mea proficiscatur, unde haec omnis caussa ducitur.

13. Atque ut facilius intelligere possitis Judices, quae facta sunt, indigniora esse quam haec sunt, quae diximus: ab initio, res quemadmodum gesta sit, vobis exponam.

14 Sed haec robustioris improbitatis scelera omittamus, loquamur potius de iniquissimo genere levitatis.

15. Id quo facilius facere possitis, dabo operam ut a principio, res quemadmodum gesta sit, cognoscatis.

16. Sed finis sit: neque enim prae lacrymis jam loqui possum; & hic se lacrymis defendi vetat.

17. Sed quoniam emersisse jam e vadis, & scopulos praetervecta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus cursus ostenditur.

18. Plura de illo archipirata dixi, quam volui, & tamen ea, quae certissima sunt, hujus criminis argumenta praetermisi.

19. Age vero, ne semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditemur.

20. Ad ejus Tribunatum, qui ad sese jam dudum vocat, & quodammodo absorbet orationem meam: contento studio, cursuque veniamus.

21. Atque haec oblectationis, illa necessitatis.
22. Quibus rebus expositis, satis docuisse videor, homines natura quanto omnes anteirent animantes.
23. Sed quid ego longinqua commemoro?
24. Magna sunt haec, vel potius maxima: jam vero quanto majus videbitur?
25. Multa hujusmodi proferre possem: sed genus ipsum videtis.
26. Nolo in hac re multus videri.
27. Sed quid ego haec aut tam levia, aut tam minima recordor?
28. Jam vero ista etiam notiora, quanto se opere custodiant bestiae.
29. Multa praetereunda sunt, & tamen multa dicuntur.
30. Vereor ut hoc, quod dicam, perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio.
31. Sinite me illa minora, ac quotidiana praetermittere.
32. Illud tamen, quanquam ad exitum festinet oratio, praetermittere nullo modo possum.
33. Verum haec missa facio; illud quaero.
34. De exordio satis dictum est, deinceps ad narrationem transeamus.
35. Quod ad definitiones, hactenus; reliqua videamus.
36. Nunc reliquorum oratorum aetates persequamur.

37. Tempus eſt ad ceteras partes orationis proficiſci. Deinceps igitur de diſpoſitione dicemus.

38. De ſtatutis diebus dixi: nunc de annalibus dicam.

39. Haec de hero: quod ſequitur, de pecore.

40. De multitudine quondam quod ſatis eſt, admonui, de obſcuritate pauca dicam.

41. Sed ut omiſſo principio rem ipſam aggrediamur.

42. Hactenus de principe: quod ſequitur, de monſtro.

43. Jam quantum illud eſt, quod in occupationibus ſummis nunquam intermittis ſtudia doctrinae?

44. Utinam vero mihi ſatis eſſet ad dicendum vel facultatis, vel temporis.

45. Hic, hic, auditores, animos ad inſignis facti memoriam ſempiternam erigite.

46. Sed haec utcunque ferenda: hoc vero quis ferat?

47. Audiſtis graviſſima: audite nunc graviora,

48. Sed haec privatim: nunc quae publice geſta ſunt, videamus.

49. Verum haec miſſa facio; illud, quam —

50. nihil jam dico de iſto ſcelere.

51. Poſtularet hic locus: ut dicerem de —

CAPUT II.

De ornatu oratorio.

a. Ornatus oratorius non jam elegantiis illis contentus eſt, quibus ornatam orationem quamcumque effici alias monuimus, ſed ſublimioris ordinis decora requirit.

b. Accedunt haec praeſertim ex figurarum luminibus, ſine quibus nihil extans in oratione, & nulla eloquentia in oratione expectari, imo ne concipi quidem poteſt.

c. Sed quoniam figurae non in propriis ſolum verbis; verum non raro etiam in translatis fiunt, & aliunde translationes per ſe ipſas eximia prorſus orationis ornamenta ſunt; hinc de translationibus primum, tum de figuris tractandum nobis eſt.

§. I.

De Tropis.

a. Tropus vox derivata graeco verbo Τρεπω, id eſt, *transfero*, *muto*; eſt nominis vel ſermonis a propria ſignificatione in alienam cum virtute translatio.

1. *Annot.* Inopia & neceſſitas procul dubio troporum uſum primum docuerunt, cum tot rebus ideisque noſtris juſte exprimendis verba propria deeſſunt. Inde factum eſt, ut vel hodie adhuc

non-

nonuullae voces translatae propriarum loco rebus haeſerint. Ita nimirum : *gemmam aut oculum vitis* hodiedum apellamus, *pedem montis*, *ſinum maris*, *errore labi &c.* Coeperunt vero poſtea, quae ob neceſſitatem inventa fuerunt ornatus, dignitatis ac jucunditatis etiam cauſſa frequentari.

2. Dum translationem cum virtute fieri volumus, non omnis & cujuscunque generis fortaſſis de trivio ſumtas translationes probamus, ſed eas tantum, quae orationi pondus, dignitatem, venuſtatem, aut ſuavitatem conciliant. *Quantum animo vulnus accepit*, Plinius ait, translato a carne ad animum vulnere, majori certe cum pondere, quam ſi dolorem poſuiſſet; quod eſt cum virtute transferre.

b. Pro diverſa ratione, qua translationes hujusmodi fieri poſſunt, varia item oriuntur troporum genera, de quorum partitionibus, numero, & vi hic diſputare non vacat, nec refert. Certe nobiliſſimi eorum, & in uſum frequentiorem recepti communi ſententia ſunt *Metaphora*, *Metonymia*, *Synecdoche & Ironia* quos ſeorſim ſingulos primum perſequi, tum minorem troporum familiam luſtrare neceſſe eſt.

A. *De metaphora.*

a. *Metaphara* (Latinis translatio) eſt vocis propter aliquam ſimilitudinem translatio. Sic qui fortunam *vitream* dixerunt, fragilitatis ſimilitudinem; qui *advolare* pro celeriter accurrere, aut *confluere* multitudinem, pro concurrere adhibuerunt, celeritatis aut multitu-

dinis ſimilitudines ob oculos praepoſitas habuerunt.

Annot. Quoniam ſine ſimilitudine haberi non poteſt metaphora, diſcrimen inter haec duo vix aliud aſſignari poteſt, quam quod ſimilitudo plerumque apertis & expreſſis verbis enuncietur; metaphora autem tacitis, tectisque. Metaphora enim ut Cicero l. 3. de Orat. ait: *Similitudinis eſt ad verbum unum contracta brevitas.* Itaque ſi dixeris: *Vites emittere ſua germina tanquam gemmas*, ſimilitudo eſt; ſi contra: *Vites emittere gemmas ſuas*; aut etiam *gemmare vites* dicas, metaphoram protuliſti Sic porro: *Feci eas res, quibus velut fundamentis nititur respublica*, aperta ſimilitudo eſt; cum tecta erit, dicesque: *Fundamenta jeci reipublicae*, non jam ſimilitudo, ſed metaphora eſt. Ita denique ſimilitudinem hanc: *Tempus ſervitutis, quo res gerebatur coecorum more*, breviſſima elegantiſſimaque metaphora expreſſit Cic. famil. XIII. 25. *Coecum tempus ſervitutis &c.*

b. Metaphorae ex omnibus illis rebus divinis & humanis, coeleſtibus & terrenis formari poſſunt, unde ſimilitudines deduci valent.

Annot. Monent acuti praeceptores: optimas & efficaciſſimas metaphoras eſſe, quae ab *oculis* tanquam ſenſu omnium acerrimo. tum quae a *motu*, *vita*, *ſenſuque* deducuntur. Sic Cic. *Cognovi rem ad arma ſpectare.* Idem. *Perculſa & proſtata bello jacent omnia.* Idem. *Me nives, frigora, imbres detruſerunt. Litterulae meae tui deſiderio oblanguerunt. Litterae oculos paullum ſuſtulerunt. Dixi ſine te omnia mea muta eſſe. Excita e ſomno tuas litteras. Oratio claudicat, fluctuat, eſt ſine nervis ac viribus, Oratio excurrit, aequa-*

liter

liter conftanterque ingreditur &c. & infinita hujusmodi, quae apud Ciceronem nulla non pagina invenies.

c. Circumfpectio tamen & judicium in formandis metaphoris, quod prudentiae erit, adhibeatur, ut ad confilium dicentis quam maxime accommodetur.

1. *Annot.* Itaque cum illuftrare quid & extollere vult Orator; ex fplendidis, non ex vilibus & abjectis fimilitudinibus conficiet metaphoras fuas, cum obfcurare autem defiderat, ex obfcuris & tenebris repetet; cum terrere, horrenda & terribilia conquiret &c.

a. Profecto ad fplendorem pertinent haec Ciceronis: *Virtutis tuae lumen eluceat. Theatrum gloriae, flumen ingenii, fplendor orationis. Gloria circumfluere, florere aetate, gratia, opibus &c.* Ad terrorem & vehementiam illa a Cicerone accommodata funt: *Rei familiaris naufragia, orbem terrarum ardere bello.* Tanquam ex fpecula aliqua profpexi *tempeftatem futuram. Fulmen* pro trifti nuncio, *Turbo* vel *incendium* pro feditione *Tuba belli civilis* pro concitatore. *Scopulus patrimonii, Flamma civilis difcordiae, Vox perniciofa intonuit &c.* Sic defidiam idem Cicero explicat. *Amicum congelaffe otio. Veternus civitatem occupat, Crimen refrixit. Ardor reftinctus eft. Studium deferbuit &c* Denique averfationem & contemtum hujus generis metaphoris extulit Cicero *Peftes hominum laude aliena dolentium. Exaruit vetus urbanitas Sentinam urbis exhauriri,* fc. plebem miferam. *Lutum, coenum, fordes* pro homine improbo. *Monftrum, portentum &c.*

d. Claf-

d. Claſſes, ad quas omnes cujuscunque generis metaphorae revocantur, quatuor paſſim duce Fabio aſſignantur:

1. Cum a re animata verbum transferimus ad aliam rem animatam. Sic Livius *Scipionem a Catone ſolitum allatrari* ait. Ubi vocem *allatro*, quae cani propria eſt, a cane ad hominem, ab animato ad aliud animatum translatum eſſe patet.

2. Cum a rebus inanimis ad alia itidem inanima vox transfertur, quale eſt illud Poëtae: *Claſſique immittit habenas*, id eſt, funes ſeu rudentes. Item illud: *Orationis vela contrahamus*. Ubi liquet, vocem *habenas* aurigationi propriam ad navigationem, & *vela* ex navibus ad orationem, ubique ab inanimo ad inanimum aliud translatum fuiſſe.

3. Cum a re inanima ad animal fit translatio, ut illud Catulli: *O qui floſculus es juvenculorum*: ubi vides, *florem*, qui res inanima eſt, pro juvenculo eximio ſumi, qui utique animal eſt. *Duo fulmina belli Scipiades.*

4. Cum contra ab animali ſumtum ad inanima transfertur, & ipſo uſu applicatur. Hoc quemadmodum rurſus in Poëta eſt: *Sed inſcius alto accipiens ſonitum ſaxi de vertice,*

tice,

tice Pastor. In qua snntentia vocem *vertice*, qui homini tantum competit, saxo attributum videmus.

Annot. Inter omnes has metaphoras teste eodem Fabio mira quadam sublimitate praecellit illud metaphorae genus; in quo rebus sensu carentibus; actum quemdam & animos damus, quo modo Virgilius fluvio indignationem impertiit animis tantum convenientem: *Pontem indignatus Araxes*, & Cicero gladio actiones & sensus non nisi ratione praeditis propria, pro Ligar. *Quid enim tuus ille, Tubero, districtus in acie Pharsalica gladius agebat? Cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum?*

e. Ut vero moderatus, opportunus, & suis limitibus definitus metaphorarum usus orationem mirifice illustrat, ita cautissime est providendum, ne illius usus in vitia prolabatur. Numerantur autem in vitiis metaphorae:

1. Si sint frequentiores; taedio enim tunc, & satietate complent, neque jam ornamenta, sed tenebras & obscuritatem orationi affundunt, & proprie in aenigmata transeunt.
2. Si sint humiliores, aut fortassis plane sordidae a re quapiam deformi & abjecta petitae. Primi census est: *Saxea mundi verruca* pro monte aut rupibus posita; & quod Tertullianus alicubi usurpavit: *Generale naturae lixivium* pro diluvio; alterius: *Persecuisti reipublicae vomicam mortem* sceleratorum intelligendo, & *Stercus*

cu-

curiae Glauciam appellando, quae exempla ipſe Cicero allegat.

3. Si ſint duriores, id eſt, longius accerſitae, ut qui canos *capitis nives* dixit, & quem Horatius taxat, quidam M. Furius Bibaculus ita canens: *Jupiter hibernas cana nive conſpuit alpes.* Item; *Mortuo M. Catone pupillum relictum eſſe ſenatum.* Quae omnia duriora ſunt, quam ut delicata auris oratoria ferre poſſit.

Annot. Cum veremur quandoque, ne durior & demiſſior auditori accidat aliqua translatio, vel etiam audacior, molliemus ac mitigabimus illam his aut ſimilibus formulis: *Ut ita dicam, quaſi - pene - ſi ita loqui fas eſt &c.* Ipſe Cicero mox relatam translationem praemunivit: *Pupillum, ut ita dicam, relictum eſſe ſenatum.* Et idem ad famil. XIII. 10. *Qua commendatione quaſi amicitiae fores aperiuntur.* *Debet* namque eodem auctore *verecunda eſſe translatio*, ut praecario, non vi veniſſe videatur.

4. Si minime conſtantes & ſecum diſcordes ſint metaphorae, hoc eſt: ſi ab uno translationis genere in aliud deflectant, & quod vulgo jactatur, ab incendio inchoent, in tempeſtate autem deſinant.

Annot. Non ipſi ſummi latinitatis ſeu ſolutae ſeu ligatae principes, a vitioſis his metaphoris liberi ſemper ſunt. Sic namque Cicero I. 2. de Orator. imitationis effectum deſcribens. *Ut cum in ſole ambulo, etiamſi aliam ob cauſſam ambulem, fit tamen natura, colorer: ſic*

sic cum istos libros studiosius lego, sentio orationem meam illorum cantu quasi colorari. Quid cantui cum colore convenit? Et Hor. Ep. I. *Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit, si modo culturae patientem accommodet aurem.* Vide, quam disparata congesta sint, & ter ab eodem translationis genere aberratum. *Ferarum* est mansuescere & cicurari. *Mitescunt* fructus acerbi & immaturi, *Cultura* agrorum est, disciplina ferarum. Sed nempe quandoque bonus dormitat Homerus.

5. Si nimium poëticae sint translationes; neque enim quae poëtis aut voluptatis excitandae caussa, aut metrorum necessitate libera sunt, ea continuo etiam oratoribus permitti possunt. Itaque caveat orator cum Virgilio dicere: *Volucres pennis remigare, liberum aera secare*, aut cum Horatio de Euro vento: *Per Siculas equitavit undas.*

f. Quoties Metaphora aliqua eadem pluribus verbis longius producitur, *Allegoria* vocatur, quam latine inversionem interpretantur, propterea quod non solum aliud verbis, aliud sensu; sed saepe etiam contrarium ostendat. Itaque recte senserunt, qui Allegoriam appellarunt continuatam metaphoram. Est autem allegoriarum genus duplex, nimirum allegoria *pura* & *mixta*.

1. *Allegoria pura* est, cujus verba omnia aut fere omnia sunt translata. Sic Cic. ad Attic. IV. 2. de suis inimicis: *Idem illi, qui mihi pennas inciderant, nolunt easdem,*

re-

renaſci, ſed ut ſpero, jam renaſcuntur. Item famil. IX. 15. *Sedebamus in puppi, & clavum tenebamus; nunc autem vix eſt in ſentina locus.* Respublica hic eſt navis, Cicero Nauta. Denique pro Quinctio tali allegoria queritur, ſe cauſſam prius debere defendere, quam accuſator oppugnet: *Ita fit, ut ego, qui tela depellere, & vulneribus mederi debeam, tum id facere cogar, quum etiam telum adverſarius nullum jecerit, &c.*

Annot. Hoc genus allegoriae periculoſius eſt, quam ut paſſim commendari mereatur. Facile enim longius filum unum idemque proſecuti in obſcuritatem, affectionem, aut quod pejus eſt, in ineptias aliquas delabimur.

2. *Allegoria mixta* eſt, quando verbis translatis interſeruntur propria, mentem ſenſumque aliquando apertius declarantia. Sic Cic. ad Attic. IV. 16. *Amiſimus, mi Pomponi, omnem non modo ſuccum ac ſanguinem, ſed etiam colorem & ſpeciem priſtinam civitatis.* Vox *Civitatis* indicat, de cujus Corporis valetudine hic agat. Inſignis plane ad hoc propoſitum eſt locus ille Ciceronis in Piſonem: *Neque tam fui timidus, ut qui in maximis turbinibus ac fluctibus reipublicae navem gubernaſſem, ſalvamque in portu collocaſſem, frontis tuae nubeculam, aut collegae tui contaminatum ſpiritum perhorreſcerem. Alios ego vidi ventos, alias proſpexi animo procellas, aliis impendentibus tempeſtatibus*

non

non cessi &c. Videmus vero hic permistis vocibus: *reipublicæ*, *frontis tuæ*, *collegæ tui* omnia satis nitide declarari.

a. *Annot.* Si metaphorae usus modicus inculcatur, facile consequi videmus, longe parciorem allegoriarum esse posse, ubi de gravibus præsertim, seriisque thematis agitur; nam in argutis & festivis, ubi delectatio præcipue spectatur, liberaliorem fortassis esse licet.

b. Cum adhibebuntur allegoriæ, ea præcipuarum una sit cautio, ne discordes secum ipsis sint, sed a principio ad finem sibi constent, quod idem de metaphora jam supra monitum est. Peccaretur certe gravissime in regulam hanc, si rempublicam e. g. *Seditionis fluctibus deflagrare aut concidere* diceres. Recte contra observatæ præceptionis istius illustrissimum exemplum habetur apud Horat. L. I. ubi de bello civili ita:

O navis, referent in mare te novi
Fluctus. O quid agis? fortiter occupa
Portum. Nonne vides ut
Nudum remigio latus
Et malus celeri saucius Africo
Antennaeque gemant? ac sine funibus
Vix durare carinæ
possint imperiosius
Aequor? Non tibi sunt integra lintea &c.

Undique in hac allegoria egregie e capite ad calcem consentiunt omnia; *navis* respublica est, *fluctus* civile bellum, *portus* pax & concordia, *remigium* milites, *nautae* magistratus, *malus* præcipui duces &c.

g. Allegoria pura in obscuritatem delapsa *ænigma* appellatur, & absque omni dubio in vitio est,

quo tamen poëtæ nonnunquam, aliquando etiam oratores utuntur.

B. De Metonymia.

a. *Metonymia* (Græci aliter Hypallagen, Latini transnominationem vocant) eſt, cum vox aliqua cognata & vicina pro altera adhibetur.

b. Quam lata igitur cognatio & vicinia vocum eſt, tam vaſtus etiam hujus tropi uſus eſt. Fere tamen Metonymiae omnes ex ſequentibus fontibus oriuntur:

1. *Cauſſa* vel *quaſi cauſſa* ponitur pro effectu; nonnunquam etiam *Auctor*, *Inventor*, *Præſes*, pro re effecta, inventa, aut arte ſcientiaque, cui præſidet, ponitur. Hujus generis ſunt locutiones: Cic. ad famil. IX. 11. *Vitemus oculos hominum, ſi linguas minus facile poſſumus. Agnovit manum ſuam*, id eſt, ſcripturam. *Vereor linguam hominis*, id eſt, maledicentiam. *Movit mihi bilem*, id eſt iram &c. Sic item: *Homerum legi*, aut *Virgilium*, id eſt, Poëma Homeri vel Virgilii. Cic. pro Mercell. *Quos amiſimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ*. Mars pro bello. Sic item: *Vario, dubio Marte; a muſarum cultu abhorrere, propitia Minerva &c.*

Annot. Præſidum aut Inventorum nomina non paſſim & promiſcue metonymice adhiberi poſſunt; ſunt enim eorum aliqua, quae poëtis

tantum; alia quae oratoribus etiam permittuntur. Sic *Mars* pro bello, *Musae* pro ſtrudiis & artibus, *Minerva* pro ſcientiis, apud oratores ſaepiſſime; contra *Ceres* pro frugibus, *Bacchus* aut *Liber Pater* pro vino, *Vulcanus* pro igne &c. a poëtis perpetuo; ab oratoribus vix unquam aſſumuntur. Quo in genere auctoritas & uſus conſulendus eſt.

2. Vice verſa *effectus* vel *quaſi effectus* pro cauſſa ponitur, ut cum dicimus: *ſcelus comprehenſum eſt*, id eſt, ſceleratum; *licentia, ſeditio compreſſa eſt*, id eſt, ſeditioſi; *victoria natura inſolens*, id eſt, victor, Cic. pro Mil. *Si mors P. Clodii ſalus veſtra fuerit*, pro cauſſa ſalutis veſtræ &c. Sic *vitia* pro hominibus vitioſis; *virtutes* pro virtute præditis; Sic *dedecus*, *peſtis*, *pernicies* &c. pro auctore dedecoris &c.

3. Non raro *ſignum* pro re ſignificata accipimus. Sic *toga* pacem, *ſagum* vel *arma* bellum, *laurea* victoriam, *ſceptrum*, *purpura*, vel *corona* regnum, *faſces* conſulatum, aut etiam hodie quemcunque magiſtratum denotant. Ita Cicer. l. 3. de Orator. *Vir omnibus belli ac togae artibus eminentiſſimus.*

4. *Poſſeſſor* item ſæpe pro re, quam poſſidet, ponitur. Huc pertinet: *Jam proximus ardet Ucalegon.* Virg. id eſt, Ucalegontis domus, *At te ibam*, puta, in domum tuam. *Hannibal ad portam*, intellige Hanibalis exerci-

tum. *Amici eum devorarunt*, *ſcilicet fortunas illius.*

5. *Continens* denique pro contento frequenter ſubſtituitur. Talia ſunt; *Campus* pro comitiis, *curia* pro ſenatu, *forum* pro cauſſis, *theatrum* pro ſpectatoribus, *caſtra* pro militibus; *Urbs bene morata*, id eſt, urbis incolæ. *Sæculum felix*. ſcilicet homines hoc ſæculo viventes. *Poculum* epotum, quod poculo continebatur. *Roma jubet*, *Italia teſtatur*, nempe Itali, Romani. *In divitum menſis ſylvæ & maria*, puta, feræ ac piſces &c. *Vina coronant*, id eſt, ſcyphos. Cic. ad Attic. *Domus te noſtra tota ſalutat.*

C. *De Synecdoche.*

a. *Synedoche* (latine Intellectio) eſt tropus, quo unum ex altero intelligitur.

b. Sunt modi complures, quibus effici tropus iſte conſuevit, qui omnes ad ſequentia capita reducuntur:

1. Ponitur *Genus* pro ſpecie ſub tali genere contenta, e. g. *Mortales* pro hominibus, *crimen* pro furto, *virtus* pro temperantia, *ales* pro quacunque ave &c.

2. *Species* pro genere fere tantum a poëtis uſurpatur. Sic *Canis Umber* pro quovis venatico cane. *Phalernum* aut *Maſſicum* pro

pro vino exquiſite bono &c. *Mullus* aut *Rhombus* pro quocunque piſce pretioſo. *Oſtrea*, *boleti* pro quibuscunque cupediis. *Auſter* puo quocunque vento.

Annot. Exemplis frequentibus, non definitione adoleſcentibus generis ac ſpeciei, notionum ſcilicet philoſophicarum intelligentia hucusque declaranda & illuſtranda erit.

3. *Totum*, pro parte aliqua talis totius adhibetur. Sic pro corpore aut cineribus homines nominamus; Hic ſitus eſt *Scipio Sylla*, quod in epitaphiis plerumque locum habet. Sic Cicer. in Piſon. *Me cuncta Italia, me omnes ordines, me univerſa civitas Conſulem deſignavit*, id eſt: aliqui ex tota Italia delecti ex omnibus ordinibus &c. Sic. Virgil. *Fontemque ignemque ferebat*; ſcilicet aquam.

Annot. Rarior modi iſtius uſus eſt apud oratores, niſi quod in amplificationum ardore nonnunquam eo utuntur; apud poëtas longe frequentior.

4. *Pars* item ad ſignificandum ſuum totum non raro aſſumitur. *Parietes*, *tectum* pro domo, *vela*, pro navibus, *caput* vel etiam *os* pro homine, *ingenium* pro homine ingenioſo, *Capitolium* pro Roma. Sic: *Quot capita, tot ſententiae &c.*

5. *Materia* ſignificat ſæpe rem ex materia hac conſtantem & confectam. Sic *fer-*

rum pro armis, *pelles* pro tentoriis, *aes*, *argentum*, *aurumque* pro ſignis argenteis; aureis, vel etiam pecunia ſumimus.

6. *Unius* appellatione plures intelliguntur, v. g. *Hoſtis* habet muros, *Romanus* prælio victor, *Gutta* cavat lapidem &c. Cic. famil. VIII. 5. Si *Parthus movet aliquid*, intellige: Parthi, guttae, Romani, hoſtes &c.

Annot. Aliquando etiam plurium nomine ſinguli tantum veniunt, quod poëtis frequentius in uſu eſt: *Adigit per pectora ferrum.*

7. *Antecedentia* quandoque in conſequentium cognitionem ducere debent: id quod pariter poëtis fere tantum uſitatum. Sic *Aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci*, ſcilicet veſper eſt. *Hirundo redit*, ver igitur adeſt. *Nulla jam arboribus folia*, ergo autumnus praeſto eſt.

c. Reducitur ad hunc intellectionis tropum percommode, quam aliqui ſeorſum tractare conſueverunt, *Antonomaſia* (latine *pronominationem* dixeris), cum nempe ponitur nominis cujusdam loco aliquid, quod illi per excellentiam aut excellentiæ ſimilitudinem convenire videtur. Licet illam in duo genera partiri: *propriam* videlicet & *impropriam*.

1. *Antonomaſia*, propria eſt, cum nomen appellativum aliquod, ex ſe pluribus commune,

ne, uni alicui propter excellentiam (quod Graeci κατ' ἐξοχὴν vocant) attribuitur. Sic *Poëta* Homerum aut Virgilium, *Orator* Demosthenem aut Tullium, *Africanus* Scipionem, *Urbs* Romam, *Fax Asiae* Helenam, *Terror Romanorum* Hannibalem, Urbem Romani nominis *aemulam* Carthaginem donotat.

2. *Antonomasia impropria* vocari merebitur, quando nomina propria ob aliquam indolis factorum, aut excellentiae similitudinem ad unum vel plures alios compellandos transferuntur. Sic astutos vafrosque *Ulysses* appellamus, sapientibus *Nestoris*, litterarum patronis *Moecenatum*, bonis principibus *Trajanorum* aut *Antoninorum* nomina applicamus. Denique avaros nonnunquam *Crassos*, dissolutos *Curios*, severae virtutis homines *Catones*, incorruptos *Fabricios*, innocentes *Metellos* &c. nominamus.

D. De Ironia.

a. *Ironia* (quod Fabius latine *Diversiloquium*, *dissimulationem & illusionem* interpretabatur) est verbi vel sermonis a proprio significatu ad contrarium cum virtute traductio.

b. In Ironia aliud aperte dici, aliud innui debet, quod orationis genus præcipue Socrati in usu & deliciis fuisse ajunt. Itaque erit ironia, si quis simulata laudatione salse ac ingeniose

 niose

niose perstringat hominem opprobriis dignissimum; quod fecit Cic. l. V. in Verr. *Quid ais bone custos, defensorque provinciae?* (de Verre ignavo & expilatore Siciliae loquens) *O praeclarum imperatorem, nec jam cum M. Aquilio fortissimo viro, sed vero cum Paullis, Scipionibus, Mariis conferendum* &c. Sic Juvenalis item impiam Aegyptiorum superstitionem irridet eleganti ironia Satyr. 14.

Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam?
Porrum & cepe nefas violare aut frangere morsu;
O sanctas gentes, quibus haec nascuntur in hortis
Numina?

Videmus nimirum regnare hic undique salsam & amaram irrisionem.

c. Est autem Ironia duplex: *aperta* & *tecta.*

1. *Ironiam tectam* fas est appellare illam, quae ambiguitate aliqua nititur. Venustiores ceteris censentur hae Ironiae, quae ambigua voce una vel pluribus continentur; solent enim fere acuta videri, ac proinde delectare, si qua ea ambigua dicuntur. Sic in Neronem matricidam, qui se ab Aenea oriundum gloriabatur, facete simul ac amare lusum est a Poëta apud Suetonium:

Quis neget Aeneae magna de stirpe Neronem!
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem,

Sic

Sic itam Martialis plagiarium Paullum lepide ridet:

Carmina Paullus emit, recitat ſua carmina Paullus,
Nam, quod emas, poſſis dicere jure tuum.

Annot. Sunt & aliae plurimae hujus claſſis ironiæ tectae, quae ambiguitate quidem nulla nituntur, ſed tamen aliud longe dicunt, quam verbis dicere videantur. Elegantiſſimus eſt locus Ciceronis pro domo ſua: *Aſpicite, aſpicite, Pontifices hominem religioſum,* (Clodium) & *ſi vobis videtur, monete eum modum eſſe quemdam religionis, nimium eſſe ſuperſtitioſum non oportere.* Triplex autem harum ironiarum cognoſcendarum indicium vulgo aſſignatur.

1. *Pronunciatio*, cum voce, vultu, aut geſtu contrarium, quod verbis continetur, explicatur.

2. *Perſona*, cum ipſa perſona ſatis declarat, non niſi contraria eorum, quae dicuntur, congruere poſſe; ut ſi de ruſtico importuno, loquaris: *En ſcitum hominem & urbanum, delicias meras & leporem!* &c.

3. *Natura*, ſi ea proferas, quæ natura repugnant rei, de qua dicuntur, vel non congruant cum moribus illius, cui attribuuntur: Sic ſi de manifeſte timido ac fugaci prædices. *O virum ſtrenuum & columen exercitus noſtri, quem nullus unquam hoſtis viderit!* &c. Repugnat certe ſtrenuum eſſe, cum hoſtis viſus non eſt. Sic Cicero de Clodio homine palam iniquiſſimo & impudentiſſimo dixit: *Quid hoc homine ſanctius? quid diligentius? - - integritas te tua purgavit, pudor eripuit, vita anteacta ſervavit.*

2. *Ironias apertas* vocamus eas, quæ illusionem per particulas certas retegunt, & mentem loquentis declarant. Particulae porro hac in re usitatiores sunt: *Scilicet*, *nimirum*, *si superis placet*, *nempe*, *credo*, *ut ajunt*, *&c. &c.* Sic Terent. *Id populus curat scilicet*; & Dido apud Virgil.

Scilicet is Superis labor est, ea cura quietos
Sollicitat &c.

d. Ironiae annectitur *Sarcasmus*, qui irrisio itidem amara est, sed aperta, & nulla verborum significatione in contrarium mutata. Exemplum narrat Cicero famil. X. 32. Cum Fabius quidam jam defossus clamaret: *Civis Romanus natus sum*, respondit saevissimus Quæstor Verres cum Sarcasmo: *Abi nunc, populi fidem implora.* Talis est idem apud Virgilium Aeneid. II. Pyrrhi, cum Priamum sibi exprobrantem interficeret, Sarcasmus:

—— *Referes ergo haec, & nuncius ibis*
Pelidae genitori: illi mea tristia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere.

E. *De reliquis Tropis.*

a. Numerantur a plerisque præceptoribus in tractatione troporum aliqui præterea, qui etsi fortasse minus nobiles sint, usuque rariores, quam ii, quos hucusque tradidimus, imo ex non-

nonnullorum ſententia nec nomina quidem troporum metiri, tamen non expedit eos ab adoleſcentibus noſtris penitus ignorar.. Sunt autem fere ſequentes:

1. *Onomatopœia*, eſt fictio nominis ad imitationem ſoni naturalis *Graecis inter maximas habita virtutes*, inquit Quintilianus, *nobis vix permiſſa*. Itaque tropi hujus uſus non extenditur ultra ea nomina, quae ab auctoribus linguae ad nos pervenerunt, Talia ſunt: *hinnitus* equorum, *mugitus* boum, *balatus* ovium, *ſibilus* ſerpentum &c. &c.

2. *Catachreſis*, vocis abuſio dicitur, cum ſcilicet verbo ſimili pro certo & proprio, Quod plerumque deeſt, licenter utimur. Sunt iſtius generis: *aedificare* equum, pro fabricare; Cic. pro Sext. Roſc. *Sin a vobis, id quod non ſpero, deſerar.* Ubi ſpero pro metuo poſitum. *Acetabula* vaſa appellamus, quidquid contineant; & *Pyxides*, cujuscunque materiae ſint.

3. *Metalepſis* (latine Transſumtio,) qua ex una voce ad aliud intelligendum per quosdam quaſi gradus accedendum eſt. Vulgo unicum adfertur exemplum Poëtae; *Poſt aliquot mea regna videns mirabor Ariſtas*; id eſt, poſt aliquot annos; ſunt enim ex ariſtis ſpicae, ex ſpicis ſegetes, ex ſegete anni intelligendi.

4. Pe-

4. *Periphrasis.* (latine Circum locutio) est oratio, quæ pluribus verbis aliquid circumscribit, quod paucioribus efferri poterat. Sic breviter dici poterat: Scipio debellavit Carthaginem; quod diffusius Periphrasi enunciatum est: *Scipionis providentia Carthaginis opes fregit.*

a. *Annot.* Periphrasis quandoque necessitatis caussa adhibetur, quoties nempe dictu deformia operit. Sic Sallustius: *requisita naturæ* dixit. Interim propter ornatum assumatur, quod apud oratores non est rarum, ut infra de amplificatione videbimus; apud poëtas frequentissimum. Sic Virg. Aeneid. 2.
Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris incipit, & dono Divum gratissima serpit, &c.

b. Quemadmodum omne illud, quod significari brevibus potest, & tamen cum ornatu latius ostenditur, *Periphrasis* vocatur; ita cum in vitium incidit inani exuberantia, *Perissologia* dicitur.

5. *Hyperbole*, vocatur a Fabio ementiens superjectio, cum res ita augetur vel minuitur: ut fidem omnem superet. Familiaris hic ornatus oratoribus non minus est, quam poëtis. Sic Cic. pro Marcel. Cæsarem extollit: *Nec vero disjunctissimas terras citius cujusquam passibus potuisse peragrari, quam tuis non dicam cursibus, sed victoriis illustratae sunt.* Et. l. I. in Verr. minuit: *Hora nulla vacua a furto, scelere, cupiditate, flagitio reperietur.* Ita Virgil. quoque 1. Aeneid. *Geminique minantur in coelum*

lum scopuli. Et iterum. 7. Aeneid.
Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas.

Annot. Mensura quædam in hyperbole servanda est; quamvis enim sit ultra fidem, non tamen esse debet ultra modum; & quamvis mentiatur hyperbole, nec tamen mendacio fallere vult.

b. In magno tamen orationis æstu condonatur quandoque oratori ipsa immoderatio quædam in hyperbolis; Ita Cic. pro domo sua in Clodium: *Cur ille gurges helluatus tecum simul reipublicae sanguinem, ad coelum tamen extruxit villam in Tusculano visceribus aerarii?* &c.

c. Item libertas quædam major permititur in ridiculo, cum ibi veritas non quaeratur. Sic rursum Cicero ad Attic. l. 14. *Nosti jam in hac materia sonitus nostros: tanti fuerunt - - - quod eos usque isthinc exauditos putem.* Scilicet ex Circo Flamineo Roma in Græciam usque, ubi Atticus degebat.

d. Si tamen hyperbole justo audacior duriorque videatur, temperatione aliqua est mollienda. Sic Cicero famil. XIV. 7. *Statim ita sum levatus, ut mihi Deus aliquis medicinam fecisse videatur.* Et pro Plancio: *Quid ego de me, de fratre meo loquar? Quorum honoribus agri, prope dicam, ipsique montes favebant.*

6. *Hyperbaton*, (latine Transgressio,) cum orationis ordinem consuetum ornatus & elegantiae caussa permutamus; id quod numeri oratorii caussa fere semper curare oportet. Ita e. g. Cic. *Quod erit cunque visum*

ſum, age — Quum puerorum formas magno hic opere miraretur. Animadverti judices omnem accuſatoris orationem in duas diviſam eſſe partes : non *in duas partes diviſam eſſe*, quod rectum erat, ſed durum & incomtum. Verum de hoc pleraque aut in Syntaxis ornatae præceptionibus, aut hic ſupra : ubi de numero oratorio in verbis tractatum eſt, continentur.

b. Refertur adhuc in locum hunc a nonnullis *Epitheton* (latinis Appoſitum) quod cum non perpetuo vertat aliquid, fere ex troporum numero rejicitur ab aliis. Magna tamen cura in eorum delectu commendanda eſt adoleſcentibus, quoniam apud oratores epitheta, niſi ab aliis efficiatur aliquid, merite redundare dicuntur. Efficitur porro aliquid, ſi illud, cui apponuntur, demtis epithetis minus eſt : id quod tum praecipue locum habet, cum epitheta translata deliguntur. e. g. O *deformem libidinem ! cupiditas effrenata, inſanæ ſubſtructiones, turpis egeſtas, triſtis ſenectus, &c.*

Annot. Ut nuda & incomta eſt ſine appoſitis oratio, ita longa, impedita, & odioſa fit, cum multis aut ineptis oneratur.

2) Poëtae, quemadmodum ſemper & ubivis, ſic in hoc quoque genere liberiores ſunt ac copioſiores. Itaque ſaepe contenti, ſi modo epitheta conveniant verbo, cui apponuntur, nequaquam reprehenduntur, cum *dentes albos*, *humida vina*, aut hujus generis plura proferunt.

§. II

§. II.

De Figuris.

a. *Figura* (Græcis Schema) eſt conformatio quædam ſermonis elegantior, aut modus quidam loquendi illuſtrior, a communi loquendi conſuetudine remotus.

b. Partiti ſunt praeceptores omne figurarum genus in duas claſſes, in earumque una *figuras verborum*, in altera *figuras ſententiarum* conſtituerunt.

1. *Figurae verborum* autem eae vocantur, quarum tota elegantia aut dignitas in verborum certa conformatione conſiſtit.

Figurae ſententiarum contra omnem dignitatem ex re ipſa, & ex tota adeo ſententia repetunt, quibuscunque demum verbis aut quomodolibet ordinatis efferatur.

Annot. Diſcrimen, quod inter haec duo figurarum genera intercedit, in eo poſitum eſt, quod *figurae verborum* ablata verborum ſuorum conformatione, aut alia ſubſtituta, omnino pereant; contra *figurae ſententiarum* ſtabiles permaneant, dum ſententia manet eadem, quibuscunque demum verbis enuncietur. *Nihil agis*, *nihil moliris*, *nihil cogitas*, figura verborum eſt, Repetitio dicta; commuta ordinem. aut ſubſtitue verba alia hunc in modum; *Nihil agis*, *moliris nihil*, *nullaque de re cogitas*, & continuo figura repetitionis perivit. Contra, illa Ciceronis ſententia : *Quousque abutere Catilina patientia noſtra?* figu-

figura interrogationis (quae ſententiarum eſt) manebit, dum eadem ſuperſtes erit ſententia, quomodocunque aut quibuscunque verbis commutata.

c. Utrumque figurarum genus, ~~quorum~~ ſeu propriis ſeu translatis verbis conſtent, iisdem legibus cenſetur. Quare nihil morabitur jam nos, ſi tropos & figuras fortaſſe in easdem voces aliquando incidere contigerit; imo tanto minus, quod nonnulli praeceptores figurarum nomine etiam tropos comprehendant; promiſcua commentatione ambo complexi.

d. Sunt equidem non dignitate ſolum & gravitate ſua, ſed natura ipſa priores figurae ſententiarum propterea, quod ad mentem magis eae pertinent, quam ad verba; natura vero prius eſt concipere animo res, quam enunciare; ſed quoniam nos a facilioribus ad graviora perpetuo progredi juſtis de cauſſis cum adoleſcentibus noſtris coepimus, ordine tractationis primum figuras verborum exequimur, tum ad figuras ſententiarum tranſituri ſumus.

I. *De Figuris Verborum.*

Figurae verborum ordinis cuſſa adhuc in tres claſſes diſpeſcuntur, nempe aliae per *Adjectionem* quampiam vocum, aliae per *Detractionem* etiam vocum, aliae tandem per *Similitudinem* aliquam vocum exiſtere conſueverunt.

A. *Fi-*

A. Figurae Verborum per Adjectionem.

Figurae hujus classis omnes fiunt, cum praeter loquendi modum communem sermoni voces aliquae adjiciuntur, uti sigillatim examinanti patebit. Assignantur autem fere sequentes:

1. *Repetitio.* Cum ab eadem voce saepius inchoatur oratio. Sic Cicer. famil. IX. 14. *Nihil est, mihi crede, virtute formosius; nihil pulchrius, nihil amabilius.* Item Cicer. pro Quintio: *Quid haec amentia, quid haec festinatio, quid haec maturitas tanta significat? non vim? non scelus? non latrocinium? non denique omnia potius, quam jus, quam officium, quam pudorem?*

Annot. Valet haec figura praesertim ad acriorem reddendam orationem, sive ad laudem, sive ad vituperium, sive ad omnem motum: quia tamen in oculos statim incurrit, diutius continuanda non est; sed aliis figuris permiscenda.

2. *Conversio.* Vis nominis indicat priori oppositam esse, & fit, cum in eandem vocem saepius desinit oratio. Sic ad Herenn. l. IV. c. 13. *Quum istos, ut absolvant te, rogas: ut existimationem negligant, rogas; ut leges populi Romani tuae libidini largiantur, rogas:* Idem ad Heren. *Ex quo tempore concordia de civitate sublata est, fides sublata est, amicitia sublata est, respublica sublata est.*

3. *Complexio.* Rursus nomen ipsum indicat, figuram hanc ex utraque priori compositam esse.

Itaque cum voces eaedem & in initio & in fine repetuntur, Complexionis figura eſt. E. g. ad Herenn. *Qui ſunt, qui foedera ruperunt? Carthaginienſes; qui crudele bellum in Italia geſſerunt? Carthaginienſes; qui ſunt, qui poſtulant ſibi ignoſci? Carthaginienſes.* Aliud exemplum eſt item ad Herenn. lib. IV. cap. 14. *Quem ſenatus damnarit; quem populus Romanus damnarit; quem omnium exiſtimatio damnarit, eum vos ſententiis veſtris abſolvetis.*

4. *Conduplicatio.* Eſt geminatio ſeu iteratio vocis; ſed ſemel tantum facta, ſive ea iteratio ſtatim in continenti & principio fiat, ſive in medio & interjectis modo paucioribus, modo pluribus aliis verbis, ſive tandem plane in fine. Exempla, quae ſequuntur, omnia conduplicationis figurae ſunt. Cicer. pro Milon. *Vos, vos appello fortiſſimi viri.* Et pro Font. *Fuit, fuit illis judicibus divinum ac ſingulare judicium.* Item Catilin. I. *Vivis, & vivis non ad deponendam, ſed confirmandam audaciam.* Pro Leg. manil. *Regnat, & ita regnat, ut ſe non Ponto, neque Cappadociae latebris occultare velit.* Lib. 5. in Verr. *Errabas Verres! & vehementer errabas.* Pro Marcell. *Vidimus tuam victoriam proeliorum exitu terminatam, gladium vagina vacuum in Urbe non vidimus.* Ad Herenn. *Nunc etiam audes in horum conſpectum venire, proditor patriae! proditor inquam,*

patriae

patriae venire audes in horum conſpectum &c. &c.

Annot. Mire figura iſta vehementiae majori, amplificationi, affectibusque variis ciendis ſervit.

5. *Traductio.* Eſt ejusdem verbi cum aliqua mutatione repetitio, ſive mutatio, in ſignificatione, ſive in aliqua deflexione caſuum, numerorum, generis, temporum, modorum &c. contingat: quam poſtremam mutationem etiam ſpecialius *Polyptoton* appellant. e. gr. Cicer. pro Roſc. Amer. *Sua quemque fraus, ſuus terror maxime vexat; ſuum quemque ſcelus agitat; ſuae malae cogitationes conſcientiaeque animi terrent.* Et ad Herenn. *Divitias ſine divitum eſſe; tu virtutem praefer divitiis* &c.

Annot. Levioris momenti utraque haec eſt figura, quas etiam ſola incogitantia excidiſſe Ciceroni putant nonnulli.

6. *Synonymia.* Eſt verborum prope idem ſignificantium frequentatio. Exemplum eſt in Cicer. famil. I. 9. *Inimicum meum* (Clodium) *ſic amplexabantur, ſic in manibus habebant, ſic fovebant, ſic me praeſente oſculabantur* &c. Et apud eumdem in Catilin. 2. *Catilinam furentem audacia, ſcelus anhelantem, peſtem patriae nefarie molientem, vobis atque huic Urbi ferrum flammamque minitantem ex Urbe vel ejecimus, vel emiſimus, vel ipſum progredientem*

persecuti sumus: abiit, excessit, erupit, evasit.

Annot. Sunt, qui negent, ullas dari voces perfecte synonymas, quare supra *prope idem significantia* addidimus. Ceterum tironibus sedulo inculcandum, in synonymis crescere semper debere orationem, & hoc modo saepe ad exaggerationes commotionesque gravissime adhibita est a Tullio.

7. *Polysyndeton.* Est oratio conjunctionibus abundans. Ita Cicer. famil. VI. 13. *Caesarem & res quotidie, & dies, & opinio hominum, &, ut mihi videtur, etiam sua natura mitiorem facit.* Poëtis praecipue in usu frequenti est haec figura. Sic Virg. Geogr. *Tectumque, laremque, armaque, Amyclaeumque canem, Cressamque pharetram.*

Annot. Acrem magnopere & instantiorem facit orationem haec figura; *praefert enim vim quamdam velut saepius erumpentis affectus*, Quintil. Alii gravitati conciliandae peridoneam judicant.

8. *Gradatio.* Est oratio per gradus quosdam quasi ad summum ascendens, aut ad infimum descendens, sed in singulis tamen gradibus restitans. Sic Cicer. pro Quint. *Si Quintius debuisset, Sexte! petiisses statim: si non statim, paullo quidem post; si non paullo, at aliquanto; sex quidem illis mensibus profecto.* Aliud exemplum habetur apud eundem Cicer. pro Milone: *Neque vero se populo so-*

solum, sed etiam senatui commisit; neque senatui modo, sed etiam publicis praesidiis & armis, neque his tantum, verum etiam ejus potestati. Adhuc aliud ad Herenn. *Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria aemulos comparavit.*

Annot. Quoniam haec figura apertiorem & magis affectatam habet artem, rarius usurpanda est; nec fere, nisi res ipsa successionem, aut certos quospiam gradus habeat.

B. Figurae Verborum per Detractionem.

Hujus census figuris omnibus aliquid (cum virtute tamen) detractum est, quod in communi sermone obtinet. Referuntur ad hanc classem figurae, quae sequuntur:

1. *Synecdoche.* Est verbi alicujus reticentia, quod tamen ex aliis facile intelligitur. Sic e. g. Cicer. *Hic tumultuari famuli, lugere ancillae, moerere filii, conjux misera lamentari*; subaudi, *coeperunt.* Cicer. famil. II. 10. *Multi occisi, capti, reliqui dissipati; castella munita improviso adventu capta & incensa.* Idem ad Att. VII. 12. *Plena timoris & erroris omnia:* subaudi utrobique: *sunt.* Idem ad famil. XIV. 1. *Me miserum: te ista virtute, fide, probitate, humanitate in tantas aerumnas propter me incidisse! Tulliolamque nostram, ex quo patre tantas voluptates capiebat, ex eo tantos percipere luctus!* subaudi *aequumne est?* Et Catilin. I. *Te ut ulla res fran-*

frangat? Tu ut unquam te corrigas? Tu ut ullam fugam meditere? subaudi: *fierine potest?*

Annot. Synecdoche haec a tropo cognomine omnino diversa est, fere brevitatis gratia in narrationibus opportuna & frequens.

2. *Dissolutio.* Est soluta conjunctionibus oratio, opposita Polysyndeto superius explicato, unde etiam graeco nomine Asyndeton vocatur. Ita Cicer. famil. XVI. 4. *Innumerabilia tua sunt in me officia domestica, forensia, urbana, provincialia, in re privata, in publica, in studiis, in litteris nostris.* Item Terent. in Andr. *Funus interim procedit; sequimur, ad sepulchrum venimus, in ignem imposita est, fletur* &c. Idem in Heautont. *Faciat, quod libet, sumat, consumat, perdat, decretum est pati.* Vides in primo exemplo conjunctionem *et*, in altero *tum*, in tertio *aut* rejectam esse.

Annot. Mirifice valet haec figura ad celeritatem & vim orationi impertiendam.

3. *Adjunctio.* Est oratio, in qua ad unum idemque verbum plura incisa referuntur. Sic e. g. Cicer. pro Marcell. *Nihil sibi ex ista laude centurio, nihil praefectus, nihil cohors, nihil turma decerpit.* Et pro Leg. Manil. *Non illum avaritia ab instituto cursu ad praedam aliquam devocavit, non libido ad voluptatem,*

tem non amoenitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem.

Annot. Collocant hic continuo aliqui *Disjunctionem* (non Dissolutionem, quae alia diversa mox supra est figura) dicuntque esse orationem, cujus singulis Incisis singula subjecta sunt verba, ut Cicer. pro Arch. *Tot annos ita vivo, ut ob nullius unquam me tempore aut commodum, aut otium meum abstraxerit, aut voluptas avocarit, aut denique somnus retardarit.*

4. *Synoeciosis.* Oratio est, quae duas sententias inter se diversas unico verbo ita colligat, ut in altera, ubi deest, facile intelligatur. Sic e. g. Cicer. *Te Praetore Siculi milites palmarum stirpibus, praedones Siculi frumento alebantur.* Item P. Syr. *Tam deest avaro, quod habet, quam, quod non habet.* Facile in primi exempli priore membro *stirpibus alebantur*; in alterius exempli membro postremo *ipsi deest* subauditur.

C. *Figurae Verborum per similitudinem vocum.*

Ad tertiam hanc classem figurae Verborum relegatae sunt, quae ex vocum similitudine, &, quoniam contrariorum eadem est diciplina, quae ex dissimilitudine item ducuntur. Rhetores longum harum figurarum ordinem texunt, nos eas levioris ponderis rati, ut exempla tamen aliqua

coram intueantur tirones noſtri, paucas delibamus.

1. *Annominatio* (graece Paronomaſia) eſt oratio vocibus prope ſimilibus paullulum immutatis & deflexis diſtincta. Sic Cicer. ad Att. I. 13. *Conſul ipſe parvo animo & pravo.* Item; *Facie magis quam facetiis ridiculus.* Et pro Roſc. Amer. *Tametſi non modo ignoſcendi ratio, verum etiam cognoſcendi conſuetudo de civitate ſublata eſt.*

2. *Similiter cadens* eſt, cum nomina vel verba iisdem caſibus vel temporibus efferuntur, quocunque demum id orationis loco fiat, maxima tamen poſtremo. Ita Cicer. pro Roſcio Amer. *Quid tam commune, quam ſpiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus ejectis?* Et l. 5. in Verr. *Is nunc reus non ita defendatur, ut mediocris Praetor, ſed ita laudetur, ut optimus Imperator.*

4. *Similiter deſinens.* Eſt cum plura membra vel inciſa in voces eundem aut ſimilem ſonum habentes terminantur, etſi diverſorum temporum caſuumque. Ita Cicer. pro Leg. Manil. *Non ſum praedicaturus, ut eius ſemper voluntatibus non modo cives aſſenſerint, ſocii obtemperarint, hoſtes obedierint, ſed etiam venti tempeſtatesque obſecundarint.* Sic etiam Quintil. *Ejusdem non eſt & facere fortiter & vivere turpiter.*

Annot. Plerumque, quod similiter cadit, etiam similiter desinit: quamquam contrarium non aeque saepe accidat. Oportet vero harum figurarum usum esse parcissimum.

4. *Compar.* (Graecis Isocolon) est oratio, cujus membra prope pari syllabarum numero concluduntur. Sic Cicer. pro Leg. Manil. *Tantum bellum Pompejus extrema hieme apparavit, ineunte vere suscepit, media aestate confecit.* Et iterum pro Milon. *At valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor injuriae, punitor doloris sui.*

5. *Contrapositum* (Graecis Antithesis) Est oratio, in qua verba verbis, sententiae sententiis opponuntur. Ita Cicer. in Catilin. 2. *Hoc vero quis ferre possit, inertes homines fortissimis viris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebrios sobriis, dormientes vigilantibus.* Et l. 5. in Verr. idem Cicer. *Illam clementiam mansuetudinemque nostri imperii in tantam crudelitatem immanitatemque esse conversam.* Rursum Sallust. in Jugurth. *Dominari ii volunt, vos liberi esse; facere illi injuriam, vos prohibere; postremo sociis vestris veluti hostibus, hostibus pro sociis utuntur.*

Annot. Haec figura ad verborum & sententiarum figuras pariter pertinet, itaque exempla Contrapositi in sententiis continuo adjecimus, ne idem repeti inferius necesse esset.

6. *Commutatio* (graece Antimetabole). Eſt oratio, qua duae ſententiiae inter ſe diſcrepantes ita efferuntur, ut poſterior ex priore proficiſcatur. Sic Cicer. ad Herenn. l. 4. *Eſſe oportet ut vivas, non vivere, ut edas.* Item: *Quae de illo dicuntur, dici non poſſunt; quae dici poſſunt, non dicuntur.* Et idem Cicer. pro Cluent. *Ceteri propter liberos pecuniae cupidiores ſolent eſſe, ille propter pecuniam liberos amittere jucundum eſſe duxit.*

Annot. **Ornant absque dubio figurae hae verborum omnes orationem opportune poſitae, ſed eas** ***ſine ſententia ſectari*****, ait Quintilianus noſter,** ***tam eſt ridiculum, quam quaerere habitum geſtumque ſine corpore.***

II. *De Figuris Sententiarum.*

a. Omiſſo ingenti figurarum iſtius generis numero, quas Rhetores praeſertim graeci ad faſtidium usque commenti ſunt, & quas prope ad puerorum terriculamentum graecis tantum vocabulis expreſſerunt magiſtri multi latini, nos, quae frequentiores in optimis oratoribus latinis occurrunt, eas paucas tantum tractationi noſtrae cum ſobrietate delegimus, & tironibus tradituri ſumus.

b. Libet autem figuras has ordinis ac proinde memoriae cauſſa in tres claſſes diſtribuere, nempe ut primum eas proponamus, quae

vim

vim motumque animorum conciliant, tum, quae ad delectandum, postremo, quae ad docendum idoneae sunt.

A. *Figurae ad motum praesertim pertinentes.*

Quas ad motum praecipue pertinere figuras isthic aimus, eae possunt valere item ad delectandum, imo ad docendum etiam, sed nempe loquimur de eo, quod passim accidit ex earum natura. Itaque in hac classe recensentur:

1. *Interrogatio.* Est, cum orator non sciscitandi, sed instandi, arguendi, commovendi, aut alterius cujuscunque rei gratia vel adversarium, vel auditores, vel se etiam ipsum interrogat. Sic Cicer. Catil. I. *Quousque tandem abutere Catilina patientia nostra?* Quanto vehementius dictum est hoc; quam si simpliciter enunciasset: *Jam diu Catilina abuteris patientia nostra.* Et idem Cicer. pro Rosc. Amerin. *Quid vis amplius? quid insequeris? quid oppugnas? qua in re tuam voluntatem laedi a me putas? ubi tuis commodis officio? quid tibi obsto? Si spoliorum caussa vis hominem occidere, spoliasti: quid quaeris amplius?* &c. Vides nimirum, quantum urgeant frequentius vibratae interrogationes.

Annot. Nullus fere affectus est, cui non figura haec Interrogationis congruat: dolori, desiderio, querimoniae, irae, insectationi, gloriationi, ad-

admirationi, indignationi, adversationi. Cicero ad famil. VII. I. de ludis barbaris: *Quae potest esse homini polito delectatio, quum homo imbecillus a valentissima bestia laniatur?*

2. *Responsio* est, cum interroganti aliud redditur, quam naturaliter expectabat, sed quod sit utilius, idque augendi vel minuendi caussa. E. g. Hominem occidisti? *Imo latronem & parricidam.* Item: *Exhaeredare filium volebat? Ornatissimum cupiebat* &c.

3. *Subjectio.* Est figura, qua orator vel interrogat seipsum, continuoque sibi respondet; vel cum alium interrogavit, non expectato ejus responso aliquid de suo addit. Sic Cicer. Philipp. 2. *Quid putem? Contemtumne me? Non video nec in vita, nec in gratia, nec in rebus gestis, nec in hac mea mediocritate ingenii, quid despicere possit Antonius. An in senatu facillime de me detrahi posse credidit? Qui ordo clarissimis civibus bene gestae reipublicae testimonium multis mihi uni conservatae dedit. An decertare mecum voluit contentione dicendi? Hoc quidem beneficium est.* Et iterum Cicer. ad Harusp. Resp. *Tu meam domum religiosam facere potuisti? Ecqua mente? quam amiseras. Qua manu? qua disturbaveras. Qua voce? qua incendi jusseras. Qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua scripseras.*

4. Ex-

4. *Exclamatio.* Eſt figura, cum vocis elatione & contentione, interjectionibus aliquando adhibitis, nonnunquam ſubauditis, vehementiores animi motus reique magnitudinem exprimimus. Sic Cicer. l. 3. de Orat. *O fallacem hominum ſpem, fragilemque fortunam & inanes noſtras contentiones! quae in medio ſpatio ſaepe franguntur - -* Et ad Attic. III. 10. *Me miſerum! Quam omnia eſſent ex ſententia, ſi nobis animus, ſi conſilium, ſi fides eorum, quibus credidimus, non defuiſſet.* Et rurſus ad Attic. VII. 21. *Cneus autem noſter (o rem miſeram & incredibilem!) ut totus jacet! Non animus eſt, non conſilium, non copiae, non diligentia.*

a. *Annot.* Nullus eſt fere affectus, cujus magnitudini ſignificandae non conveniat, & non reipſa adhibita fuerit a Cicerone. *Amor & exiſtimatio, Gratus animus, Deſiderium, Laetitia, Triſtitia, Exprobratio, Miſeratio, Contemtus, Irriſio;* omnia haec exclamationibus multifariam expreſſa reperias apud Ciceronem.

b. Interjectiones ſeu particulae, quas plerumque conjunctas habet haec figura, ſunt fere: *O! proh! heu! ha! vah! quam! quantum! pro ſuperi! pro ſuperum atque hominum fidem! Me miſerum!* &c.

Praeteritio Eſt figura, cum profitemur aliqua velle reticere, vel praeterire, quae maxime dicimus. Ita Tullius pro Leg. Manil. magnifice laudat Pompejum per Praeteritionem: *Itaque non ſum praedicaturus, Quirites, quantas res domi militiaeque, terra mariquee*

rique, quantaque felicitate gesserit; ut ejus semper voluntatibus non modo cives assenserint, socii obtemperaint, hostes obedierint, sed etiam venti tempestatesque obsecundarint; hoc brevissime dicam &c. Alia ejusdem Ciceronis non minus luculenta Praeteritio est in Vatin. *Atque illud tenebricosissimum tempus ineuntis aetatis tuae patiar latere. Licet impune per me parietes in adolescentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris. Habeat hoc praemium tua indignitas, ut adolescentiae turpitudo obscuritate & sordibus tuis obtegatur.*

a. *Annot.* Usus hujus figurae praesertim est, cum multa occurrunt, quae vel seorsum explicata minoris ponderis & efficaciae sunt, vel diffusius disputari ob angustias non possunt quandoque ne expedit quidem aut decet.

b. Lectio diligens docebit, quantum variari possit elocutio hujus figurae; & prudens observatio, quam variare necesse sit, ne perpetuo ad decantatas & nauseae jam hodie plenas formulas: *tacebo*, *nihil dicam*, *praetereo*, *mitto*, confugiendum sit.

6. *Reticentia* (graece Aposiopesis). Est repentina sermonis interruptio, qua tacetur aliquid, quod series orationis postulat, & auditori cogitandum relinquitur. Sic Cicer. ad Attic. VII. 22. *O incredibilem celeritatem! Hujus autem nostri - - sed non possum accusare eum, de quo angor & crucior.* Tacuit nimirum tarditatem Pompeji. Et Terent. *Mala mens, malus animus, quem quidem ego*

ego ſi ſenſero — — *Sed quid opus eſt verbis?* Idem apud eumdem Comicum: *Ego te, ſi vivo - - - ſed iſtud, quidquid eſt, primum expedi.* Notiſſima eſt illa apud Virgil.

Jam coelum terramque meo ſine numine venti
Miſcere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego - - ſed motos praeſtat componere fluctus &c.

Annot. Hac figura Cicero vix utitur in orationibus; ſed apud poëtas crebrior eſt.

7. *Expolitio*, quae Ciceroni *una in re commoratio* appellatur, eſt oratio, unam eandemque rem non ſolum diverſis verbis, ſed variis etiam figuris dicendique modis tamdiu explicans & ornans, donec in omnes facies verſata, ſub oculos penitus ſubjiciatur, atque in auditorum animos altiſſime defigatur. Sic Cicer. pro Sext. *Negat ſe mortem metuiſſe, cum ivit in exilium.* Hanc propoſitionem vide quomodo verſet expoliatque: *Quid, tum mortem refugiebam? An erat res ulla, quam mihi magis optandum putarem? - - - Tam eram rudis? tam ignarus rerum? tam expers conſilii aut ingenii? nihil audieram? nihil videram? nihil ipſe legendo, quaerendoque cognoram? Neſciebam vitae brevem eſſe curſum, gloriae ſempiternum? Quum eſſet omnibus definita mors, optandum eſſe, ut vita, quae neceſſitati deberetur, patriae potius donata, quam re-*

reservata naturae videretur? Idem Cicer. Philipp. 2. hanc propositionem: *Tu auctor hujus belli fuisti*, diversissimis coloribus hunc in modum pingit & exprimit: *Tibi confitendum est, caussam perniciosissimi belli in persona tua constitisse. O miserum te! si intelligis, miseriorem, si non intelligis, hoc litteris mandari, hoc memoriae prodi, hujus rei ne posteritatem quidem omnium saeculorum unquam immemorem fore, Consules ex Italia expulsos, cumque his. Cn. Pompejum, qui imperii populi Romani decus ac lumen fuit: omnes consulares, qui per valetudinem exsequi cladem illam, fugamque potuissent: Praetores, Praetorios, Tribunos plebis, magnam partem senatus, omnem sobolem juventutis, unoque verbo, rempublicam expulsam atque exterminatam suis sedibus. Ut in seminibus est caussa arborum & stirpium: sic hujus luctuosissimi belli semen tu fuisti* &c.

Annot. Maximum sane in hac figura situm est eloquentiae momentum, & vix si latius tantisper accipiatur, ab Amplificatione oratoria differt, ex hujus fontibus hauriri ad eam concinnandam oportebit, ut infra de Amplificatione videbimus.

8. *Epiphonema.* Est exclamatio sententiosa post rem aliquam insignem narratam vel probatam. Oratoribus juxta & poëtis familiaris est haec figura. Sic Cicer. pro Marcell. post laudatum Caesaris in victoria

ria mitem animum concludit Epiphonemate: *Recte igitur unus invictus es, a quo etiam ipsius victoriae conditio, visque devicta est.* Et lib. de Senect. postquam dixit: *Senectutem ut adipiscantur, omnes optant; eandem accusant adepti*; Epiphonema subjicit: *Tanta est inconstantia, stultitia atque perversitas.* Sic item Sallust. in Jugurth. cum praemisisset: Jugurtham futurum fuisse impunem, nisi Memmius obstitisset, concludit. *Tanta vis gratiae atque pecuniae Regis erat.* Virgilius autem post narratos Trojanae classis labores:

Tantae molis erat Romanam condere gentem.

Et de avaro, crudeli & impio Polymnestore loquens:

— — *Quid non mortalia pectora cogis*
Auri sacra fames.

In Georgicis vero:

— — *Adeo a teneris asuescere multum est.*

9. *Concessio* est, cum damus aliquid liberaliter, vel iniquum etiam nos pati profitemur, aut caussae partem jam firmiter probatam tamen adversario concedimus, ut alienam deinceps tanto fortius pervincamus. Sic Cicero pro Flacco: *Hoc dico de toto genere Graecorum: tribuo illis litteras; do multarum artium disciplinam: non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi* co-

copiam, denique etiam, siqua sibi alia sumunt, non repugno. Testimoniorum religionem & fidem nunquam ista natio coluit. Si Ironiae conjungatur haec figura, nonnunquam acerbior esse solet. Sic idem Cicero l. 2. in Verrem: *Verum esto: eripe haereditatem propinquis; da palaestritis; praedare in bonis alienis nomine civitatis; everte leges, testamenta, voluntates mortuorum, jura vivorum: num etiam patriis Heraclium bonis exturbare oportuit?*

Annot. In perorationibus multum haec figura ad motum confert, praesertim si necesse sit implorari & captari benevolentiam.

10. *Deprecatio*, aliter etiam *Obsecratio* & *Obtestatio* dicta est, qua opem misericordiamque vehementer imploramus. Sic Cicero pro Dejotar. *Quamobrem hoc nos primum metu C. Caesar, per fidem & constantiam tuam libera; ne residere in te ullam partem iracundiae suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam Regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti; istam inquam dexteram, non in bellis & praeliis, quam in promissis firmiorem.* Ne epistolae quidam refugiunt hujusmodi deprecationes. Exemplum elegans habetur inter famil. VIII. 16. ubi Caelius ad Ciceronem: *Per fortunas tuas, Cicero, per liberos oro, obsecro, ne quid gravius de salute & incolumitate tua consulas. Nam Deos hominesque, amicitiamque nostram testificor, me*

ne-

neque temere tibi praedixisse, neque temere monuisse.

Annot. Vehementissima est haec prae ceteris figura; animisque qua libet commovendis aptissima; quare regnat praecipue in perorationibus, in quibus apud Ciceronem requirere, & copiosissimas deprecationes reperire poteris.

II. *Execratio* est oratio, qua malum alicui imprecamur. Sic Cic. Philipp. 6. *Populi Romani igitur est patronus L. Antonius? malam quidem illi pestem! clamori enim vestro assentior.* Sic idem Cic. pro Dejot. *Dii te perdant fugitive! ita non modo nequam & improbus, sed & fatuus & amens es.* Denique Catil. I. *Tum tu Jupiter --- omnes inimicos bonorum -- aeternis suppliciis vivos mortuosque mactabis.*

Annot. Nisi de vitiorum scelerumque execratione agatur, vix haec figura unquam locum apud oratores christianos habere potest.

B. *Figurae, quae ad delectandum valent.*

Eadem hic animadversio locum iterum habet, quam supra attigimus; possunt namque figurae, quae hoc capite enumerabuntur, etiam ad motus, & quidem non raro concitatiores faciendos adhiberi; interim partitio nostra id respicit, quod passim fieri solet. Hac proinde classe comprehenduntur sequentes:

I. *Apostrophe* est sermonis conversio ad aliquem seu praesentem seu absentem, ad quem oratio ex se non est directa. Potest autem ea conversio fieri ad superos inferosque, vivos ac mortuos, nec ad animata solum, sed ad inanimata etiam & vita sensuque carentia. Exempla hujus Conversionis undique habebis obvia in Ciceronis orationibus; en unum alterumque: pro Domo sua ad Clodium: *Illud a te homine vesano ac furioso requiro, quae te tanta poena tuorum scelerum flagitiorumque vexet, ut hos tales viros - - - mihi esse iratos, & aliud de summa hoc tempore religione sensuros, ac me absente senserint, arbitrere.* Alio loco ejusdem orationis idem Cicero: *O Dii immortales! (vos enim haec audire cupio) P. Clodius vestra Sacra curat? vestrum numen horret? res omnes humanas religione vestra contineri putat? ex isto ore religionis verbum excidere, aut elabi potest? &c.* Denique Conversionis ad inanimata exemplum habetur apud eundem Ciceronem pro Milone: *Vos enim jam Albani tumuli atque luci! Vos inquam imploro, atque obtestor, vosque Albanorum obrutae arae! quas ille* (Clodius) *praeceps amentia, caesis prostratisque sanctissimis lucis, substructionum insanis molibus oppresserat. Vestrae tum arae, vestrae religiones viguerunt, vestra vis valuit, quam ille omni scelere polluerat &c.*

An-

Annot. Etſi haec figura gravis vehemensque ſit, & ad urgendum adverſarium, ad laudem, ad vituperationem, & ad commiſerationem excitandam opportuniſſima, caute tamen videndum, ut raro & non niſi gravitate rerum ita poſtulante adhibeatur.

2. *Hypotypoſis* eſt figura, qua res tam graphice deſcribuntur, ut non tam audiri vel legi, quam oculis cerni videantur. Sic Cicero in Verrem: *Ipſe* (Verres) *inflammatus ſcelere & furore in forum venit. Ardebant oculi, toto ex ore crudilitas eminebat. Expectabant omnes, quo tandem progreſſurus, aut quidnam acturus eſſet; cum repente hominem corripi, atque in foro medio nudari, ac deligari & virgas expediri jubet. Clamat ille miſer ſe civem eſſe romanum &c.* Et idem Cic. in eundem Verrem l. 4. *Quem concurſum in oppido factum putatis? quem clamorem? quem porro fletum mulierum? qui viderunt, equum Trojanum introductum, urbem captam eſſe dicerent. Efferri ſine thecis vaſa, extorqueri alia de manibus mulierum, effringi multorum fores, revelli clauſtra &c.*

a. *Annot.* Figuram hanc conſtructurus ante omnia fingere ſibi res praeſentes debet accurateque & vivide intueri; ſic item illas exprimere, ac ſi coram eas audiat, videat, ſentiat, omniumque praeſentium vultus & animos notet.

b. Potiſſimum vero in hac figura perficienda adjuvant antecedentia, conſequentia, adjuncta, atque etiam epitetha, quae res aut actiones vivaciter repraeſentent.

3. *Ethopoeia* est vitae ac morum alicujus expressio seu imitatio. Quamquam enim Hypotyposis cum Ethopoeia conjuncta saepe, & permixta adeo sit, differunt tamen magnopere, cum haec mores ac vitam tantum, illa descriptiones graphicas rerum quarumcunque effingat. Exemplum Ethopoeiae purae habetur in Cicerone Catilin. 3. *Omnia norat Catilina, omnium aditus tenebat, appellare, tentare, sollicitare, poterat, audebat: erat ei consilium ad facinus aptum, consilio autem neque lingua, neque manus deerat. Nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, vigilaret, laboraret. Frigus, sitim, famem ferre poterat. Hunc hominem tam acrem, tam paratum, tum audacem, tam callidum, in scelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem &c.* Permixtae autem exemplar intueri licet in Cicerone pro Rosc. Amer. ubi de Chrysogono: *Quemadmodum composito & delibuto capillo passim per forum volitet cum magna caterva togatorum, videtis judices, ut omnes despiciat: ut hominem prae se neminem putet; ut se solum beatum, solum potentem putet &c.*

4. *Prosopopoeia* est figura, qua personae verae aut fictae loquentes inducuntur. Cum personas fictas dicimus, & spiritus & mortuos homines, & absentes, & res vita sensuque carentes loquentes fingi aliquando posse intelligimus. Insignis plane Prosopopoeia

poeia eſt apud Ciceronem Catilin. 1. *Quae* (Patria) *tecum Catilina ſic agit & quodammodo tacita loquitur; Nullum jam tot annos facinus extitit, niſi per te: nullum flagitium ſine te. Tibi uni multorum neces, tibi vexatio direptioque ſociorum impunita fuit ac libera. Tu non ſolum ad negligendas leges, & quaeſtiones, verum etiam ad evertendas perfringendasque valuiſti. Superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, tamen ut potui, tuli: nunc vero me totam eſſe in metu, propter te unum, quidquid increpuerit, Catilinam timeri: nullum videri contra me conſilium iniri poſſe, quod a tuo ſcelere abhorreat, non eſt ferendum. Quamobrem diſcede, atque hunc mihi timorem eripe: ſi verus, ne opprimar: ſin falſus, ut tandem aliquando timere deſinam. Haec ſi tecum, ut dixi, patria loqueretur &c. &c.* Sic item milites inducit loquentes Cicero pro Muraen. *In Conſule declarando multum auctoritatis habet ſuffragatio militaris. Gravis eſt illa oratio: me ſaucium recreavit; me praeda donavit; hoc duce caſtra cepimus, ſigna contulimus; nunquam iſte plus militi laboris impoſuit, quam ſibi ſumſit; ipſe cum fortis, tum etiam felix &c.*

Annot. Vix eſt figura, quae ad amplificationem & ad motus animorum ſit aptior: ſed in ejus uſu diligenter illud ſervandum, ut ſermo, qui rebus multis tribuitur, & aptiſſimus iis ſit, & plenus gravitatis; id quod acri judicio indiget.

C. *Figurae ad docendum idoneae.*

Hac claſſe comprehenduntur figurae, quae ad docendum magis idoneae ſunt, ac proinde ibi locum habent penſatis rerum circumſtantiis, ubicunque auditor docendus (quod in exordiis fit praecipue) aut res aliqua fortaſſis impeditior evolvenda, & in lumine ſuo collocanda eſt. Sunt autem in hac claſſe figurarum ſequentes:

1. *Dubitatio* eſt figura, cum orator ſimulat quaerere, quid potiſſimum ex pluribus agendum dicendumve ſit. Sic Cic. pro Roſc. Amer. *Quid primum querar? aut unde potiſſimum, judices, ordiar? aut quod? aut a quibus auxilium petam? Deorumne immortalium? populine romani? veſtramne, qui ſummam poteſtatem habetis, hoc tempore fidem implorem? Pater occiſus eſt &c.* Aliud illuſtre Dubitationis exemplum eſt apud Liv. l. 38. ubi ſic ad milites Scipio: *Apud vos quemadmodum loquar, nec conſilium nec oratio ſuppeditat, quos ne quo nomine quidem appellare debeam, ſcio. Cives? qui a patria veſtra deſciviſtis. An milites? qui imperium auſpiciumque abnuiſtis, ſacramenti religionem rupuiſtis. Hoſtes? Corpora, ora, veſtitum, habitum civium agnoſco, facta, dicta, conſilia, animos hoſtium video.*

a. *Annot.* Referunt nonnulli praeceptores Dubitationem etiam inter verborum figuras cum ſcilicet de nomine aut voce dubitare ſe ſimulat orator, ut mox in poſtremo exemplo vidimus. Sic etiam

etiam Cic. in Verrem: *Venio nunc ad iſtius, quemadmodum ipſe appellas ſtudium; ut amici ejus morbum & inſaniam; ut Siculi latrocinium; ego quo nomine appellem, neſcio.*

b. Solent ſaepe Dubitationes amplificari, cauſſaeque dubitandi latius enumerari, tum ſingulis propoſitis dubiis reſponſio & ſolutio aliqua ſubjungi, ac demum oratoris ſententia exponi. Sic L. 2. de Orat. elegans eſt hujus generis Dubitatio ex Gracchi oratione excerpta: *Quo me miſer conferam? quo vertam? in Capitoliumne? at fratris ſanguine redundat. An domum? matremne ut miſeram lamentantemque videam & abjectam?*

2. *Occupatio* (Graecis Prolepſis), eſt figura, qua orator id occupat, ſeu dicendo praevenit, quod objici ſibi poſſe praevidet. Sic Cic. pro Coelio, dum adoleſcentiae excuſat vitia: videtur malam adoleſcentis educationem probare, ac proinde grande praejudicium cauſſae ſuae adferre. Quare praeoccupat hanc objectionem, enervat, refellitque ibi: *Dicet aliquis: Haec igitur tua eſt diſciplina? Sic tu inſtituis adoleſcentes?* Mox reſpondet & refutat objecta. Sic etiam idem pro L. Manil. *At enim vir clariſſimus, amantiſſimus reipublicae, veſtris beneficiis ampliſſimis affectus, Q. Catulus, itemque ſummis ornamentis honoris, fortunae, virtutis, ingenii praeditus Q. Hortenſius ab hac ratione diſſentiunt, quorum ego auctoritatem apud vos multis locis plurimum valuiſſe & valere oportere confiteor: ſed in hac cauſſa, tametſi cognoſcitis aucto-*

ritates contrarias virorum fortissimorum & clarissimorum, tamen omissis auctoritatibus ipsa re & ratione exquirere possumus veritatem — — Quid igitur ait Hortensius? — — &c.

3. *Communicatio.* Est figura, cum vel auditores, vel judices, vel denique adversarios ipsos consulimus, & quid faciendum sit, familiariter cum iisdem deliberamus. Ita Cic. in Verrem: *Nunc ego, judices, vos consulo, quid mihi faciendum putetis. Id enim consilii mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi necessario capiendum putavi.* Item Cic. idem pro Rabir. *Tu denique, Labiene, quid faceres tali in re ac tempore? cum ignaviae ratio te in fugam, atque in latebras impelleret: improbitas & furor Saturnini in Capitolium arcesseret: Consules ad patriae salutem ac libertatem vocarent: quam tandem auctoritatem, quam vocem sequi, cujus imperio parere potissimum velles?* &c.

4. *Correctio.* Est figura, cum prolatum verbum vel sententiam alio magis idoneo corrigimus, quod vehementer percellit & excitat audientium animos. Sic Cic. ad Att. l. 14. *Hic tibi rostra Cato advolat, convicium Pisoni Consuli mirificum; si id est convicium vox plena gravitatis, plena auctoritatis, plena denique salutis.* Item Cicero Philipp. 2. *Haec ut colligeres, homo amentissime, tot dies in villa declamasti: quamquam tu quidem, ut fami-*

miliarissimi dictitant, vini exhalandi, non ingenii caussa declamitas.

Annot. Rursum hinc apparet, cum de verbo solum corrigendo agitur, figuram hanc etiam ad verborum schemata pertinere posse.

b. Elegantissimis nonnunquam haec figura transitionibus servit. Sic Cic. pro Dejotaro: *At credo, haec homo consideraturus, & temerarius non videbat. Quis consideratior illo? quis rectior? quis prudentior? Quamquam hoc loco Dejotarum non tam ingenio & prudentia, quam fide & religione vitae defendendum puto, &c.*

5. *Sustentatio* est figura, qua diu auditorum animi suspenduntur, ac deinde aliquid inexpectatum subjungitur. Percellit autem tanto acrius haec figura, cum illud inexpectatum salsum aliquid & mordens fortassis est. Sic Cicero l. 5. in Verr. *Etiam nunc mihi expectare videmini, judices, quid deinde factum sit, quod iste nihil unquam fecit sine aliquo quaestu aut praeda. Quid in ejusmodi re fieri potuit? quod commodum est? Expectate facinus, quam vultis, improbum: vincam tamen expectationem omnium. Nomine sceleris conjurationisque damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati, repente multis millibus hominum inspectantibus, soluti sunt, & Leonidae illi domino redditi.* Item Cic. idem l. 3. in Verr. *Quid haec sibi dona voluerunt? - - - quibus ex hostium spoliis? de qua victoria? - - - an quod ager Syracusanus praedonum incendiis te Praetore va-*

sta-

ſtatus eſt? - - - Nihil poſſum reperire, niſi forte id egiſti, ut hominibus ne oblivifci quidem rerum tuarum male geſtarum liceret.

Annot. Vel paullulum attentus obſervator deprehendet, & in exemplis hic adductis, & in lectione auctorum paſſim, figuras invicem ſic permiſceri, ut rariſſima ſola aliqua inveniatur. Itaque, quae earum in loco aliquo praecipue regnat, ab ea figura nomen totius loci trahi ſolet.

b. Graviſſime inculcetur tironibus: figuras (verborum praeſertim, quae leviores ex ſe ſunt), ſi anxie conquirantur, & oratio iisdem ſtudioſe confercia- tur, inepta & prope puerilia onera eſſe, ac floccos aſſutos purpurae; quae ſponte autem occurrent, & quaſi ſub manum naſcentur, idque parce & ſuo loco, eas tantum illuſtria ornamenta orationi futuras.

CAPUT III.

De Amplificatione Oratoria.

a. Summum ſine controverſia oratoris opus, & neſcio an non item difficillimum, eſt Amplificatio; propterea quod & omnem commovendorum animorum rationem contineat, in quo ſolo eloquentiae vis ſita eſt, & totum orationis corpus pervadat, neque ſolum ad partes majores, ſed ad minores etiam, & ad minimas adeo ſingularum periodorum aut figurarum pertineat.

b.

b. Definitur autem Amplificatio a Tullio: *gravior quaedam affirmatio, quae motu animorum conciliat in dicendo fidem.*

1. *Annot.* Eſt igitur ſecundum hanc definitionem Amplificatio gravius, vehementius, ac copioſius dicendi genus, quo rei dignitatem & amplitudinem verborum ac ſententiarum pondere, rationumque ac circumſtantiarum enumeratione eo uſque extollimus, aut contra etiam, rei alicujus viliatem & indignitatem ita deprimimus, ut non ſolum intellectus convincatur, ſed voluntas etiam moveatur, ac, quo cupimus, deflectatur.

2. Accurate diſtinguenda erunt Amplificatio & Dilatatio, quod ipſa vis nominis utriusque declarat. Cum enim *Dilatatio* aures ſolum verbis maximam partem inanibus impleat, juvenilique verborum redundantia luxurietur, qua orationem extendit, fuſioremque ac latiorem reddit; *Amplificatio* contra rerum, verborum, & ſententiarum pondere nervos orationis intendit, eamque facit ampliorem & digniorem.

c. Dividitur vero Amplificatio omnis in duo genera: nimirum in Amplificationem *verborum*, & Amplificationem rerum: quibus tertium genus addere non incongrue poſſumus, prioribus nomine quidem oppoſitum, re ipſa tamen utrique conjugatum, ſcilicet *Extenuationem*, de quibus omnibus jam ordine agemus.

A. *De Amplificatione verborum.*

1. Amplificatio verborum erit, quoties per verba orationi amplitudo & dignitas conciliabi-

tur:

tur: id quod juxta Rhetorum praeceptiones fere ſex modis ſequentibus accidere ſolet:

a. *Per verba translata*, cum nempe propriorum loco metaphorica uſurpamus: e. g. cum *parietes geſtire gaudio & exultare* Cic. ait, quae hominis propria ſunt, hic autem ad parietes transferuntur. Sic Horat. de primo nauta impavido: *Illi robur & aes triplex circa pectus erat, qui fragilem truci commiſit pelago ratem primus &c.*

Annot. Tota tractatio de Tropis, quam mox hic ſupra praemiſimus, plena eſt exemplorum huc pertinentium.

b. *Per verba ſuperlata*, quae veritatem ſuperant, & plus dicunt, quam eſſe reapſe poſſit. Sic Cic. pro Leg. Man. laudes bellicas Pompeji amplificans ait: *Qui ſaepius cum hoſte conflixit, quam quisquam cum inimico concertavit; plura bella geſſit, quam alii legerunt: plures provincias confecit, quam alii concupiverunt: cujus adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris non alienis praeceptis, ſed ſuis imperiis: non offenſionibus belli, ſed victoriis: non ſtipendiis, ſed triumphis eſt erudita.* Sic Poëta item de Turni equis cecinit: *Qui candore nives anteirent, curſibus auras.* Et de Equo Trojano: *Inſtar montis equum divina Palladis arte aedificant*: ſane amplius dixit: *Inſtar montis equum*, quam ſi magnum aut altiſſimum vocaſſet.

An-

Annot. Verba haec hyperbolica ad ea, quae ſupra de Tropis diximus, itidem referri debent.

c. *Per verba ſynonyma*, cum verba idem pene ſignificantia ad aliquid vehementius exprimendum coacervantur. Sic Cic. in Catilin. *Perge, quo coepiſti: egredere aliquando ex urbe: proficiſcere. Nobiſcum verſari jam diutius non potes: non feram, non patiar, non ſinam.* Ubi vides ſynonyma coacervata: *perge, egredere, proficiſcere, verſari non potes.* Et *non feram, non patiar, non ſinam.* Ita quoque Virgilius: *Quem ſi fata virum ſervant, ſi veſcitur aura aetherea, nec adhuc crudelibus occupat umbris &c.*

Annot. Eſt vero in memoriam hic revocanda diligenter monitio, quam ſupra figurae Synonymiae ſubjunximus, ne per illam levis & puerilis, non gravior reddatur oratio.

d. *Per verba graviora & illuſtriora*, quae rem ſignificantius exprimunt. Hujusmodi eſt illud Cic. in Verrem: *Non enim furem, ſed ereptorem; non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiae; non ſacrilegum, ſed hoſtem Sacrorum religionumque; non ſicarium, ſed crudeliſſimum carnificem civium ſociorumque in veſtrum judicium adducimus.*

e. *Per periphraſin ſeu circuitionem*, cum quod brevius ac ſimplicius dictum vim minorem augendi aut minuendi habuiſſet, longiori ſed

ac-

accommodato verborum ambitu circuituque, acrius digniusque reddimus. Ita Cicero pro Milon. Clodii caedem extenuat: *In quos incensos ira* (servos Milonis) *vitamque domini* (Milonis) *desperantes cum incidisset* (Clodius) *haesit in iis poenis, quas ab eo servi fideles pro domini vita expetierunt*, scilicet crudum Ciceroni videbatur minimeque defensioni Milonis opportunum, ut simpliciter pronunciaret Clodium a Milonis servis occisum esse. Sic Poëtae quoque, & hi quidem frequentissime amplificatione istius generis utuntur. Virg. Aeneid. 12. vocem hanc *moritur*, quae ad commiserationem in Turnum, & ad odium adversus Aeneam provocare poterat, hoc ambitu declinat: *Olli dura quies oculos, & ferreus urget somnus; in aeternam clauduntur lumina noctem.*

f. *Per Repetitionem*, cum non ornatus, sed motus excitandi caussa iterantur dictiones. Exemplum suppeditat Cicero pro Sext. Rosc. Amer. in Exordio: *Accusant ii, qui in fortunas ejus invaserunt: causam dicit is, cui praeter calamitatem nihil reliquerunt. Accusant ii, quibus occidi patrem Sexti Roscii bono fuit: caussam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, verum etiam egestatem. Accusant ii, qui hunc ipsum jugulare summe cupierunt: causam dicit is, qui*

etiam

etiam ad hoc ipſum judicium cum præſidio venit, ne hic ibidem ante oculos veſtros trucidetur. Denique accuſant ii, quos populus poſcit: cauſſam dicit is, qui unus reliƈtus ex illorum nefaria cæde reſtat. Sed poëtæ non minus eleganter hac eadem repetitione amplificant. Sic. Ovid. in Heroid. epiſtolis:

Impia quid dubitas Deianira mori?
Heu mihi! quid feci? quo me furor egit amantem?
Impia quid dubitas Deianira mori?
Illita Neſſeio miſi tibi texta veneno,
Impia quid dubitas Deianira mori?

Annot. Manifeſtum eſt, vix hos per verba amplificandi modos a troporum, figurarum, & aliorum ornatuum, quos ſupra de numeroſa oratione commemoravimus, frequentatione differre.

B. *De Amplificatione Rerum.*

2. Rerum amplificatio non jam verbis tantum: ſed ipſis rebus & totis ſententiis amplitudinem, vim, & dignitatem orationis efficit. Ridiculum enim & prope ſtultum fit, verbis magnitudinem perpetuo conſeƈtari, niſi verbis res etiam grandes aliquando ſubjeƈtæ ſint. Inanis & tumida futura eſſet ejus generis oratio, non magna & ampla. Obtinetur vero iſta rerum amplitudo duabus potiſſimum viis: *per Congeriem*, & *per Incrementum.*

a. *Per Congeriem* fit Amplificatio, cum plura alicujus generis congeruntur, quae orationem cum dignitate extollunt. Valent huc universe fontes illi, quos locos rethoricos seu intrinsecos, seu extrinsecos vocant, & ex quibus omne orationis robur & efficacia, id est argumenta repeti solent; specialius tamen a præceptoribus huic amplificationis generi assignantur sequentes:

1. *Congeries Definitionum*, cum multae & variæ alicujus rei definitiones coacervantur. Ita Cic. de Hist. ait: *Est testis temporum, lux veritatis, vitæ memoria, magistra vitæ, nuncia vetustatis.* Sic idem Cic. de Mil. Curiæ & Senatus Romani auctoritatem ex isto fonte definitionum conglobatarum amplificat: *Curia templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, ara sociorum, porta omnium gentium, sedes ab universo populo Romano concessa uni ordini &c.*

Annot. Definitionem esse brevem & circumscriptam rei cujusdam explicationem infra de inventione tradetur.

2. *Congeries partium*, cum alicujus totius partes vel omnes vel præcipue enumerantur, quod vehementiam non modicam orationi conciliat. Sic. Cic. in Pison. propositionem hanc: *Memoriam*

fune-

funesti imperii tui omnes detestantur; amplificat primum distribuendo *memoriam* in partes, scilicet: *facta, mores, faciem, nomen*, tum *omnes* in *milites* & *regiones*, mox ulterius partitur milites in *Legatos, Tribunos militum, Centuriones, reliquos milites*, regiones autem enumerat: *Achajam, Thessaliam, Athenas, Apolloniam &c.* Ecce locum ipsum quam amplum & quam magnificum! *Omnes memoriam Consulatus tui, facta, mores, faciem denique ac nomen a republica detestantur, Legati, qui una fuere alienati: Tribuni militum inimici: Centuriones, & si qui ex tanto exercitu reliqui milites existunt, non dimissi abs te, sed dissipati, te oderunt, tibi pestem exoptant, te execrantur. Achaja exhausta: Thessalia vexata; laceratæ Athenae; Appollonia exinanita; Ambracia direpta; Bullienses illusi; Epirus excisa: Locri exusti, Athamanum gens vendita: Macedonia condonata barbaris: Aetolia amissa. Dolopes finitimiquè montani oppidis atque agris exterminati; cives romani, qui in iis locis negociantur, te unum solum suum depeculatorem, vexatorem, praedonem, hostem venisse senserunt.* Aliud illustre exemplum habetur in eod. Cic. pro domo sua, ubi propositionem hanc: *Injurias familiæ & domui meæ intulisti*, enumerando familiæ partes; *uxorem, filium, fratrem*; domus vero idem partes: *parietes, tecta, colum-*

nas, potest commemorando, splendidissime sic amplificat : *Quid enim vos uxor mea misera violarat? quam vexastis, raptavistis, omni crudelitate laceravistis. Quid mea filia? cujus fletus assiduus, sordesque lugubres vobis erant jucundæ: ceterorum omnium mentes oculos flectebant. Quid parvus filius? quem, quamdiu abfui, nemo nisi lacrymantem, confectumque vidit; quid fecerat, quod eum toties per insidias interficere voluistis? quid frater meus? — — quoties ex vestro ferro, ac manibus elapsus est? Sed quid ego vestram crudelitatem expromo? — — qui parietibus, qui tectis, qui columnis ac postibus meis horrificum quoddam & nefarium, omni imbutum odio bellum intulistis?*

3. *Congeries Adjunctorum*, cum adjuncta plurima, quæ vel res, vel personas circumstant, colliguntur; ut tanto gravior progrediatur oratio. Ita Cicero Pisonis vinolentiam usque ad fœditatem ex adjunctis exaggerat : *Meministine coenum, nescio quo e gurgustiolo te prodire, involuto capite, soleatum: Et cum isto ore foetido teterrimam nobis popinam inhalasses, excusatione te uti valetudinis, quod diceres, vinolentis te quibusdam medicaminibus solere curari? — paulisper stetimus in illo ganearum tuarum nidore atque fumo, unde tu nos, cum improbissime respondendo, tum turpissime eructando ejecisti &c.*

Ejus-

Ejusdem fere thematis exemplum aliud ex Cicerone Philipp. 2. ſuppeditat, ubi Antonii ebrietatem ex conglomeratis adjunctis temporis, loci, perſonarum nervoſiſſime exagitat: *Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate; tantum vini in Hippiæ nuptiis exhauſeras, ut tibi neceſſe eſſet in populi romani conſpectu vomere poſtridie. O rem non modo viſu foedam, ſed etiam auditu! Si inter coenam, in ipſis tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidiſſet, quis non turpe duceret? in coetu vero populi romani, negotium publicum gerens, Magiſter equitum, cui ructare turpe eſſet; is vomens, fruſtis eſculentis, vinum redolentibus, gremium ſuum & totum tribunal implevit.*

Annot. Juvat hic in inveſtigandis adjunctis excuſſio notiſſimi illius verſus: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando*, & pertinebit huc item, ſi autecedentia aliquam rem, aut conſequentia illius ad vim faciendam conglomerabuntur.

4. *Congeries cauſſarum vel effectorum*, cum cauſſæ vel effecta plura rei allegantur ad vires orationi conferendas. Etſi enim ſingillatim fidem faciant, motum tamen & perſuaſionem, niſi plura in eundem finem acriter evibrata, non efficient. Ita Cicero ex cauſſarum frequentatione

amplificat magnitudinem inſtantis belli Mithridatici pro Leg. Manil. *Multa prætereo conſulto, ſed ea vos conjectura perſpicitis, quantum illud bellum futurum puteti, quod conjungant reges potentiſſimi, renovent agitatæ nationes, ſuſcipiant integræ gentes, novus Imperator veſter accipiat, vetere pulſo exercitu.* Sic item ad Artic. X. 8. ab effectis Cæſaris victoriam timendam eſſe graviſſime aſſerit: *Nam eadem video, ſi vicerit; & impetum in privatorum pecunias: & exulum reditum: & tabulas novas; & turpiſſimorum honores; & regnum non modo romano homini, ſed ne Perſæ quidem cuiquam tolerabile. Tacita eſſe poterit indignitas noſtra? pati poterunt oculi, me cum Gabinio ſententiam dicere?* &c.

5 *Congeries contrariorum & diſſimilium*, cum per contraria aut diſſimilia coacervata mirifice exaltatur oratio. Exempla nobilis hujus conflictationis, & proinde amplificationis extant apud Ciceronem in oratione in Piſonem, cujus geſta cum ſuis contendit, ibi: *Obrepſiſti ad honores errore hominum, quorum ſimile habes nihil præter colorem — — omnes honores populus romanus mihi novo homini detulit; — homini, non generi; moribus, non majoribus*

meis;

meis; virtuti perspectæ, non auditæ nobilitati deferebat. — — Tu Consul es renunciatus — — impeditis reipublica temporibus, dissidentibus Consulibus — — me cuncta Italia, me omnes Ordines, me universa civitas non prius tabella, quam voce, priorem Consulem declaravit &c. Idem Cicero in Pisonem & Gabinum Consules quanta vi contorquet orationem adscita hac congerie: *Qui latrones igitur, siquidem vos Consules? qui Prædones? qui hostes? qui proditores? qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna majestas Consulis. Non capiunt angustiæ pectoris tui: non recipit levitas ista, non egestas, non infirmitas ingenii sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam gravem, tam severam &c.*

6. *Congeries Similium, Comparationum aut exemplorum*, cum adductis pluribus ex aliquo horum generum nervi orationis intenduntur. Obvia sunt undique in Cicerone singulorum istorum generum exempla; unum delibamus ex eodem Cicer. L. de Orat. c. 25. *Difficile dictu est, quænam caussa sit, cur ea, quæ maxime sensus nostros impellunt, voluptate & specie prima acerrime commovent, ab iis ce-*

lerrime fastidio quodam & satietate abalienemur? Quando colorum pulchritudine & varietate floridiora sunt in picturis novis pleraque, quam in veteribus? quæ tamen, etsi primo aspectu non ceperunt, diutius non delectant — — — Quanto molliores sunt & delicatiores in cantu flexiones & falsæ voculæ, quam certæ & severæ? quibus tamen non modo austeri; sed si sæpius fiant, multitudo ipsa reclamat — — — Quin etiam gustatus — — quam cito id, quod valde dulce est, aspernatur ac respuit? — — — Sic omnibus in rebus, voluptatibus maximis fastidium finitimum est. Quo hoc minus in oratione miremur, in qua vel ex poëtis, vel oratoribus possumus judicare: concinnam, distinctam, ornatam, festivam sine intermissione, sine reprehensione, sine varietate, quamvis claris sit coloribus picta vel poësis, vel oratio, non posse in delectatione esse diuturna.

Annot. Sæpe horum postremorum generum amplificationes etiam sine congerie obtinentur atque in unico Simili, Comparatione; aut exemplo subsistunt. Id, quod Poëtis perfamiliare. En pulcherrimam suavissimamque aliquam Pallantis a Turno occisi cum flore decerpto comparationem apud Virgil. Aeneid II.

Hic

Hic juvenem agreſti ſublimem in ſtramine ponunt,
Qualem virgineo demeſſum pollice florem
Seu mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi,
cui neque fulgor adhuc, necdum ſua forma receſſit &c.

b. *Per incrementum* Amplificatio tum fieri a Quintiliano dicitur, cum per gradus ita creſcit oratio, ut ad ſummum perveniat. Hoc amplificandi genus validiſſimum eſt ad movendum, & nobiliſſimum inter omnia oratorum artificia, ſi non tantum ſingulas partes, ſed alicujus orationis totum, qua late patet, corpus pervagetur. Amplificationis hujusmodi in minutiori aliqua parte exemplum habemus in Senecæ epiſtola ad Lucilium: *Magna vitæ pars elabitur male agentibus: maxima nihil agentibus: tota aliud agentibus.* Exemplum aliud nonnihil lucidius & diffuſius affertur ex Cicer. L. 5. in Verrem, in quo crudelitas Verris eo usque per incrementum amplificatur, ut verba ulteriora crimini explicando deſint. *Facinus eſt vincire civem romanum, ſcelus verberare, prope parricidium necare, quid dicam in crucem tollere? verbo ſatis digno tam nefaria res appellari nullo modo poteſt.* Denique gravitate & incredibili varietate per incrementum perpetuo aſſurgentis orationis exemplum habetur apud eundem Cic. pro Sulla: *Ego Conſul,*

quum exercitus perditorum civium clandestino scelere conflatus, crudelissimum & luctuosissimum exitium patriæ comparasset; quum ad occasum interitumque reipublicæ Catilina in castris, in his autem templis atque tectis dux Lentulus esset constitutus, meis consiliis, meis laboribus, mei capitis periculis, sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu, quinque hominibus comprehensis, atque confossis; incensione urbem, internecione cives, vastitate Italiam, interitu rempublicam liberavi. Ego vitam omnium civium, statum orbis terræ, ego urbem hanc denique, sedem omnium nostrum, arcem Regum, ac nationum exterarum, lumen gentium, domicilium imperii, quinque hominum amentium ac perditorum poena redemi.

Annot. Intuitus & observatio exempli, præsertim postremo loco allati, tum ceterorum multorum isthic dispersorum docebit tirones nostros, amplificationes per incrementum, per congeriem, & per verba sæpissime in eadem oratione conjungi, & in quibuscumque amplificationibus pro re nata omne genus figuras, præsertim illas, quæ ad motum faciunt permixtas esse.

2. Quo loco amplificationes præsertim regnare debeant, inferius docebitur, cum de dispositione & affectibus tractaturi sumus.

C. *De Extenuatione.*

a. Si rem ipsam ex merito suo ponderemus. Extenuatio revera amplificationis aliqua species

est,

est, qua, dum argumentorum nobis obstantium robur & pondus infringimus, simul argumentis nostris gravitatem & amplitudinem adjicimus.

b. Est igitur Extenuatio dicendi genus, quo rebus magnitudo, dignitas, atrocitas, deformitas &c. seu vera, seu verosimilis detrahitur.

c. Usus extenuationis apud oratores tunc locum habere consuevit, cum argumenta adversum nos facientia nec penitus negare, nec satis accurate dissolvere aut amoliri possunt. Itaque tum ad difficultates elevandas; &, quacunque licet, minuendas; res autem, si quæ fortassis plus justo elatæ sunt, deprimendas, vel prorsus abjiciendas convertuntur.

d. Modis plurimis tractari solet Extenuatio; usitatissimi in bonis scriptoribus reperiuntur sequentes:

1. Ratione seu argumentis aperte ostenditur, infirmitas eorum, quæ adversum nos facere videntur. Sic cum Marcello objici posset, quod civili bello ad partes Cæsaris non accessisset, Cicero Orat. pro Marcello ostendit, quam nihil officiat hæc objectio vel Marcello, vel aliis, qui tum a partibus Cæsaris alieni erant, quo fato cuidam, errori, & pacis desiderio attribuit; ibi: *Omnes enim, qui ad illa arma fato sumus nescio quo reipublicæ misero funesto*

nestoque compulsi, etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, a scelere vero liberati sumus, Nam cum M. Marcellum deprecantibus vobis reipublicæ conservavit — — & reliquos amplissimos viros — — non ille hostes induxit in curiam, sed judicavit, a plerisque ignoratione potius, & falso atque inani metu, quam cupiditate & crudelitate civile bellum esse susceptum &c.

2. Teguntur & obscurantur bona, & contra in luce collocantur mala, quæ in re vel in homine nobis adverso insunt. Ita apud Cæs. de bello civili l. 2. Labienus despicit ac deprimit copias Cæsaris, exaggerat autem difficultates, quæ Cæsaris exercitum infestabant, ibi: *Noli, inquit* (Labienus), *existimare Pompei, hunc esse exercitum, qui Galliam Germaniamque divicerit. Omnibus interfui præliis, neque temere incognitam rem pronuncio. Perexigua pars illius exercitus superest, magna pars deperiit, quod accidere tot præliis fuit necesse; multos autumni pestilentia in Italia consumsit: multi domum discesserunt; multi sunt relicti in continenti. An non audistis ex iis qui per caussam valetudinis remanserunt, cohortes esse Brundusii factas? Hæ copiæ, quas videtis, ex delectibus horum annorum in citeriore Gallia sunt refectæ: & pleraeque sunt ex coloniis transpadanis; attamen*

quod

quod roboris fuit, duobus præliis Dyrrhachianis interiit.

Annot. Non omittat hic præceptor de morali christiana monere tirones suos, quæ omnino legi hic allatæ locum non relinquit, nisi de rebus & personis historicis communi censensu malis, aut declamationis oratoriæ caussa.

3. Comparantur cum aliqua re majori, quæ nobis adversari videatur, ex qua collatione mirum quantum deprimitur minus illud, quod collatum est. Sic Cic. Philipp. II. metum, qui ex Antonii Veteranis multorum animis insederat, legionum recentium & multarum comparatione ac vicissitudinum humanarum spe extenuat, ac excutit. Ita vero loquitur: *Ego autem (dicendum est enim P. C. quod sentio) non tam veteranos intuendos nobis arbitror, quam quid tirones milites, flos Italiæ, quid novæ legiones ad liberandam patriam paratissimæ, quid cuncta Italia de vestra gravitate sentiat. Nihil enim semper floret: ætas succedit ætati: diu legiones Cæsaris viguerunt: nunc vigent Pansæ, vigent Hirtii, vigent Cæsaris filii, vigent Planci: vincunt numero, vincunt ætatibus, nimirum etiam auctoritate vincunt.*

4. Neglectus & contemtus earum rerum profertur, quas adversarii extollere conantur. Ita Cic. contra Rullum 2. contemnit & vili-

vilipendit beneficium, quod Rullus populo per legem Agrariam conferre ostenderat, ibi : *Vos vero, si me audire vultis, retinete istam possessionem gratiæ, libertatis, suffragiorum, dignitatis, urbis, fori, ludorum, festorum, dierum, ceterorum omnium commodorum : nisi forte mavultis, relictis his rebus, atque hac luce reipublicæ in Sipontina siccitate, aut in Salapinorum pestilentiæ finibus, Rullo duce collocari. — Ut vero, cum omnes urbes, agros, vectigalia regna vendiderit, tum arenam aliquam, aut paludes emat : id vos potestis quæso concedere?*

5. Ridiculum ad extenuandum & abjiciendum adhibetur, quod Ciceroni sæpissime in usu est, & quo non facile aliud extenuandi medium fortius aut certius. Ita Philipp. 13. *Est etiam Asinus quidam senator voluntarius lectus ipse a se. Apertam curiam vidit post Cæsaris mortem : mutavit calceos, Pater conscriptus repente factus est.* Et pro Milon. luctum de nece Clodii, quem adversarius forte jactaverat, deridet, ibi : *P. Clodii mortem æquo animo ferre nemo potest : luget Senatus : moeret equester ordo : tota civitas confecta senio est : squalent municipia : afflictantur coloniæ, agri denique ipsi tam beneficum, tam salutarem, tam mansuetum civem desiderant.*

d. Cum

d. Cum figuræ pro diverſa opportunitate locum habere in amplificationibus poſſint, prope omnes tamen ceteris plus amplificationem juvabunt, quarum motus ſunt vehementiores, cujusmodi ſunt: Hypotypoſis, Proſopopoeia, Apoſtrophe, Interrogatio, Exclamatio &c.

d. Fere autem amplificationis tractatione duo præcipue occurrunt ſcopuli, in quos tirones vel incautiores, vel audaciores paſſim incurrere conſueverunt, quosque proinde omni conatu declinare meminerint, in hunc finem:

1. Minutiſſima quæque ſingillatim & exiliter conſectari non oportet, quod certe vitium erit longe maximum. Cum enim ex monito Ciceronis *in Amplificationibus nihil nimis tenuiter enucleandum ſit*, locus hic tantum grandia & magnifica tractationis argumenta petit, minuta & exilia reſpuit.

2. Amplificatio vocibus vacuis & inani verborum ſonitu inſtituenda non eſt; ſed rerum vi, & ſententiarum pondere. His enim paratis verba ultro nulloque labore occurrent, affirmante ipſo Poëta: *Verbaque proviſam rem non invita ſequentur.* Quamquam non deſint viri graviſſimi, qui, ſi in alterutram partem juventuti peccandum ſit copia & ubertate verborum, quam jejunitate ac inopia peccari malint; quia, ut notat Tullius, tempore & exercitatione, quod redundat, deponetur.

CA-

CAPUT IV.

De Stilo.

a. Postquam instructus est hucusque tiro noster de præcipuis necessariisque elocutionis oratoriæ capitibus, accedendum jam erit paullatim ad usum, atque in executionem deducendum, quod præceptionum hucusque traditum est. Id antequam opere ipso præstetur, adhuc de diversis dicendi characteribus, seu multiplici latinæ orationis stilo sobrie nobis monendus videtur, nunc videlicet, cum jam virtutes oratorias & vitia paullulum internoscere didicit.

b. Stilus igitur, si nomen spectetur, instrumentum est, quo veteres in ceratis tabulis litteras insculpebant, ut jam alibi explicatum est. Translatum est hinc nomen ad ipsam scribendi rationem; qua auctores in concinnandis scriptis suis usi sunt.

c. Hac autem postrema acceptione Stilus definitur: *Certa quædam orationis conformatio ad mentem scribentis & res scriptas attemperata.*

Annot. Jam vel ex ipsa hac definitione liquidum esse debet, pro diversitate rerum, & longe magis pro diversitate scribentium multiplicem eumque diversum esse debere stilum.

d. Paſ-

d. Passim tamen & notissima divisione triplex assignatur stilus, nempe: *simplex*, *mediocris* & *sublimis*.

1. *Stilus simplex*, qui etiam vocatur stilus *tenuis*, *submissus*, & *infimus*, ille est, qui latinus quidem & numerosus, nequamquam tamen ornatus est.

a. Dotes hujus stili necessariæ sunt: *perspicuitas*, *nitor*, atque *munditia*, quemadmodum contra parcus ac prope nullus periodorum, verecundus autem troporum aut figurarum potest esse in hoc stilo usus earum præcipue, quæ ad vehementiores motus conciliandos valent: e. g. *Apostrophe*, *Prosopopoeia* &c.

b. Excellit in stilo hoc Cæsar, & nitidissimus in fabellis enarrandis Phædrus. Virgilius quoque in Bucolicis, & quandoque in epistolis ad familiares, imo in quibusdam orationibus ipse Cic., apud quos undique obvia sunt exempla ad præsentem doctrinam pertinentia. In uno tamen ex poëta Eclog. 1. depromto inspice simplicitatem:

Urbem, quam dicunt Romam, Meliboee putavi.
Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpe solemus
Pastores ovium teneros depellere foetus.

Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hoedos
Noram, ſic parvis componere magna ſolebam.

a. Quamquam autem ſtilus iſte ornatum refugit, ad laudabilitatem tamen etiam non aſſurget, niſi ſubtilitatem & leporem aliquando adjunctum habeat, quorum prior eſt in rebus penitus diſpiciendis, penetrandis ac diſceptandis; poſterior autem ſæpe in ſalibus, ſæpe in ridicula dicacitate. Exemplum prioris habetur in Ciceron. orat. pro Muræna c. 31. ubi de Stoticis ſatis ſubtiliter ad Caton. *Iſti ipſi mihi videntur veſtri præceptores & virtutis magiſtri fines officiorum paullo longius, quam natura vellet, protuliſſe — Nihil ignoveris. Immo aliquid, non omnia. Nihil gratiæ cauſſa feceris. Immo reſiſtito gratiæ.* Poſterioris exemplum habetur apud eundem Cic. pro Flacco c. 14. *Quæratur, utrum iſta claſſis curſu & remis, an ſumtu tantum & litteris navigarit*, id eſt, an falſo claſſis nomine pecuniam Prætor ſurripuerit. Et aliud c. 37. ibidem; *Magnum erat ei certamen propoſitum*: (Falcidio cuidam), *magna cum Græcis contentio, qui tamen, ut opinor, jacent victi. Nam iſte unus totam Aſiam magnitudine poculorum, bibendoque ſuperavit.*

2. Sti-

2. *Stilus mediocris*, alias etiam *moderatus* & a Cicerone *floridus* atque *politus* dictus eſt, ut idem Tullius ait: *Stilus quidam interjectus, intermedius, & quaſi temperatus, nec acumine inferioris, nec fulmine utens ſuperioris, vicinus amborum in neutro excellens, utriusque particeps.* Eſt igitur inter ſimplicem & ſublimem medius.

a. *Huic ſtilo omnia dicendi ornamenta convenire* ait Cicero. Conveniunt proinde huic ſtilo numeri; conveniunt periodi tornatæ, verba translata, frequentes ſententiæ, eæque acutæ, deſcriptiones, loci communes, copioſæ diſputationes, modo ne vehementiores ſint, omnis denique concinnitas.

b. Etſi hoc dicendi genus majeſtatem verborum & gravitatem ſententiarum non habeat, neque ſublimi ſtilo competit, quoniam tamen omnem verborum ornatum & venuſtatem, ac ſermonis item ſuavitates univerſas recipit, floridi & politi nomen inde illi adhæſit.

c. Exemplorum huc pertinentium affatim ſuppeditat Cicer. de Orator. item in Oratore & Dialogis philoſophicis, ac in plurimis epiſtolis; & totæ fere orationes pro Archia & Lege Manilia ſunt ſtilo iſto elaboratæ.

3. *Stilus ſublimis*, etiam *amplus*, *grandis*, *grandiloquus*, *&* *magnificus* appellatus eſt ille, qui res ſublimes & magnificas; verbis item ſplendidis, ac ſententiis magnificis ſic exprimit, ut ſublimitate ſe[illegible] audientium animos vel invitos in admirationem abripiat. Hujusmodi eſt illud Alexandri ad Legatos Darii apud Curtium: *Bellum cum captivis & foeminis gerere non ſoleo. Armatus ſit oportet, quem oderim.* Idem illud Didonis apud Virg. morientis.

Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor,
Qui face Dardanios, ferroque ſequare colonos.

Denique illud apud Cic. pro Marcell. ad Cæſarem; *Nihil habet, nec fortuna tua majus, quam ut poſſis; nec natura tua melius, quam ut velis ſervare quamplurimos.*

Annot. Profecto vel ipſæ divinæ Chriſtianorum litteræ ſublimitates, & ortam inde majeſtatem quandoque oſtendunt, ad quam Longinus & ſapientiſſimi quique ethnici obſtupuerunt. Tale eſt illud in Geneſ. *Fiat lux & facta eſt lux*; in Pſalmis: *Mare vidit & fugit*: in LL. Machabeorum de Alexandro: *Siluit terra in conſpectu ejus* &c.

a. Eſt ſtilus iſte totus rebus occupatus, ornamenta Rhetorum ſi non negligit, certe non ad venuſtatem, ſed ad efficacitatem, permovendosque ac convertendos animos tantum adhibet. Exemplum hujus ſtili ipſe Cicero poſt Demoſthenis Philippicas orationem ſuam pro Rabirio Majeſtatis reo laudat, in qua nimirum ubique fulget, tonat, fulminat.

b. Con-

b. Concilant autem duo præcipue ſtilo ſublimitatem hanc, de qua ſermo eſt, nempe:

I. Si nobiliſſima tantum rei adjuncta conſiderentur: & diſſimulatis ceteris ea tantum parte, qua illuſtrior & extantior res eſt, inſpiciatur. Sic Virgilius Neptunum ſolo nutu pacantem iratos fluctus, & ſumma gravitate perlabentem maria feliciſſime pingit:

— — Dicto citius tumida æquora placat
Collectasque fugat nubes, ſolemque reducit,
— — — — — — — — — — — — —
Atque rotis ſummas levibus perlabitur undas.

Sic pauciſſima hæc Ovidii quam grandia loquuntur; *Jam ſeges eſt, ubi Troja fuit.*

2. Si ad hæc illuſtria enuncianda metaphoræ itidem ex rebus illuſtribus ſeligantur, ſtili granditatem & magnificentiam indubie ſequi neceſſe eſt — Ita de Cæſ. Auguſto Virgil.
— — — Cæſar dum magnus ad altum
fulminat Euphratem bello.

c. Sunt vero ſublimitatis iſtius auctore ſummo artis magiſtro Longino partes duæ: Elatio & commotio.

1. *Elatio* eſt ſublimis ſententia, quæ audientem rapit in admirationem, ejus animum extollit, & quodam modo majorem efficit. Exemplum talis elationis eſt in illis Horatii verſibus;
Regum timendorum in proprios greges;
Reges in ipſos imperium eſt Jovis.
Item in illo Ciceron. pro Milon. c. 37.
Exilium ibi putat eſſe, ubi virtuti non ſit locus: mortem naturæ finem eſſe, non poenam.

2. *Commotio* eſt concitatio animi vehementior, qua fit, ut auditor extra ſe efferatur, & ar-

deat. Exemplum est in Cicer. pro Milone c. 33. quo loco commemoratione cadaveris Clodiani subselliis Curiæ combusti auditores suos inflammat, ibi; *Et sunt, qui de via Appia querantur, taceant de Curia? Et qui ab eo spirante forum putent potuisse defendi, cujus non restiterit cadaveri Curia? Excitate, excitate eum si potestis, ab inferis. Frangetis impetum vivi, cujus vix sustinetis furias insepulti?* En indignationem, odium, dolorem, pudorem &c. quanta vi ab oratore excitos.

e. Aliæ præterea in usu sunt stili denominationes, sed quas re meditate considerata aut in idem recidere, aut prorsus in vitiis deputari observabimus. Hujusmodi sunt: Stilus *Atticus*, *Rhodius*, *Asiaticus*, *Laconius*.

1. *Atticus stilus*, (aliter etiam vocatur *concisus*; fere etiam sublimem affectatus) est, qui brevioribus periodis, verbisque lectissimis & maxime necessariis tantum adstrictus est; magnaque significandi & exprimendi virtute præditus.

2. *Rhodius stilus* est, qui mediocritatem undque quærit, & servat, *medius* inde dictus: paullo copiosior Attico, Asiatico pressior.

3. *Asiaticus stilus*, quem etiam *periodicum* nonnulli appellant, utitur longis periodis, fusiorique, quam sæpissime opus sit, circuitu. Traxit nomen suum a populis Asiaticis,

ticis, apud quos redundantia hæc in deliciis eſt.

Annot. Exempla triplicis iſtius ſtili varietatem apertius ſub oculos judiciumque ſiſtent, quam præcepta: ſit igitur

Propoſitio: *Litterarum ſtudia perpetuo proſunt*, *Aſiatice* hanc expreſſit Cicero pro Arch. *Nam ceteræ res neque temporum ſunt, neque ætatum omnium, neque locorum: hæc ſtudia adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, adverſis perfugium ac ſolatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur.*

Attice Elocutus eſt Plin. Epiſt I. 3. *Reliqua rerum tuarum poſt te alium atque alium dominum ſortientur: hoc nunqum tuum deſinet eſſe, cum ſemel cœperit.*

Rhodie ita fortaſſe efferas: *Cum reliquarum rerum omnium nec diuturna admodum, nec jucunda poſſeſſio ſit, ſola optimarum artium ſtudia & delectare perpetuo, & ætatum, locorum ac temporum omnium eſſe videntur.*

4. *Laconicus ſtilus* ne nomen quidem ſtili merebitur; ſi juſte loquimur, cum ſatis conſtet, Lacones eloquentiæ nihil tribuiſſe. Vulgo tamen ſtilus Laconicus eſt perbrevis & argutus loquendi modus, quo paucis multa dicuntur. Traxit nomen a Laconibus, id eſt, Lacedæmoniis ſeu Spartanis, quibus hæc brevitas in deliciis, prolixa omnis loquacitas odio erat.

Annot. Inter exempla ſtili iſtius numerantur litteræ Lacedæmoniorum breviſſimæ, ſed tamen ſignifi-

cantiores, quibus Philipo Macedoniæ Regi bellum minitanti ſponderunt: *Dionyſius Corinthi*. Computari nunc etiam poſſunt litteræ laureatæ Cæſaris ad Senatum Romanum de victo Pharnace Ponti Rege, *Veni*, *vidi*, *vici* &c.

f. Quis porro horum ſtilus alteri præferendus ſit, ſtabiliter definiri nihil poteſt. Cum enim ſermo rebus accommodandus ſit, ille anteponendus erit, qui rebus dicendis erit aptiſſimus. Aptiſſimus autem ex Tullii ſententia futurus eſt, qui *magna graviter*, *mediocria temperate*, *humilia ſubtiliter efferet*.

Annot. Varios proinde & multiplex, ac pro varietate rerum adhibitus omnis & quiscunque ſtilus erit præſtantiſſimus. Quare cum tria oratoris officia recenſeantur; docere, delectare, & movere; ubi docendum erit, ſtilo ſimplici ac tenui utetur; cum delectandi erunt auditores, mediocrem ſeu floridum & politum adhibebit: ſublimem & magnificum autem adſciſcet prudens orator, quocunque loco, aut orationis parte movendi videbuntur animi, & affectus concitandi.

g. Quam providenter autem ſtilus rebus ipſis attemperandus eſt, tam ſolerter item cavendum, ne in vitia ſtili prolabamur, fere namque imprudentes: ut Horatius obſervat, *vitia in contraria currunt*, quæ plurimum iſthic generum ſunt, ſecundum ſtilorum virtutes. Itaque.

1. *Stilus ſiccus aridus, & diſſolutus* facile enaſcetur, ſi ſimplicitatem orationis tenuitatemque, eosque conſectaberis: ut non tan-

tantum ornatum quemcumque, ſed ſuccum etiam & colorem omnem, articulos, numerum, & ipſa, quibus orationis partes invicem illigari debent, vincula neglexeris. Familaris admodum eſt hic lapſus juvenili ætati & artis tirocinio.

5. *Stilus frigidus & puerilis* evadet ex florido & polito, cum ornamentorum loco crepundia, alluſiones frivolæ; deſcriptiones ineptæ, lepores & acumina frigida affectantur, aut ornamenta etiam vera temere tamen & juveniliter coacervantur. In hoc vitium Aſiaticus tanto pronior erit, quo inconſulta garrulitas illi eſt magis affinis.

Annot. Sane videas quotidie in hujus ſtili Aſiatici imitatione quosdam exerrare odioſiſſime, qui plurimis pauciſſima dicunt, & ubi eloquentes eſſe volunt, ad congrua omnia juxta & incongrua evagantur, ad tertium quodvis verbum digreſſionibus novis interjectis. Ab hac inani verboſitate ſtatim a primis tirocinii annis cavendum eſt ſerio adoleſcentibus; quid enim tam inſulſum, imo, *quid tam furioſum*, ait Cic. L. I. de Oratore, *quam verborum vel optimorum ſonitus inanis nulla ſubjecta ſententia.*

3. *Stilus tumidus & inflatus* oriri facile poteſt ex ſublimi: ultra modum ac menſuram aut anxie & inſcienter quæſito. Itaque ſtilus inflatus infarcit orationem verbis poëticis, allegoriis audacibus, figuris violentis & continentibus &c.

CAPUT V.

De Praeexercitamentis oratoriis.

a. Ut Palæſtritæ olim in ſchola ac umbra levioribus primum armis tirones ſuos exercitabant, priusquam in apricum ſolem & pulverem Circi publici eosdem prodire ſinerent: ita Rhetores non Græci modo, ſed latini etiam conſueverunt, ut ne diſcipulos ad ſummum oratoris opus (orationem) ſubitos aut imparatos adducerent, ſed præviis multis & variis minoris operæ exercitationibus egregie primum ſubigerent, & tum demum paratos nonnihil jam & exercitatos expeditius ed eloquentiæ arcem deducerent.

b. Primi, qui exercitationes hujusmodi prævias ad certum numerum claſſemque redegerunt, ut fere omnis cæteræ oratoriæ auctores ſunt, fuere præceptores græci, & hos inter Aphtonius Sophiſtes, qui & numerum, & nomina, & tractationem ſingulorum libello de ea re conſcripto tradidit.

c. Univerſe quidem has exercitationes *Progymnaſmata* græce appellavit Aphtonius, noſtri *Præexercitamenta* latine transtulerunt, quod ſcilicet opus oratoriæ ſummum, orationem prægrediantur, & ad illud ſuſcipiendum tironem præparent.

d. Con-

d. Conſtituerunt autem præceptores Præexercitamenta numero quatuordecim, quibus hæc ſunt nomina: *Fabula*, *Narratio*, *Chria*, *Sententia*, *Confutatio*, *Confirmatio*, *Locus communis*, *Laudatio*, *Vituperatio*, *Comparatio*, *Epopoeia*, *Deſcriptio*, *Cauſſa*, *Promulgatio legis*.

c. Neque vero nos omnium horum tractationem hodie nobis neceſſariam putabimus, magnoque temporis diſpendio, & exiguo in rem oratoriam fructu progymnaſmata omnia perreptabimus; ſed nobiliora aliquot & uſui ac utilitati interim futura ſolum perſequemur, reliquis ad curſum ceteræ tractationis oratoriæ dilatis, ubi locis quæque ſuis occurrent.

§. I.

De Fabula & Narratione.

Conjunguntur tractationes horum duorum progymnaſmatum non brevitatis ſolum cauſſa, ſed ex eo maxime, quod utraque ſit narratio, altera quidem fabuloſa & ficta, altera autem vera & facta. Unde porro inferimus, utramque, qua narrat, iisdem narrationis legibus ſubjectam eſſe debere.

A. De Fabula.

a. Fabula definitur: *Oratio falſa veritatem effingens.*

b. Aſſi-

b. Aſſignantur autem a præceptoribus tria fabularum genera, nimirum: *rationalis*, *moralis* & *mixta*.

1. *Fabula rationalis*, quæ etiam *Parabola* vocatur, eſt dictum vel factum hominis alicujus ad mores inſtruendos effictum.

a. *Annot.* Non oportet revera dictum factumve eſſe, quod adducitur, neque enim alioquin effictum appellari poſſet, ſed ſatis omnino eſt, dici fierique potuiſſe. Exempla obvia erunt in Phædro aliisque; quorum aliqua ad calcem hujus libri adjuncta exhibentur.

b. Certe ad mores etiam Chriſtianorum dirigendos non ipſe uſum apud Orientales pervagatiſſimum Parabolas proferendi dedignatus eſt divinus Salvator noſter pluribus St. Evangelii locis: *de virginibus decem; de paupere & divite epulone, de filio prodigo* &c.

2. *Fabula moralis*, quam alii *Apologum* nominant, eſt, quæ belluarum, aliarumque rerum inanimarum mores, indolem, & fictam ſermocinationem ad informandos hominum mores adhibet.

a. *Annot.* Vocant hoc genus etiam fabulas Aeſopicas non quod earum auctor inventorque Aeſopus fuerit, quas longiſſime ante Aeſopi ætatem ab Homero Heſiodoque uſurpatas novimus, ſed quod illarum tractatio & ingenioſa applicatio Aeſopo Phrygi in uſu & deliciis fuerit.

b. Patet jam nunc Parabolæ Apologique diſcrimen inter quæ illud intereſt, quod Apologus ſit earum rerum, quæ fieri nullo pacto poſſunt, ut

cum

cum belluas, arbores, plantas &c. loqui fingimus, Parabola autem ad eas res pertineat, quæ etsi reapse non sint, esse quidem certe hoc modo potuerunt.

c. Ne Apologos quidem respuit Spiritus S. in litteris divinis, qualis habetur inter olivam, ficum, vitem, rhamnum, & ceteras arbores, judicum 9.

C. *Fabula mixta*, quod ipsum nomen indicat, est, quæ ex rationalis & moralis fabulæ admixtione componitur, & in qua proinde homines cum inanimis sermocinari finguntur.

Annot. Omnium trium generum exemplaria in fine libri annexa inspice, & fabularum leges in iis impletas diligenter observa.

6. Leges omni generi fabularum ut communes in observatu necessariæ sunt fere hæ paucæ:

1. Fabula quæcunque adjunctam habere debet interpretationem, plerumque apertam, nonnunquam etiam tectam, qua latens moralis illius sensus breviter nitideque explicetur. Hæc anima fabulæ est, qua carere sine vitio nunquam potest, quamquam principione ponatur, an in fine? non valde referat, & utriusque extent exempla.

Annot. Principio nimirum posita explicatio hæc *Præfabulatio* (Græcis Promythion), subjuncta autem *Affabulatio* (græce Epimythion) vocabitur.

2. Que-

2. Quoniam quæcumque fabula narratio eſt, omnibus narrationis non ſolum ſimplicis & juſtæ, ſed etiam elegantis virtutibus inſtructam ornatamque eſſe decet.

Annot. Itaque præcepta omnia narrationis verae, quæ mox hic infra recenſebimus, huc quoque ad narrationem fictam & veriſimilem applicari poterunt ac debebunt.

d. Eſt autem fabulæ utilitas non una, ſed multiplex & plane mirabilis, ſi opportuno loco & tempore adhibeatur. Nam

1. Mirum in modum animos recreat, & quæ fere hilaritati conjuncta eſſe ſolet, attentionem efficit; id quod Demoſthenes apud Athenienſes opere ipſo probavit, cum faſtidioſos oſcitantesque eleganti fabella *de aſini umbra* repente illata ad graviſſimas, de quibus ante diſſeruerat, res attente porro audiendas revocavit primum; tum ad deſiderium etiam & alacritatem audiendi provocavit.

2. Ad docendum movendumque plus ſæpe fabulas conferre poſſe, quam elaboratiſſima oratorum opera, & profunda virorum graviſſimorum conſilia: exemplo Menenii Agrippæ liquet, qui, quod Senatus romani auctoritas, aut Patriciorum Nobiliumque irriti conatus impetrare nequiverunt; unico apologo plebem roma-

nam

nam graviter offensam ex monte Aventino, quo irata secesserat, in Urbem ab ira & furore ad concordiam traduxit.

3. Morum emendandorum, ac proinde vitiorum fuga & virtutis studium, ut præcipuus fabulæ est scopus, ita facillimus plerumque & felicissimus est effectus. Cum enim philosophica severitas nimis sæpe hoc fine suo frustretur, quo apertas exprobrationes fere respuunt homines; & ut canit Poëta: *castigatique remordent*: Poëtarum contra, qui fabularum condimento monitionum acerbitates temperant, medicina fere semper admittitur. Age vero, castiga inanium promissorum violatam fidem; & experiere, quanta inde offensio pullulatura sit, quam Poëta omnino defugit, quid lepidissima & brevissima Phædri fabella (L. IV.) sic vitium reprehendit:

Mons parturiens.

Mons parturiebat, gemitus immanes ciens,
Eratque in terris maxima expectatio:
At ille murem peperit. Hoc scriptum est tibi,
Qui magna cum minaris, extricas nihil.

B. De Narratione.

a. Narratio definitur: *Rei gestæ vel quasi gestæ expositio.*

Annot.

Annot. Additum eſt, quaſi geſtæ, ut hac definitione omne genus Narrationum comprehendatur, nimirum oratoria etiam & fabuloſa ſeu poëtica.

b. Dividitur autem Narratio trifariam; eſt enim alia *hiſtorica*, alia *oratoria*, alia *fabuloſa.*

1. *Narratio hiſtorica*, quæ rem geſtam ut geſta eſt, & quo ordine geſta eſt, exponit, ſimplex, nuda, ingenua, nullorum ornamentorum affectatrix.

2. *Narratio oratoria* non ſolum rei geſtæ ſeriem, & pro libitu plus minusve adjunctorum enarrat, ſed ornatu etiam oratorio diſtinguit; & pro neceſſitate amplificat, exaggerat, extenuat, vix veris contenta, ſæpiſſime ad veroſimilia & conjecturas progreſſa.

3. *Narratio Fabuloſa*, ſeu *ficta* aut *poetica*, eſt, quæ in rei narratione nec veritati, nec ordini geſtorum adſtricta, fere veriſimilitudine tantum, nonnunquam commentis etiam, aut fictione veroſimili contenta, ornatu coloribusque ſemper & abundantior & liberior eſt.

Annot. Notum eſt paſſim, ordinem hiſtoriæ Aeneidos a libro ſecundo incipere, cum Poëta illum a ſeptimo demum poſt Trojanum excidium anno ſit auſpicatus.

c. Narratio relata ad normam, qua conveſtitur, recte alia *ſimplex* dicitur *ornata* alia, quibus

duo

duobus generibus ſuperiora tria concluduntur, quoniam & hiſtorica, & oratoria, & poëtica narratio ſimplicius breviusque, aut contra uberius ſuaviusque ad audientium delectationem efferri poteſt.

Annot. Explicatione non eget, quid ſimplex & ornata ſit narratio. Neque tamen ſimplicem dici putabimus, quod omni arte careat, ſed quod ars tota hujusmodi narrationis in brevitate & ingenuitate poſita ſit.

d. Ex finibus quoque, ad quos narratio inſtruitur, alia *ad perſuadendum idonea*, alia *exaggerans*, alia denique *extenuans* narratio appellatur. Diſcrimina in exemplis conſpicua inferius fiunt.

e. Quamcunque narrationem quatuor potiſſimum virtutibus præditam eſſe debere vult Tullius videlicet: *perſpicuitate*, *probabilitate*, *brevitate & ſuavitate*.

1. *Perſpicuitas* quidem virtus narrationis adeo neceſſaria eſt, ut Fabius inter primas oratoris partes recenſeat: curare, ut *dilucida*; *& negligenter quoque audientibus aperta ſit*, — — *ut in animum, tanquam ſol in oculos, etiamſi non intendatur, incurrat.* Reddunt vero narrationem perſpicuam ſequentia:

a. Si in narrando temporis ſervabitur ordo.

b. Si verbis propriis uſitatisque utemur.

c. Si ab interruptione narrationibus cavebimus.

d. Si ambiguitas quaecunque verborum diligenter devitabitur.

Annot. Manifeſtum eſt, a temporis ordine & verbis propriis in narrationibus fabuloſis & poëticis non recedi ſolum poſſe; ſed ſæpius debere.

2. *Probabilitas* narrationis in his præcipue ſita eſt:

a. Si narratio notas probabilitatis ſeu fidei præferat.

b. Si nihil abſonum fidei, vel a communi hominum ſenſu abhorrens adferatur.

c. Si narratio per adjuncta perſonarum, locorum, ac temporum, antecedentium, conſequentium &c. a quibus præſertim pendet facti probabilitas, clara & aperta fiat. Excellens plane hac virtute probabilitatis eſt narratio Ciceronis in Orat. pro Milon.

d. Si characteres agentium aut colloquentium accurate obſerventur.

Annot. Hæc characterum obſervatio fabuloſæ etiam narrationi probabilitatem conciliabit; ſic nimirum lupus rapax, vulpes aſtuta, agnus manſuetus, cervus timidus agens loquensque repræſentabitur; a quibus characteribus exhibendis ſi aberraveris & probabilitatem & veriſimilitudinem perdidiſti.

2.

3. *Brevitas* narrationis obtinebitur ſequentibus cautelis:

a. Si narrandi initium non juſto altius repetatur, ut ille, quem ridet Horatius: *Qui gemino bellum Trojanum orditur ab ovo.*

b. Si circumſtantias, quæ ad rem non faciunt, recidas. *In portum veni, navem paratam aſpexi, de pretio conveni, ſublatæ ſunt anchoræ, portu ſolvi.* Quid his opus omnibus? ut brevis ſit narratio, abjectis ceteris omnibus ſuffecerit: *portu ſolvi.*

Annot. Magnopere tamen cavendum, ne, quod Horatius monet, accidat: *Brevis eſſe laboro, obſcurus fio.* Itaque etiam remotiores circumſtantiæ, ſicubi claritas aut intelligentia poſtulaverit, non erunt negligendæ.

4. *Suavitas* tandem erit in illa narratione juxta monitum Cic. in Partit. orat. c. 9. *quæ habet admirationes, expectationes, exitus inopinatos, interpoſitos motus animorum, colloquia perſonarum, dolores, iracundias, metus, Lætitias, cupiditates &c.* Hoc eſt, ſi diverſis figuris, ceteroque ornatu rhetorico illuſtrabitur.

Annot. Efficaciorem pro ceteris jam ad ornandas illuſtrandasque narrationes habebunt ſchemata; *Hypotypoſis, ſuſtentatio, exclamatio, communicatio*, quæ omnia ſuperius tradita ſunt, tum *Dialogiſmus* quoque ſeu ſermocinatio cum duo pluresve ſecum aut cum aliis

colloquentes inducuntur. Juvat exemplar talis Dialogismi in ~~verbicula~~ illa narratione Ciceron. l. I. Tuscul. QQ. subtexere: *Scipio Nasica cum ad poetam Ennium venisset, eique ab ostio quaerenti Ennium ancilla dixisset domi non esse, Nasica sentit illam domini jussu dixisse, & illum intus esse. Paucis post diebus cum ad Nasicam venisset Ennius, & eum a janua quaereret, exclamat Nasica se domi non esse. Tum Ennius: Quid? Hic Nasica: Homo es impudens; ego cum te quaererem, ancillae tuae credidi te domi non esse: tu mihi non credis ipsi.*

§. II.

De Chria.

a. Chria, vox græca, usum, utilitatem, aut commodum significat; est enim diligenter tractatum hoc præexercitamentum magno usui deinceps futurum tironi, cum ad elaborandas majores orationes accesserit.

b. Definitur vero Chria *commemoratio dicti vel facti; aut utriusque conjuncti, quæ memoria omnino digna sint.*

c. Hinc divisio Chriæ in notissima sua genera facile derivatur; versatur enim alia in verbis, alia in factis, alia in utroque simul: aut ut brevius vulgo loquuntur: Chria est vel *verbalis*, vel *activa*, vel *mixta.*

1. *Chria verbalis* est commemoratio & accuratior explicatio dicti vel sententiæ gravis: ut

ut e. g. ſuper illo Senecæ: *Nulla eſt honeſta avaritia, niſi temporis.*

2. *Chria activa* eſt diffuſior expoſitio & exornatio alicujus facti illuſtris. Ut, *ſi factum Alexandri militem ſaucium purpuræ ſuæ involventis & manu propria foventis* exornes.

3. *Chria mixta* appellabitur, cum factum illuſtre ſententiae memorabili conjunctum exponitur & inculcatur. Ita Diogenes Philoſophus, cum a ſtatua marmorea in foro manu identidem protenſa ſtipem peteret, mirantibus dehortantibusque amicis reſpondit: *At repulſam me experior.*

d. Partes tractationis cujusque demum Chriæ a præceptoribus octo aſſignantur, quæ ſequuntur.

1. *Encomium* ſeu laudatio auctoris, dicti factive, prout res poſtulabit.

Annot. Hæc pars, quæ univerſe Chrias inchoat exordii ſimul vices obit.

2. *Paraphraſis*, ſeu liberior accuratiorque propoſiti dicti aut facti explanatio.

3. *Cauſſa* Nimirum hoc loco cauſſæ adferendæ ſunt, quibus dictum factumve nititur ac confirmatur.

4. *Contrarium.* Ex contrapoſitis firmamenta ſententiæ aut facti allati deducuntur.

5. *Simile.* Una vel pluribus ſimilitudinibus exornatur, ac illuſtratur quod aſſumtum eſt.
6. *Exemplum,* Narratione factorum illuſtrium idem confirmatur.
7. *Teſtimonium.* Auctoritates virorum gravium in eandem rem adducuntur.
8. *Epilogus.* Apta & opportuna concluſione colliguntur, quae hucusque fuſius allata ſunt.

Annot. Fortaſſis melius omnis hæc, quanta eſt, doctrina hærebit, ſi exemplum aliquod oculis ſubjiciatur. Fatendum eſt equidem ingenue, ex nullo primæ notæ auctore ſuppeditare exemplar eminentis alicujus Chriæ; Itaque, qua licet, farciemus, delibato unico multorum loco de Colonia non tam exemplo, quam exempli compendio.

Chria Verbalis

ſuper illo Virgilii Aeneid. Lib. 10.

Breve & irreparabile tempus omnibus eſt vitae.

Encom. Cum optimo cuique poëtæ propoſitum eſſe debeat, ut miſceat utile dulci: tum id Princeps Poëtarum latinorum paſſim præſtitit & ſignanter cum de fluxa & caduca mortalium vita in Aeneide tot aliunde titulis incomparabili prorſus divine effatus eſt: *Breve & irreparabile tempus omnibus eſt vitæ.*

Paraphr. Neque vero facile veritas altera certior, quam admodum parvo ortum & occaſum no-

nostrum a natura disjunctum fuisse intervallo, mortem sæpissime obrepere improvisam, & quod his etiam funestius est, non improvidentiam hanc corrigi, non jacturam temporis incogitanter dimissi reparari ullo pacto posse.

Caussa. Est enim ex sapientissimi Conditoris lege singulis mortalibus certum vitæ præfinitum tempus, quod cum ex se angustis sæpe terminis constrictum sit, brevioribusque limitibus non raro imprudentia aut stultitia nostra circumscribatur, juxta illud Poëtæ: *Semotique prius tarda necessitas lethi corripuit gradum*; tamen hæc ipsa brevitas ab eodem Conditore nobis ad promerenda sempiternæ beatitatis præmia deputata est, quam si otiosi prætermittimus, si aliud agentibus devocatio improvisa, ut fere accidere solet, supervenit; breve merendi tempus ereptum sic est, ut revocari jam nullo pacto possit, quoniam non jam dies diem aliam extrudit, sed æternitas tempus omne absorbet, æternitas non merendo, sed possidendo tota quanta destinata.

Contrar. Exactum autem rite & ex optimi Conditoris voluntate breve vitæ istius tempus quam non brevem lætitiam, quam non mutabilem, quam non revocabilem lætitiam nobis est allaturum! Cum enim beata æternitas tota in possessione stabili felicitatis sita sit, vicissitudo nulla ibi locum habere potest, defectus nullus, cujus reparatio necessaria foret

quoniam ſine fine undique futura eſt, brevis omnino videri non poterit; quæ brevitas reperiri ſolum debet, cum deſideria aut vota alicubi ſuperſunt.

Simile. Si ex veritate, non ex falſa opinione, vitæ humanæ, ut longiſſima ſit, æſtimamus tempora; profecto fumus ſunt, qui mox evaneſcit, præceps torrens, cujus ferus ſtrepitus celerrime defluit & exſiccatur, flos, qui mane floruit, veſperi areſcit & decidit &c.

Exemplum. veritatem hanc non agnovere ſolum, ſed factis ipſis conſectati ſunt tot Chriſtiani heroes, qui brevem vitam indefeſſis laboribus, vigiliis, ſanguine redemerunt; tot teneræ virgines, quæ aſperrimis non raro ſuppliciis vitam profuderunt, felicitatem æternam mercatæ ſunt. Hoc ſcilicet eſt facere prolixiſſimam & ſapientiſſimam uſuram temporis breviſſimi.

Teſtim. Conſenſere in veritatem hanc omnium ſæculorum cordati homines, Philoſophi, Oratores, Poëtæ, qui multiplici & una voce a jactura temporis nobis cavent, uſum ſolertiſſime inculcant. *Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum*, amico ingeminat Horatius, cujus proinde parciſſimus uſus prætermittendus non eſt, quoniam reparari nullo pacto poteſt. Chriſtianorum autem teſtium plena ſunt omnia ſæcula, pleni ſunt libri a ſpiritu Sancto nobiſcum communicati.

Epi-

Epilog. Brevitas proinde non minus, quam irreparabile temporis pretioſiſſimi damnum nobis identidem ob oculos verſari debet, quo fiet, vt neque, quæ laudabilia & bona nobis agenda ſunt, ea indiligenter differamus, & quæ dilata ſunt, ea deinceps extra omnem poteſtatem noſtram, (ut propoſitum, ut voluntas ſeria ſit) collocata eſſe intelligamus.

a. *Annot.* Quæcunque de Chriis verbalibus docuimus, ea omnia ad activas quoque & mixtas juſta proportione ſervata applicanda ſunt.

b. Cum partes octo Chriarum hic recenſitas vidimus nequaquam ad ordinem ſemper eundem partium, imo ne ad numerum quidem perpetuo adſtrictos nos putabimus; ſed liberrimum erit, prout res noſtra poſtulare videbitur, earum aliquas relictis nonnullis aſſumere, aſſumtas autem ordine nobis meliori viſo adducere. Cum prioris generis *Chrias juſtas ordinatasque* appellent, poſteriores iſtas *perturbatas* appellare fas erit.

c. Hoc modo ordinatas, aut his ſaltem partibus contextas Chrias Aphtonianas dixerunt, nomine ab earundem præceptore, ut patet, mutuato.

d. Affine omnino & magnitudine tantum diverſum genus Chriarum eſt, quod præceptores recentiores noſtri Ciceronianas nominarunt; conſtant enim quatuor plerumque partibus, quæ a ſuperioribus prope nihil diſſident. Sunt autem partes ſequentes:

1. *Protaſis*, quæ ipſa propoſitio rei aut ſententiae eſt in quæſtionem venientis; un-

 de

de hoc quoque nomine nonnunquam expri- mitur, nempe *Propositionis.*

Annot. Contigit aliquando Protasi exordium præmitti, quo ipsa propositio, si ita loqui licet, præparatur, solentque talia exordia ex communibus amplificationum fontibus hauriri.

2. *Aetiologia*, quæ rationes adfert, cur Protasis vera aut falsa, laudanda vel vitupe- randa, accipienda vel respuenda sit. Neque unica Aetiologia absolvi negotium necesse est; possunt enim earum plures pro libitu & rerum momento coacervari.

Annot. Aetiologia ex disciplinis atque experientia, ac proinde ex locis tropicis Rhetorum præsto esse possunt.

3. *Amplificatio.* Hæc pars ulterius exponit & declarat magnitudinem, gravitatem, dignitatem & veritatem rei propositæ, sumiturque ex omnibus illis locis, quos supra de Amplificatione commemoravimus.

4. *Conclusio* aut repetit Protasin, aut consectaria investigat & deducit.

Annot. Hæc Chria Ciceroniana vocatur item vel *ordinata*, vel *inversa*. *Ordinata est*, cum ordine seu naturali partes exhibentur, nempe ubi Protasis præcedit, sequitur, Aetiologia, succedit Amplificatio, conclusio tandem subnectitur. *Inversa* autem dicitur, quando vel Aetiologia præmittitur Protasi, Protasis vero tanquam consequens succedat vel cum Ampli-

plificatio tanquam Thesis antecedit Protasin : Protasis autem tanquam Consequens subiungitur. En Chriæ Ciceron. exemplum , quod habetur apud Cic. in Catone majore cap. 12.

Exord. Accipite optimi adolescentes veterum orationem Archytæ Tarentini, magni imprimis & præclari viri, quæ mihi tradita est, cum essem adolescens Tarenti cum Q. Maximo.

Protasis. Nullam capitaliorem pestem, quam corporis voluptatem hominibus dicebat a natura datam, cujus voluptatis avidæ libidines temere & effrenate ad potiendum incitarentur.

Aetiologia 1. (*ab effectibus*) Hinc patriæ proditiones, hinc rerum publicarum eversiones, hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci; nullum denique scelus, nullum malum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret: stupra vero, adulteria, & omne tale flagitium nullis aliis illecebris excitari, nisi voluptate.

2. (*a caussa*) Cumque homini sive natura, sive quis Deus nihil mente præstabilius dedisset, huic divino numini nihil tam esse inimicum, quam voluptatem.

3. (*a contrario*) Nec enim libidine dominante temperantiæ locum esse omnino, nec in voluptatis regno virtutem posse consistere.

Am-

Amplificatio. Quod quo magis intelligi possset, fingere aliquem animo jubebat tanta incitatum voluptate corporis, quanta percipi possset maxima: nemini censebat fore dubium, quin tamdiu, dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione consequi possset.

Conclusio. Quocirca nihil tam detestabile: tamque pestiferum esse, quam voluptatem.

Annot. Re omnino accurate considerata Chria utraque fortassis nihil aliud est, quam prolixior aliqua amplificatio; faciliorque postrema hæc: difficilior, præsertim tironibus prior: quoniam promtiorem jam aliquando locorum Rhetoricorum usum desiderat. Interim & earum exercitatio fructu suo non carebit, & prior illa nonnunquam in orationibus subitis ordine suo opportunum subsidium dicentibus administrabit.

§. III.

De Loco communi & Descriptione.

A. *De loco communi.*

a. Locus communis sitne schema, an præexercitamentum; differatne item a thesi? aut quomodo? nimis subtiliter a quibusdam præceptoribus græcis ac latinis, & nullo omnino fructu disputatum est. Non necessarium sæpe amplificationibus, utilemque exercitationem tironibus Oratoriæ rati, summa solum capita persequimur.

b.

b. Definiebatur autem locus communis apud Sophiſtas *oratio, quæ bona vel mala exaggerat, quæ in aliquo inſunt.* Contra apud præceptores hodiernos melius: *Aſcenſio a re ſingulari vel particulari ad univerſalem.* Sic Cic. ſæpe, & nominatim l. 3. de Orat. c. 15. ex arte oratoria tranſit ad artes generatim, earumque cognationem. Sic item pro Marcell. c. 3. ut laudet Cæſaris clementiam, generatim de virtute clementiæ prædicat.

Annot. Sortitum eſt hoc præexercitamentum nomen communis loci, quia communiter convenit iis omnibus, qui boni vel mali talis participes ſunt. Si Scipionem Africanum de continentia efferas, laus illa quibuscunque continentibus competere poteſt.

2. Quia vero non tam formam, quam Sophiſtæ progymnaſmati huic præſignarunt, quam rem ipſam utilem tironibus noſtris, ac illorum proinde exercitationi commendandam judicamus partes, quas loco communi exornando præfixerunt, *Contrarium*, *Expoſitionem*, *Comparationem*, *Sententiam*, *Digreſſionem*, *Excluſionem*, poſtremo, a *legitimo*, a *juſto*, ab *utili*, a *facili*, ab *honeſto* &c. nulli ad finem noſtrum uſui omnino negligimus.

c. Nihil apud Oratores ſummos frequentius, quam tractatio alicujus loci communis occurrit; mirifice namque valet ad probandum, exornandum, amplificandum, acriterque ac rite concludendum. Itaque creberrime relictis propoſitionibus particularibus, quas verſant,

ſant, videas repente, & quaſi aliud agentes ad locum aliquem communem delapſos, unde quæ de univerſis bona vel mala demonſtrata ſunt, facillime & rectiſſime ad particularia aut ſingularia transferuntur.

d. Exempla nitidiſſime declarabunt, hujus tractationis uſum viris in Oratoria conſummatis oppido familiarem fuiſſe.

1. Apud Ciceron. in Somnio Scipion. c. 3. Africanum minorem ad defendendam rempublicam romanam inflammans, cum in illum totam civitatem (Romanam), Senatum, omnes bonos, ſocios, Latinos converſos eſſe dixiſſet, repente tranſit ad gloriam eorum, qui patriam defendunt, ibi: *Sed quo ſis Africane alacrior ad tutandam rempublicam, ſic habeto: Omnibus, qui patriam conſervarint, adjuverint, auxerint, certum eſſe in coelo, ac definitum locum, ubi beati ævo ſempiterno fruantur. Nihil eſt enim illi principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia coetusque hominum, jure ſociati, quæ civitates appellantur: harum rectores & conſervatores hinc profecti, huc revertuntur.*

2. Iterum Cicer. Philipp. 1. c. 14. cum Antonio agens, ne dominari aut metui cupiat, ad locum communem ſic transgreditur:

Te-

Totam ignoras viam gloriæ. Carum esse civem, bene de republica mereri, laudari, coli, diligi gloriosum est. Metui vero & in odio esse, invidiosum, detestabile, imbecillum, caducum. Quod videmus etiam in fabula illi ipsi, qui, ODERINT DUM METUANT, *dixerit, perniciosum fuisse. — — Illa erat vita, illa secunda fortuna: libertate esse parem cum ceteris, principem dignitate.*

3. Aliud ex Cic. exemplum est Philipp. 8. c. 10. ubi cum non satis contentus esset cum Consulibus & quibusdam consularibus; quòd ex dignitate sua & reipublicæ cum Antonio aut ejus legato egisse non videbantur, repente transvolat ad locum communem, ex eoque tacite exprobrat ibi: *O Dii immortales! quam magnum est, personam in republica tueri principis, quæ non animis solum debet, sed etiam oculis servire civium. — — — Nam illud quidem non adducor, ut credam, esse quosdam, qui invideant alicujus co..ti æ, qui laboribus, qui ejus perpetuam in republica adjuvanda voluntatem & a senatu, & a populo romano probari moleste ferant. Omnes id quidem facere debebamus, eaque erat non modo apud majores nostros, sed etiam nuper summa laus Consularium, vigilare, cogitare, adesse animo, semper aliquid pro republica aut facere, aut dicere.*

Annot. Recte monet Aphtonius, locum communem procemium non habere; est enim argumentationi jam peractæ, & epilogo similis. Nos addimus: quamquam in omni orationis parte tractari valeat locus communis, in Conclusionibus tamen vel partium vel totius orationis plerumque adhiberi, cum ibi præsertim amplificationes admovere oporteat auditori.

b. Cavendum deinde quam diligenter oratori, ut ne longius fortassis aliquem locum communem arcessat, ne valde tritum vel vulgarem deligat & ne in eo tractando diutius immoretur, quam res postulare videatur.

B. *De Descriptione.*

a. Descriptio est rei expositio tam clara & vivida, ut non tam narrari, quam ante oculos repræsentari videatur. Unde patet, eam in rebus quibusdam ad vivum exprimendis, & quasi pingendis immorari debere.

Annot. Facile inspectione tam præceptionum, quam exemplorum conficitur, descriptionem reipsa non esse nisi narrationem, sed sublimioris ordinis.

b. Sunt autem descriptionis materia vel *personæ*, vel *res*, vel *tempora*, quibus capitibus totum comprehenditur, quod describendum assumi potest. Nam loca, irrationalia animalia, plantæ, ceteraque hujus generis, si qua sunt justissime ad rerum classem revocantur.

1. *Personae* itaque si describentur, monent praeceptores, a primis ad ultima, seu a capite ad pedes (ut loquitur Aphtonius) procedendum, id est, ordine quodam progrediendum esse; neque enim perpetuo externae corporis formae depingentur. Ordinem si sus deque peturbes, verendum, ne vividae loco imago admodum obscura & confusa exurgat.

2. *Res* autem cum descriptione tractabuntur, antecedentia potissimum & consequentia considerabuntur, atque ex iis descriptio informanda erit.

3. *Tempora* porro a circumtenentibus, & iis, quae insunt, seu ab adjunctis (externis & internis), ut hodie vocamus, describentur.

c. Descriptionum genus duplex numeratur, *simplices* videlicet & *conjunctae*.

1. *Simplex* ea appellatur ad artis praeceptores, quae unum solum caput ex recensitis describendum suscipit. Talis est descriptio e. g. ex Cicerone 2. in Verrem c. 52. Urbis Syracusarum; vel descriptio Catonis apud Liv. XXXIX. c. 40, quarum prima rem tantum, altera personam tantum pingit.

2. *Conjuncta* autem ea vocatur, quae duo aut plura supra memoratorum thematum conjunctim pertractat; ut: Annibalis a Fabio Maximo conclusi evasionem nocturno tempore ope boum ignes cornibuspraeferentium; ubi videres & *tempus* descriptione eadem conjungi, & elegantissime exprimi.

d. Alia descriptionum divisio spectata exteriori elocutionis forma est itidem in *simplices*, & his oppositas *ornatas*.

1. *Simplices* hoc intellectu idem prope sunt, quod de narrationibus supra meminimus, quae videlicet expositio ornatu omni carent, & nudae quidem, sed ingenuae tamen & virili habitu decorae comparent.

2. *Ornatae* autem, quae oratorio cultu figurarum, troporum &c. comtae ac perpolitae sunt. En exemplum utriusque:

a. *Descriptio simplex*, quae extat apud Cic. l. 4. in Verr. c. 34. de Dianae Segestanae simulacro: *Erat admodum amplum & excelsum signum cum stola: verumtamen inerat in illa magnitudine aetas, atque habitus virginalis, Sagittae pendebant ab humero, sinistra manu retinebat arcum, dextra ardentem facem praeferebat.*

Aliud istius generis exemplum est in Cicer. 2. in Rull. c. 32 *Deleta Carthago est, quod cum hominum copiis, tum*

ipsa

ipſa natura ac loco, ſuccincta portubus, armata muris, excurrere in Africa, imminere ita fructuoſiſſimis inſulis populi romani videbatur. Quid his planius ſimpliciusque.

b. *Deſcriptio ornatior* habetur apud eumdem Cic. l. 5. in Verr. c. 27. *Latumias Syracuſanos omnes audiſtis plerique noſtis. Opus eſt ingens, magnificum, regum & tyrannorum. Totum eſt ex ſaxo in mirandam altitudinem depreſſo, & multorum operis penitus exciſo. Nihil tam clauſum ad exitus, nihil tam ſeptum undique, nihil tam tutum ad coſtodias nec fieri, nec cogitari poteſt &c.*

De coena autem Piſoniana idem Cic. orat. in Piſon. c. 27. quam elegans & ornatus eſt, ibi: *Nihil apud hanc lautum, nihil elegans, nihil exquiſitum (laudabo inimicum) ne magnopere quidem quidquam præter libidines ſumtuoſum. Torevma nullum, maximi calices, & hi, ne contemnere ſuos videatur, Placentini: extructa menſa non conchyliis aut piſcibus, ſed multa carne ſubrancida. Servi ſorditati miniſtrant, nonnulli etiam ſenes; idem coquus, idem atrienſis: piſtor domi nullus, nulla cella, panis & vinum a propala, atque de cuppa &c.*

Annot. Videsis ad calcem libri descriptiones plures, & attente examina.

e. Virtutes descriptionum fere hae sunt ex summorum oratorum praeceptis & exemplis:

1. Ut clara lucidaque sit, sine quo nunquam efficiet, ut id, quod ante omnia curandum est, res descripta oculis cerni videatur.

2. Ut descriptio loco & tempore opportuno adhibeatur; est enim descriptio ornatus, qui proinde non temere adsciscì, sed suis locis, temporibus, imo & finibus conveniens exquirendus erit. Aliter certe ad persuasionem, aliter ad delectationem describendum est.

3. Ut simplicitas in discriptione curetur, cum decet, & rursum, cum expediet, ad ornatum assurgatur, in quo defoecato judicio & prudentia opus est.

f. Contra vero in vitiis descriptionum numerabitur:

1. Si scitu vel necessaria, vel quae intelligentiam saltem adjuvant, clarioremque reddere valent, praemittantur.

Annot. Non raro ad virtutes referendum erit, si pulchra etiam & bona negligantur, ne scilicet studium, labor & affectatio appareat.

2. Si ea consectabimur, quae auditu digna non sunt, aut saltem attentionem peculiarem non merentur.

3. Si

3. Si aliena adjunguntur, vel extra septa feramur, ut est in proverbio; quod vitium prope omni juventuti nimis quam familiare est.

§. IV.

De Laudatione & Vituperatione.

A. *De Laudatione.*

a. Laudatio passim definitur *Oratio explicans bona, quae alicui insunt, vel adhaerent.*

b. Quamquam laudis latissimus est campus, ordinis tamen & commoditatis caussa omnia laudationis themata in tres classes distribuuntur: vel enim *homines* laudamus, vel *facta* aliqua, vel denique *res* promiscue quascunque; singulorum tractandorum diversi sunt fontes.

1. *Homines* equidem cum laudaturi sumus, ad duo generalia capita revocari solent, quaecunque bona in homine, ac proinde laude digna occurrunt, nempe ad *bona externa & bona interna.*
 a. *Bona externa* rursus bifariam considerari possunt.
 1. *Bona corporis*, ut: formae venustas & dignitas, valetudo, vires, dexteritas &c. sensuum vigor, e. g. pedum velocitas, manuum robur, vocis suavitas &c.

2. *Bona foris advenientia*, ut: generis & patriae nobilitas, opulentia, gratia apud ſummos & infimos, amicorum & clientum numerus, honores aut magiſtratus geſti, fama nominis, felicitas conſtans, decreta publica, meritorum praemia &c.

Annot. Haec utraque bona, etſi ex ſe laudem veram vix mereantur, tanquam beneficia tamen ſummi Dei: & quod iisdem aut cum virtute quis ſit uſus, aut ſapienter caruerit, aut denique aequo animo jacturam tulerit, juſta laudationis capita erunt.

b. *Bona interna* ſeu animi, quae proprie bona tantum ſunt, virtute ſola & unica continentur, quoniam vero ex Philoſophorum partitione virtus duplex eſt, Cognitionis ſcilicet & Actionis.

1. *Cognitionis virtutes* praedicari in aliquo poterunt: memoria imperturbata & docilitas; acumem ingenii in rebus pervidendis; ubertas in inveniendo; judicium in diſcernendo; prudentia in rebus ſuſcipiendis exprimendisque; indoles animi excelſa ad res magnas gerendas nata; linguarum peritia; eloquentiae & aliarum artium liberalium politiorumque, tum philoſophicarum diſciplinarum & Jurisprudentiae cognitio.

2. *Actio-*

2. *Actionis virtutes*, si inerunt, laudabuntur: Temperantia, & qua cum illa longo ordine copulantur: Modus, frugalitas, Continentia, Pudicitia, Sobrietas, Clementia, Modestia, ac virtutum omnium custos ut Cic. ait, Verecundia; tum Fortitudo quoque cum Patientia & Perseverantia; denique Justitia cum cognatis suis: Religione, Pietate, grato animo, Innocentia, Obedientia, Observantia, benevolentia, Veritate, Fidelitate, integritate, Humanitate, Affabilitate &c.

Annot. Non omittant hoc loco praeceptores, juventutem sibi creditam obiter & in transitu commonefacere, quis chorus virtutum desideretur, ut unam & solam germanam laudem mereantur, ad quam ipsis tota vita conandum est: viri nempe sincera virtute praediti.

2. *Facta*, quae cum hominis laude fere semper conjuncta sunt, laudem sortientur ex tribus praecipue fontibus, nimirum:

a. *Ab honesto*, si factum fuit legibus conforme, decorum, cum virtutibus omnis generis consentaneum, cum fama nominis conjunctum.

b. *Ab utili*, si factum publicae utilitati serviit; si in plurimos inde utilitas re-

 dun-

dundavit; si maxima inde bona nata, si mala depulsa sunt.

c. *A Difficili*, si factum magno periculo, sumptu, labore perpetratum est; si primus quis ausus est, si solus, vel iniquo loco, vel brevi tempore, vel in temporis pariter & rerum augustiis suscepit, feliciterque executus est &c.

3. *Res*, ut variae & multae in laudationem venire possunt, ita praecipue in genere hoc laudari solent aut *Nationes*, aut *Familiae* aut *Regiones*, aut *Urbes*.

a. *Nationes* laudem derivare possunt a primordiis, antiquitate, primo auctore aut fundatore, educatione, moribus, viris illustribus, qui virtutibus, scientiis vel artibus floruerunt.

b. *Familiae* autem ab opibus, facultatibus, dignitatibus, imperiis, rebus gestis: procuratis utilitatibus &c. laudabuntur.

c. *Regiones* porro a coeli aërisque salubritate, ubertate soli, fructuum frugumque varietate & praestantia, a munitionibus arte vel natura obtentis; a montibus foecundis, fluminibus, fodinis &c. celebrari poterunt.

d. *Urbes* tandem praeter aëris salubritatem a situs amoenitate, vitae commoditate, aedi-

aedificiorum pulchritudine, artium flore, denique ab incolarum & accolarum excellentia, & ab omnibus iis, quaecunque ad utilitatem aut delectationem faciunt, laudem ducunt.

e. Quemadmodum ex horum fontium aliquibus repetere laudationis themata pro re nata expeditissimum est, ita valde curandum erit in ipsa laudis elocutione:

1. Ut genus laudis cuique themati tantum proprium seligas.
2. Ut neque res omnes, quae laudationi occurrere fortasse poterunt, neque obvias persequaris, sed res tantum magnitudine, novitate aut genere singulares complectaris.
3. Ut ea praesertim laudando deligantur, quae in aliorum vel publicam salutem aut utilitatem sine spe praemii aut emolumenti proprii suscepta sunt.
4. Ut praeferantur in laudationis themate virtutes, quas sociales appellant, e. g. morum compositio, fides, in omnes comitas, & amor &c.
5. Ut ex comparatione cum praestantibus viris aequalitas, aut forte penitus excellentia ejus, quem tu laudas, eliciatur.
6. Ut virtus herois tui etiam cum aliorum vitiis contendatur.

Annot. Cum fontes hi omnes, qui alias largiſſimi, aridi fortaſſis laudationis tuae themati futuri judicabuntur, tum vero oratio & laus ad locum aliquem communem traducenda eſt.

f. Neque minori item ſollicitudine cavendum erit in laudationis tractatione.

1. Ne laudum fictarum quid adferatur, quae & decus omne orationis corrumpunt, & veris etiam laudibus detrahunt.

2. Ne res exiles, pervulgatae, aut quotidianae in laudis argumentum aſſumantur.

3. Ne immodice ſaltem extollantur, ſi tamen in graviorum inopia leviores res aliquando laudandae erunt.

g. Rerum laudandarum ordinem diverſi praeceptores diverſum exigunt. Veteres univerſi naturali ordine contenti ſunt; hodierni artificialem quemdam præferunt.

1. *Naturalis* autem ordo ille vocatur, qui ſervat ordinem temporis naturalem. Itaque primum

a. *Tempus ante vitam* ſpectat, & ad hoc patriam, parentes, nobilitatem, praeſagia & ſigna futurae claritudinis, diem & horam natalem &c. refert.

b. *Tempus in vita* deinde complectitur facta omnia ſecundum humanae vitae aeta-

tates, formae decorem, indolem liberalem, educationem, inſtitutores, morum integritatem, virtutum & artium ſtudia; tum dignitates, res praeclare privatim & publice geſtas, fortitudinem, prudentiam; poſtremo vigorem animi, honeſta ſtudia, conſilium, conſtantiam &c.

e. *Tempus poſt vitam* offert genus mortis, luctum bonorum, deſiderium relictum, decreta virtutis praemia, funeris pompa, monumenta &c.

Annot. Fatendum eſt, ordinem hunc hiſtoriae potius, quam orationi convenire, niſi admodum illuſtribus figuris acutisque ſententiis diſtinguatur, in quo genere Plinius Panegyricum ſuum exemplar nobis reliquit imitatione equidem digniſſimum, ſed nulla hactenus expreſſum.

2. *Artificalis ordo* laudationis ille eſt, qui facta omnia & laudes ad certa quaedam capita revocat; & hoc modo inſtituitur:

a. Argumentum omne laudis contrahitur ad certam aliquam virtutem: e. g. ad prudentiam, ad fortitudinem &c. vel etiam ad dignitatem aliquam aut munus illius, qui laudatur, v. g. ad munus Regis, Judicis, Imperatoris, Civis &c. Partes argumenti talis ſimul partes laudationis definiunt.

b. Huc

b. Huc reducentur omnia dicta factaque ex vita hominis laudati, quae quidem proprie eo ſpectare videbuntur.

c. Actiones etiam aliarum virtutum, quibus quis excelluit, huc accommodantur; ſunt enim virtutes omnes affinitate quadam conjunctae.

d. Ad idem argumentum referuntur quoque genus; educatio, varii fortunae eventus, imo mors etiam.

h. Sed juverit fortaſſe exemplaria aliqua in peritiſſimo artis oratoriae Cicerone intueri. En ſubjunctum duplex:

I. Eſt ex Orat. pro Fontejo c. 14. deſumtum, ubi ſic loquitur: *Frugi igitur hominem* (Fontejum) *iudices frugi inquam, & in omnibus vitae partibus moderatum ac temperantem, plenum pudoris, plenum officii, plenum religionis videtis poſitum in veſtra fide, ac poteſtate. Praeſertim cum tot res ſint, quae veſtris animis pro hujus innocentis ſalute ſupplicent: primum generis antiquitas, quam Tuſculo ex clariſſimo municipio profectam in monumentis rerum geſtarum inciſam ac notatam videmus; tum autem continuae praeturae, quae & caeteris ornamentis, & exiſtimatione innocentiae maxime floruerunt; Deinde recens memoria parentis, cujus ſanguine non ſolum Aſculanorum manus, a qua eſt* inter-

interemtus, ſed totum iſtud ſociale bellum macula ſceleris imbutum eſt; poſtremo ipſe cum in omnibus vitae partibus honeſtus, atque integer, tum in re militari cum ſummi conſilii & maximi animi, tum vero uſu quoque bellorum gerendorum in primis eorum hominum, qui nunc ſunt, exercitatus --- Quae ſi diligenter attenditis, virum ad labores belli impigrum; ad pericula fortem; ad uſum ac diſciplinam peritum; ad conſilia prudentem; ad caſum fortunamque felicem domi vobis, ac liberis veſtris retinere malitis.

II. Agit de laudibus Q. Fabii Maximi, quod habetur in libro de Seneẞt. c. 4. his verbis: *Hic & bella gerebat, ut adoleſcens, cum plane grandis eſſet: & Hannibalem juveniliter exultantem, patientia ſua molliebat. Tarentum vero qua vigilantia, quo conſilio recepit? &c. Nec vero ille in luce modo atque in oculis civium magnus, ſed intus, domique praeſtantior. Qui ſermo? quae praecepta? quanta notitia antiquitatis? quae ſcientia juris augurii? Multae etiam, ut in homine romano, litterae. Omnia memoria tenebat non domeſtica ſolum, ſed etiam externa bella: cujus ſermone ita tum cupide fruebar, quaſi jam divinarem id, quod evenit, illo extincto, fore, unde diſcerem, neminem.*

B. *De Vituperatione.*

a. Vituperationis definitio partitioque facile ex laudationis fontibus deducitur; eſt enim contrariorum, ut jam alias monuimus, eadem ratio & diſciplina. Itaque

b. Vituperatio definietur: *Oratio explicans mala, quae alicui inſunt, vel adhaerent.*

c. Ut autem vera laudationis materia proprie ſunt unae & ſolae virtutes, ita vituperationis materia erunt ſola vitia, quae itidem vel in perſonis, vel in factis, vel in rebus inveniuntur.

d. Sed ſunt inter ipſa vitia quidam, ſi ita dicere licet, turpitudinis gradus, ut pulchritudinis inter virtutes, ad quod oratorem attentum eſſe oportebit. Itaque vitia

1. *Viliora* communi bene moratorum ſententia cenſentur ea, quae ad corpus, corporeosque ſenſus relationem habent, & homines prope ad pecudum claſſem deprimunt. Hujus generis ſunt: Voracitas, ebrietas, impudicitia, ignavia, pigritia, timiditas, levitas, inconſtantia, incuria, inurbanitas &c.

2. *Odioſiora* reputantur illa, quae animos ſocietatis irritant, aliorumque amorem proprium laedunt. Talia ſunt: Superbia, faſtus, oſtentatio, gloriatio, contemtus aliorum,

rum, confidentia, audacia, contumacia, protervitas, meledicendi, contradicendi, imperitandi libido, invidia &c.

3. *Nocentiora* demum ſunt: Duritas animi, avaritia, injuſtitia, rapacitas, fraudulentia, infidelitas, crudelitas & quidquid proximis injurias graviores aut damna accerſere poteſt.

4. *Propinqua* & finitima virtutibus vitia ſuum quoque ex merito in vituperandis recipiunt gradum. Imitantur vero juxta Ciceron. In Partit. Prudentiam *malitia*, magnitudinem animi *ſuperbia*, liberalitatem *effuſio*, fortitudinem *audacia* vel etiam *temeritas*, & patientiam *duritia* immanis, & juſtitiam *acerbitas*, & religionem *ſuperſtitio*, & lenitatem *mollitia* animi, & verecundiam *timiditas*, & hanc oratoriam vim *inanis quaedam profluentia loquendi*.

e. In vituperationibus etiam juſtiſſimis univerſe adhuc circumſpectiſſime cavendum.

1. Nunquam vituperii materiam eſſe poſſe aut debere defectum aliquem bonorum externorum corporis, aut internorum quidem, ſed quae in noſtra poteſtate minime poſita ſunt, ut ingenii, memoriae, judicii &c., ſed morum vitia tantum.

2. Maligna interpretamenta, quibus vitia nonnunquam, quae reipſa non ſunt, tanquam

Phan-

Phantasmata efficiuntur, serio devitanda sunt; non enim pugnant solum cum charitate christiana, sed indolem quoque hominis ingenui & liberalis dedecent, opprobrioque sunt.

3. Si vituperandi aliquando sint homines, ab acerbitate perpetuo abstinendum est, neque nisi in vitia aut personas fictas effundi potest, si quid acerbius fortassis proferendum videatur.

§. Non rara vituperationum exemplaria in Cicerone praesto sunt, nos unicum hic inspiciemus, quod in Campanos evibrat I. in Rull. c. 35. *Campani semper superbi bonitate agrorum, & fructuum magnitudine, urbis salubritate, descriptione, pulchritudine. Ex hac copia, atque omnium rerum affluentia, primum illa nata sunt: arrogantia, qua a majoribus nostris alterum Capua Consulem postulavit: deinde ea luxuries, quae ipsum Hannibalem, armis etiam tum invictum, voluptate vicit.*

Annot. Paullo accuratius de praeexercitamentis his duobus commentari visum est, ut ne ob laudationes eadem fere deinceps serius retractanda essent, & ut confutationibus etiam in quibus vituperia nonnunquam locum habent, praeluderetur.

IN-

INSTITUTIONUM ORATORIARUM

PARS II.

DE INVENTIONE.

a. *Inventio* definitur: *Excogitatio rerum verarum aut verosimilium, quæ reddant quæstionem probabilem*, vel ut brevius alii: *Est excogitatio argumentorum tum ad fidem propositioni faciendam, tum ad motus excitandos.*

b. Duplex igitur inventio oratori curanda est, una, quæ argumenta conquirat, ex quibus fides seu probabilitas existat; altera, quæ de subsidiis exornandi & amplificandi, ac proinde motibus seu affectibus in oratione ciendis investigat. Itaque primum de argumentis, posterius de motibus tractandum erit.

CAPUT I.

De Argumentis,

a. *Argumentum* definitur: *Probabile inventum ad faciendam fidem*, vel etiam a Cicerone: *Ratio rei dubiæ faciens fidem.*

b. Aſſignantur autem tres argumentorum claſſes, quæ pro merito ſuo magis minusve fidem faciunt, *certa* nimirum *probabilia & dubia.*

1. *Argumenta certa* reputantur fere hæc:

a. Quæ videmus, audimus, aut ſenſibus percipimus.

b. Quæ communi ſententia probata ſunt, e. g. *Præſtandam eſſe pietatem parentibus.*

c. Quæ legibus cauta, aut moribus recepta ſunt.

d. Quibus adverſarius non contradicit.

2. *Argumenta probabilia* ſunt iſta.

a. Quæ fere ſemper accidunt, e. g. *Liberos a parentibus amari.*

b. Quæ communi æſtimatione prope certa ſunt, ut: *eum, qui recte valet, in craſtinum perventurum.*

c. Quæ ſimplicem aliquam ſpeciem veritatis habent: e. g. *in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit.*

3. *Argumenta dubia* ſunt omnia, quæ dubiam ſolum habent fidem, & quæ per probabilia firmantur. Sic dubium eſt, *an omnes Catilinæ ſocii conjurarint?* firmatur per hanc propoſitionem probabilem: *Homines æris alieni magnitudine oppreſſos, eos denique*

que egentes & sumtuosos, facile adduci, ut conjurent.

c. Quoniam sine argumentorum pondere omnis oratio ornamentis utcunque affluens inanis verbositas potius dicenda est, quam oratio: hinc præcipuam & summam orationis curam ad argumentorum comparationem conversam, ac Oratorem peritissime instructum esse oportet de fontibus, unde argumenta præsto esse valeant.

§. I.

De Locis Oratoriis.

a. Fons quidem unus ut certissimus, ita largissimus, unde argumenta hauriri possunt, est sine controversia ingenium cujusque præsertim ingenium literis lectione, & usu rerum subactum ac nutritum.

Annot. Cum nihil homini non prorsus immaturo magis proprium sit, nilque expeditius, quam ratiocinari, id est, rationes cujusve rei veras, vel probabiles, nonnunquam etiam falsas, reddere; maximi sane compendii in totam Oratoriam futurum est, tirones artis statim inde a primis rudimentis dextre ad istam ingenii exercitationem ducere, atque ita naturam arte, qua licebit, adjuvare.

2. Quoniam autem tirones nostri Philosophia & Logica adeo hucusque carent, quæ eos in ratiocinando dirigat, gnavi præceptores industriam juvenum suorum in hoc præcipue genere acuent, fulcientque.

3. Fuere eorum nonnulli, qui non exiguo sane fructu adolescentes sibi creditos in aditu statim artis oratoriæ identidem propositis thematis ad reperiendas propositionum rationes pro re nata copiosas aut plures saltem assuefecerant, in quo erudiendi genere fere methodum Socraticam multis quæsitis eos juvandi & rem ipsam eliciendi in subsidium advocarunt. Libet rem in exemplo uno inspicere.

a. Statuatur propositio: *peregrinationes ad exteras nationes sunt instituendæ.* Si rationes reddere jubeatur adolescens propositionis, reddet fortassis has, aut his similes: *Quia multa disci possunt apud exteros*; item *quia multa videntur, foris patriam, quæ domi non videntur*, item adhuc: *quia jucundum est videre urbes, templa, palatia, diversos homines.* Cum hæsitabit juvenis, juvandus erit quæstione una alterave, ut: An juvenes virosque noverit magna laude commendatos, qui exteras provincias visitarunt, *aut* eodemne modo regna omnia & respublicæ regantur? unde argumenta deinde conformare doceatur, nempe: *Quia multi illustres homines reversi ab exteris ornant patriam*, vel *Quia; qui peregrinantur, diversas regnorum & rerumpublicarum formas coram spectant, ac propterea diversa gubernandi genera penitus dispiciunt, ac perdiscunt.* Denique ulterius quæsitis excitari poterit tironis in hoc themate circumspectio, e. g. An apud exteros observationes colligi possint, quæ patriæ utiles sint? *vel* Reperianturne apud exteros viri sapientes? docti? fortes milites? magni clarique Imperatores? artifices celeberrimi? & tribunalia, consilia &c. ordinatissima? *aut etiam* Meminerîtne ex historia, summos viros sapientiæ caussa peregre profectos: Platonem, Pythagoram, Romanos? novissime Monarchas, Petrum Russo-

ſorum, & Joſephum II. Romanorum? &c. Redactæ in argumenta reſponſiones luculentiſſimæ propoſitionem ſtabilient & illuſtrabunt.

b. Quemadmodum in deliberativo genere, eodem prorſus modo in alio cujuscunque generis themate ad rem aggredere. Experire in aliquo exornativi generis. Salutandus eſt hoſpes, Propoſitio igitur: *Lætor adventu hoſpitis.* Si ſciſciteris ex tirone tuo, jucundumne ſit, hunc hominem præſentem videre? & qua de cauſſa? ſuccuret fortaſſis juveni facile reſponſio; *Quia ſapientia clarus eſt; quia tot rebus geſtis, tot meritis, tot honorum titulis celeber.* Si ſciſcitari pergas: Beneficiisne te aut tuos aliquando forte affecerit? Principine carus ſit? An auctoritate polleat & amore apud populum? & cur? Forte ob conſiliorum ſagacitatem & providentiam? ob juſtitiæ incorruptam adminiſtrationem? ob res maximas belli geſtas? &c. En totidem argumenta themati ſuo elaborando nullo fere labore collegit juvenis, quot reſponſiones quæſitis reddidit.

4. Erit autem in hoc exercitationis genere ſedula a præceptoribus ea cautio adhibenda, ut non niſi gradibus quibusdam progrediantur tirones, a facillimis thematis excorſi & lente ſolum ac ordine ad difficiliora delati; ne dum planam ad argumenta invenienda viam præparamus, fortaſſis rem ſummi momenti magis etiam complicemus & intricemus.

b. Artes magiſtri fontes alios præterea oratoribus aſſignarunt, ex quibus arte deduci argumenta opportuna poſſent, vel ad quos argumenta inventa arte item tanquam ad claſſes quasdam reducerentur. Græci hos artificia-

les fontes *Logicos* & *Tropica*, nostri *Locos oratorios* appellarunt.

c. Sunt autem *Loci oratorii* a Tullio definiti; *Argumentorum sedes, in quibus latent, & ex quibus depromenda sunt argumenta.* Quod utique sic accipiendam est: indicari nempe his locis certa rerum genera, in quorum uno, altero, vel tertio post diligentem & accuratam meditationem reperias, quæ ad rem tuam probandam & confirmandam valeant.

d. Dispescuntur hi loci oratorii communiter bifariam; eorumque alii *intrinseci* seu insiti vocantur, alii vero *extrinseci* seu remoti, quibus tertium quoddam præterea locorum genus adde: quos *subsidiarios* vocare liceat.

1. *Locos intrinsecos* appellant eos, qui in ipsa re, de qua orator agit, insunt, aut intime cum ea re conjunguntur.

2. *Locos extrinsecos* autem illos vocant, qui extrinsecus ad probandum assumuntur, & qui proinde rei, de qua sermo est, intime non cohærent.

Annot. Exemplum & discrimen utriusque videas in hac e. g. propositione: *Cupiditates nimias opum, voluptatum, honorum, potentiæque coercere oportet*; quam ita probat Cic. de finibus: Quia cupiditates *non modo singulos homines, sed & universas familias evertunt, totam etiam labefactant rempublicam. Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella*

bella nascuntur. Nec hæc sese foris solum jactant, nec tantum in alios cæco impetu incurrunt, sed intus etiam animis inclusas inter se diffident & discordant. Non est difficile animadvertere, hæc omnia cupiditatum malarum effectus, ac proinde ab intima cupiditatis natura desumta, atque ab eo rationes has omnes ex loco intrinseco petitas esse. Contra si cupiditates coercendas afferas, *quoniam magnifice sapienterque Tullius aliquo loco ait : Regium est ita vivere, ut non modo homini, sed ne cupiditati quidem servias*; facile assequeris, augumentum istud extrinsecus accersitum esse; Certa enim Ciceronis auctoritas aut Tullius in cupiditate non est, nec intime cum illa conjunctus.

3. *Locos subsidiarios* hic nominamus, quos posterioribus temporibus in tironum gratiam commenti sunt præceptores aliqui, quosque adolescentibus magis commensuratos existimabant, cum illos priorum generum ad viros tantum multa jam Philosophiæ cognitione & penitiori vitæ humanæ experientia imbutos spectare posse judicarent.

I. *De locis intrinsecis.*

a. Loci intrinseci sexdecim a præceptoribus post Aristotelem & Ciceronem in Tropicis numerantur, videlicet : *Definitio*, *Enumeratio partium*, *Notatio*, *Conjugata*, *Genus*, *Forma*, *Similitudo*, *Dissimilitudo*, *Contraria*, *Repugnantia*, *Adjuncta*, *Antecedentia*, *Consequentia*, *Caussæ*, *Effecta*, *Comparatio*,

b. Justa multorum quærela est, tractationem complurium ex istis locis æquo subtiliorem & ad Dialecticorum potius, quam Oratorum præceptiones exactam tironibus nullo fere fructu propositam a veteribus fuisse. Itaque hic omissis, qui vix alicujus frugis esse possunt, illos tantum in tironum nostrorum gratiam exequimur, qui frequentioris usus & manifestariæ sunt utilitatis.

A. *Definitio.*

a. Definitio Ciceroni est *oratio, quæ id, quod definitur, explicat.*

b. Duplicis sunt generis definitiones: aliæ enim dicuntur definitiones *Philosophicæ*, aliæ *Oratoriæ.*

1. *Philosophica* definitio necessario ex genere & differentia componitur, ut cum *hominem esse animal rationale* definit: aut *Religionem* esse virtutem, qua cultus Deo debitus tribuitur; *Impietatem* esse scelus, quod omnem Deo debitam Religionem tollit.

a. *Annot.* Genus est aliquid commune; quod res definita, non sola, sed communiter cum aliis habet; in quo proinde cum omnibus iis convenit; quæ ejusdem communis rei sunt participes. Tale est in mox allata definitione *animal*, quod hominibus juxta & brutis communiter competit. Tale item est *virtus* & *scelus*, quæ pluribus utique sunt communia.

b. *Differentia* autem illud nominatur, quod soli rei definitæ ita proprium est, ut neque alteri

si alicui convenire possit: & per hoc ipsum a ceteris omnibus dissideat, atque illis plane opponatur Hæc differentia in proposita definitione est *rationale* &c. &c.

c. Vides proinde ex genere *animal* & differentia *rationale* philosophicam hanc definitionem hominis coaluisse : *Homo est animal rationale* Talis est etiam illa apud Cicer. 3. Tuscul QQ. c. 30. Malitia *est versuta & fallax nocendi ratio.* In quibus tamen porro observa: Ut strictas & breves, ita siccas & jejunas esse solere definitiones philosophicas.

2. *Oratoria* definitio, oratio item, est rei naturam explicans, sed explicans liberius, uberius ac ornatius, minimeque ad severitatem & accurationem philosophicam adstricta. Vocatur vero hæc oratoria definitio a nonnullis *Descriptio.* Sic Cic. pro Marcel. gloriam definit: Gloria *est illustris ac pervagata multorum & magnorum vel in suos, vel in patriam, & in omne genus hominum, fama meritorum.* Talis est etiam illa hominis definitio: *Homo est eximium opus a Deo effotmatam; rationis particeps, ad Dei imaginem conditum, atque ad immortalitatem natum.*

c. Reperitur autem definitio oratoria, de qua nobis proprie sermo & cura, ab optimis auctoribus sequentibus quinque modis tractata:

I. *Ex rei definiendæ partibus.* Ita Cic. pro Sextio c. 45. Optimates definit recensendo

diversos populi ordines: *Quis ergo iste optimus quisque? de numero si quaeris? innumerabiles; —— Sunt principes consilii publici, sunt qui eorum sectam sequuntur; sunt maximorum ordinum homines, quibus patet curia; sunt municipiales, rusticique romani; sunt negotia gerentes: sunt etiam libertini & Optimates.* Sic non nemo artem oratoriam definivit. *Ars oratoria est, quae constat Inventione, Dispositione, Elocutione, & Pronunciatione.*

2. *Ex Caussis vel effectis rei, quae definienda est.* Sic. Cic. l. 1. de Leg. c. 7 hominem definit uberrime a caussa formali & efficiente: *Animal hoc providum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & consilii, quem vocamus hominem, praeclara quadam conditione generatum a summo Deo* &c. Ab effectis vero idem Cic. pro Caecinn. c. 78. definit virum bonum: *Qui juris civilis rationem nunquam ab aequitate, sejunxerit; qui tot annos ingenium, laborem, fidem suam populo romano promptam expositamque praebuerit &c.*

3. *Ab adjunctis & proprietatibus rei illius, quae definitur.* Ita Cic. l. 2. de Natur. Deor. c. 63. definit canem: *Cuius fida custodia, amans dominorum adulatio, odium in externos, incredibilis ad investigandum sagacitas narium, alacritas in venando, quid significat*

ficat aliud, nisi se ad hominum commoditates esse generatum. Sic item Virg. l. 4. Aeneid. famam describit ab adjunctis:

Fama malum, quo non aliud velocius ullum;
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.
Parva metu primo, mox sese tollit in auras.
Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.
— — — — — — — — — — —
Monstrum horrendum, ingens, cui quot sunt corpore plumae
Tot vigiles oculi subter (mirabile dictu!)
Tot linguae, totidem ora sonant: tot surrigit aures.
— — — — — — — — — —
Tam ficti pravique tenax, quam nuncia veri.

4. *Per similitudines, aut metaphoras coacervatas, item per congeriem plurium ejusdem rei definitionum* elegans imprimis nascitur definitio circumscripta, quam explicationem per definitiones conglobatas, nominant. Ita Cic. l. 4. de finib. c. 7. sapientiam definit. *Hominis custos & procuratrix, naturae comes & adjutrix.* Et l. 5. Tuscul. QQ. ab eodem Cic. definitur Philosophia: *vitae dux, indagatrix virtutum, vitiorum expultrix, mater omnium artium, Deorum inventum.* Talis est item definitio: *Pecunia est nervus belli, viscera reipublicae, meta desideriorum humanorum, ambitionis alimentum, voluptatum fomes &c.*

5. Per

5. *Per negationem & affirmationem*, qui modus Ciceroni admodum familiaris est; cum nempe primum affertur, quod res non est; ut deinde tanto efficacius subjiciatur, & tanto planius intelligatur, quid res sit. Subjungitur nonnunquam item negationi Ironia. Sic. Cic. pro domo sua c. 33. negat primum populum romanum esse cœtum seditiosorum, quod per ironiam rejicit, ac tandem affirmando, quid populus romanus sit, subdit: (Negatio.) *An tu populum romanum esse illum putas, qui constat ex iis, qui mercede conducuntur, qui impelluntur, ut vim afferant Magistratibus? ut obsideant senatum? optent quotidie cædem, incendia, rapinas?* (Ironia) *O speciem dignitatemque populi romani, quam reges, quam nationes exteræ, quam gentes ultimæ pertimescant, multitudinem hominum ex servis conductis, ex facinorosis, ex egentibus conflatam!* (Affirmatio.) *Ille, ille populus est Dominus regum, victor atque imperator omnium gentium, quem illo clarissimo die vidisti, quum omnes principes civitatis, omnes ordinum atque ætatum omnium, suffragium se non de civis, sed de civitatis salute ferre censebat &c.*

d. Quin argumentandi ratio ex definitionis loco ducta firma sit & valida, dubitari non debet, cum ex ipsa rei cujuscunque natura depromatur. Cicero hoc modo argumentum ex

defi-

definitione ductum Tob. 9. concludit: *Jus civile est æquitas constituta iis, qui ejusdem civitatis sunt; ad res suas obtinendas: ejus autem æquitatis utilis cognitio; utilis est ergo juris civilis cognitio.*

B. *Genus & Forma.*

a. *Genus* est quoddam totum, quod plures continet partes, communione quadam inter se similes, specie differentes.

b. *Forma*, aliter etiam species vocata: est pars quæ genere continetur. Exempla utriusque deprehendes e. g. in virtute, quæ genus est, & in ejus formis, quæ sunt: Justitia, temperantia, fortitudo, prudentia. Virtus enim genus est, sub se formas mox recensitas comprehendens; & formarum singulæ virtutes sunt communione honesti inter se colligatæ, quamvis speciebus suis peculiaris honesti invicem sejunctæ.

1. *Annot.* Nihil attinet, plura de loco hoc adferre, & fortassis jam justo plura insinuata sunt, fere enim penitior illius explicatio dialectica magis subtilitate nititur, quam arte oratoria.

2. Usus loci a Genere & Formis vix a loci communis usu differt, si, ex rerum momentis res tota ponderetur; aut saltem, ut locum cummunem rite tractes, riteque a particularibus ad generales propositiones transeas, juvabit.

c. Argumentandi rationem a Genere ad Formas illi subjectas vel contra, in eo sitam esse do-

docent, ut ſive affirmes, ſive neges, ſemper juſta ſit, & bene concludat argumentatio; a forma autem cum ad genus regrederis, tum demum valere ajunt, cum de eorum aliquo agitur, quo inter ſe ſimiles ſunt e. g. Juſtæ ſunt argumentationes hæ. A genere: *Omnis virtutis laus in actione conſiſtit, igitur & prudentiæ.* Item: *Nulla virtus modum excedit, igitur nec fortitudo.* A ſpecie autem ſic: *In oppetenda pro patria morte fortitudo eſt, igitur & virtus obitus ille eſt*; ubi affirmantes conſecutiones valent quidem, non item negantes.

C. *Enumeratio partium.*

a. Enumeratio partium eſt alicujus totius in ſuas partes diſtributio; unde huic loco etiam nomen hæſit partium diſtributio.

b. Ut vero totum diverſum eſt, quod diſtribuitur; ita diverſæ etiam ſunt partes, quæ enumerantur.

Annot. Quamquam haec doctrina de diverſitate totius Philoſophorum magis, quam Rhetorum ſit, neque ab his ſubtilius exquiri neceſſe ſit: id tamen tiro ad vitandam fluctuationem neſcire non poteſt totum multifariam accipi, & aliud eſſe

1. *Totum integrale*, quod habet plures partes ad integritatem alicujus rei pertinentes. Tale *totum* eſt domus; *partes* illius ſunt: fundamenta, parietes, tectum, Pavimentum &c. Tale *totum* eſt item corpus; cujus *partes* ſunt: caput: pectus, manus, pedes &c.

2. To-

2. *Totum morale* eſt, quod veri nominis partes quidem nullas habet, ſed quod tamen plura comprehendit & ſub ſe continet, quæ noſtra intelligendi modo & morali hominum æſtimatione tanquam partes conſiderantur alicujus totius, quod proinde morale totum appellant. Sic Populus componitur ex ſenibus, viris, fœminis, pueris. Sic item memoria, intellectus, voluntas diverſæ revera partes non ſunt, conſiderantur tamen tamquam *partes* quarum *totum* eſt anima.

Annot. Latiſſime patet hoc totum; revocantur enim huc fere omnes actiones vitæ humanæ, e. g. occiſio hominis, expugnatio urbis &c. Ut nihil dicam, vagari hunc locum per alios plurimos: enumerantur enim non raro cauſæ, effecta, adjuncta, conſequentia &c. alicujus rei, tanquam partes morales ipſiusmet rei.

2. *Totum genericum* & quod huic opponitur, *totum ſpecificum* ex ipſa vi nominum paullo ante explicatorum innoteſcit. Eſt enim prius genus, quod ſub ſe habet partium loco ſpecies diverſas; v. g. Virtus *totum genericum* eſt; temperantia, fortitudo, juſtitia, prudentia *partes ſpecificæ* ſunt hujus totius. Sic porro ſpecies quæcunque, ſi ad individua ſua referatur, *genus ſpecificum*, individua hæc autem *partes* habebuntur.

c. In exemplis aliquot ſubjectis videat tiro enumerationes partium, cujusmodi partes ſint, cujus item totius, ipſe judicet.

1. Domum laute inſtructam ita Cicero effert pro Roſc. Amerin. c. 46. *Domus referta vaſis Corinthiis & Deliacis.* — — — —

Quid

Quid præterea cælati argenti? quid stragulæ vestis? quid pictarum tabularum? quid signorum? quid marmoris apud illum putatis esse? — Familiam vero quantam &c. Mitto hasce artes vulgares, coquos, pistores, lecticarios. Animi & aurium caussa tot homines habet, ut quotidiano cantu vocem & nervorum & tibiarum, nocturnisque conviviis tota vicinitas personet.

3. Mala, de quibus cum veteribus Academicis disputabatur, ita proponuntur ab eodem Cicerone l. 5. Tuscul. QQ. c. 10. *Aderit enim malorum, si mala illa ducimus, turba quædam, paupertas, ignobilitas, humilitas, solitudo, amissio suorum, graves dolores corporis, perdita valetudo, debilitas, coecitas, interitus patriæ, exilium, servitus denique.*

3. Affectum, quo homines tam sæpe in judicando reguntur, sic exprimit rursum Cicero l. 2. de Orat. c. 42. *Plura enim multo homines judicant odio, aut amore; aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore, aut lætitia, aut spe, aut timore, aut errore, aut aliqua perturbatione mentis, quam veritate.*

d. Mirifice & explanat, & amplificat loci istius usus; quoniam res evolutæ explicatæque in oculos & animum citius fortiusque incurrunt, quam implexæ, indigestæ, obscuræ. Itaque non argumenta solum, sed amplificationes etiam illustrissimas sufficiet.

e.

e. Ratio argumentum ex hoc loco deducendi eo redit, ut affirmatis omnibus aut præcipuis partibus affirmetur, negatis vero omnibus aut præcipuis partibus negetur item totum e. g. Cic. pro Leg. Manil. *In Cn. Pompejo est scientia rei militaris, virtus, auctoritas, felicitas, igitur omnis laus imperatoria.* Sic alio loco idem Cicero negat se a civitate in exilium missum esse, quod nulla tunc esset civitas. *Roma cum pulsus est Tullius, non erat in republica Consul, non Senatus, non consensus populi liberi, non mos patrius, non juris & æquitatis ratio: igitur non erat tum illa civitas.*

D. *Caussa & Effecta.*

a. Caussa multifariam quidem, sed ad rem nostram præsentem accommodatissime definitur, *Est id, unde res aliqua est.* Hac enim una definitione genera caussarum omnia continebuntur.

b. Sunt autem pervagata caussarum genera quatuor, nimirum *materialis*, *formalis*, *efficiens* & *finalis*; tot namque viis res omnes ab aliis existere possunt.

1. *Caussa materialis*, seu materia *est id, ex quo aliquid fit aut componitur*; sic *marmor*

est materia statuæ, *argentum* pateræ, *corpus* homines. Ex hoc loco Cic. l. 4. in Verr. c. 27. exaggerat furta Verris: *Non pauca pocula ex auro, quæ ut mos est regius, & maxime in Syria, gemmis erant distincta clarissimis — — etiam vas vinarium ex una gemma prægrandi, trulla excavata, cum manubrio aureo &c. candelabrum e gemmis clarissimis opere mirabili perfectum. &c.*

2. *Caussa formalis* seu forma rei *est id, per quod res constituitur, & ab aliis distinguitur.* Sic forma hominis mens seu animus est; per hunc enim & homo demum efficitur, & a quibuscunque rebus creatis distinguitur. Referendæ autem huc sunt omnes formæ artificiales & externæ, ut forma navis, domus &c. Ex forma hominis Cic. l. 1. Off. voluptatibus serviendum non esse probat: *Hominis mens discendo alitur, & cogitando; semper aliquid aut inquirit aut agit, videndique & audiendi delectatione ducitur — — Ex quo intelligitur, corporis voluptatem non satis esse dignam hominis præstantia — — Atque etiam si considerare volumus, quæ sit in natura excellentia & dignitas, intelligemus, quam sit turpe, diffluere luxuria, & delicate & molliter vivere; quamque honestum, parce, continenter severe, sobrie.* Idem denique in Catone c. 78. iterum ex forma hominis immortali-

ta-

tatem deducit, ibi *Sic mihi persuasi, sic sentio: cum tanta celeritas animorum sit, tanta memoria præteritorum, futurorumque prudentia, tot artes, tantæque scientiæ, tot inventa; non posse eam naturam, quæ res eas contineat, esse mortalem.*

3. *Caussa efficiens est id, quod sua vi efficit, ut aliquid existat.* Sumitur autem in hac definitione vox *effectionis* largiori intellectu, notatque & procreationem, & conservationem, & destructionem item, & denique impulsum quemcunque moralem. Itaque & Deus mundi, & artifex quiscunque sui operis, aut morbus & intemperantia mortis, suasor autem aut incitator cædis caussæ efficientes jure dicentur. Ita Cic. l. 1. Tuscul. QQ. c. 1. & 2. tantam hominum suo tempore in præjudicia & vitia diversa proclivitatem ex caussis repetendam ostendit; nempe a nutricibus, parentibus, magistris, Poëtarum figmentis, & populo; ibi: *Simul atque editi in lucem & suscepti sumus, in omni continuo pravitate & in summa opinionum perversitate versamur: ut bene cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. Cum vero parentibus redditi, demum magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipsa cedat. Accedunt etiam poetæ, qui cum ma-*

gnam speciem doctrinæ, sapientiæque præ se tulerunt, audiuntur, leguntur, ediscuntur & inhærescunt penitus in mentibus. Cum vero accedit eodem, quasi maximus quidam magister populus, atque omnis undique ad vitia consentiens multitudo, tum plane inficimur opinionum pravitate, a naturaque desciscimus.

4. *Caussa finalis* seu finis *est id, cujus gratia aliquid fit.* Sic ædificatæ domus finis habitatio est, belli pax, hominis a Deo conditi finis beata vita. Sic juventus soleter ac recte educanda est, ut sint boni cives in republica; senio & laboribus confecto militi commoda vita providenda: ut virtus militaris spe senectutis commodæ ad fortiter faciendum excitetur, ita Cic. pro Milon. c. 12. a Clodio paratas fuisse insidias probat a finali caussa, quoniam Clodius emolumentum sperabat: *Quonam igitur pacto probari potest insidias Miloni fecisse Clodium? Satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua docere; magnam ei caussam, magnam spem in Milonis morte positam, magnas utilitates fuisse. — — Atqui Milone interfecto Clodius hoc assequebatur, non modo ut Prætor esset, non eo consule, quo sceleris nihil facere posset: sed etiam, ut his Consulibus Prætor esset, quibus si non adjuvantibus, at coni-*

niventibus certe ſperaſſet, ſe poſſe rempublicam eludere in illis ſuis cogitatis furoribus.

c. Conjugatus cauſſis eſt locus Effectorum, quæ definiuntur: *eſſe illa, quæ ſunt orta de cauſſis.*

d. Et quoniam totidem effectorum genera numerantur, quot hic cauſſarum genera aſſignavimus, hinc facile patebit, in cauſſa materiali reſpondentem effectum *marmoris* eſſe *ſtatuam*; in formali *corporis & animi* (conjunctorum ſcilicet) effectum eſſe *hominem*; in efficiente *intemperantia* effectum conſequi *morbum* vel *mortem*; denique in finali cauſſa *pacem* concluſam *belli* effectum eſſe, & *vitæ ad ſapientiſſimas leges Conditoris exactæ* effectum indubie ſecuturum *ſempiternam beatitatem.*

e. Hujus porro loci uſum apud oratores frequentiorem præ altero cauſſarum obvenire plane non mirabimur, tum quod cognitio effectorum fere nobis promtior ſit quam cauſſarum; tum quod magnam ad movendos animos vim habeat enumeratio effectorum vel impendentium, vel præſentium bonorum malorumve; ob quam cauſſam paſſim quoque per congeriem tractatum hunc locum reperias. Res hæc prorſum liquida eſt in exemplis.

1. Multorum vice unius examinetur Ciceronis locus Philipp. 5. c. 24. ubi ab enu-

meratione incommodorum, quæ consequentur, quanto pondere legationem dissuadet: *Nomen ipsum legatorum, hunc, quem videmus, populi romani restinguet ardorem: municipiorum atque Italiæ franget animos; ut omittam hæc, quæ magna sunt, certe ista legatio moram & tarditatem afferret bello, quamvis dicant, quod quosdam audio dicturos, legati proficiscantur, bellum nihilominus paretur: tamen legatorum nomen ipsum & animos molliet, & belli celeritatem morabitur. Minimis momentis P. C. maximæ inclinationes temporum fiunt, quum in omni casu reipublicæ, tum in bello, & maxime civili, quod optime plerumque, & fama gubernatur. Nemo quæret, quibus cum mandatis legatos miserimus, nomen ipsum legationis ultro missæ timoris esse signum videbitur.*

2. Neque poëtis rarior hic est locus, minusque frequentatus, sed amplificandi præsertim & descriptionum gratia, ad quæ maximopere valet, suavissime pariter & efficacissime adhibitus. Sic Horat. Lib. I. epist. 5. vini effectus enarrat:

Quid non ebrietas designat? operta recludit,
Spes jubet esse ratas, in prælia trudit inermem:
Sollicitis animis onus eximit, addocet artes:
Foecundi calices quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum?

f.

f. Argumentis ex caussis conficiendi pronissima ratio est; ex *caussa* quidem *materiali*, e. g. *Multa signa gemmis & auro cælata sustulit Verres: fecit igitur gravia furta.* Ex *caussa formali* autem sic: *Animus hominis est immortalis: igitur ad immortalitatem aspiret.* Ex *caussa efficiente* porro ita: *Senectus caret frequentibus poculis exstructisque mensis, caret igitur vinolentia, cruditate, insomniis &c.* Ex *finali caussa* tandem hoc modo: *Homo factus est ad contemplandum, non ergo ad pastum.*

g. Ex effectis autem fere ita dicuntur argumenta; ut vel ipsæ caussæ, vel aliquid caussis cognatum ex effectis recensitis inferatur. e. g. *Si ærario & ad belli adjumenta & ad ornamenta pacis utimur, vectigalibus serviamus.* Aut hoc modo: *Naturæ ductu ad immortalitatem aspiramus: igitur animo immortali donati sumus.* Item sic: *Voluptatis innumera sunt mala: fugienda igitur voluptas. &c.*

E. *Antecedentia & Consequentia.*

a. Antecedentia *sunt ea, quæ rem necessario antecedunt, nec tamen faciunt, ut res existat.* Ita ver æstatem antecedit quidem, æque tamen illud hanc efficit.

b. Consequentia contra *sunt illa, quæ necessario post rem accidunt, ex caussis tamen vel alienis,*

vel ignotis. Sic diem nox consequitur, vitam mors; sed certe neque dies noctis, neque vita mortis est caussa, sed alienæ, id est diversæ ab antecedentibus sunt requirendæ.

Annot. Juste examinata re locos hos vel ab illo mox præmisso Caussarum & effectorum nonnisi subtilitate aliqua dialectica differre, vel certe non ab illo altero adjunctorum diversos deprehendemus, ubi etiam nomine Adjunctorum antecedentium & consequentium promiscue a nonnullis præceptoribus tractantur, quamvis (ut verum dicamus) refragante Cicerone.

c. Amplificandi præcipue gratia hic locus ab oratoribus frequentibus tractatur. Ita Cic. Philipp. 13. c. 5. ex antecedentibus pacem cum Antonio esse posse negat: *Non recordamini per Deos immortales, quas in eos sententias dixeritis? Acta M. Antonii rescidistis: leges refixistis: per vim & contra auspicia latas decrevistis: totius Italiæ delectum excitavistis: Collegam & socium scelerum omnium hostem judicavistis. Cum hoc quæ pax esse potest?* Simili ratione idem Cic. per enumerationem consequentium elevat & extenuat acerbitatem ex morte L. Crassi conceptam L. 3. de Orat. c. 11. *Fuit hoc luctuosum suis, acerbum patriæ, grave bonis omnibus; sed ii tamen rempublicam casus secuti sunt, ut mihi non erepta L. Crasso a Diis immortalibus vita, sed donata mors esse videatur. Non vidit flagrantem bello Italiam, non ardentem vidit senatum, non sceleris nefarii Principes Ci-*

vi-

vitatis reos, non luctum filiæ, non exilium generi, non acerbissimum C. Marii fugam, non illam post reditum ejus cædem omnium crudelissimam, non denique in omni genere deformatam eam civitatem: in qua ipse florentissima multum omnibus gloria præstitisset.

d, Rite ex antecedentibus argumentantur ad consequentia, quæ aut consecuta, aut consecutura sunt; sed sic tamen, ut hæc pro materiæ subjectæ varietate non semper necessario & certissime, sed plerumque probabiliter tantum, quemadmodum connectuntur, ita inferantur. Quæ inferendi ratio mutuo etiam a consequentibus ad antecedentia valet. Itaque *orto sole diem illuxisse; Natum hominem moriturum* certissime concludes ab antecedentibus; a consequentibus autem *ex cicatrice plagam*, & *ex copia fructuum copiam quoque florum* deduces, utrumque indubitate; admodum autem probabiliter tantum *ex larga semente uberem messem*, aut *ex florum copia fructuum quoque copiam* derivabis; quoniam inter hæc antecedentia & consequentia plurima intervenire possunt, neque adeo nisi probabiliter solum connexa sunt.

F. *Adjuncta.*

a. Adjuncta sunt *ea, quæ rei accidunt, eamque circumstant.* Quare cum re, de qua agitur:

non neceſſario, ſed probabiliter tantum conjuncta ſunt. Hinc etiam patet, cur circumſtantiæ alio nomine vocentur.

b. Varie partiuntur præceptores hæc adjuncta: Alii claſſes *Antecedentium* Adjunctorum, *Concomitantium & Conſequentium* ſtatuunt; alii Adjunctis *rei*, Adjunctis *animi*, & Adjunctis *corporis* comprehendunt univerſa.

c. Expediſſime faciunt, qui ad ſeptem capita revocant omnia, quæ verſiculo hoc comprehenſa ſunt: *Quis*, *quid*, *ubi*, *quibus auxiliis*, *cur*, *quomodo*, *quando*. Reipſa enim vix circumſtantia aliqua accidere aut excogitari poterit, quæ non ad caput horum aliquod pertineat.

Annot. Obſerva: hæc omnia Adjuncta Concomitantium claſſe contineri; & cum Antecedentia atque Conſequentia mox ante peculiari tractatione diſquiſiverimus; de ſolis Concomitantibus nunc agendum nobis reſtat.

d. In tironum gratiam operæ pretium facturos nos exiſtimamus, ſi capita hæc aliquantiſper enucleatius proponamus. Itaque

1. *Quis*. Perſonam deſignat, cum qua iſta fere conjunguntur: (a) Genus, (b) Natio & Patria. (c) Sexus. (d) Aetas. (e) Educatio. (f) Habitus corporis. (g.) Fortuna. (h) Conditio. (i) Natura animi. (k) Victus (l) Studia. (m) Affectus.

2. *Quid.* Actionem denotat. Plurima ad actionem, ut patet, concurrere possunt Adjuncta; Cicero tamen in actionibus tria præcipue quærenda esse ait: quid *ante rem*, quid *cum re*, quid *post rem* evenerit.

a. *Ante rem* quæruntur ait, quæ talia sunt: Apparatus, Colloquia, Constitutum, Convivium.

b. *Cum re* autem pedum crepitus, strepitus hominum, corporum umbræ, & si quid ejusmodi.

c. *Post rem* vero rubor, pallor, titubatio, & si qua sunt alia signa conturbationis, & conscientiæ: præterea restinctus ignis, gladius cruentus, ceteraque, quæ suspicionem facti possunt movere.

3. *Ubi.* Locum examinat: Sacer, an profanus? privatus, an publicus? alienus, an proprius? remotus, an propinquus? opportunus aut contra fuerit? &c.

4. *Quibus auxilis.* Intellige: quibus ministris, adjutoribus, consiliariis? *Item* quo Instrumento, fuste, gladio, veneno? &c.

5. *Cur.* Finem indagat, propter quem quid gestum est. Quo consilio? qua spe? privati vel publici boni, lucri, vel laudis caussa? &c.

6.

6. *Quomodo.* Modum actionis determinat. Ut: acriter vel leniter, modeste vel superbe, per vim vel per artem, clam aut palam, persuasione an sponte, consulto an casu &c.

7. *Quando.* Tempus significat. Ut: qua die qua hora? tempore felici aut misero? pleno die an nocte? æstate an hieme? tempore ludorum, die festi, belli, pacis, messis, vindemiæ, inter nuptias, comitia, convivium, sacrificium, funus &c.

e. Juvat aliquot horum Adjunctorum exempla offerre, quibus & confirmentur præcepta, & tirones nostri dirigi possint.

1. Ex adjuncto. *Quis* ab *ætate* splendidissimo argumentatus est Cicero pro Leg. Manil. c. 21. in laudem Cn. Pompeji: *Quid tam novum, quam adolescentulum, privatum, exercitum difficili reipublicæ tempore conficere? confecit: huic præesse? præfuit; rem optime ductu suo gerere? gessit. Quid tam præter consuetudinem, quam homini peradolescenti imperium atque exercitum dari? Siciliam permitti atque Africam, bellumque in ea administrandum? Fuit in his provinciis singulari innocentia, gravitate, virtute; bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportavit.*

2.

2. Ex eodem Adjuncto *Quis* ab *habitu corporis*, idem Cicer. pro Roscio Comœd. c. 7. turpissime Fanium quemdam pingit: *Nonne ipsum caput & supercilia abrasa olere malitiam, & clamitare calliditatem videntur? Nonne ab imis unguibus usque ad verticem summum (si quam conjecturam affert hominibus tacita corporis figura) ex fraude, fallaciis, mendaciis constare totus videtur? qui idcirco capite & superciliis semper est rasis, ne ullum pilum viri boni habere dicatur.*

3. Ex adjuncto. *Ubi* Cic. L. 5. in Verr. c. 10. bellicam Verris laudem ex loco, ubi hiemabat, deridet: *Urbem Syracusas elegerat, cujus hic situs, atque hæc natura esse loci, coelique dicitur; ut nullus unquam dies tam magna turbulentaque tempestate fuerit, quin aliquo tempore ejus diei solem homines viderent. Hic ita vivebat iste bonus Imperator hibernis mensibus, ut cum non facile, non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisque videret.*

4. Ex Adjuncto. *Quibus auxiliis* Cic. l. 4. in Verr. c. 13. Cibyratas fratres malefactorum Verris egregios administros describit: Verris *canes venaticos diceres: ita odorabantur omnia, & pervestigabant, ut ubi quidque esset, aliqua ratione inveniretur. Aliud minitando, aliud pollicendo, aliud*

per

per servos, aliud per liberos: per amicum aliud, aliud per inimicum inveniebat. — — Tum primum intellexi, ad eam rem istos fratres Cibyratas fuisse, ut iste in furando manibus suis, oculis illorum uteretur.

5. Ex adjuncto. *Quando* sæpissime laudatus Cicero l. 4. in Verrem c. 40. crudelitatem Verris exaggerat: *Erat hiems summa, tempestas perfrigida, imber maximus: quum ille imperat lictoribus, ut Sopatrum de porticu præcipitem in forum dijiciant, nudumque constituant — — Ad C. Marcelli statuam hominem tum domi nobilem, tum summo magistratu præditum divaricari ac deligari jubet. Quo cruciatu sit affectus, venire in mentem necesse est omnibus, cum esset vinctus, in aëre, in imbri, in frigore.*

f. Solent quidem nonnunquam Adjunctorum istorum aliqua peculiarius & singillatim in oratione tractari; plerumque tamen plura coacervata, & invicem commixta reperiuntur. Sic l. 1. in Verr. c. 17. in paucis aliquot lineis apud Ciceronem in singulis prope vocibus singula adjuncta deprehendas; ibi; *Ignem ex lignis viridibus atque humidis, in loco angusto fieri jussit: ibi hominem ingenuum, domi nobilem, populi romani socium, atque amicum, fumo excruciatum semivivum reliquit.*

g.

g. Sed prudenter ante cetera considerandum est, quæ Adjuncta hæc aut illa res postulet, quæ item respuat; neque enim sapiens quis aut omnibus, aut singulis etiam temere utetur.

h. Ratio tamen argumentandi perpetua ex hoc loco erit talis, ut nunquam ex uno alterove solo, sed ex frequentatis pluribus adjunctis argumentum inferatur, si ponderis alicujus ad probandum, & roboris ad amplificandum esse velimus. Ita Cicero in Catilin. 3. c. 13. se conjuratos sceleris ex pluribus adjunctis personarum, reos cognovisse providetur: *At mihi quidem Quirites, cum illa certissima sunt visa argumenta atque indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique uniuscujusque confessio; tum multo illa certiora, color, oculi, vultus, taciturnitas. Sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim nonnunquam inter se aspiciebant, ut non jam ab aliis judicari, sed ipsi a se viderentur.*

G. *Contraria & Repugnantia.*

a. Contraria, aliter etiam a nonnullis Opposita dicta, sunt *ea, quæ sibi opponuntur, ac proinde in eodem subjecto simul esse non possunt.*

Annot. In Oppositorum itaque censum venire item Repugnantia nihil vetabit; quæ classem melius Oppositorum aliquam nominaveris, quam Locum peculiarem.

d.

b. Dialecticos imitati Rhetores, ut gradus aut modos exprimerent istius oppositionis, in quatuor classes distribuerunt Opposita, minimo aut nullo, quod hucusque observatum sit, tironum fructu. Nos eadem fidelia duos dealbaturi parietes quintam classem adjecimus, nempe Repugnantium, ut mox insinuatum.

c. Ut ne nostri ea nomine saltem & vim illorum (quæ fere ex ipso nomine innotescit) ignorent; & subjunctas ex ordine eas classes:

1. *Adversa*, ut: Virtus & vitium, bellum & pax, sapientia & stultitia.

2. *Privantia*, ut: Vita & mors, lux & tenebræ, divitiæ & paupertas.

3. *Relata*, ut: pater & filius, dux & miles: Consul & cives, dare & accipere, docere & discere.

4. *Negantia*, quæ *Contradicentia* etiam appellantur, ut: Sapere & non sapere, probus & non probus, insidiatus est & non est insidiatus.

5. *Repugnantia* tandem, ut: Amare & lædere, odisse & opitulari &c.

d. Oppositionis cujuscunque modus fere triplex usurpatus esse observatur; aut enim

1. Verba verbis opponuntur, uti est apud Ciceron. in Catil. 2. c. 25. *Ex hac parte pu-*

pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc honestas, illinc turpitudo — — confligit.

2. Membra opponuntur membris, quod Cicero fecit pro Coelio c. 12. ubi de Catilina loquitur: *Utebatur hominibus improbis multis; & quidem optimis se viris deditum esse simulabat. Erant apud illum illecebrae libidinum multae; erant industriae stimuli quidam ac laboris. Flagrabant vitia libidinis apud illum; vigebant etiam studia rei militaris &c.*

3. Periodi cum periodis ex adverso conferuntur. Illustria exempla suppeditat Cic. l. 5. in Verr. præsertim c. 6. *Quid ais bone custos defensorque Provinciae? tu quos servos arma capere, ac bellum facere in Sicilia voluisse cognoras, & de consilii sententia judicaras: hos ad supplicium jam more majorum traditos & ad palum alligatos ex media morte eripere ac liberare ausus es? ut quam damnatis servis crucem fixeras, hanc indemnatis civibus romanis reservares? Perditae civitates, desperatis omnibus rebus, hos solent exitus exitiales habere, ut damnati in integrum restituantur, vincti solvantur, exules reducantur, res judicatae rescindantur — atque haec, sicubi facta sunt, ut homines pupulares aut nobiles supplicio aut exilio leva-*

rentur: at non ab his ipsis, qui judicassent, at non statim: at non eorum facinorum damnati, quae ad vitam & omnium fortunas pertinerent. Hoc vero novum & ejusmodi est, ut magis propter reum, quam propter rem ipsam credibile videatur, ut homines servos; ut ipse, qui judicarat; ut statim e medio supplicio dimiserit, ut ejus facinoris damnatos servos, quod ad omnium liberorum caput & sanguinem pertineret &c.

e. Quoniam nulla contraria contrariis convenire possunt, ex quacunque demum horum classe argumentum vel amplificatio sumetur, semper a contrariis sumtum dicetur insuper habitis subtilioribus aliis particularibus classium nomenclationibus.

f. Argumenti concludendi ratio fere negans tantum locum habet, & ea sola firma esse potest. Ecce exemplum argumenti a contrariis deducti apud Ciceronem pro Leg. Manil. c. 11. *Majores vestri saepe mercatoribus & naviculatoribus injuriosius tractatis bella gesserunt: vos tot civium romanorum millibus uno nuncio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Legati, quod erant appellati superbius, Corinthum Patres vestri totius Graeciae lumen extinctum esse voluerunt: vos eum Regem inultum esse patiemini, qui legatum populi romani, Consularem vinculis ac verberibus, atque omni supplicio excruciatum necavit. Illi civium ro-*

ma-

manorum libertatem imminutam non tulerunt: vos vitam ereptam negligetis? Jus legationis verbo violatum illi persecuti sunt: vos legatum populi romani omni supplicio interfectum inultum relinquetis? Videte ergo, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam vobis gloriam relinquere, sic vobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri ac conservare non posse.

H. *Simitudo & Dissimilitudo.*

a. Similitudo definitur *rerum alioqui disparium collatio, & aliqua in re convenientia.*

Annot. Avarus & Hydrops, res dispares, conveniunt tamen in eo, quod satiari non possunt.

Ager & animus, longissime diversa, uterque tamen necessariam habet culturam; Leo & iratus, quam disparati, conveniunt in furore. Gloria & umbra, utraque tamen sequitur nos. Ita Cic. Phil. 2. c. 45. *Ut quidam morbo aliquo, & sensus stupore, suavitatem cibi non sentiunt; sic libidinosi, avari, facinorosi verae laudis gustum non habent.*

b. Totus hic locus ad ornandum illustrandumque factus est, valebit igitur totus ad res declarandas explanandasque cum suavitate & gratia, sed ad fidem faciendam per se nihil, aut prope nihil. Ornatissime sane Cic. pro Sextio c. 10. *Sed ita, judices, ut, si gladium parvo puero; aut si imbecillo seni; aut debili dederis, ipse nemini noceat; sin ad nudum vel fortissimi viri corpus accesserit, possit acie ipsa,*

& ferri viribus vulnerare: ita quum hominibus enervatis & exanguibus Consulatus tanquam gladius esset datus, qui per se pungere neminem unquam potuissent, hi summi imperii nomine armati rempublicam contrucidaverunt. Ornate sane eleganterque dictum; sed an etiam per hoc probatum est, rempublicam contrucidatam esse.

c. Similitudinum summus splendor & ornatus in eo præcipue conquiescet, si de eadem re plures congerantur. Ita Cic. de Senect. c. 19. *Adolescentes mori sic mihi videntur, ut cum aquae multitudine vis flammae opprimitur: senes autem sicut sua sponte, nulla adhibita vi consumtus ignis extinguitur. Et quasi poma ex arboribus, si cruda sunt, vi avelluntur; si matura & cocta, decidunt: sic vitam adolescentibus vis auffert, senibus maturitas.*

d. Dissimilitudo contra est *rerum dissimilium convenientia cum aliqua diversitate expressa*: seu quemadmodum alii definiunt: *quae ex rebus dissimilibus colligit dissimile.*

Annot. Omnis dissimilitudo comparatione tacita nititur, quare in eo convenientia est, in quo comparatio instituitur, diversitas autem in illatione argumentationis palam fit. Exemplo sit illud Tull. *Barbarorum est in diem vivere; igitur nostra consilia sempiternum tempus spectare debent.* Ubi vides, consilia vivendi et nostra & barbarorum conferri quidem, diversitatem tamen in proposito consiliis scopo nempe *in crastinum* & *in sempiternum* reperiri.

e.

e. Neque vero efficacitas diſſimilitudinis major eſt, quam ſimilitudinis, ad probandum: cum ad ornandam tantum illuſtrandamque orationem natus ſit item totus quantus locus iſte. Jucundiſſimus profecto eſt locus diſſimilitudinis inter jureconſultum & imperatorem a Cicerone pro Muræn. c. 9. tractatus: *Qui poteſt dubitari, quin ad conſulatum adipiſcendum multo plus afferat dignitatis, rei militaris, quam juris civilis gloria? Vigilas tu de nocte, ut tuis conſultoribus reſpondeas; ille, ut, quo intendit mature cum exercitu perveniat: te gallorum, illum buccinarum cantus exſuſcitat: tu actionem inſtituis, ille aciem inſtruit: tu caves, ne tui conſultores; ille, ne urbes aut caſtra capiantur: ille tenet, & ſcit, ut hoſtium copiæ; tu, ut aquæ pluviæ arceantur; ille exercitatus eſt in propagandis finibus; tu in regendis.*

f. Argumentamur a ſimili, quod adſcivimus, ad id, quod illuſtratum ſimilitudine cupimus, hunc fere in modum: quo Cicero & ſemper & in rem noſtram praeſentem Philipp. 8. c. 6. concluſit: *Ut in corpore, ſi quid ejusmodi eſt, quod reliquo corpori noceat, uri ſecarique patimur, ut membrorum aliquod potius, quam totum corpus intereat: ſic in reipublicae corpore ut totum ſalvum ſit, quiquid eſt peſtiferum, amputetur.*

g. Itidem a diſſimili eadem in argumentando ratio eſt ineunda, ut nempe diſſimile praepo-

 na-

natur, tum in illatione id contendatur, propter quod dissimile assumtum est. Sic. Cic. Philipp. 10. c. 10. ex eo, quod aliae nationes sevitutem ferre possint, Romanus servire non posse concludit hunc in modum: *Omnes nationes servitutem ferre possunt: nostra civitas non potest; nec aliam ob caussam, nisi quod illae laborem, doloremque fugiunt, quibus ut careant, omnia perpeti possunt; nos ita a majoribus instituti atque imbuti sumus, ut omnia consilia, atque facta ad virtutem & dignitatem referamus.*

I. *Comparatio.*

a. Comparatio est, *cum duo vel plura in tertio aliquo conferuntur, quod commune sit eis.* e. g. Catoni licuit sequi bellum civile, igitur & Ciceroni. Ubi vides collationem fieri Catonis & Ciceronis in sequela belli civilis, quae communis fuit utrique.

Annot. Quid discriminis inter similitudines comparationesque intersit, quarum utraque res diversas confert, quæsiverunt aliquando curiosius praeceptores; nos spinis his implicare nolumus tirones nostros.

b. Comparari autem res omnis vel cum majoribus potest, vel cum minoribus, vel cum aequalibus; unde triplex comparationis genus ortum est, nempe:

1. *Cam-*

1. *Comparatio a majori ad minus*, cum ex eo; quod magis verosimile est, & nihilominus verum non est, inferimus id quoque, quod minus verosimile est, in eadem re verum non esse. Ita e. g. Cicero pro domo sua c. 41. a comparatione argumentatus est: *Domum Ciceronis ne homines quidem sceleratissimi concupiverunt* (quos illam concupivisse utique verosimilius erat) *igitur certe Dii immortales eandem minime concupiverunt* (quos eam concupivisse utique minus verosimile fuit). Hujus generis argumentum idem Cicero adhibet pro Balbo c. 10. *Cum pro sua patria pauci post genus hominum natum reperti sint, qui, nullis præmiis propositis, vitam suam hostium telis objecerint: pro aliena republica quemquam fore putatis, qui se opponat periculis, non modo nullo proposito præmio sed etiam interdicto?*

2. *Comparatio a minori ad majus* conversa vice est: cum ex eo, quod minus verosimile, verum tamen est; inferimus etiam id, quod magis est verosimile, in eadem re verum esse. Sic in Horatiano illo Epist. 2. *Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones, ut te ipsum serves, non expergisceris?* (Certe minus verosimile, sed verum tamen est, latrones surgere, ut alienae vitae insidientur, quam te propriae vitae tuendae gratia non evigilare.) Tali modo ex hoc loco argumentum duxit Cic. pro Sext. c. 21. *Mortem, quam etiam*

Virgines Athenis pro patria contemsisse dicuntur, ego vir consularis, tantis rebus gestis timerem? præsertim cum ejus essem civitatis, ex qua Q. Mucius solus in castra Porsennae venisset, eumque interficere proposita sibi morte conatus esset? ex qua Decius primum pater, tum post aliquot annos patria virtute præditus filius &c. Alibi non minus presse ad rem suam utitur hoc loco Cicero, præcipue L. I. de Orat. c. 44. *Si patria nos delectat, cujus rei tanta est vis, ac tanta natura, ut Ithacam illam in asperrimis saxulis, tanquam nidulum, affixam sapientissimus vir* (Ulysses) *immortalitati* (quam Calypso offerebat) *anteponeret; quo amore tandem inflammati esse debemus in ejusmodi patriam* (Romam) *quæ una in omnibus terris domus est virtutis, imperii, dignitatis?*

3. *Comparatio a pari est;* cum verosimile unum ex altero aeque verosimili infertur, ut: *Quae poena adversus interfectorem patris justa est, eadem in matris interfectorem juste animadvertitur.* Ita quoque ex hoc loco Cicer. Philipp. 5. c. 24. Antonium probat hostem Romani nominis non minus esse, quam Annibalem. *Ergo Annibal hostis, civis Antonius? quid ille fecit hostiliter, quod hic non fecerit, aut faciat, aut non moliatur & cogitet? Totum iter Antonii quid habuit, nisi depopulationes, vastationes, caedes, rapinas? quas non faciebat Annibal, quia multa ad usum suum reservabat &c.*

a. *Annot.* Qui planiorem hanc doctrinam reddere conati sunt, paullo aliter definiverunt, nimirum comparationem a majori ad minus tum dici debere, cum contendimus, ut id, quod in majori valet; valeat etiam in minori; e. g. cum Cicero ad Antonium ait: *Quid faceres domi tuæ; cum alienae tam sis insolens*; & Terent *Quem ferret, si parentem non fert suum?* Cicero enim, si insolentia Antonii valet in domo aliena, longe magis valebit in propria; & si valet: Parentem non fert suum; longe magis valebit: Ergo minus feret alium.

b. Animadverterunt alii, in comparatione a majori propositiones ambas, nisi forte involvantur, esse negantes; in comparatione a minore affirmantes, in comparatione parium modo affirmantes, modo negantes; sed recte etiam observabit alius nonnemo, haec subtilius & inutilius inquiri, praesertim cum ostendisset prope ludicrum discrimen in eadem propositione hac affirmative vel negative enunciata: *Virgines non timuerunt mortem; ergo vir consularis longe minus timere debet.* Et iterum; *Virgines mortem contempserunt: ergo vir consularis longe magis contemnere debet*; quarum tamen prior comparatio est a majori ad minus; posterior autem a minori ad majus. Ut adeo vix operae pretium mereatur, qui his immorari minutiis velit.

c. Argumenta ab exemplis deducta semper esse ex loco comparationis sumpta adverte; adeoque hæc etiam ad locum istum non solum referenda, sed in hoc fonte etiam quærenda esse.

c. Rationem argumentandi ex loco hoc non promtius accommodatiusque, quam ex optimis exemplaribus didiceris. Difces autem: nulla fatis certa lege, fed promifcue nunc ajendo, nunc negando comparationes adhiberi, quamquam femper cum vehementia & emphafi conjunctas. Cicero pro Flacco c. 24. ex temeritate populi Romani populorum Græciæ temeritatem fic colligit: *Hic in graviffima & moderatiffima civitate, cum eft forum plenum judiciorum, plenum magiftratuum, plenum optimorum virorum & civium, cum fpeculatur & obfidet noftra vindex temeritatis, & moderatrix officii, Curia: tamen quantos fluctus excitari concionum videtis? quid vos fieri cenfetis Trallibus? &c.*

K. *Notatio & Conjugata.*

a. Notatio eft locus *verborum originem & fignificatum inveftigans*, & aliquando ex illis laudis, dedecoris, jocique argumentum deducens. E. g. Conful a confulendo; Senatus a fenibus; imperator ab imperando dicitur. Sic Cicero jocofe in *Verris* nomine ad dedecus illius ludit, quafi fic dictus fit, quod omnia verreret, id eft, omnia furaretur, homo furaciffimus. L. 4. in Verrem c. 32. *O praeclara Verrea!* (intellige fefta) *Quo enim acceffifti, quo non attuleris tecum iftum diem? Etenim quam tu domum, quam urbem adiifti, quod fanum*

num denique, quod non everſum a te, atque exterſum reliqueris? Quare appellentur ſane iſta Verrea, quae non ex nomine, ſed ex moribus, naturaque tua conſtituta eſſe videantur.

b. Conjugata ſunt illa, *quae ab uno eodemque communi vocabulo varie conjugantur ſeu commutantur*, argumentumque itidem laudis aut vituperationis nonnunquam ſuppeditant. Ut e. g. ex vocibus *imperium*, *impero*, *imperator &c.* Ita Cicero pro Marcell. c. 41. in laudes Cæſaris ex hoc loco excurrit: *Caeteros quidem omnes* victores *bellorum civilium jam ante aequitate & miſericordia* viceras; *hodierno die te ipſum viciſti. Vereor, ut hoc, quod dicam, non perinde intelligi auditu poſſit, atque ego ipſe cogitans ſentio, ipſam* victoriam viciſſe *videris, cum ea ipſa, quae illa erat adepta,* victis *remiſiſti. Nam cum ipſius* victoriae *conditione jure omnes* victi *occidiſſemus, clementiae tuae judicio conſervati ſumus. Recte igitur unus invictus, a quo etiam* victoriae *ipſius conditio viſque* devicta *eſt.*

c. Hoc utroque loco etſi Ciceronem nonnunquam in argumentando, præſertim ad laudandum vituperandumque uſum eſſe deprehendamus, iſtud tamen non vetabit, quin argumenta inde ducta infirma, non raro levia frigidaque in quamcumque partem judicemus, adeoque aut iisdem penitus abſtineamus, aut

non

non nisi parcissime & circumspectissime ea admittamus. Quae ratio fuit, ut duplicem hunc locum in extremum inter suos rejiceremus.

d. Poëtis fortasse aliquando pro opportunitate thematis sui licebit esse hunc locum familiarem, siquidem poëtis perpetuo & in argumentando liberioribus, & in jocando levioribus esse licet. Sic Ovidius a loco Notationis canit in Fastis:

Victima, *quae dextra cecidit* victrice, vocatur;
Hostibus *a domitis* hostia *nomen habet.*

Et Propertius ex conjugatione verborum ita argumentatur:

Aurea *nunc vere sunt saecula. Plurimus* auro
Venit honos: auro *conciliatur amor.*

II. *De Locis extrinsecis.*

a. Loci extrinseci, alias etiam remoti & assumti dicti, sex assignantur a Cicerone & Quintiliano, quos veteres praeceptores una voce sequuntur, videlicet: *Leges* seu *praejudicia*, *Fama*, *Tabulae*, *Jusjurandum*, *Tormenta*, *Testes*.

1. *Leges* sunt constitutiones supremae alicujus Potestatis in scripturam relatae; & *Praejudicia* sunt judicia jam alias in re simili aliqua lata. Ex loco igitur hoc argumentari dicuntur, qui ad stabiliendam sententiam

tiam ſuam vel legem vel praejudicium adferunt.

2. *Fama eſt ſermo multitudinis*, ait Quintilianus, *qui habet auctoritatem, niſi irrepſerit malitia & nimia quaedam, quod plerumque fit, crudelitas.*

3. *Tabulae* ſunt quaecunque teſtimonia ſcripto exarata, quibus pacta inventa, contractus, teſtamenta, & alia id genus continentur.

4. *Jusjurandum* eſt affirmatio vel negatio rei alicujus ritu religioſo facta, & Deo O. M. in teſtem veritatis appellato. Sic olim Scipio apud Liv. l. 23. *Si ſciens fallo, tu me Jupiter Optime Maxime, domum, familiam, remque meam peſſimo loco afficias.*

5. *Tormenta*, aliter etiam *Quaeſtio* dicta, ſunt cruciatus, quorum vi a reis veritas extorquetur.

6. *Teſtes*, dicuntur ii homines, qui de re, quae in controverſiam vocatur, voce vel ſcripto teſtimonium ferunt.

b. Vel ſimplex intuitus iſtorum locorum docet eos ad genus judiciale praecipue referri omnes, quod genus, cum hodie (niſi fortaſſis declamationis cauſſa) judiciis ad fora translatis in Oratoria noſtra locum vix habere jam poſſit, intelligitur hinc etiam locos hos omnes

nes extrinsecos minimi & prope nullius usus apud nos esse posse, neque adeo tirones nostros doctrina inutili prolixe onerandos esse.

c. Quare praeceptores hodierni locis istis sex extrinsecis melius unicum substituerunt, Locum auctoritatis, qui nihilo minus rei probandae externus est, quam sex priores, apud populum tamen (ut ipsos, qui saepe eadem commoventur, non adducam sapientes) ponderis est longe maximi, & efficacitatis certissimae.

d. Definitur autem Auctoritas: *Dictum vel Factum, quo res probatur vera vel bona; aut rejicitur tanquam falsa vel mala.*

Liquet ex ipsa definitione Auctoritatem bifariam dividi debere; est enim alia ex dicto vel scripto, alia autem ex facto. Itaque

1. *Testimonium* vocabitur Auctoritas primi generis seu dicti aut scripti. Ex hoc sic argumentatur Cicero ad Q. Fratrem l. 1. *Atque ille quidem princeps ingenii & doctrinae Plato, tum denique fore beatas respublicas putavit, si aut docti aut sapientes homines eas regere coepissent; aut ii, qui regerent, omne suum studium in doctrina ac sapientia collocassent.* Et l. 2. de Divin. c. 24. *Vetus autem illud Catonis admodum scitum est, qui mirari se ajebat, quod non rideret aruspex, aruspicem cum vidisset. Quota*

ta enim quaeque res evenit prædicta ab istis? aut sit evenit quidpiam, quid afferri potest, cur non casu id evenerit? &c.

Annot. Observatum est in Oratorum Principe, eum ad infirmandam testimoniorum auctoritatem, si necesse esset, triplicem fere viam invenisse.

a. Aliquando enim auctoritati aliam opposuit auctoritatem. Id mira vehementia praestitit pro Fontejo c. 10. ibi: *Quid secuti esse videmini? voluntatemne hominum? gravior igitur vobis erit hostium voluntas, quam civium? An dignitatem testium? potestis igitur ignotos notis, iniquos aequis, alienigenas domesticis, cupidos moderatis, mercenarios gratuitis, impios religiosis, inimicissimos huic imperio ac nomini bonis ac fidelibus & sociis & civibus anteferre?*

b. Alias auctoritatem extenuavit, & rem ad rationem avocavit. Ita pro Flacco c. 5. extenuat: *Qui dicit testimonium nostrum ex hominibus, ut se ipse sustentat! ut omnia verba moderatur! ut timet, ne quid cupide; ne quid iracunde, ne quid plus minusve quam sit necesse dicat! Num illos* (Graecos) *item putatis? quibus jusjurandum jocus est, testimonium ludus, existimatio vestra tenebrae! laus, merces, gratia, gratulatio proposita est omnis in impudenti mendacio.* Et pro Coelio c. 9. ad rationem ab auctoritate deducit: *Equidem vos abducam a testibus; neque hujus judicii veritatem, quae mutari nullo modo potest, in voluntate testium collocari sinam, quae facillime fingi, nullo negotio flecti, ac detorqueri potest. Argumentis agemus: signis omni luce clarioribus crimina refellemus: res cum re, caussa cum caussa, ratio cum ratione pugnabit.*

c.

c. Nonnunquam adverſariorum teſtimonium in ipſosmet validiſſime convertit. Ita L. 2. de Finib. c. 27. ſuismet Epicurum ſcriptis revincit: *Negat Epicurus diuturnitatem quidem temporis ad beate vivendum aliquid afferre — — haec dicuntur inconſtantiſſime. An dolor longiſſimus quisque eſt miſerrimus; voluptatem non optabiliorem diuturnitas facit? Quid eſt igitur cur ita ſemper Deum appellet beatum et aeternum? demta enim aeternitate nihilo beatior Jupiter, quam Epicurus: uterque enim ſummo bono fruitur, id eſt, voluptate.*

2. *Exemplum* porro vocabitur, ſi auctoritas ſecundi generis ſcilicet ex facto, adhibebitur. Sic Cicero l. 1. in Verrem c. 21. ſignorum & tabularum rapinam ab exemplis continentium Imperatorum exprobrat: *Quid ego de M. Marcello loquar, qui Syracuſas urbem ornatiſſimam cepit? Quid de L. Scipione, qui bellum in Aſia geſſit, Antiochumque regem potentiſſimum vicit? Quid de Flamminio, qui regem Philippum & Macedoniam ſubegit? Quid de L. Mummio, qui urbem pulcherrimam, atque ornatiſſimam Corinthum, pleniſſimam rerum omnium ſuſtulit? — — Quorum domus cum honore & virtute florerent, ſignis & tabulis pictis erant vacuae.*

Annot. Vel improbiſſimorum quoque nonnunquam valent exempla, ſed ſcilicet ad gravius exaggerandum, vel ad rejiciendas res infamia alioqui jam notatas. Sic Cic. L. I. in Verrem c. 18. de expilato templo, cui vel ipſi Perſae peper-

ce-

cerant, Verrem exagitat: *Tanta ejus* (templi Apollinis in Insula Delo) *religionis auctoritas & est & semper fuit, ut ne Persæ quidem, quum bellum toti Græciæ*, Diis, *hominibusque indixissent, & mille numero navium ad Delum appulissent, quidquam conarentur aut violare, aut attingere. Hoc tu fanum depopulari, homo improbissime atque amentissime audebas? Fuit illa cupiditas tanta, quæ tantam extingueret religionem? &c*

f. Quoniam vero testimonia & exempla (quæ tantam vim ad ornandum pariter & movendum habent) nisi ex magna eruditione, ac præsertim vasta cognitione historica repeti non poterunt, facile hinc conjicient tirones nostri, quanta illis rerum istarum, præsertim ex studio pulcherrimo historico, penus congerenda sit, ut præ manibus sit, unde re postulante sibi necessaria subsidia depromant.

III. *De Locis subsidiariis.*

a. Induxerunt præceptores nonnulli aliud quoddam locorum oratoriorum genus a prioribus non solum, ut rebantur, diversum, sed numero contractius, facilius, magisque ad juventutis usum in medio positum.

b. Genus istud locorum rursus in duas classes partiti sunt, eorumque alios *communes*, alios *proprios* appellarunt.

1. *Communes* quidem eos dixerunt, qui ita omnibus rerum & caussarum generibus se accommodant, ut per singula eorum pro re nata liberrime pervagentur.

2. *Proprios* vero illos vocarunt, qui uni alterive solum horum trium genericum convenirent.

Annot. Neque vero hos tam anguste proprios existimabimus: ut si nunquam ad alterum genus caussæ transire possunt, quæ uni sunt dedicata; sed sic, ut ubi proprii dicuntur, ibi dominentur, & propriam necessariam, ac constitutam sedem habeant. Itaque loci, qui e. g. ad exornativum genus pertinent, ii in deliberativo quoque aut judiciali, cum occasio tulerit, locum habere poterunt, & contra; cum interea sui generis tantum proprii sint ac manent. Sic laudari de honestate & reus, & res, quæ suadetur, poterunt, quin honestum propterea proprietatem sedis suæ in exornativo genere amittat.

c. Locos *communes* quatuor assignant, videlicet: *Magnitudinem & Parvitatem*, *Possibilitatem ac Impossibilitatem*.

1. Locus *Magnitudinis* positus est in augendo, in quo teste Fabio maxima vis orationis se exerit. Augendi porro vis nequaquam in hoc consistit, ut rem dicendo majorem faciamus, quam veritas patiatur; sed in magnitudine alicujus rei ita explicanda illustrandaque, ut planissime intelligi sentirique valeat.

Annot. Explicandæ hujus magnitudinis ratio deinceps a caussis, ab effectis, a definitionibus, ab adjunctis, a comparationibus, &c. repetenda est, ut adeo nolentibus volentibus ad locos oratorios consuetos recurrendum sit. Itaque magna reputa-

bitur

bitur res, vel quia a magnis cauſſis ortum habuit; vel quia effectus magni & grandes ex re conſecuti ſunt; aut etiam quod natura ipſa rei eminens aut excelſa eſt; vel denique quod modus, locus, tempus, circumſtantiæ &c. magnitudinem augeant; aut poſtremo, quod cum rebus magnis collata ſublimior illuſtriorque evadit &c.

2. Locus *Parvitatis* deinde, ut contrarius eſt priori, ita in ejus tractatione contrariæ ad imminuendam ineundæ erunt viæ.

3. Locus *Poſſibilitatis*, qui non ex metaphyſica aliqua ſubtilitate, ſed ex oratoria popularitate intelligendus eſt, huc potiſſimum redit: poſſitne aut potuerit, imo etiam potueritne fieri id, quod in quæſtione eſt, nec ne? Quod enim neque factum eſt, nec fieri poſſe demonſtratur, deliberationis etiam aut judicationis thema eſſe non poſſe manifeſte declaratur; imo ne laudationis quidem aut vituperationis. Hinc

4. Locus *impoſſibilitatis* ejusque item tractatio ex ipſa notione nominis facile innoteſcit.

a, *Annot.* Ad declarandum ſtabiliendumque nitide hunc locum, philoſophicumne melius dicamus an oratorium? in ſubſidium iterum loci prius recenſiti Rhetorici: definitio, cauſſæ, adjuncta &c. advocandi erunt; ut adeo merito, ſi non de tironibus univerſe; de tironibus adoleſcentibus ſaltem dubium ſit, compendifactane ſit aliqua in illorum gratiam difficultas, an multiplicata?

b. Non eſt neceſſe latius immorari, quomodo hi quatuor loci communium nomen ferant; ex dictis enim hucusque patet, illos ad omne genus cauſſarum pertinere.

d. Loci *proprii* ſecundum tria notiſſima cauſſarum genera numerantur ſex in tribus claſſibus, nimirum:

1. *Honeſtas & Turpitudo* in genere exornativo.

Utilitas & Detrimentum in genere deliberativo.

Juſtitia & Injuſtitia in genere judiciali.

Annot. Locos hos proprios, quos alii fines vocarunt, tractandi modus in ſuperioribus iterum locorum fontibus requirendus erit. Neceſſario enim ad illorum unum vel plures confugiendum eſt, ut ex honeſtate aut utilitate argumentum aliquod grave & perſpicuum efficiatur.

e. Opportune in gratiam tironum adoleſcentum nonnulli præceptores alii ſummos fontes quatuordecim tradiderunt, quos ſi diligenter excuterent, indubie in eorum aliquibus appoſita ad propoſitiones ſuas argumenta promtiſſime reperirent.

f. Sunt autem fontes iſti: *honeſtum*, *inhoneſtum*; *juſtum*, *injuſtum*; *neceſſarium*, *non neceſſarium*; *utile*, *noxium*; *jucundum*, *ingratum*; *facile*, *difficile*; *certum vel manifeſtum*, *incertum*. Ex his fontibus vel modico conatu juvenes ipſi

ratio-

rationes opportunas validasque deducent, ſi modo notiones ipſorum fontium claras explicatasque tenuerint. In quam rem proinde

1. *Honeſtum* eſt, quod in ſe ipſo rationes honeſtatis, decentiæ, ac proinde laudis continet; cujusmodi eſt omnis virtus, omne opus bonum & laudabile, ut: *artibus & ſcientiis, læſo militi, aut paupertati derelictæ domicilia collocare. &c.*

2. *Inhoneſtum* in ſe ipſo conſideratum, malum, indecorum, turpe eſt, ut omnis actio mala & vitioſa in ſemet inhoneſta, indecens, tupisque eſt. Ut: *mentiri, irreligioſum eſſe in ſuperos, irreverentem in parentes. &c.*

3. *Juſtum*, quod legibus divinis aut humanis undequaque conſentaneum eſt, ut: *patriam defendere, principem revereri, eique obtemperare, benefacientibus gratum eſſe.*

4. *Injuſtum*, quod iisdem his legibus repugnat, ut: *ſeditiones excitare, famæ alienæ detrahere, repere aliena. &c.*

5. *Utile*, quod fructus & commoda adfert, ut; *tributis publicis reſpublica tota ſuſtentatur, milites, legati, adminiſtri publici. &c.*

6. *Noxium* ex contrario illuceſcit, ſcilicet cujus conſecutiones damna ſunt, ut; *Luxus; qui in totam rempublicam invaſit, pernicioſiſſimus eſt. &c.*

7. *Necessarium*, quod omnino fieri necesse est, nec sine gravi periculo aut damno omitti potest; ut: *Concordia civium*, *disciplina militaris*, *discretio ordinum in populo*, *&c.*

8. *Non necessarium*, sine quo res esse vel fieri potest, ac proinde nimium, superfluum, & inutile est; ut: *In viris formæ & vultus cura. &c.*

9. *Jucundum*, quod voluptatem & oblectamentum adfert; ut *Lætitiæ publicæ*, *festa splendida in nativitatibus principum*, *nuptiis*, *triumphis &c.*

10. *Injucundum*, quod tristitiam aut calamitatem parit; ut, *Ambitionis immoderatæ aut prodigalitatis tristissimi effectus.*

11. *Certum seu manifestum*, quod omnibus notum, quod evidens est, quod negari non potest, ut: *in argrorum cultura rerum publicarum vires & salutem consistere. Multitudine populi niti regnorum felicitatem. &c.*

12. *Incertum*, cum quid obscurum, confusum dubiumque est, ut *cum nonnunquam nova reipublicæ administrandæ delineatio offertur &c.*

13. *Facile*, quod nullo vel parvo admodum negotio confici potest, ut *Exercitus con-*

scri-

ſcriptio, aut delectus inſtitutio in regnis copia hominum affluentibus &c.

14. *Difficile*, quod vel fieri omnino nequit, aut non niſi graviſſimis laboribus & periculis effici; ut *flos & vigor commerciorum publicorum ſine maritimæ navigationis, ſine viarum publicarum opportunitate &c.*

a, *Annot.* Hos itidem fontes ad tria cauſſarum genera revocari facile patet. Sic namque: honeſtum, inhoneſtum, jucundum, & injucundum ad *genus exornativum*; utile, noxium; neceſſarium, non neceſſarium, facile & difficile ad *genus deliberativum*; juſtum autem, injuſtum, certum & incertum ad *genus judiciale.* ita tamen referentur, ut quod ſupra jam ſemel monuimus, ſine hæſitatione permiſceri valeant.

b. Ad ſingulos autem horum fontium plurimi præterea alii adjungentur, ut decorum, laudabile, glorioſum &c. ad *honeſtum*; inglorium, infame, ſtultum, turpe &c. ad *inhoneſtum*; & ſic de ceteris plurimis, quæ commemorare & longum eſſet, & quoniam obvia ſunt, non attinet.

g. Uſus locorum iſtorum fortaſſis principio non inepte commendabitur juvenibus, præſertim cum themata breviora & ſubitariæ dictiones occurrent; modo cogitatus per omnes circumferre & congruentiores ſeligere non tam verbis, quam exemplis doceantur.

Annot. Ecce eorum unum: Sit Propoſitio: *Principibus vera duntaxat & dicenda, & referenda ſunt.*

Si propositionem hanc examines, discurrasque per propositos locos, offerentur fortassis hæ aut similes rationes, quia id *honestum* est in semet, & officium cujuscunque probi viri; quia id *justum* est, cum legibus namque divinis humanisque concordat; quia *id necessarium* est, neque enim aliter Princeps bene gubernare rempublicam; neque mala avertere ab illa poterit; quia *utile* est non tantum Principi, sed ipsi etiam reipublicæ, ut Principes juste vereque statum regnorum & subditorum suorum pernoscant; quia non est *difficile* viris probis & consiliariis sapientibus, ita dicta & consilia sua ex veritate moderari, ut veritas universis saluti: nemini damno aut periculo sit &c. Habes hinc igitur tot argumenta fere nullo labore eruta, quot rationes ex locis depromsisti.

§. II.

De Argumentationibus.

a. Argumentum ad fidem faciendam inventum deinceps artificiose explicandum est, ut ad finem conferat, quem orator sibi proposuit, scilicet; ut non probet tantum, quæ assumsit, sed ut in animos etiam audientium illabatur, moveatque. Atque hæc artificiosa argumenti explicatio apud Rhetores Argumentatio vocatur.

Annot. Sunt equidem argumentationes philosophici pariter & oratorii fori, sed ita nimirum, ut Zeno Philosophus Stoicus earum discrimen adumbravit: philosophicam argumentationem, inquam; manu adstricta & in pugnum collecta; oratoriam autem manu expansa explicitaque.

b. Ut

b. Ut vero non una corpus eleganter veſtiendi eſt ratio, ita artificioſa hæc argumentorum conveſtiendorum forma eſt multiplex apud Oratores, & ad varietatem orationis impetranda admodum varia.

c. Præcipua tamen argumentationum præ ceteris hæc apud Oratores obtinent genera: *Syllogiſmus*, *Enthymema*, *Inductio*, *Dilemna*, *Sorites & collectio.*

A. *Syllogiſmus.*

a. Syllogiſmus eſt argumentatio, *quæ conſtat duabus propoſitionibus ſic inter ſe connexis, ut inde tertiam aliquam propoſitionem ſequi ſit neceſſe.* Ita Cicer. L. de Orat. c. 41. iſtas duas propoſitiones: virum conſularem decet ſcire & diſcere eloquentiam; & alteram: quod decet ſcire & diſcere, decet etiam docere, ſic devinxit invicem, ut manifeſte ſequeretur hæc tertia: virum conſularem decet tradere præcepta eloquentiæ, ac proinde talis Syllogiſmus: *Decet docere id, quod decet ſcire ac diſcere, atqui decet ſcire ac diſcere eloquentiam, ergo decet eam docere.*

Annot. Propoſitionum trium, quæ ſyllogiſmo tali continentur, ſingulæ propria apud Philoſophos ſortita ſunt nomina; nempe prima *Major*, altera: *Minor*, tertia: *Conſequens* dicta eſt.

b. Oratoris, ſicuti adſtricto philoſophico argumentandi genere contenti eſſe non poſſunt,

ita nominibus quoque aliis totam hanc argumentandi rationem enunciarunt. Itaque Syllogifmum *Ratiocinationem*; Majorem feu primam ratiocinationis partem *Propofitionem*: Minorem *Affumptionem*; & Confequens *Conclufionem vel Complexionem* appellarunt.

c. Contingit autem non raro, ut vel alterutra propofitionum priorum, vel utraque fatis perfpicuæ non fint, atque inde probationibus probari illuftrarive debeant, unde tripartitus, quatripartitus aut quinquepartitus enafcitur fyllogifmus vel ratiocinatio, (jam enim promifcue cum Philofophis etiam hæc nomina ufurpabimus) prout nempe vel tribus fimplicibus propofitionibus, aut unius vel utriusque præterea propofitionis adjuncta probatione concluditur.

d. Perfectiffimus a multis cenfetur fyllogifmus, fi quinquepartitus fit, atque tum his quidem conftabit partibus: 1. *Propofitione* feu Majore; 2. *Propofitionis probatione*; 3 *Affumtione*, feu minore; 4. *Affumptionis probatione*; 5. *Complexione* feu Confequentia.

e. Neque vero ifte partium numerus, atque derivata inde fyllogifmi perfectio ordinem etiam perpetuo eundem partium exigit; fed de hoc utroque capite, ordine inquam & numero, fola argumenti neceffitas definiet. Quid, quod libitus etiam, imo uniformitatem defugiendi, at-

atque artificium oratorium ocultandi ratio non ſane modicum hic regnat, ut paullo infra videbimus.

f. Conficiendorum porro ſyllogiſmorum hanc ajunt eſſe rationem promtiſſimam: ſtatuta propoſitione e. g. *Vitæ puritas omni ſtudio colenda eſt*, inquirenda eſt ratio ſeu argumentum, quo propoſitio noſtra probetur, & occurret iſta ab effectu: *quia vitæ puritas amicitiam Dei conciliat*. Reduc deinde argumentum hoc ad propoſitionem aliquam, ſed ita, ut cum propoſitionis principalis prædicato, ut ajunt, copuletur, efficieturque propoſitio hujusmodi: *Quod amicitam Dei conciliat, eſt colendum*; tum alteram propoſitionem, quæ argumentum repertum continet, ſubjunge: *Vitæ puritas amicitiam Dei conciliat*; vides jam tertiam propoſitionem ex connexis duabus prioribus quaſi aliud agenti ſub manum naſci, quæ eſt ipſa propoſitio primaria: *Vitæ igitur puritas omni ſtudio colenda eſt*.

g. At jejunior eſt hæc argumentatio tripartita philoſophica; quare Majori Minorique adjiciantur probationes, & Ratiocinatio oratoria quinquepartita perfecta prodibit hoc ſenſu: *Major.* Quod amicitiam Dei conciliat, eſt colendum.

Majoris probatio. A Deo enim tantum: quidquid boni eſt, expectari poteſt.

Minor.

Minor. Sed vitæ puritas amicitiam Dei conciliat;

Minoris probatio. Similes enim quodammodo nos reddit Deo, qui eſt puriſſimus ſpiritus.

Conclusio. Igitur vitæ puritas eſt colenda.

h. Verſa nunc propoſitiones has ſingulas, eumque collocandarum delige ordinem, qui commodior tibi viſus erit; dilata amplificationibus opportunis, & figuris aptis exorna, formam denique omnem philoſophicam reconde ac diſſimula, tum vero ſyllogiſmum ſeu ratiocinationem oratoriam perfectam elucubraſti.

i. Libet inſpicere exemplar artificii iſtius in Cicerone, qui Paradox. 1. ſyllogiſmum hunc propoſuit:

(Major.) *Illud in bonis habendum non eſt, quod eum, in quo eſt, non facit meliorem;*

(Minor.) *Sed voluptas non facit meliorem eum, in quo eſt;*

(Concluſ.) *Ergo voluptas non eſt in bonis habenda.*

At vide, quam longe aliter a forma iſta philoſophica illum eloquatur:

(Maj.)

(Maj.) *Quidquamne bonum est, quod non eum, qui id possidet, meliorem facit! Ut enim quisque est maxime boni particeps, ita & laudabilis maxime; neque est ullum bonum, de quo non is, qui ea habeat, honeste possit gloriari.*

(Minor.) *Quid autem est horum in voluptate? melioremne efficit, aut laudabiliorem virum? An quisquam in potiundis voluptatibus, gloriando sese & prædicatione effert?*

(Concluf.) *Quis igitur eas, quibus plerique hominum adstricti sunt, votuptates in bonis rebus, aut expetendis esse ducit?*

k. Aliud luculentum exemplum elocutionis & ordinis in argumentatione ista adhibiti habetur apud eundem Ciceronem pro Sext. Rosc. Amerin. c. 13. ubi hoc syllogismo quinque partito defendit Roscium.

(Maj.) *Quicunque suspectus est parricidii, eum audacissimum ac sceleratissimum esse oportet:*

(Maj. prob.) *Quia parricidium est crimen horrendum.*

(Minor.) *Sed Sextus Roscius non est talis;*

(Min. prob.) *Quia Roscius non est audax, nec luxuriosus, nec avarus.*

(Concluf.) *Ergo non est suspectus parricidii.*

Jam

Jam propositionum istarum elocutio, & commutatus in elocutione propositionum ordo sunt hujusmodi:

(Majoris probatio.) *Occidisse patrem Sextus Roscius arguitur. Scelestum, Dii immortales! ac nefarium facinus, ac ejusmodi, quo uno maleficio scelera omnia complexa esse videantur. Etenim si (id quod præclare a sapientibus dicitur) vultu sæpe læditur pietas, quod supplicium satis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit patri, pro quo mori ipsum, si res postularet, jura divina atque humana cogebant.*

(Major) *In hoc tanto, tam atroci, tam singulari maleficio, quod ita raro existit, ut si quando auditum sit, portenti ac prodigii simile numeretur; quibus tandem te, C. Eruci, argumentis accusatorem censes uti oportere? Nonne & audaciam ejus, qui in crimen vocetur, singularem ostendere, & mores feros immanemque naturam & vitam vitiis flagitiisque omnibus deditam, denique omnia ad perniciem profligata atque perdita?*

(Minor.) *Quorum tu nihil in Sextum Roscium, ne objiciendi quidem caussa contulisti.*

(Minoris Probatio) *Patrem occidit Sextus Roscius? Qui homo? Adolescentulus corruptus & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet sicarius, homo audax, & sæpe in cæde versatus? At*

hoc

hoc ab accusatore ne dici quidam audistis. Luxuries igitur hominum, & aeris alieni magnitudo, & indomitae animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt? De luxuria purgavit Erucius, quum dixit, hunc ne in convivio quidem ullo interfuisse. Nihil autem unquam debuit. Cupiditates porro, quae possunt esse in eo, qui ut ipse accusator objecit, ruri semper habitarit, & in agro colendo vixerit? quae vita maxime disjuncta a cupiditate, & cum officio conjuncta.

(Conclus.) *Quae res ergo tantum istum furorem Sexto Roscio objecit;*

B. *Enthymema.*

a. Enthymema est *argumentatio constans duabus tantum propositionibus, quae ita inter se connexae sunt, ut posterior ex priori pendeat & consequatur.* e. g. Omnes artes liberales magnopere sunt expetendae, ergo eloquentia est expetenda.

1. *Annot.* Propositionum Enthymematis prior vocari solet *Antecedens*, posterior *Consequens* aut *Conclusio.*

2. Enthymema aliter vocatur Syllogismus imperfectus, non quasi imperfectum opus oratorium sit, sed quod alterutra priorum propositionum ex Syllogismo detracta Enthymema enascatur. Plerumque tamen propositio prior seu Major Syllogismi omittitur, quae, cum generalis sit & proinde notior, facilius abesse, atque absens intelligi potest. Sic in hoc Ciceronis Enthyme-

memate; *Clodius insidias struxit Miloni, ergo Clodius jure fuit occisus* omissa est propositio Major, *Quicunque struit insidias, jure occiditur.* In hoc autem alio superius allato: *Omnes artes liberales sunt magnopere expetendæ, ergo eloquentia est expetenda*, propositio hæc minor subauditur: *Sed eloquentia est ars liberalis.*

b. Erit autem in Enthymemate observandum idem, quod jam de Syllogismo monuimus, nempe figuris aliisque amplificationum ornamentis distinguendum esse; tum ordinem etiam propositionum in elocutione non raro esse perturbandum, ut quacunque licebit, artificium varietur & occultetur.

Annot. Res tota exemplis planior fiet. Sic Cicero Paradox. 5. enthymema istud: Cupidus hæreditatis præstat omnia, quæ servi sunt propria, ergo liber non est; ita invertit & enunciat: *Loquitur ad voluntatem; quidquid denunciatum sit, facit; assentatur, assidet, muneratur: quid horum est liberi, quid denique non servi inertis?* Et pro Milone c. 18 aliud enthymema: Clodius mansurus fuit in Albano; ergo de insidiis non cogitavit, converso ordine sic protulit; *igitur ne Clodius quidem de insidiis cogitavit, quoniam fuit in albano mansurus &c.* Denique Philipp. 5. c. I. enthymema istud: Arma non ponit Antonius, ergo pacem non vult, quam artificiosa deflexione & eleganti amplificatione profert: *Pacem vult Antonius? arma ponat, roget, deprecetur; neminem æquiorem me reperiet, cui quidem, dum se civibus impiis commendat inimicus esse, quam amicus maluit. Nihil est profecto, quod dari possit bellum gerenti, erit fortasse aliquid, quod concedi possit roganti.*

c. Inso-

c. Insolens prorsum non est, ut quemadmodum in syllogismis Propositioni aut Assumtioni nonnunquam subjiciuntur probationes, ita in enthymemate quoque Antecedens probationibus firmetur. Exemplum & saepe alibi apud Ciceronem, & nominatim pro Muraena c. 39. extat; ubi in hoc enthymemate: *Catilina facinorosus condemnaret Muraenam, ergo judices eum condemnare non debent:* rationem Antecedentis subjungit: *quae condemnatio Muraenae utilis foret nefariis Catilinae consiliis* &c.

d. Et quoniam argumentationes enthymematis constrictae fere validius acriusque percellunt, quam per syllogismos diffusae, hic frequens argumentationis istius usus est apud oratores. Acrius sane & nervosius Cicero sententiam suam constrinxit enthymemate hoc: *Arma non ponit Antonius: ergo pacem non vult*: quam si Majorem addendo: *Qui arma non ponit, pacem velle censeri non potest*, per syllogismum languidam fortasse & infirmam orationem suam reddidisset.

c. Ex eadem hac roboris & vehementiae caussa illud Enthymematum genus ceteris melius reputatur, quod ex contrariis componitur: ajunt enim haec ferire certius ac fortius. Ita Cicero pro Milone c. 16. hoc enthymema: *Milo noluit occidere Clodium, cum impune potuit; ergo non est credibile voluisse occi-*

dere, quando ſine ſummo ſuo periculo non potuit, oratoriis coloribus per contraria ita exprimit: *Quem igitur cum omnium gratia voluit, hunc voluit cum aliorum querela? quem jure, quem loco, quem tempore, quem impune non eſt auſus, hunc injuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis non dubitavit occidere?*

f. At hanc enthymematum ſpeciem nonnulli Oratoriæ magiſtri illam aliam referunt. *Epicherema* dictam, quod omnino aliud non eſt, niſi enthymema, vel ſi mavis, ſyllogiſmus ad unicam propoſitionem contractus; in utrumque enim pro libitu facile diducetur epicherematis propoſitio. e. g. *Quis dubitet mundum qui optime regitur, conſilio & providentia adminiſtrari?* aut: *Sine cauſſa dominum ſervus accuſet?* In his enim unicis manifeſtum eſt, duas vel tres propoſitiones contineri hoc modo: *Quod optime regitur, conſilio & providentia adminiſtratur: mundus optime regitur, ergo conſilio & providentia adminiſtratur.* &c. Sive enim primam, ſive ſecundam propoſitionem juxta dicta demſeris, enthymema efficies. Ob quam cauſſam alii epicherema ad enthymematum; alii ad ſyllogiſmorum claſſem ablegarunt.

C. *Inductio.*

a. Inductio eſt argumentatio, *qua ex pluribus rebus ſingularibus infertur aliquid ipſis ſimile.* Ita Sene-

Seneca ex plurimis rebus ſingularibus enumeratis concludit ſolum referre, quam bonus quis ſit. *Navis bona dicitur, non quæ pretioſis coloribus picta eſt, nec cui argenteum, aut aureum roſtrum eſt, ſed quæ ſtabilis eſt, firma, velox, & conſentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus eſt baltheus, nec cui vagina gemmis diſtinguitur, ſed cui ad ſecandum ſubtilis eſt acies. Regula non quam formoſa, ſed quam recta ſit, quæritur. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet quantum aret, a quam multis ſalutetur, ſed quam bonus ſit.*

Annot. Hanc argumentandi rationem Socraticam etiam dixerunt propterea, quod Socrati perfamiliaris fuiſſe perhibeatur.

. Sunt autem tres potiſſimum fontes, unde Inductiones manare paſſim ſolent, nempe:

1. *Ab enumeratione partium.* Sic. Cicer. L. 3. de Orat c. 45. In navigiis fabricandis præter neceſſitatem etiam venuſtatis rationem haberi inductione partium oſtendit; *Quid tam in navigio neceſſarium, quam carinæ, quam prora, quam puppis, quam antennæ, quam vela, quam mali: quæ tamen hanc habent in ſpecie venuſtatem, ut non ſolum ſalutis, ſed etiam voluptatis cauſſa inventa eſſe videantur.*
2. *A congerie ſimilium.* Sic Cicero loco mox citato hanc propoſitionem: *Ut in plerisque rebus incredibiliter hoc natura eſt ipſa fabri-*

eata, sic in oratione, ut ea quæ maximam utilitatem in se continerent, eadem haberent plurimum vel dignitatis, vel sæpe etiam venustatis: hanc inquam propositionem probat ex forma *mundi*, *hominum*, *pecudum*, *arborum*, *navium*, *ædificiorum* &c. Tale est item tritum illud: *Si equus generosissimus putatur, qui acerrimus ac velocissimus; vinum porro, quod optimum: homo etiam generosissimus putari debet is, qui virtute maxime excellit.*

3. *A congerie exemplorum.* Sic Cicer. pro Muræna c. 31. inductione ita fere adversus Catonem Uticensem argumentatur: Summi viri Scipio, C. Lælius, L. Philippus, C. Gallus, Cato proavus, etsi Stoici omnes, comes tamen fuere, ergo neque hunc Catonem summum virum & Stoicum dedeceat comitas, moderatio, humanitas &c. Hac exemplorum congerie item utitur pro Milone c. 3. ubi; quod sibi objecerat, *Negant intueri lucem fas esse ei, qui a se hominem occisum fateatur*, ita dissolvit: *In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum judicium de capite vidit M. Horatii fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen populi Romani comitiis liberatus est, quam sua manu sororem interfectam esse fateretur* - - - Adducit deinde ulterius exempla: Africani, Ahalæ Servilii,

vilii, P. Naſicæ, L. Opimi, C. Marii, ſui denique ipſius & totius ſenatus in cauſſa conjuratorum cum Catilina.

Annot. Magnæ virtutis eſſe hanc argumentandi fontem ad intelligentiam præſertim popularem jam alibi vel notavimus vel, inſinuavimus.

c. Sunt vero in quacunque inductione duo perquam ſollicite conſideranda & curanda:

1. Ut quæcunque inducuntur ad rem ſtabiliendam, indubitata & certiſſima ſint: facile enim alioqui totius augumemtationis fidem labefactabit, ſi vel unum ex inductis vacillaverit.

2. Ut inter ea, quæ inducuntur, & illud, cujus gratia inducuntur, ſimilitudo intercedat ſine qua ſimilitudine nec ad probandum, nec ad illuſtrandum magnopere valere poteſt argumentatio iſta.

Annot. Contingit non infrequenter, ut unicum in rem propoſitam arceſſatur a factis firmamentum, tum vero nequaquam inductio ab exemplis futura eſt, ſed nomine proprio appellabitur exemplum.

d. Exemplum ergo hoc poſtremo ſenſu acceptum eſt *argumentatio, qua ab uno vel facto, vel dicto vel negotio ad aliud ſimile argumentum ducimus.* Ut: Q. Tubero propter ſortitiem prætura dejectus eſt; igitur intempeſtiva parſimonia populo Romano nunquam probabitur.

Annot. Rejicitur exemplum a multis præceptoribus ex argumentationum numero propterea, quod cum ex unico solum simile procedat, inductioni imperfectæ potius nomen mereri, quam peculiaris argumentationis fontem constituere videatur.

D. *Dilemma.*

a. Dilemma definitur: *argumentatio constans duabus partibus contrariis, quæ utrinque adversarium capiunt.* Sic Stoici tolerationem quorumcumque dolorum facilem esse defendebant. *Omnis namque dolor*, ajebant, *aut vehemens, aut levis est; si levis est, facile perfertur; si vehemens autem, certe brevis, ac proinde iterum facile tolerabilis.* Sic etiam Cicero Philipp. 5. dilemmate legatos ad Antonium mittendos non esse ostendit: *Legatos decernitis*, ait, *si, ut deprecentur, contemnet, si, ut imperetis, non audiet.*

Annot. Vocant hanc argumentationem alio nomine syllogismum cornutum, quod nempe propositiones hae cornuum instar sic dispositæ sint, ut dum unum effugeris, in alterum incurras. Tales argumentationes apud Ciceronem sæpissime occurrunt. En ex multis unam ex L. 2. Verr. c. 61. ubi cum rejectum esset oratorum Siculorum adversus Verrem testimonium, urget accusator Cicero dilemmate ad statuam ab iisdem oratoribus positam intendens, atque inferens: testimonium oratorum valere in hac causa, sive volentes, sive coacti statuam dederint. *Quid ergo illæ sibi statuæ equestres inauratæ volunt? - - - nam inscriptum esse video, quamdam ex his statuam oratores dedisse Si honoris caussa statuam dederunt, inimici non sunt; credamus testibus. Sin autem metu coacti*

coacti dederunt, confiteare necesse est, te in provinciam pecuniam statuarum nomine per vim ac metum coëgisse. Utrum tibi commodum est, elige.

a. Tractationem dilemmatis fere duobus modis suscipi vidimus a clarissimis oratoribus:

1. Vel enim paucis verbis brevibusque propositionibus evibratur, ut scilicet celerius acriusque perstringat, quod fere frequentius. Id factum videmus superiori exemplo in Antonium de legatis; & iterum in eumdem Antonium Philipp. 2. c. 23. cum enim alios ab exilio revocasset patruum autem suum in eodem reliquisset, urget Cicero: *Si severus: cur non in omnes? si misericors, cur non in suos?* Et adhuc in eundem Antonium nova decreta venditantem, quæ fingebat esse Cæsaris, c. 39. *Unde ista erumpunt? quo auctore proferuntur? Si sunt falsa, cur probantur? Si vera, cur vaeneunt?*

2. vel nonnunquam ad majorem vim argumentationi huic tribuendam utraque dilemmatis pars probationibus instructa amplificataque proponitur. Illustrissimum plane hujus generis est exemplum, quod etsi nonnihil longius, singularis tamem vigoris & claritatis simul gratia exscribi totum meretur. Philipp. 2. c. 31. *Nunquamne intelliges statuendum tibi esse, utrum illi, qui istam rem gesserunt, homicidii rei sint, an vindices libertatis! Attende enim paulisper, cogitatio-*

 nem

nemque ſobrii hominis ad punctum temporis ſuſcipe. Etenim ego, qui ſum illorum, ut ipſe fateor, familiaris, ut a te arguor, ſocius; nego quidquam eſſe medium; confiteor eos, niſi liberatores populi Rom. conſervatoresque reip. ſint, plusquam ſicarios, plusquam homicidas, plus etiam, quam parricidas eſſe; ſiquidem atrocius patriæ parentem, quam ſuum occidere. Tu, homo ſapiens, & conſideratus quid dicis? Si parricidæ, cur honoris cauſſa a te ſunt, & in hoc ordine, & apud populum Rom. ſemper appellati? Cur M. Brutus, te referente, legibus eſt ſolutus, ſi ab urbe plusquam decem dies abfuiſſet? cur ludi Appollinares incredibili M. Bruti honore ſunt celebrati? cur provinciæ Caſſio & Bruto datæ? cur Quæſtores additi? cur Legatorum numerus auctus? atque hæc acta per te: non igitur homicidæ. Sequitur, ut liberatores tuo judicio ſint, quandoquidem tertium nihil poteſt eſſe. Quid eſt, num conturbo te: non enim fortaſſe ſatis, quæ diſtinctius dicuntur, intelligis, Sed tamen hæc eſt ſumma concluſionis meæ, quoniam ſcelere a te liberati ſunt, ab eodem te ampliſſimis præmiis digniſſimi judicati ſunt.

b. Diſſolvendi porro dilemmatis fallacis ac captioſi, quod non raro ſunt, tres ab oratoribus tentari conſueverunt viæ:

1. Aut enim *Negabitur* dilemmatis pars una, ut ſi dolorem gravem, quamvis brevem tolerabilem eſſe neges.

2. Aut

2. Aut *Diſtinguetur*, mediumque quid inter propoſitiones oblatas inſeretur; ut ſi legatos ad Antonium neque deprecandi, neque imperandi; ſed monendi poſtremum gratia mittendos ajas.

3. At penitus *Retorquebitur* & convertetur dilemma totum. Sic L. 2. Rhetoricor. Ariſtotel. Mater filio diſſuaſura, ne verba ad populum faceret, tali dilemmate uſa narratur, *Si injuſta ſuaſeris, habebis Deos iratos, ſi juſta, homines:* quod tamen filius ſic retudit: *Imo expedit ad populum verba facere; ſi enim juſta ſuaſero, Dii me amabunt: ſi injuſta, homines.* Ejusdem generis eſt tritum illud Protagoram præceptorem inter & diſcipulum de pacta mercede litigium: cum enim præceptor hoc dilemmate pro mercede pugnat: *Si in judicio vicero, ergo debes mercedem ut condemnatus, ſi tu viceris, ex pactione debebis*; verſipellis diſcipulus alio dilemmate robur argumenti in ſe contorti elidit: *Si cauſſam in judicio vicero, ex judicum ſententia mercedem nullam debeo; ſi autem victus ero, ex pacto itidem liber ero.*

E. *Sorites.*

a. Sorite, latinis teſte Tullio *Syllogiſmus acervalis, eſt argumentatio, in qua gradatim & velut acervatim congeſtis pluribus propoſitionibus paullatim ad ultimam concluſionem proceditur.*

Sic Cicer. l. 3. Tuscul. QQ. c. 7. probat ægritudinem non cadere in fortem virum; *Necesse est, qui fortis sit, eundem esse & magni animi, qui magni animi sit, invictum; qui invictus sit, eum res humana despicere, atque infra se positas arbitrari: despicere autem nemo potest eas res, propter quas ægritudine affici potest. Ex quo efficitur, fortem virum aegritudine nunquam affici.*

Annot. **Hac argumentandi ratione multum item usus est Socrates, quem imitati sunt Stoici.**

b. Sunt sane utilissimæ progressiones hujus generis minutæ non tantum ad conclusionum amplificationem, ubi rebus jam probatis multæ argumentationes in unam quasi catenam nervose coacervantur, sed sæpe in ipso etiam cursu orationis ad demonstrandum, quo modo ex parvis initiis maxima bona aut mala consequantur. Sic Papirius impunito Fabio pessundari disciplinam militarem probat apud Liv. l. 8. c. 34. *Non miles centurionis, non centurio tribuni, non tribunus legati, non legatus consulis, non magister equitum dictatoris pareat imperio! nemo hominum, nemo Deorum verecundiam habeat; non edicta Imperatorum, non auspicia observentur &c.*

c. At genus hoc argumentandi, dum sensim & minutim multa coacervat, facile delabitur in fallaciam, & laqueos respondenti parat, nisi magna circumspectio adhibeatur, ne aut in singulis propositionibus, aut in earum nexu ambi-

ambigui aliquid & vitii hæreat. Hujus generis eſt Sorites; quo Temiſtocles de filio ſuo nondum trienni luſiſſe fertur; *Meus filius imperat matri, illa mihi, ego Athenienſibus, Athenienſes Græciæ, Græcia Europæ, Europa toti orbi: ergo filius meus imperat toti orbi.* Talis eſt item ille alter fallax & lubricus: *Certum eſt, bibliopolam multos ſæpe evolvere libros; qui multos libros evolvit, multum ſæpe ſtudet, qui multum ſtudet, procul dubio fit doctiſſimus; qui autem factus eſt doctiſſimus, poteſt cum laude omnes ſcientias profiteri: igitur Bibliopola in Academia omnes artes docere poteſt.*

F. *Collectio.*

a. Collectio eſt *argumentatio quinque partibus conſtans paullulum a ratiocinatione diverſa, a qua forte non niſi partium inter ſe devinciendarum ratione diſtat.*

Annot. Nihil meminere antiqui præceptores hujus argumentationis, recentiores plerique auctores graviſſimi commemorant, & ad uſum frequentiſſime traducunt.

b. Partibus hæc collectio oratoria conſtat omnino quinque: 1. *Propoſitione.* 2. Propoſitionis *Ratione.* 3. Rationis *Confirmatione.* 4. Confirmationis *Exornatione.* 5. *Concluſione.*

Annot. Propoſitio ex ſyllogiſmo aliquo ad argumentationis iſtius uſum ea decerpi ſolet, quæ minus nota eſt, ſive illa Major ſit, aut Minor. Concluſio autem cum Propoſitione eadem ſit oportet.

c. Ar-

c. Argumentatione hac totas Ciceronis in Catilinam II. & III. orationes pertractatas absolutasque ajunt. Istum fere in modum expressa est tertia.

1. *Propositio.* Hic dies, 1 quo oppressa est conjuratio, supplicatione Deorum est celebrandus. *c. I. Orat.*

2. *Ratio.* Quia Cicero hodie rempublicam prope deletam conservavit. *eod.* 1. *cap. Nam totius urbis.*

3. *Confirmatio.* Nam conjurationem tectissimam manifestis indiciis deprehendit. *c.* 2. *& seqq.*

4. *Exornatio*, seu *Amplificatio ab Adjunctis.* Idque factum est non sine Deorum immortalium nutu, & brevi tempore, & sine internecione civium, & a consule togato.

5. *Conclusio.* Hic ergo dies supplicatione celebrandus.

d. Ad formam eamdem, præcipue si in facilioribus quibusdam thematis experimentum sui facere jubebitur juventus, miram sibi ad reliquas argumentationes rite tractandas comparabit promptitudinem. Sit proinde aliud unum adhuc thema:

1. *Propositio.* Turpis est maledicentia de absentibus.

2. *Ratio.* Quia charitatem principem Christianorum virtutem graviter lædit.

3. *Con-*

3. *Confirmatio:* Offendiculum enim præſentibus offert; abſentes læſos autem ad vindictam provocat.

4. *Exornatio* ſeu *Amplificatio a pari.* Qui rem abſenti dolo malo eripit, graviter lædit, & longe magis, qui famam acerbe rodit.

5. *Concluſio.* Ergo turpis eſt maledicentia.

Annot. Sunt equidem præterea nonnulla argumentationum ſpecies, quæ ex ſophiſtarum græcorum ſcholis ad noſtras propagatæ ſunt, ut *Crocodilus.* Propoſitiones *mentientes*, & reliquæ *inexplicabiles*, dictæ quarum uti nullus in ſcholis, imo ne extra ſcholas quidem hodie amplius perſeverat uſus, ſic de earum doctrina juventuti proponenda non laboramus. Quodſi tamen quem inceſſat cupiditas, illa etiam argumentationum genera propius cognoſcendi, is adeat doctiſſimi Facciolati uberrimos in Acroaſibus commentarios, & fontes ab eo coronatos.

CAPUT II.

De Motu.

a. Altera Inventionis pars, quæ maximi ſane momenti eſt, ad inflammandum flectendumque auditorem, verbo: ad motus faciendos pertinet. Cum enim affectu magis plerumque ducantur homines, quam ratione, juxta veriſſimum illud Medeæ: *Video meliora proboque,*

dete-

deteriora sequor; omnis huc & prope tota conferenda est oratori cura.

b. Non dilucidius axplicari ullo pacto possit, quæ ista inventionis parte singillatim doceri continerique debeant, quam ipsius Ciceronis verbis l. Orator. c. 37. ubi ita ait: *Duo sunt quæ bene tractata ab oratore, admirabilem eloquentiam faciant: quorum alterum est, quod Græci* Ethicon *vocant, ad naturas, & ad mores, & ad omnem vitæ consuetudinem accommodatum, alterum, quod iidem* Patheticon *nominant, quo perturbantur animi & concitantur, in quo uno regnat oratio. Illud superius come, jucundum, ad benevolentiam conciliandum paratum; hoc vehemens, incensum, incitatum, quo causæ eripiuntur.*

c. Nascitur vero hinc sponte sua divisio in partes duas, quæ ad motum faciendum concurrunt, in *Eticon*, inquam, ubi de moribus, & *Patheticon*, ubi de affectibus tractandum erit.

§. I.

De affectibus oratoriis.

a. Affectus est *motus animi ex opinione boni vel mali ortus*, vel ut clarius aliqui: *Est quidam animi impetus, quo impellimur vehementius ad aliquid vel appetendum vel adversandum.*

b. Non una eademque ratione affectus a philosophis & oratoribus considerantur; primi namque

que affectus ût materiam, unde virtutes quæque eminentiores aut vitia exurgant; posteriores autem ut instrumenta suasionis & incitamenta flexionis spectant, tractantque.

c. Affectus omnes cum Stoicis ad quatuor coarctarunt nonnulli sic, ut duos circa bonum ponerent, nempe *spem* circa bonum futurum, & *gaudium* circa bonum præsens; duos autem item circa malum; nempe *metum* de malo futuro, & *tristitiam* de malo præsenti. Verum ex inspectione solertiori interiorique hominum longe plures enumerant traduntque hodierni tum philosophi tum oratores.

d. Ne in arte affectuum ciendorum, regendorumque vastissima & prope infinitia justo prolixiore simus, aliquorum solum affectuum tractandorum præcepta tironibus exponenda suscipimus, unde facile ad quoscumque transferent alias, quod sibi usui futurum est. Delegimus autem affectus: *Amorem*, *Odium Lætitiam*, *Aegritudinem*, *Spem*, *Metum*, *Pudorem Iram*, *Indignationem*, *Aemulationem*, *Contemtum*, *Misericordiam*. Jam ad singula.

A. *Amor.*

a. Amor est *Affectus, quo alteri alicui, non nostra, sed ipsius causa bene volumus.*

Annot. Amor, si mutuus sit inter duos, amicitia nominabitur; *si* autem *amorem*, ut ait Cicer. de Natur. Deor. *ad fructum nostrum referemus, non ad illius*

lius commoda, quem diligimus; non erit ista amicitia, sed mercatura quaedam utilitatum suarum.

b. Excitatur amor 1. virtute aliqua excellenti & rara, ut: animi magnitudine, sapientia, fortitudine, 2. virtutibus, quas sociales vocant: candore, comitate, modestia, innocentia, & morum præcipue similitudine; 3. beneficentia & liberalitate, 4. amore mutuo juxta notum illud apud Senecam: *Si vis amari, ama:* 5. Oris ac corporis dignitate cum virtute conjuncta, *vel sola virtus*, ut est apud Ciceron. *quam ardentes amores excitaret sui, si videretur.*

Annot. Erit igitur oratoris, qui effectum amoris excitare desiderat, ut has amoris caussas, aut earum saltem, prout res tulerit, aliquas in eo inesse ostendat, & quidem vivis coloribus ostendat, si quem amandum proponit.

c. Amorem populi Romani sibi ipsi colligere nititur Cicero amorem suum gratumque animum in illum declarando Philipp. 6. c. 6. *An ego non provideam meis civibus? non dies noctesque de vestra libertate, de reipublicæ salute cogitem, quid enim non debeo vobis, Quirites? quem vos a se ortum hominibus nobilissimis, omnibus honoribus prætulistis? - - - Quamobrem consilio, quantum potero excubabo, vigilaboque pro vobis. Etenim quis est civis, præsertim hoc gradu, quo me vos esse voluistis, tam oblitus beneficii vestri, tam immemor patriæ, tam inimicus digni-*

dignitatis suæ, quem non excitet, non inflammet tantus vester iste consensus? &c.

B. *Odium.*

a. Odium est *affectus, qui alteri alicui ipsius caussa male volumus.*

b. Affectus iste priori contrarius, contrariis etiam ex caussis tantum suscitari poterit; videlicet commemorando vitia, vel 1. nocentiora, ut; injustitiam, fraudulentiam, crudelitatem, rapacitatem. Vel magis invidiosa, ut: audaciam, contumaciam, superbiam cum contemtu conjunctam. 3. Vel denique viliora, ut: impudicitiam, intemperantiam, ignaviam, rusticitatem &c.

Annot. Affectus iste oratores christianos penitus dedecebit, nisi forte ad coercendos improbos, & reipublicæ ac bonis moribus exitiosos adhibeatur.

c. Mirificum ac prorsum in genere suo excellens exemplum suppeditat Tacit. in vit. Agricolæ c. 30. ubi Galgacus orator apud Britannos suos odium adversus Romanos accendit: *Infestiores Romani, quorum superbiam frustra per obsequium & modestiam effugeris: raptores orbis, postquam cuncta vastantibus defuere terræ, & mare scrutantur: Si locuples hostis est, avari: si pauper, ambitiosi: quos non oriens, non Occidens satiaverit: soli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiscunt: auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium; atque*

ubi ſolitudinem faciunt, pacem appellant. Liberos cuique ac propinquos ſuos natura cariſſimos eſſe voluit; hi per delectus, alibi ſervituri auferuntur. Conjuges, ſororesque, etſi hoſtilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hoſpitum polluuntur. Bona fortunasque in tributum egerunt, in annonam frumentum, Corpora ipſa ac manus, ſilvis ac paludibus emuniendis, verbera inter & contumelias conterunt. Natu ſervituti mancipia ſemel væneunt, atque ultro a dominis aluntur: Britannia ſervitutem ſuam quotidie emit, quotidie paſcit.

C. *Lætitia.*

a. Lætitia definitur *ſuavis motus animi, natus ex inopinato bono præſente.*

Annot. Si motus iſte animi placidus & conſtans ſit, *gaudium* appellatur, ſi vero effuſus & levior, tum illa *lætitia* geſtiens vel nimia dicetur, ut tradit Cic. L. 4. Tuſcul. QQ. c. 6.

b. Excitatur affectus iſte vel 1. amplificando magnitudinem boni, quod obtentum eſt; vel 2. comparando & oſtendendo præſentia prioribus potiora eſſe; vel denique 3 deſcriptionibus amœnis vivisque; ut: cum pompæ, populi occurſus, acclamationes exhibentur, id quod præſertim in celebritatibus & gratulationibus publicis pacis, victoriæ &c. locum habet.

c. Exemplum affectus iſtius præ ceteris extans habetur apud Ciceron. in Piſon. c. 22. *Unus*

ille

ille dies mihi immortalitatis instar fuit, quo in patriam redii, quum senatum egressum vidi, populumque Rom. universum; quum ipsa mihi Roma prope convulsa sedibus suis: complectendum conservatorem suum procedere visa est: quæ me ita accepit, ut non modo omnium generum, ætatum, ordinum, omnes viri ac mulieres, omnis fortunæ ac loci, sed etiam moenia ipsa viderentur, & tecta urbis ac templa lætari.

D. *Ægritudo.*

a. Aegritudo est *dejectio animi nata ex inopinato malo præsente.*

b. Affectus hic priori contrarius commovetur etiam contrariis priori modis, ac proinde 1. amplificando magnitudinem mali, quod quis sustinet, & boni, quod amisit; 2. comparando cum pristina felicitate, & cum gaudio inimicorum; 3. ex vitæ tædio & desperatione fortunæ melioris.

c. Exemplum insigne exstat, apud Ciceron. in Verr. l. 4. c. 34. ubi Verris crimen ablatione simulacræ Dianæ commissum ex dolore hominum magis odiosum reddit: Sublatum est *magno cum luctu & gemitu totius civitatis, multis cum lacrimis & lamentatione virorum mulierumque omnium. Quod quum ex oppido exportaretur, quem conventum mulierum factum esse arbitramini? quem fletum majorum natu? quorum nonnulli etiam illum diem memoria tenebant, quum*

illa eadem Diana Segestam Carthagine revecta, victoriam populi Rom. reditu suo nuntiasset. Quum dissimilis hic dies illi tempori videbatur? Tum imperator populi Rom. vir clarissimus, deos patrios reportabat Segestanis, ex urbe hostium recuperatos: nunc ex urbe sociorum prætor ejusdem populi turpissimus, atque impurissimus, eosdem illos deos nefario scelere auferebat.

E. *Spes.*

a. Spes definitur *jucundus animi motus ex opinione imminentis boni ortus.*

Annot. Spes ultimum sane est hominum solatium, & ad res gerendas incitamentum: hinc ad consolendum incitandumque applicatur. Quum indubitata autem & timoris omnis expers est spes, *confidentia* vocatur.

b. Concitabimus spem, si 1. obtineri posse bonum & alias jam obtentum ostendemus; 2. si adminicula certa obtinendi boni non in genere solum sed singillatim præsto esse monstrabimus, & 3. si obstacula spei nostræ extenuabimus.

Annot. Ad spem infringendam contraria omnia præstanda esse res ipsa loquitur.

c. Ita nimirum Cicer. Philip. 10. c. 6. a potentia populi Romani & virtute ducis Bruti Antonium posse vinci spem facit: *Tenet populus Romanus Macedoniam, tenet Illyricum, tuetur Græciam, nostræ sunt legiones, nostra levis arma-*

matura, noster equitatus, maximeque noster est Brutus, semperque noster, cum sua excellentissima virtute natus reipublicæ, tum fato quodam paterni, maternique generis, & nominis &c. Neque minus illustre est aliud exemplum suscitati istius affectus in oratione Galgaci apud Tacit. in vita Agricolæ c. 32. *Ne terreat vanus aspectus & auri fulgur atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat. In ipsa hostium acie inveniemus nostras manus, recordabuntur Galli priorem libertatem: deserent illos ceteri Germani, tanquam nuper Usipii reliquerunt. Nec quidquam ultra formidinis: vacua castella, senum coloniæ, inter male parentes & injuste imperantes ægra municipia & discordantia.*

F. *Metus.*

a. Metus est *motus animi refugientis ab inopinato malo impendente.*

Annot. Si cum ratione a malis declinetur, vocabitur *cautio.* Valebit autem mirabiliter metus, si quando illecebra bonorum non satis capientur auditores, sed præterea deterrendi erunt animi ab instituto, opera & consilio.

b. Metum incutiemus sequentibus argumentis: si 1. magnitudo & gravitas alicujus mali ob oculos ponatur, ut paupertatis, infamiæ, infelicis æternitatis; 2. si mali vicinitas imminensque periculum exaggeretur: & quasi oculis subjiciatur: si malum aut periculum commune & publicum ad privata singulorum in-

commoda traducatur, quibus fere ſemper magis commoveri ſolemus; 4. ſi metu inferentium malitiam, potentiam, inſidias; 5. eorum vero, qui ſimilia mala perpeſſi jam ſunt, miſeriam exaggeres.

c. Metus auditoribus non ſine efficacia adhibiti exemplar ex Tullio 2. in Catilin. mutari poſſumus, ubi ita Orator: *Videor mihi hanc urbem videre lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, ſubito uno incendio concidentem. Cerno animo ſepultam patriam, miſeros atque inſepultos acervos civium. Verſatur mihi ante Oculos aſpectus Cethegi in veſtra cæde bacchantis. Quapropter de ſumma ſalute veſtra, populique Romani de veſtris conjugibus ac liberis de fanis ac templis, de libertate ac ſalute Italiæ, deque univerſa republica decernite deligenter, ut inſtituiſtis, ac fortiter.*

G. *Pudor.*

a. Pudor eſt *ægritudo ob acceptum dedecus, vel ob metum accipiendi.*

Annot. Quemadmodum *Pudor* omnem turpitudinem & pravitatem adverſatur, ita pudori contraria *Impudentia* non tamen ſenſum honoris, ſed omnem omnino honeſtatem & virtutem projicit.

b. Pudoris affectus cieri poteſt per omnia ea, quæ dedecus aut infamiam adferre poſſunt. Talia ſunt: 1. fides e. g. amici prodita, mendacium; furta, ac occulta delicta in lucem

pro

protracta; 2. facta, quibus timiditas, abjectus & neglectus animus, ignorantia, indicantur; 3. quæ ſunt contra decorum cujusque ætatis, muneris, conditionis, dignitatis.

c. Tanto autem pudor exiſtet acrior, quanta graviores honeſtioresque fuerint, apud quos nunc pudere decebit, cum diu inter integerrima eorum exiſtimatione quis fruitus fuerit; aut vero etiam ſi coram inimicis, ſeveris, aut garrulis hominibus pudefieri oporteat.

d. Refutat graviſſime Cicero ex hoc affectu pudoris excitato eos, qui voluptatem defendebant, Paradox. 1. *Quæ quidem mihi vox pecudum videtur eſſe, non hominum. Tu quum tibi ſive Deus, ſive mater, ut ita dicam, rerum omnium natura dederit animum, quo nihil eſt præſtantius, neque divinius: ſic te ipſe abjicies, atque proſternes, ut nihil inter te atque inter quadrupedem aliquam putes intereſſe, &c.*

Annot. Eſt alterius adhuc generis duplex pudor, unus ex *modeſtia* ortus, qui niſi immodicus erit, in laude ponetur; alter ex *imbecillitate* ac dedecoris formidati larva' proveniens, qui per commemorationem damnorum, per praeclara exempla, per judicia gravium virorum, denique per ipſum improborum ſenſum, qui virtutem clam ſuſpiciunt & reverentur, multa vi expugnandus eſt.

II. *Ira.*

a. Ira eſt *dolor cum ulciſcendæ injuriæ cupiditate conjunctus.*

Annot. Affectus iste raro extra vitium erit, nisi in improbos, aut legum, æquitatis, vel boni publici vindicendi caussa exardescat.

b. Commovetur affectus iste injuriam amplificando ab adjunctis; 1. modi, quo illata est, ut; cum contemtu, cum ludificatione, consilio certo non casu, sine fructu, lædendi tantum caussa, cum generis familiæque despicientia; &c. 2. personæ inferentis, ut: si homo abjectus honorato, inferior superiori, præsentibus pluribus, ingratus bene merito intulit; 3. personæ læsæ, ut: in dignitate constituto, animo honoris amanti, jam antea exacerbato &c.

c. Ita Cicero pro Cœlio c. 24. iram populi Romani in Clodium accendere conatur, qui Metellum virum reipublicæ utilissimum veneno sustulerat: *Pro Dii immortales! Cur interdum in hominum sceleribus maximis aut connivetis, aut præsentis fraudis poenas in diem reservatis? Vidi enim, vidi, & illum hausi dolorem vel acerbissimum in vita, quum Q. Metellus abstraheretur e sinu gremioque patriæ, quumque ille vir, qui se natum huic imperio putarit, tertio die post, quam in curia, in rostris, in republica floruisset, integerrima ætate, optimo habitu, maximis viribus eriperetur indignissime bonis omnibus atque universæ civitati &c.*

I.

I. *Indignatio.*

a. Indignatio eſt *dolor ob rei alicujus indignitatem conceptus*; ſcilicet: vel quia felix eſt, qui dignus ſolum eſt miſeria; vel quia miſer, qui dignus eſt felicitate.

b. Indignationem de felicitate indigni accendimus amplificando indignitatem talis hominis ob priſtinas vitæ ſordes, ob mores corruptos, ſuperbiam, inſolentiam; 2. amplificando felicitatem, opes, honores &c. 3. comparando cum dignioribus, meritis, virtute, &c. qui tamen contabeſcant &c.

Annot. Indignatio ſuper miſeria & infelicitate hominis digni meliore ſorte affinis eſt miſericordiæ, de qua mox infra.

c. Indignationis excitatæ exemplum occurrit apud Ciceronem in Vatin, c. 8. *Quæro illud etiam ex te: cogitarisne in illo tuo non regno ſed latrocinio, augur fieri in Q. Metelli locum? ut quicunque te aſpexiſſet, duplicem dolorem gemitumque ſuſciperet, & ex deſiderio clariſſimi & fortiſſimi civis, & ex honore turpiſſimi, atque improbiſſimi? Adeone captam hanc urbem atque everſam putares, ut augurem Vatinium ferre poſſemus.*

K. *Aemulatio.*

a. Aemulatio eſt *ægritudo animi ob bona alterius, quibus nos caremus, non quod ille habeat, ſed quod nos caremus.*

1. *Annot.* Aemulatio, quoniam virtutem industriamque acuit, maxime in laude ponenda est, valebitque in exhortationibus præsertim ad juvenes nobiles, & si qui sunt excelsiore mente.
2. Opponitur æmulationi *invidia*, quæ est æmulatio & dolor in malam partem de bonis alterius non quod nos caremus, sed quod ille habeat. Affectus homine quocunque indignissimus.

b. Aemulationem provocamus 1. exemplis majorum; 2. proposita recte factorum laude, gloria, nominis immortalitate.

c. Ad hanc virtutem incendit Cicero Antonium Philipp. 1. c. 14. *Utinam Antoni, avum tuum meminisses! de quo tam multa audisti ex me sæpissime —— Quare flecte te quæso, & majores tuos respice, atque ita guberna rempublicam, ut natum esse te cives tui gaudeamus: sine quo nec beatus, nec clarus quisquam esse omnino potest.*

L. *Contemtus.*

a. Contemtus est *affectus animi eos despicientis, qui nihil laude, ideoque nec æmulatione dignum habent.*

Annot. Est itaque affectus iste æmulationi contrarius: atque eidem item, quamquam alia facie, oppositus.

b. Provocare ad contemtum solent: 1. defectus virtutis; animi, nervorum; 2. oscitantia, segnities & incuria; 3. repræsentata probra

&

& dedecora, quæ factum aut omissionem consequentur.

c. Tacitus L. 12. Annal. Claudium stupidum socordemque ex hoc fonte contemtui exponit: *Ipse modo huc, modo illuc, ut quemque suadentium audierat, promptus — Cui non judicium, non odium erat, nisi indita & jussa.* Apud eundem Tacit. l. 14. Annal. Poppæa Neronem per contemtus affectum impellit; *Aliquando per facetias incusare principem & pupillum vocare, qui jussis alienis obnoxius, non modo imperii, sed libertatis etiam indigeret.*

M. *Misericordia.*

a. Misericordia definitur: *Aegritudo ex miseria alterius, præsertim immerito laborantis.*

b. Misericordiæ excitandæ adminicula erunt: Si magnitudo miseriæ conferatur cum fortuna priore florente; 2. malorum multitudo & gravitas proponatur, & 3. ab adjunctis variis personarum rerumque amplificetur. 4. Si præsentes sistantur ipsi miseri, aut imagines illorum ad vivum exprimantur per hypotyposes &c. aut signa etiam miseriæ ostententur commiseratione digna, e. g. vestes cruentæ, vulnera &c.

c. Plures commiserationis caussæ uno eodemque loco collectæ habentur apud Ciceron. pro Sext. c. 69. *Quod tantum est in me scelus?*

lus? quid tantopere deliqui illo die, cum ad vos indicia, litteras, confeſſiones communis exitii detuli? quum parui vobis? At ſi ſceleſtum eſt amare patriam, pertuli pœnarum ſatis; everſa domus eſt, fortunæ vexatæ, diſſipati liberi, raptata conjux, frater optimus incredibili pietate, amore inaudito, maximo in ſqualore volutatus eſt ad pedes inimiciſſimorum: ego pulſus aris, focis, diis penatibus, diſtractus a meis carui patria, quam, ut leviſſime dicam, certe texeram: pertuli crudelitatem inimicorum; ſcelus infidelium, fraudem inſidorum &c.

d. Univerſe autem in quorumcunque affectuum tractatione oratores commendatum & ſerio inculcatum ſibi habebunt:

1. Ut mores audientium (de quibus mox infra) diligenter attendantur; ſic juvenes facile ad iram, — ſenes ad miſericordiam, — viri graves & docti; item agreſtes animi tantum ad vehementiores affectus commovebuntur.

2. Nunquam in affectum graviorem aſſurgendum eſt, niſi eo, quod aſſumtum eſt, rite prius probato & amplificato. Convicto intellectu prona erit voluntas.

3. Affectus ipſe brevior potius, quam juſto productior ſit, ne & fatigetur, & vim ſibi intentari animadvertat auditor. Memorem certe ſæpius eſſe convenit oratorem

noti

noti illius: *Lacrima nil citius arescit;* ac proptorea affectus, licet vehementissimi, ad brevitatem coercendi erunt.

4. Post orationis alicujus partes majores breves recapitulationes & affectus leniores dextre subjunguntur; in Peroratione vero arietes omnes ad movendum sunt adhibendi.

5.) In primis autem orator semper & ubivis ante oculos habeat Horatianum illud: *Si vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi: tunc tua infortunia lædent.* Id ipsum, quod inculcat apud Ciceronem (de Orat) Antonius: *Ut omnes motus, quos orator adhibere volet judici, in ipso oratore impressi atque inusti esse videantur — Neque ad misericordiam adducetur, nisi ei tu signa doloris tui verbis, sententiis, voce, vultu, collacrymatione denique ostenderis.*

f. Quemadmodum autem Oratoris est suscitare affectus, eosque accendere, atque exaltare, ita ad ejusdem artem pariter & prudentiam pertinebit, cum res & circumstantiæ petent illos ipsos affectus rursum mitigare aut penitus comprimere. Dupliciter id obtineri posse affirmant:

1. Iis omnibus rationibus, quas morum Philosophia suggerit; ut si dicas e. g. Hominis esse, solam rationem ducem sequi; —

af-

affectum quemlibet coecum esse — Stultorum esse, imo & bestiarum proprium; agi affectionum impetu &c.

2. Plerumque tamen oratores non tam philosophantur, quam affectum unum alio expellunt aut mitigant: Sic. l. 4. ep. 5. Sulpitius Ciceroni auctor est ad leniendum dolorem ex Tulliolæ filiæ obitu conceptum; — ut mentem avocet ad mala publica; — ad urbium exitia, in quorum comparatione nihil sit unius mulierculæ jactura; — ad decorum ipsiusmet Tullii — — ad famam sapientiæ illius &c. Sic item Cicero Catilin. 4. c. 6. miserationem erga conjuratos opprimit alia miseratione erga cives & patriam: *Non atrocitate animi moveor (quis enim me mitior?) sed singulari humanitate & misericordia. Videor enim hanc mihi urbem videre lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium subito uno incendio concidentem. &c. &c.*

§. II.

De moribus oratoriis.

a. Aristoteles, & ex eo Cicero, conceptis verbis præcipiunt, orationem moratam esse debere.

b. Est vero morata oratio ea: quæ & oratoris, & auditorum, & eorum, de quibus agit orator, moribus commensa est.

An-

Annot. Patet hinc, omnes præceptiones hujus loci proprie ad prudentiam oratoriam pertinere.

c. Trifariam diſtribuitur doctrina de moribus, quorum alii oratorem, alii auditorem, alii denique eos, de quibus agitur, reſpiciunt, qui univerſe & ſingillatim, accurate & inviolabiliter præ oculis habendi ſunt.

1. Mores *Oratoris*, qui in omni ejus oratione relucere debent, ſunt in primis

a. *Prudentia*; per hujus enim exiſtimationem orator fit fide dignus in oculis noſtris.

b. *Probitas*; per hanc enim ab omnis fraudis, injuriæ, & vexationis inferendae ſuſpicione liberatur.

c. *Benevolentia*; qua opinionem ſibi conciliat, ſe auditoribus ſuis publice ac privatim prodeſſe velle.

d. *Modeſtia* cum comitibus ſuis: *pudore*, *lenitate*, *comitate*; quæ ex verbis, voce, vultuque dicentis apparere debet.

2. Mores *Auditorum*, (quo nomine eorum opiniones, ſenſus, affectionesque complectimur) fere ſecundum ætates & fortunam variam hominum varii eſſe ſolent; aliis enim moribus & ingenio eſt juvenis, alio ſenex, dives alio, iterum alio pauper. &c. Itaque

a.

a. *Mores juvenum.* Hæc ætas cupit ardenter in his ipſis tamen vel in horas mutabilis; præcipitis, ſed placabilis iræ; prodigi, quia egeſtatem non experti; candidi & creduli; propenſi ad miſericordiam; verecundi, cum ſe erraſſe, elati, cum recte feciſſe intelligunt; gaudent æqualium conſuetudine, ludis, jocis; temere & jungunt amicitias & diſſolvunt; nihil mediocre, nimis amant, nimis odere. &c.

b. *Mores ſenum.* Sunt hac ætate homines cupiditatibus mitioribus: lenti, difficiles, queruli, timidi, cauti, ſuſpicaces vitæ amatores, ad rem minus attenti, pauca moliuntur; præterita laudant, ſpernunt præſentia, officiorum exactores facetias ac jocos exoſi, verboſi ipſi & loquaces &c.

c. *Mores mediæ ætatis.* Hi inter utramque priorem ætatem medium tenent, nec præſidentes, nec timidi, ſed fortes, non niſi ratione minus creduli: nec prodigi; nec parci, ſed rebus ſuis intenti, pericula non appetunt, nec fugiunt; in rebus gerendis ab impetu æque ac lanquore abſunt, & fere mediocritatem ſectantur.

d. *Mores nobilium.* Sunt iſti honoris ac gloriæ maxime ſtudioſi, ad recte facta ma-

majorum exemplis incitantur, nisi degeneres sint & ignavi; despiciunt non solum ignobiles, sed etiam homines novos, qui primi ex gente sua honores consecuti sunt; inique ferunt, aliis se postponi &c.

e. *Mores divitum.* Ostentatores sunt, praesertim divitias nuper consecuti, contumeliosi, arrogantes, ut qui in nummis sibi habere videntur omnia, nec amicorum egere: delicati, fastidiosi; longe pejores adhuc, si qui ex humili nuper evasere: recte Plutus divitiarum Deus apud Lucian. in Tim. sic loquitur: *Clam una mecum ingreditur: fastus, vecordia, jactantia, mollities, contumelia, fraus aliaque sexcenta.* Paupertas vero ait: *Vos labor & sapientia reliquique sequimini me,* nempe, tolerantia, fortitudo, modestia &c.

f. *Mores potentium.* Ob auctoritatem, qua valent, multum cum divitibus conveniunt; honoris vero inde cupidiores, rebus magnis intenti leviora studia negligunt, magnitudinem modestia temperant, quoque majores sunt, hoc faciliore accessu &c. &c.

g. *Mores ignobilium, pauperum, impotentium* &c. superioribus oppositi, ex contrariorum natura facile cognoscuntur.

2. Mores hominum, de quibus agit orator, fere ad hæc capita revocari poſſunt; aut enim laudat & defendit, aut imitatur mores: & dicendo pingit, quos characteres vocant. Hinc duo exiſtunt hic morum genera caute circumſpicienda:

a. Si quem laudare ac defendere inſtituit Orator, ut clienti conciliet animos auditorum.

1. Illi ſolum mores exprimendi ſunt, qui valent ad parandam exiſtimationem & benevolentiam.

2. Hi ipſi mores conſentire debent cum vita ante acta, ceterisque ejus dictis, factis, fortuna, ingenio, ætate &c.

3. Si quæ forte occurrant, quæ minus recta videri poſſint, flectantur in bonam partem, tegantur, mitigentur. Sic ex avaro fiet parcus & frugi; ex prodigo liberalis, &c.

4. Quid ſui de eo ſenſerint, ſentiantque, huc itidem ad conciliandum favorem referendum erit.

Annot. Si vituperandum accuſandumque ſit facile ex contrariorum natura ſuperioribus quatuor Modos oppoſitos orator reperiet quibus auditorum animos alienet, ac contemtum, odium, invidiam reo pariat.

b.

b. Characteres ſunt hominum imagines ex indole, ingenio, conſuetudine, vita, factisque deſcriptæ. Bifariam diſpeſcuntur in ſingulares, & generales.

1. *Singulares*, aliter etiam Hiſtorici vocati, ſingulares perſonas eleganter depingunt ſecundum hiſtoricam aut veritatem aut veriſimilitudinem.

a. *Annot.* Ut imagines iſtæ emineant coloribusque ſuis percellant, aliquid ſingullare illis inſit, ut: inſignis ſeveritas, aut benignitas; aſtutia vel ſimplicitas.

b. Imagines populorum ex iis, quæ in plerisque eveniunt, deſumuntur; hinc dicti ſunt *leves* Athenienſes, *duri* Lacedæmonii, *molles* Aſiatici, *perfidi* Pœni &c.

2. *Generales* characteres, etiam factitii ſeu fictitii dicti, ii ſunt, qui ſimul collecti in nullo hominum ſunt, ſed diſperſi tantum per multos reperiuntur. Dicti ſunt fictitii, quod perſona una fingatur, in qua mores hujusmodi omnes ſimul collecti conſiderantur. Ita Homerus *mores iracundiæ in* Achille, *vafritiei* in Ulyſſe; *ſapientiæ* in Neſtore effinxit. En exempla utriusque generis characterum:

Character ſingularis eſt Catilinæ ex Salluſtio de bello Catilin. c. 5. *L. Catilina nobili genere natus, fuit magna vi, &*

animi, & corporis, sed ingenio malo, pravoque. Huic ab adolescentia bella intestina, cædes, rapinæ, discordia civilis grata fuere. Corpus patiens inediæ, algoris, vigiliæ, supra quam cuique credibile est. Animus audax, subdolus, varius; cujuslibet rei simulator, ac dissimulator; alieni adpetens, sui profusus; ardens in cupiditatibus: satis eloquentiæ, sapientiæ parum. Vastus animus immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat — — — Is maxime adolescentium familiaritates adpetebat, eorum animi molles & ætate fluxi, dolis haut difficulter capiebantur. Nam, uti cujusque studium ex ætate flagrabat, aliis canes, aliis equos mercari; postremo neque sumtui parcere, dum illos obnoxios fidosque faceret.

Idem Annibalis ex Livio lib. 21. *Hamilcarem viventem redditum sibi, veteres milites credere; eundem vigorem in vultu, vimque in oculis, habitum oris, lineamentaque intueri. Dein brevi effecit, ut pater in se minimum momentum ad favorem, conciliandum esset. Nunquam ingenium idem ad res diversissimas, parendum atque imparandum, habilius fuit. Itaque haut facile discerneres, utrum Imperatori, an exercitui carior esset;*

ne-

neque Asdrubal alium quemquam præficere malle, ubi quid fortiter ac strenue agendum esset, neque milites alio duce plus confidere, aut audere. Plurimum audaciæ ad pericula capessenda, plurimum consilii inter ipsa pericula erat: nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris ac frigoris patientia par: cibi potionisque desiderio naturali, non voluptate modus finitus: vigiliarum somnique nec die, nec nocte discriminata tempora; id quod gerendis rebus superesset, quieti datum ea neque molli strato, neque silentio arcessita. Multi sæpe militari sagulo opertum humi jacentem inter custodias, stationesque militum conspexerunt: vestitus nihil inter æquales excellens: arma atque equi conspiciebantur: princeps in proelium ibat, ultimus conserto proelio excedebat. Has tantas viri virtutes ingentia vitia æquabant: inhumana crudelitas, perfidia plus quam punica; nihil veri, nihil sancti; nullus Deum metus; nullum jusjurandum; nulla religio.

Character generalis est osoris hominum apud Lucian. in Timone, ubi sic loquens inducitur: *hæc autem lege statuta sunt: quoad vivam, cum nemine congredi, notum habere neminem, omnes*

nes despicere. Amicus quidem, vel hospes, vel sodalis, vel ara misericordiæ, meræ nugæ, & lacrimantis misereri, aut egenti subvenire, legis sit violatio, & morum dissolutio: vita vero solitaria ut lupis, & unus Timoni amicus Timon: at ceteri omnes inimici & insidiatores. Labes sit, ullum alloqui; ac si aliquem tantum videro, dies ater esto: mihi nullum discrimen denique eos inter & statuas marmoreas, aut æreas &c.

PARS

PARS III.

DE DISPOSITIONE.

CAPUT I.

De partibus orationis & earum ordine universe.

a. Postquam hactenus fontes & elocutionis & inventionis oratoriæ perscrutati sumus, ex quibus & de iis, quæ eloquamur, & de ratione, qua eloquamur, didicimus, superest ut nunc de ordine, quo eloquendum sit, agamus, atque ita partem tertiam oratoriæ, quam Dispositionem vocant, pertractemus.

b. Est vero dispositio a Cicerone definita: *rerum inventarum in ordinem distributio:*

c. Cumque Elocutio pariter & inventio hactenus in iis solum versarentur, quæ ad fidem faciendam & ad motus excitandos valerent; dispositio nunc earum rerum non minus necessaria est, quam instructio exercitus ad pugnam & victoriam, quam lapidum coementique apta compositio od opportunitatem & elegantiam ædificii.

d. Sane enim ubicunque ordo adest, res audiuntur libentius, audita intelliguntur facilius, & intellecta diutius inhærent. Ordine hoc

Antonius Orator Romanus tantam sibi laudem peperit, quod Cicer. de Orat. l. 2. c. 42. notavit, ut Catulus de eo diceret: *Ordine & dispositione argumentorum tu mihi semper Deus videri soles.*

e. Distributio porro hæc oratoria duplex est; alia *rerum dicendarum*; alia *partium orationis.*

a. Acriter enim meditandi tibi thema tuum quodcunque & accuratius inspicienti tanta nonnunquam se offeret rerum huc pertinentium multitudo, ut copia opprimi potius videaris, quam penuria laborare. Sed quoniam, ut fit, mala juxta & bona, eaque sine lege, ordine, aut numero obvenient, necessaria ante omnia erit *electio.*

a. Hac electione vana, falsa, vulgaria a veris, solidis, novis, illustribus &c. diligenter segregabis, atque in rem tuam loco, tempori, personis &c. convenientia tantum deliges;

b. Delecta porro ad eam orationis partem relegabis, ubi futura sunt opportunissima. Certe namque melius valebunt inventorum tuorum alia ad concludendum inflammandumque, alia ad exordiendum & docendum, ad delectandum erunt alia aptiora.

Annot. Clarum est hinc; cum firma argumenta conquirere, amplificare, & verborum ornatu convestire ingenii sit; apte ea collocare, & ad suum quæque locum ordinemque

que referre, quæ conquiſita erunt, judicii opus eſſe & prudentiæ.

2. Diſtributionem partium majorum orationis alicujus præceptores Oratoriæ ab ipſa natura accurate obſervata didicerunt, & diſcipulis tradiderunt.

a. Natura enim ſola duce, cum impetrare quid volumus, aut pertractandum eſt negotium, 1. conciliamus animos eorum, quibuscum agimus, vel a quibus impetrare volumus; 2. tum exponimus id, quod deſideramus aut petimus; 3. momenta deinde & rationes adferimus, quibus concedendum eſſe; quod contendimus, demonſtramus; 4. inſtamus denique, precamur, promittimus, motus varios adhibemus, ut conſenſum extorqueamus.

b. Itaque ars ſecuta naturam ducem quatuor orationis artificialis partes conſtituit ſcilicet; *Exordium*, *Narrationem*, *Confirmationem*, & *Perorationem*.

Annot. Sunt, qui ſex malint eſſe partes orationis, videlicet; *Exordium*, *Diviſionem*, *Narrationem*, *Confirmationem*, *Confutationem*, & *Perorationem*. Verum recte æſtimantibus continuo apparebit; Diviſionem cum Propoſitione ad Exordium; Confutationem vero ad Confirmationem tanquam partes revocari, ac proinde quatuor tantum ſtatuendas eſſe juſtæ orationis partes.

e. Partium harum orationis duas in fide facienda verſari oportet, *Narrationem* ſcilicet & *Confirmationem*; partes autem aliæ duæ videlicet *Exordium* & *Peroratio* ad motus excitandos referendæ erunt. De quibus mox ordine.

CAPUT II.

De Exordio, & quæ ad illud referuntur.

§. I.

De Exordio.

a. Exordium eſt ingreſſus in orationem, ſeu prout definitur a Tullio: *Pars orationis auditorum animos idoneæ comparans ad reliquam dictionem.*

b. Duorum generum eſſe ſolent exordia, aliud enim *juſtum*, *legitimum*, vel etiam temperatum appellatur; aliud autem *abruptum*: ex abrupto inchoans, & vehemens dicitur.

1. *Exordium ex abrupto* illud eſt, quo orator ſine prævia auditoris præparatione quaſi impetu quodam abreptus auditores repentino & inopinato motu percellit, & per vehementem quemdam affectum ad rem ipſam aggreditur. Tale eſt celebratiſſimum illud Exordium Ciceronis in Catilinam:

Quous-

Quousque tandem abutere Catilina patientia nostra? &c. &c.

Idem illud apud Livium l. 23. C. Mutii Scævolæ Porſenam alloquentis : *Romanus ſum civis, C. Mutium vocant. Hoſtis hoſtem occidere volui, nec ad mortem minus animi eſt, quam ad necem fuit. Et facere & pati fortia Romanum eſt. Nec unus ego in te hos animos geſſi. Longus poſt me ordo eſt idem petentium decus. Proinde in hoc diſcrimen, ſi juvat, accingere, ut in ſingulas horas capite dimices tuo. Ferrum hoſtemque in veſtibulo habes regiæ. Hoc tibi juventus Romana bellum indicimus. Nullam aciem, nullum proelium timueris uni tibi & cum ſingulis res erit.*

Deinde illud etiam apud Liv. l. 2. c. 21. Veturiæ matris Romanæ filium Coriolanum ita alloquentis : *Sine priusquam complexum accipio, ſciam, ad hoſtem an ad filium venerim : capitiva, materne in caſtris tuis ſim? In hoc me longa vita, & infelix ſenecta traxit, ut exulem te, deinde hoſtem viderem? Potuiſti populari hanc terram, quæ te genuit, atque aluit? Non tibi, quamvis infeſto animo, & minaci perveneras, ingredienti fines ira cecidit? non cum in conſpectu Roma fuit, ſuccurrit: Intra iſta moenia domus, ac penates mei ſunt, mater, conjux, liberique? Ergo ego niſi peperiſſem, Roma non oppugnaretur*

tur, nisi filium haberem, libera in libera patria mortua essem?

Annot. Hoc genus exordiorum usurpari tantum potest vel in summa aliqua gratulatione & lætitia, vel in summa quapiam offensione aut indignatione; quia in his affectibus orator extra se rapi quodammodo videtur.

2. *Exordium legitimum* est illud: quo auditorum animi artificiosa quadam verborum conciliatione præparantur ad id, quod deinceps sequi necesse est.

c. Exordii legitimi triplex est officium, nempe: ut reddat auditorem *benevolum*, *attentum*, *docilem*, hoc si præstat orator, animum sine dubio auditoris præparavit ad futuram vim orationis.

1. *Benevolus auditor* reddi solet ex quadruplici capite:

a. *A persona oratoris*, si orator modestiam, pudorem, probitatem, & ingenuum quemdam candorem ore potius quam verbis præ se ferat. De meritis suis prædicare, nisi cogente prudenti necessitate, & parcissime ac sine omni umbra arrogantiæ non audeat. Ita fecit Tullius pro Archia suo quondam magistro.

b. *Persona Adversariorum*, si dicamus vel 1. nos nimiam eorum eloquentiam, gratiam aut potentiam vereri; 2. aut si eos in

in odium & invidiam adducamus commemoratione vitiorum, quibus laborant. Primum fecit Cic. pro Quintio, alterum pro Dejotaro.

c. *A perſona Auditorum*, ſi 1. eis confidere videatur orator; 2. ſi ſuam cauſſam cum utilitate eorum conjungat; 3. Si denique modeſte & ſine ſpecie adulationis eorum virtutes commendet. Primum fecit Tull. pro Roſcio Amer; ſecundum paſſim in Philippicis; tertium pro Milone.

d. *A perſona Clientis*, ſi vel illius innocentia virtusque commendetur, vel calamitas illius, amicorum inopia & ſolitudo deploretur Quod iterum egregie præſtitum a Cicerone pro Roſcio Amerino.

Annot. De benevolentia concilianda multum laborandum non erit, ſi cauſſa per ſe honeſta eſt; ſed tantum ſi paradoxa aut dubia ſit.

2. *Attentio Auditoris* conciliatur triplici fere via:

a. *Petendo* aperte, ut ſtudioſe attendere velint; id quod Cicero frequenter fecit: & nominatim pro Sexto Roſcio: *Quapropter vos oro atque obſecro judices, attente, bonaque cum venia verba mea audiatis.* Expe-

petit imo interdum, hanc petitionem in ipſo decurſu orationis renovare, præſertim ſi auditor langueſcere forte; & aures defatigatæ peregrinari incipiant. Egregie hoc præſtitit Tullius pro Cluentio c. 24. ubi ſic ait: *Vos quæſo, ut adhuc me attente audiſtis, item quæ reliqua ſunt, audiatis. Profecto nihil a me dicetur, quod non dignum hoc conventu, & ſilentio, dignum veſtris ſtudiis atque auribus eſſe videatur.*

b. *Promittendo* nos dicturos de rebus minime vulgaribus, magnis, utilibus, jucundis. Sic rurſum Cicero pro Rabirio: *Sic enim exiſtimare debetis Quirites, poſt hominum memoriam rem nullam magis periculoſam, magis ab omnibus vobis providendam, nec a tribuno plebis ſuſceptam, neque a Conſule defenſam, neque ad populum R. eſſe delatam.* Quin ipſi Poetæ nonnunquam hoc allectamento utuntur. Ita Horat. L. 3. Od. 1.

— — — Carmina non prius
Audita Muſarum ſacerdos
Virginibus pueriſque canto.

c. *Pollicendo* denique brevitatem, quæ una fovendæ attentionis certiſſima ratio eſt, ſi promiſſorum fidem reipſa liberes. Ut enim monet Tullius: *Multo ſatius eſt, ut Orator deſinat; quam ſi deficiat: &*

au-

auditor cum desiderio, quam si cum fastidio ac satietate recedat.

3. *Docilitas Auditoris* duobus potissimum modis obtinebitur, nimirum

a. Si breviter, dilucide, simpliciterque proponas, de qua re dicendum sit, id quod justa propositione præstabitur.

b. Si orationem in duo triave summa capita perspicue partiaris, quod accurata partitione effici manifestum est. Ita Cic. Philipp. 7. *Cur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Quæ tria dum explico, peto a vobis P. C. ut eadem benignitate, qua soletis, verba mea audiatis.*

Annot. Docilitatis proinde efficiendæ, quae in Exordiis desideratur, tota ratio in propositione & partitione sita est, de qua utraque infra.

d. Habent vero Exordia virtutes suas, quibus carere non possunt, & obnoxia item aliquando sunt vitiis: quorum proinde primas sic tota contentione consectari, ut a posterioribus cavere oportebit.

1. Virtutes quidem Exordiorum præcipue sunt:

a. *Proprietas*, quæ in eo posita est; ut Exordium cum reliqua oratione tanquam caput cum corpore conjunctum sit. Itaque

que sit huic, quo tractas argumento, sit loco, tempori, ceterisque adjunctis omnino accommodatum.

b. *Cura*: efficiet hæc Exordium accuratum, diligenterque elaboratum, aptum verbis elegantibus & numerosis, ac instructum sententiis gravibus, dignitatem quamdam habentibus: ad morem fere peritorum Architectorum *vestibula aditusque ad caussam faciet illustres.* Prima quippe oratoris commendatio ab exordio proficiscitur: in quo tractando si negligentior incomtiorque fuerit, quidquid reliquum est, fastidietur, nauseabiturque.

c. *Brevitas*, reddet Exordium reliquæ orationis magnitudini accommodatum, neque inani verborum circuitione longius, quam par est, produci sinet. Monstro enim simile est pygmæo corpori caput giganteum; aut humili tugurio valvas prægrandes, & ingens vestibulum affigere.

2. Vitiosa vero Exordia, in quæ præsertim juventus proclivior esse solet, numerantur sequentia:

a. *Commune*, quod multis argumentis & caussis, fortassis etiam contrariis applicari potest; cujusmodi exordia lepide com-

pa-

parantur ephippio, quod pluribus equis accommodari poteſt.

b. *Nimis vulgare & tritum*, ſi ingenii tui debilitatem, cauſſæque, quam tractandam ſuſcipis, gravitatem itentidem excuſes.

c. *Separatum & longe arceſſitum*, quod cum argumento orationis nihil, aut fere nihil cohæret, ſic, ut non niſi violente propoſitioni aptari poſſit.

d. *Nimis longum*, nec ceteræ orationis magnitudini commenſuratum.

Annot. Non propterea continuo orationi longæ breviſſimum, quod nonnulli ſolent, præfigatur exordium; certe ingentem Baſilicam minime decent fores exiguæ; ſed ſollicite cavendum in utramque partem, ut ne quid nimis.

e. Fontes, unde derivari juſta & legitima Exordia poſſint, duorum generum ſtatuuntur, aut enim *extrinſecus* arceſſentur, aut ex ipſa re, & ut inquiunt, ex *viſceribus cauſſæ* naſcentur.

1. Prioris generis, nempe *extrinſecus petita* Cicero habet pleraque; ex ſe ipſo, ex reo, ex adverſario, ex judicibus, ex judicii forma, ex ſenſu hominum ſuper cauſſa propoſita &c. exorſus; idque rectiſſime, cum fere in ſingulis factis cauſſisque particularibus aliquid novi occurreret, quo animi auditorum teneri poſſent. Hodie cum elo-

quentia ad res univerſales, nullis circumſtantiis conveſtitas potiſſimum applicari ſolet: ſequentia fere obtinent in exordiis hujus primi generis, in quibus ipſis non minus exempla veterum nobis præſto ſunt.

a. *Ab aliquo inſigni dicto factove*, quæ tantiſper amplificata ad rem noſtram transferuntur. Sic apud Salluſt. Catilina conjuratos ſuos ad impium bellum adhortatur: *Compertum habeo milites, verba virtutem non addere, neque ex ignavo ſtrenuum, neque fortem ex timido exercitum Imperatoris oratione fieri* &c. Item Cæſar apud eumdem Salluſtium pro Catilina in ſenatu ab inſigni effato ita exorditur: *Omnes homines P. C. qui de rebus dubiis conſultant, ab odio, amentia, ira, atque miſericordia vacuos eſſe decet.* Denique apud Livium Minucius magiſter equitum ſervatus a Fabio: *Sæpe ego audivi, eum primum eſſe virum, qui ipſe conſulat, quid in rem ſit; ſecundum, qui bene monenti obediat: qui nec ipſe conſulere, nec alteri parere ſcit, extremi ingenii eſſe &c.*

b. *Ab Hiſtoria aut Fabula.* Ita Menenius orationem ſuam, qua plebem ex monte Aventino reduxit, a fabuloſa ventris & ceterorum membrorum diſcordia auſpicatus eſt.

2.

c. *Ab eruditione aliqua aut controversa quæstione.* Ita Cicero librum de Inventione inchoavit: *Sæpe & multum hoc mecum cogitavi, bonine an mali plus attulerit hominibus & civitatibus copia dicendi ac summum eloquentiæ studium.* Ita Poeta Claudianus ex eodem fonte carmen suum in Rufinum exorditur:

Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu?
— — — — — — — —
Abstulit hanc nobis Rufini poena tumultum,
Absolvitque Deos. Jam non ad culmina rerum
Injunctos crevisse queror; Tolluntur in altum,
Ut casu graviore ruant.

2. *Ex visceribus caussæ* longe solidius concinniusque repetuntur exordia, simulque in illis jaciuntur argumentorum & affectuum omnium semina, quæ deinceps per cursum orationis felicius retractari poterunt. Tres ante ceteros exordiendi in hoc genere modi veterum auctoritate commendantur:

a. *A rotunda simplicique rei expositione:* sine fuco, sine calamistris, sine ullo in speciem artificio. Sic Cicero pro Ligario: *Novum crimen C. Cæsar & ante hunc diem inauditum: propinquus meus ad Te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuisse.*

b. *A genere* cum hypothefis ad thefim revocatur, id eft: cum propofitio circumftantiis fuis veftita ac proinde particularis ad generalem aliquem, aut locum communem reducitur, unde dein ad particularia facilis eft defcenfus. Ita e. g. Hanibali perfuafurus, ne Capuæ hybernet, de malis voluptatis in exercitum ingruentis; vel virgilium de imitato eximie Homero laudaturus, univerfe de imitandi utilitate ordiri poteris &c.

c. *A contrario*, cum ea videmur dicere, quæ adverfariis faveant, fcilicet eos fenfim in noftram fententiam nihil minus cogitantes pertrahamus. Ita Alexander apud Curtium cohortaturus milites ad expeditionem Indicam, a qua abhorrebant, *Magnitudinem rerum*, inquit, *quas geffiftis milites, intuentibus vobis minime mirum eft, & defiderium quietis & fatietatem gloriæ occurrere.*

1. *Annot.* Exordiorum difficultas, quæ juvenes nonnunquam mifere torquere folet, facile evanefcet, fi ex præcepto Fabii Quintiliani diligenter intueantur: apud quos, pro quibus, contra quos, quo loco, quo tempore, quo rerum ftatu dicendum fit, quid auditores & judices fentire credibile fit, quis fit orationis fcopus, quid petatur, quid obtineri debeat & reliqua, quæ Adjunctorum nomine veniunt, his omnibus matu-

re

re perpensis natura magistra optime docebit, ubi, quomodove exordiendum sit.

2. Disputant præceptores eloquentiæ in utramque partem rationibus, principione & in ipso accessu statim, an contra perfecta demum tota oratione de Exordio construendo curandum sit? Nos quemadmodum elaborationem Exordiorum in ipso aditu suscipiemus, a capite ad calcem progressi; ita constructionis delineationem non nisi post ordinatam omnem orationis fabricam attentabimus, exemplo & monitis ipsius Ciceronis cauti, qui lib. 2. de oratore conceptis verbis ait: *Ego omnibus rebus consideratis tum denique id, quod Primum est dicendum, postremo loco soleo cogitare, quo utar exordio. Nam si quando id primum invenire volui, nullum mihi occurrit nisi aut exile, aut nugatorium, aut vulgare atque commune.*

§. II.

De Propositione.

a. Propositio est brevis & aperta explicatio ejus, quod demonstrandum aut exponendum sibi orator sumit, & quæ Exordio statim subnectitur, e. g. *Pompejus est optimus imperator. Utilis est eloquentiæ Philosophia moralis.*

I. *Annot.* Si propositio interdum nota est omnibus ex circumstantiis tum liberum est eam exprimere *vel* ommittere. In orationibus aut allocutionibus militaribus & civilibus plerumque ea omissa statim ad rationes & affectus acceditur. Sic apud Liv. l. I. c. 10. Horatius Pater nequaquam pro-

ponit esse parcendum filio sororicidae, sed continuo ad affectum excurrit: *Hunccine, quem modo decoratum, ovantemque victoria incedentem vidistis Quirite! eum sub furca vinctum inter verbera & cruciatus videre potestis? Ita nusquam* in 1. Catilin. reperitur aliqua propositio, tota tamen in eo versatur oratio, ut Catilinæ persuadeat ex Urbe excessum.

2. Interdum eo fulto tegitur Propositio, ut vitetur offensio; sic Catilin. 4. Cicero omni contentione agit, ut mors in conjuratos decernatur, sed nunquam id aperte pronunciat timens crudelitatis invidiam.

b. Dotes necessariæ Propositionis recensentur tres: ut nempe exprimatur *breviter*, *simpliciter & perspicue.*

1. *Brevis* erit Propositio, si vitetur omnis in ea efferenda seu prolixitas verborum, seu aggestio rerum, quæ forte ad confirmationem melius, forte nihil plane ad totam orationem pertinebit.

2. *Simplex* & una erit, si unica solum proponatur sententia, ad quam ceu scopum omnia argumenta, omnesque partes deinceps per decursum obvenientes colliment; non vero sit duplex fortassis aut multiplex, quod in problematicis orationibus usu venire solet. e. g. An Typographiæ? aut pulveris nitrati inventio majorem Germaniæ laudem conciliet? Caret hæc propositio simplicitate & unitate, quam haberet, si ita effer-

re-

retur: Typographiæ inventio summam Germaniæ conciliat laudem. A simplicitate & tam necessaria unitate longe fœdius illi exerrant, qui a proposito penitus aversi extra oleas, ut dicitur, vagantur.

3. *Perspicua* Propositio est, si ita clara nitidaque ad exprimendum adhibeantur verba, ut res proposita non solum absque omni labore intelligatur, sed etiam non possit non intelligi.

a. *Annot.* Requirunt nonnulli, ut Propositio etiam nova sit, novitate sua percellat, & ex trita vulgarique fiat inusitata, quod fere attentionem parare solet. Sic trita vulgarisque est Propositio: *Homo multorum sibi malorum auctor est*, quæ nihil attentione dignum habet; fiet vero nova & admirabilis, si cum S. Chrysostomo dicas: *Nemo læditur nisi a se ipso;* vel *Nemo miser, nisi qui velit.*

b. Cum Tiro Propositiones nonnunquam occultas, tortuosas, prolixasque apud Demosthenem, Ciceronem, aliosque magni nominis oratores deprehendet, non statim vitio id dabit; sed laudi potius, si ad suasionem conferre, ut fere consuevit, deprehendet.

§. III.

De Partitione.

a. Paratis nuper rebus, quasi armis, inquit nonnemo, statuta novissime propositione, ceu concertationis campo, distributio nunc omnis

facienda est, tanquam acies instrueretur, tormentaque suis locis collocarentur. Instructionem hujusmodi Partitio efficit.

b. Est autem Partitio, ut ait Cic. de Invent. *in qua earum rerum, de quibus erimus dicturi, breviter expositio ponitur distributa, ex qua conficitur, ut certas animo res teneat auditor, quibus dictis intelligat fore peroratum.* Brevius alii definiunt Partitionem; quod sit præcipuarum partium orationis ordine collocata enumeratio.

1. *Annot.* Orator animo præcipiens accumulatas res plurimas auditu dignas, quas in promtu habet, vidensque alias affines inter se; alienas autem alias; hujus generis has, illas alterius; dispescit eas singulas, & ad certum genus quasque revocat tum ad certa capita & genera revocatas sub unum quasi obtutum auditoribus sistit. Sic Cicero Philipp. 7. *Cur igitur pacem nolo? quia turpis est; quia periculosa; quia esse non potest.* Vides a tria summa capita omnem dissuasionis materiam esse reductam Si quondam laudatus est Cato Censorius, ut optimus orator, optimus Senator, optimus Imperator. Quanta seges orationis in his tribus capitibus comprehenditur? Sic de Catone Uticensi Cic. ad Attic. *Sed vere laudari vir ille non potest, nisi hæc ornata sint: quod ille ea quæ nunc sunt* (mala belli civilis) *& futura viderit; & ne fierent contenderit; & facta ne videret, vitam reliquerit*: quorum primum fuit sapientiæ, alterum pietatis in patriam, tertium fortitudinis, ut ipse putabat.

2. In defensionibus aut confutationibus, orator nonnunquam ordinem partitionemque ipsorummet

met adverfaricum fequitur; fic Cicero pro Cluenti: *Animaverti, judices, omnem accufatoris orationem in duas divifam effe partes — — Mihi certum eft hanc eandem diftributionem, invidiæ & criminum fic in defenfione fervare &c.*

c. Etfi Cicero, Demofthenes, aliique tum veteres, tum recentiores aperta hujusmodi Partitione & expreffa non femper, imo rarius ufi fuerint, adhibetur tamen ea hodie paffim ab oratoribus non fine magna utilitate; 1) affert enim lumen orationi, totamque fub unum quafi confpectum fiftit; 2) juvat memoriam & oratoris, & auditorum; 3) & denique levat audiendi faftidium, quemadmodum viatorem fpatia certis lapidibus & intervallis diftincta mirifice recreant.

d. In quot membra Partitio difpefcenda fit, certa lege definiri non poteft, fed pro re nata & ex tractationis neceffitate prudenter ab oratore debet æftimari. Quamvis enim propofitio in tres partes divifa frequentior fit, reperiuntur tamen etiam bifariam & quadrifariam rectiffime a Cicerone divifæ. Pro Archia in binas partes diftributa eft; *Perficiam profecto, ut hunc A. Licinium non modo non fegregandum, quum fit civis, a numero civium; verum etiam, fi non effet, putetis adfcifcendum fuiffe.* L. 8. ad Atticum ep. 11. optima reipublicæ conftitutio quadrifariam divifa reperitur: *Moderatori reipublicæ beata civium vita propofita eft:*

ut opibus firma; copiis locuples; gloria ampla virtute honesta sit.

e. Leges bonæ cujuscunque Partitionis fere sequentibus continentur.

1. Divisio sit plena, membraque divisa adæquent propositionem, quæ divisa est. Sic e. g. manca fuisset pro L. Manil. divisio laudis imperatoriæ prætermissa scientia militari.

2. Membra divisionis sint quodammodo opposita, neque unum in altero contineatur, ut: in Pompejo fuit scientia militaris & ars castra motandi; quæ divisio vitiosa est.

3. Divisio habeat partes duas, tresve, ultra quatuor nunquam progrediatur. Si enim nimis concisa sit, ut monet Fabius, offundet orationi tenebras, parietque obscuritatem illam, contra quam inducta est.

4. Divisio sit plana, simplex, & quasi obvia non vero ad artis & ingenii ostentationem longius arcessita.

Annot. Quamquam partitiones ordini atque adeo memoriæ magnopere consulant, tamen id quoque tenendum: Partitiones esse quasi vincula; quibus constricta tabescet eloquentia, nisi dexteritate & robore ingenii liberetur.

CA-

CAPUT III.

De Narratione.

a. Mirum plane non eſt; a tot antiquis præceptoribus eloquentiæ Narrationem inter præcipuas partes Orationis ordine ſecundam collocari; quam plerique hodierni vel ad Confirmationem tanquam partem illius rejiciunt, vel Propoſitione, Partitioneque comprehendi putant. Cum enim frequentiſſime eorum orationes in genere judiciali verſarentur; ubi in Narratione fundamentum totius Confirmationis & ſemina argumentorum omnium jaci oportebat, ſummi certe momenti tractatio hujus partis videri merito debuit. Hodie cum uſus eloquentiæ forenſis prope exolevit, ſi quando adhuc Narratio neceſſaria vel utilis videtur, aut Propoſitione præmittitur, hoc eſt tanquam pars Exordio inſeritur, aut Confirmationi ſic annectitur, ut modo præeat ipſam Confirmationem, viamque ſternat argumentis ſuccedentibus modo Confirmationi illigetur, atque in ea nonnunquam diſcerpta diſpergatur: quemadmodum amplificatio motusque exigere videtur.

b. Neceſſaria eſt Narratio in plerisque orationibus ad genus judiciale ſpectantibus; conſtare enim debet de re geſta inter accuſatorem & reum,

reum; erunt item nonnunquam ante caussæ constitutionem fortassis aliqua caussæ præjudicia amolienda, aliqua reticenda, alia coloranda, alia exaggeranda. Elegantissimum & omnibus numeris absolutum Narrationis hujusmodi exemplum extat apud Ciceronem pro Milone. In causis vero deliberativi & exornativi generis plerumque utilis est Narratio, nonnunquem etiam necessaria; quomodo enim persuaderi auditores de caussae veritate aut dignitate possunt, si claram distinctamque illius cognitionem non habent?

c. Virtutes Narrationum parte prima hujus operis in Praeexercitamentis traditae sunt, quae proinde hoc loco diligenter erunt recolendae. Quae propius autem & sigillatim huc referuntur, fere sunt sequentia:

1. Omnis Narratio bona induit naturam rei, ad quam dirigitur. Vis docere, digna selige, quae discantur. Vis delectare; quae auditu jucunda sint, adsciscere. Vis movere existimationem, admirationem, aversionem, odium &c.; sume quae grandia, excelsa, praeclara, molesta, turpia sunt.

2. Quo Narratio tendit, eo referenda sunt omnia.

3. Elementa & semina omnium prope argumentorum in Narratione, si qua fundamen-

tum

tum orationis alicujus, constituit, spargi debent.

4. Non solum eventa narrantur, sed modi etiam, caussae, consilia, apparatus, cupiditates, spes, metus &c.

5. Teguntur, quae obsunt, aut extenuantur; contra quae prosunt efferuntur, illustrantur, exaggerantur. Ciceronis in Verrinis Narrationes prope omnes in hoc triumphant.

6. Non raro series Narrationis interrumpitur animadversionibus, amplificationibus: invectivis, affectibus, ut tanto magis exurgat Narratio. Exemplis praeceptorum istorum plenae sunt Narrationes oratoriae Ciceronis, & complures historicae Livii, Sallustii, Taciti, Curtii &c.

CAPUT IV.

De Confirmatione universe.

a. Confirmatio est tertia orationis pars, eaque praecipua, quoniam in hac caussae firmamenta proponenda sunt. Liquet hinc, cur Confirmatio ab Aristotele *fides* appellata sit, quod sit scilicet in hac parte; quidquid ad fidem faciendam valere potest, quasi viscera & vita

totius

totius caussae contineantur, in eaque praesertim tota persuadendi spes sita esse debeat.

b. Duplicis autem potissimum generis sunt; quae firmamentorum nomine hoc loco veniunt. Alia enim caussam nostram stabiliunt, augent, illuminant, roborant, eaque proprio *Confirmationis* nomine concluduntur; alia autem contra adversariorum caussam evertunt; aut quae demumcunque officere nobis posse videntur, occupant, attenuant, obscurant, & infirmant, atque ita eadem opera caussam nostram firmant & consolidant; haec *Confutationis* nomen sortita sunt. De utraque seorsum nonnulla monere expedit.

§. I.

De Confirmatione proprie dicta.

Vis omnis Confirmationis oratoriae tribus praecipue capitibus nititur, argumentis, argumentationibus & amplificatione. De singulis his diffuse supra tractavimus, isthic analecta tantum aliqua capitibus singulis adjicimus. Et quidem

1. De argumentis: in quibus tota convincendi efficacia sita est: animadvertit:

a. Quae nota omnibus & accepta sunt, nusquam probanda esse; taedium enim ejusmodi probationes potius creabunt, quam fidem, & quod certum est, disputando incertum reddetur. Ut enim ait Quintilianus: *In rebus oper-*

apertis argumentari tam sit stultum, quam in clarissimum solem mortale lumen inferre.

b. Probatio, qua opus esse videbitur, *ordinata* sit oportet, *cauta*, & *fortis*.

1. *Ordinata* Probatio requirit; ut ordine collocentur, quae proferenda sunt: prout natura vel tempore priora sunt, aut posteriora. Ita apud Ciceronem pro L. Manil. scientia militaris & virtus auctoritatem praecedunt; haec quippe ex illis nascitur. Ita pro Caelio apud eundem Cic. agitur primum de patre illius, tum transitur ad famam domesticam, ad pueritiam, ad adolescentiam &c.

Annot. Quodsi hic ordo fortassis ob caussas nonnullas incommodus esset; nihil vetabit eum facili quodam artificio aliquando commutari.

2. *Cauta* erit Probatio quadruplici fere ratione: a) Primo, si principio nihil leve & debile adferetur; quod enim primum auditur, est veluti caussae augurium, b) deinde si quidquid imbecillum est, omittatur, vel conjiciatur in medium, ubi ex fortiorum argumentorum conjunctione vigeat splendeatque, c) tum si ita res & partes dispersserit orator, ut debiles partes tegantur, fortes ostententur, d) denique ne ullum firmamentum caussae suae extare patiatur, quod facile dissolvatur, mul-

multo minus vero, quod in oratorem reflectatur.

3. *Fortis* Probatio est, si firmum habet ingressum, exitum vero firmiorem; ille animos occupare; hic expugnare consuevit. In hunc finem

c. Argumenta, quae in rem delecta fuerint, ita sunt inter se coordinanda, ut firma, solida ac valida semper primo loco collocentur, quae auditorum attentionem concilient, & suffragium quasi dubiis adhuc, statim in aggressu eripiant; firmissima vero & excellentia ultimo loco reservanda sunt, non solum ut altius haereant animo mox discessuri Auditoris, sed viam etiam parent affectibus in Peroratione movendis. Mediocria, si qua tractare necesse erit, in locum medium recipiantur, ubi a primis pariter & ultimis robur firmitatemque mutuabuntur.

d. Si unica bona fortassis solum suppeditet ratio, hinc incipiendum, hinc desinendum, eamdem rem diversis modis versare, tractare, retractareque, fere ut in expolitione notatum est, orator poterit ac adeo debebit.

e. Si qua sunt argumenta; quae tractari ornarique ex legibus Oratoriae renuant; praestabit illa omnia repudiare, quam cum discrimine finis obtinendi in orationem tuam in-

infarcire juxta Horatii consilium: *Et quæ desperas tractata nitescere posse, relinquas.*

2. In Argumentationibus, quæ recte dicuntur nervi orationis, id primum, id postremum sibi inculcatum debet habere orator; ut ad satietatem tædiumque vitandum variis argumentationibus efferat, quæ in rem suam invenit disposuitque argumenta. Incredibili robore, si ceterum valebunt, se insinuabunt argumenta in animos auditorum, quæ diverso argumentandi modo proponentur. Itaque nec continenter Syllogismis, nec perpetuo Enthymematis &c. sed modo his, modo aliis convenientioribus argumentationibus erunt convestienda & alternanda.

3. Quemadmodum autem per argumentationes argumenta aptantur intellectui, idoneaque ad eum convincendum redduntur, ita per amplificationes suis locis aspersas voluntati attemperantur, fiantque, ut Cicero ait, flexanima: De hac re summa oratori cura sit, ut alibi monuimus. Si amplificatio præsertim illa per incrementum, non partes modo singulas, sed orationis totum corpus & structuram pervadat, ad movendum est longe validissima: & inter opera omnia eloquentiæ nobilissimum.

§. II.

De Confutatione.

a. Confutatio vocatur ea pars Confirmationis, qua rationes contra nos pugnantes refellimus. Contingere etiam potest, totam orationem quamdam Confutationem esse, sed tum non erit hujus loci, sed erit oratio, & ipsa Confutatio nomine Confirmationis censeri debebit.

b. Confutationis munus erit ostendere, quod ea, quæ aut objecta sunt, aut objici possent, (nam & ista occupari ab oratore prudente necesse est) vel *falsa* sint, vel *aliena*, vel *levia*. Cicero primum præstitit pro Dejotaro, negans eum animo alieno a Cæsare fuisse; alterum pro Muræna, cui cum objiceretur, in Asia eum fuisse; Cicero retundit, si fuit in Asia non idcirco Asiaticis vitiis infectum continuo censeri debere: tertium denique item pro Muræna, cui Cato captata suffragia illecebris voluptatum objecit; Cicero jocose elusit.

c. Ad triplex, hoc confutationis munus diversi illi modi plane sunt accommodati, quibus Confutatio peragi ex præceptionibus oratoriis consuevit, scilicet:

1. *Per meram negationem*, cum id, quod allatum est ab Adversario, falsum omnino esse dicimus, & absurdum, incredibile, ac repugnans esse demonstramus. Ita Cic. pro Quin-

Quinctio negat aperte Sextum Nævium possedisse bona Quinctii ex edicto Prætoris. Pro Roscio demonstrat, particidii crimen, cujus insimulatur, penitus a vita moribusque illius esse alienum.

2. *Cum factum non negamus, sed excusamus*, Sic Cic. pro Rabirio Saturnini mortem, quæ Rabirio patrata objiciebatur, optat etiam a cliente suo commissum fuisse. *Utinam hanc mihi facultatem caussa concederet, ut possem hoc prædicare: C. Rabirii manu L. Saturnium hostem populi R. interfectum.*

3. *Vicissim adversarios lacessendo*: quemadmodum pastores apud Virgilium jurgantes.

4. *Per indignationem & contemtum*, cum quæ objecta sunt, nobili quadam fiducia spernimus ac dedignamur. Illustre in hoc genere exemplum est Scipionis Africani, maioris dicti, apud Liv. l. 37. qui post res præclarissime innocentissimeque gestas & vindicatam ab interitu rempublicam a Tribunis plebis per calumniam in jus ad dicendam caussam vocatus, *silentio facto*, *hoc*, inquit, *die*, *Tribuni plebis*, *vosque Quirites*, *cum Hanibale & Charhagineusibus signis collatis in Africa bene ac feliciter pugnavi. Itaque cum hodie litibus & jurgiis supersederi æquum sit, ego hinc extemplo in Capitolium, ad Jovem Optimum Maximum*

Junonemque & Minervam, ceterosque Deos, qui Capitolio atque Arci præsident, salutandos ibo: iisque gratias agam, quod mihi & hoc ipso die, & sæpe alias egregie reipublicæ gerendæ, mentem facultatemque dederunt. Vestrum quoque, quibus commodum est, ite mecum Quirites, & orate Deos, ut mei similes Principes habeatis.

5. *Per jocos, sales & facetias*, quæ si non in mimicam scurrilitatem, aut in atrocia maledicta, aut in dicacitatm oratore indignam degenerent, mirum quantum caussæ prosunt, dum animos auditorum exhilarant.

6. *Per Compensationem*, dum factum neque negamus, nec jure factum contendimus, sed alio quodam præclaro facto compensari ostendimus. Sic Horatius de sororis cæde absolutus fuit, quod victoria & asserto reipublicæ imperio compensasse facinus videretur.

d. Communibus his refutandi formulis accensentur sequentia certissima refutandi compendia: 1. Si objiciatur res admodum gravis, sitque responsum in promtu, quod omnino communi sensui affatim satisfaciat, exponenda est ratio adversariorum, augenda, illuminanda, & tum demum valide acriterque refutanda, responsumque tuum in toto lumine

mine collocandum. Ingenuitate hac, fiducia, & ſuſpenſione certiſſima comparatur victoria.

2. Si reſponſio plane popularis & invicta deeſt, ad dexteritatem converti neceſſe eſt. Itaque

a. Dividatur difficultas, ſi dividi poteſt; ſin minus, obſcuretur, involvatur, tranſiliatur leviter, quo minor ſit eius impreſſio. Hic mos Ciceroni eſt admodum familiaris.

b. Reſponſio alte repetatur, & per ambages deducatur; ut a re objecta diſtrahatur auditoris animus, & ad ſuſcipiendas novas cogitationes præparetur. Exemplum elegans eſt in Cicerone pro Cluentio inde ab Exordio incipiendo.

3. Difficultas, quæ populariter ſolvi nulla arte poſſit, disjicienda & eludenda eſt. Exempla extant apud Ciceronem pro Roſcio Amerin. pro Cælio &c.

e. Solent hoc loco adhuc duo neceſſaria in quæſtionem venire, conjunctimne expediat omnia refutare, an ſeparatim? tum: unde & a quibus potiſſimum refellendis, a levioribus an a graviſſimis exordiendum ſit? Sed de hoc vix certæ aliquæ regulæ, exempla conſtantia nulla ſtatuit poſſunt; ſed in caſibus

singulis a prudentia oratoris erit constituendum, quid quomodove expediat: Certe Cicero pro L. Manilia omnem refutationem in finem rejecit, pro Muræna partim in fine, partim in principio est suscepta; passim item incipit a rebus levibus & minoris ponderis convellentis, pro Cluentio tamen inchoat a re gravissima & invidiosissima, ad quam ipsam per ambages solum aggreditur &c.

CAPUT V.

De Peroratione.

a. Peroratio (Graecis Epilogus) est ultima orationis pars, in qua id, quod tota oratione expediebat orator, majore vehementia evincere ac obtinere contendit. Ita Quintilianus.

Annot. In postrema igitur hac parte vis omnis ac eloquentiæ nervi exerendi sunt cum hinc præsertim dependeat eloquentiæ victoria.

2. Graviter errant illi, qui per totum orationis cursum faciliter profecti in fine nunc languescunt, & velut destitutæ vento naves prope in portu adhærent.

b. Est autem Peroratio, si perfecta sit, quemadmodum docet Cicero in partit. c. 15. *divisa in duas partes, Amplificationem & Enumerationem.*

1. *Enumeratio* (Græcis Anacephalaeosis) est capitum fuse per orationem expositorum bre-

brevis ac artificiosa repetitio & collectio. In hac porro recapitulatione duo præsertim diligenter curanda erunt;

a. Ut cursim & raptim repetantur validissima & ea dumtaxat argumenta, in quibus caussa potissimum consistit, & quæ maxime auditorum animis inhærere velimus. Si enim minutim omnia recoquas *non erit Peroratio; sed nova quædam Oratio*, ut ait Fabius.

b. Ut ne Recapitulatio crambe repetita videatur, desipiatque, quæ disperse diffuseque hactenus dicta sunt; non summatim modo, sed cum novo etiam figurarum ornatu & pondere sententiarum proponenda, varianda, & illuminanda erunt.

Annot. Non in Peroratione tantum, sed post partes etiam orationis nonnunquam ab oratoribus adhibentur anacephalæoses. Utriusque elegans exemplum pro L. Manilia apud Ciceronem est. En conclusionem partis: *Quare videte, num dubitandum vobis sit, omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum civium cum republica defenduntur.* Denique in Perorarationе eodem iterum modo: *Quare cum bellum ita necessarium sit, ut negligi non possit; ita magnum, ut accuratissime sit administrandum; & cum ei Imperatorem præstare possitis, in quo sit exima belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna;*

dubitatis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod a Diis immortalibus, oblatum & datum est, in rempublicam conservandam, atque amplificandam conferatis?

2. *Amplificatio* altera Perorationis pars est, quæ alibi utilis, in Peroratione maxime necessaria est, quoniam hic maxime urgendus est auditor; & eo, quo volumus, omni contentione impellendus. Et quoniam id præstari sine affectuum concitatione non potest, qui tanquam faces et stimuli auditorum animis hoc loco subjiciendi sunt, Peroratio propterea *sedes affectuum* a magistris artis appellata est.

a. *Itaque in iis caussis, quæ ad delectationem exornantur*, monet Cicero in Patrit. *ad amplificandam eos locos tractandos esse, qui movere possint expectationem, admirationem, voluptatem.* Ita Decius Tribunus apud Liv. l. 7. c. 24. ad milites in summo discrimine victores: *Macte virtute milites Romani, este. Vestrum iter ac reditum omnia sæcula laudibus ferent. Sed ad conspiciendam tantam virtutem luce ac die opus est, nec vos digni estis quos cum tanta gloria in castra reduces silentium ac lux tegat. Hic lucem quieti opperiamur.*

b. *In Cohortationibus autem*, pergit Cicero *bonorum & malorum enumerationes & exempla, valent plurimum.* Hoc modo perorat

orat Cicero pro L. Manil. c. 24. *Est vobis auctor vir bellorum omnium, maximarumque rerum peritissimus P. Servilius, — — Est C. Curio* &c. Eodem apud Liv. l. 6. c. 23. Sextius ad plebem perorat, ut faciat alterum Consulem plebejum: *Quippe ex illa die in plebem ventura omnia, quibus Patricii excellant, imperium atque honorem, gloriam belli, genus, nobilitatem, magna ipsis fruenda, majora liberis relinquenda.*

c. Et quoniam affectus in auditoribus non eodem, sed plane diversis modis, neque iidem semper, sed varii concitari possunt diligentis prudentiae erit in oratore, circumspicere: qui in praesens opportunissimi commovendi, urgendique videantur.

1. In rebus quidem tenuibus, aut quæstionibus subtilioribus, quæ cognitionem potius quam actionem respiciunt, ridiculum sit, concitare velle affectus, præsertim vehementiores; sed commentatione caussæ perorari poterit, commemoratione dignitatis, fortassis etiam utilitatis, gratulatione, sollicitatione benevolentiæ &c.

2. Universe autem secundum caussarum genera attemperare decebit affectus, ita ut in *exornativo* amoris, admira-

tionis, æmulationis, & lætitiæ, item pro re nata invidiæ, contemptus, odii &c. in *deliberativo* timoris, ſpei, deſiderii &c. in *judicali* autem miſericordiæ, iræ, odii &c. affectus omnibus viribus ciendos curet.

c. Dotes Perorationis juſtæ ac bonæ duæ præcipue numerantur:

1. Ut ſit *vehemens*, valeatque ad permovendos Auditorum animos.

2. Ut ſit *brevis*, quia ut Tullius obſervat; *Lacrymæ cito areſcunt, & animorum incendia celeriter reſtinguuntur.*

Exemplum numeris ſuis abſolutæ Perorationis vide apud Ciceronem pro Flacco c. 40. *O nox illa; quæ pene æternas huic urbi tenebras attuliſti, quum Galli ad bellum, Catilina ad Urbem, conjurati ad ferrum flammamque vocabantur: quum ego te Flacce, cælum, noctemque conteſtans, flens flentem obteſtabar: quum tuæ fidei optimæ & ſpectatiſſimæ ſalutem Urbis & civium commendabam. Tu tum Flacce Prætor, communis exitii nuncios cepiſti: tu incluſam in litteris reipublicæ peſtem deprehendiſti: tu periculorum indicia, tu ſalutis auxilia ad me & ad ſenatum attuliſti. Quæ tibi tum gratiæ ſunt a me actæ? quæ a bonis omnibus* &c.

PARS

PARS IV.

CAPUT UNICUM.

De Pronunciatione.

1. Quemadmodum res optime inventas accuratiſſimeque diſpoſitas elocutio tandem in lucem protrahit, atque manifeſtas facit, ita ne manifeſte quidem totam ſuam efficacitatem habere poterunt; niſi cum auditoribus communicentur, id quod ope Pronunciationis fieri debet, quæ quarta & ultima oratoriæ artis pars recenſetur, & elocutioni quidem proximus adhæret, in hunc tamen poſtremum locum conſilio rejecta eſt.

b. Eſt autem Pronuncatio vocis geſtuumque pro rerum verborumque varietate apta conformatio. A Tullio vocatur: *Quædam corporis eloquentia*, aut etiam *ſermo corporis.*

c. Quanti momenti ſit Pronunciatio; inde conjicias, quod Græcorum omnium orator maximus Demoſthenes primas eidem; ſecundas & tertias merito & jure tribuerit.

d. Complectitur porro Pronuntiatio tres præcipue partes: *Memoriam*, *vocem* & *geſtum.* De ſingulis breviter aliqua.

§. I.

§. I.

De Memoria.

a. Pronunciationis totius quasi fundamentum est Memoria. Est enim necesse, de Pronunciationis gratia plurimum perire, si orator memoria non tenere orationem, neque a commentariis oculos vultumque avertere possit.

b. Definitur autem memoria, prout ad eloquentiam referunt, a Tullio: quod sit *firma rerum ac verborum recordatio.*

c. Memoria porro alia est naturalis, alia artificialis.

1. Ut ingenium, sic & memoria naturalis naturæ munus est, quo alia aliis pro muneneris istius libertate præstant. Hac Themistocles ita excelluisse narratur, ut nihil oblivisci posset; hac item Mithridates, ut omnium fere populorum Asiaticorum linguis loqui posset.

2. Alia vocatur *memoria artificialis*, cum nempe arte quadam facultas naturalis vel adjuvatur vel dirigitur ad retinendum reddendumque fideliter, quod volueris.

Annot. Artis hujus Auctor exitisse Simonides Ceus traditur apud Cic. de Orat l. 2. c. 86. Cum enim Cramnone in Thessalia conclave concidisset, ubi Scopas cum multis convivis epulabatur, hacque ruina convivarum omnium

omnium corpora ita obtrita fuiſſent, ut a ſuis nemo internoſci, nec proinde humari poſſet, Simonides, qui cœnæ adſederat, & ante ipſam ruinam evocatus fuerat, *dicitur ex eo, quod meminiſſet, quo eorum loco quisque cubuiſſet, demonſtrator uniuscujusque ſepeliendi fuiſſe*, admonitusque hoc caſu artem memoriæ confinxiſſe.

d. Ars memoriæ, ſeu memoria artificialis juxta præceptiones magiſtrorum artis fere ad ſequentia capita reducitur; quæ non tam uſus, quam cognitonis & delectationis gratia tironibus explicari pro libitu & otio poterunt.

1. Nititur hæc omnis ars principiis ſine controverſia certiſſimis tribus, nempe

 a. Quæ ſenſibus, præcipue oculis commiſſa ſunt, altius infiguntur animo, & firmius retinentur.

 b. Ad intuitum locorum in mentem revocantur facillime res inibi geſtæ, aut memoriæ cauſſa collocatæ.

 c. Nullum præſentius memoriæ adjumentum quam ordo, & in ordinem proinde convenientem regeſtæ res.

2. Principiis artis conformiter, artificium ad tria itidem reducitur capita:

 a. Seligendi ſunt loci inſignes & conſpicui, qui nobis alioqui cogniti ſint, & menti

menti altius impressi, sæpiusque recurrent. Seligendi vero erunt pro rei opportunitate convenientes, & congrui, e. g. si tractentur res sacræ; templum aut oratorium; si profanæ: forum, theatrum, palatium; si politicæ: aula vel curia; si bellicæ: arx, castra, armamentarium; si lætæ: hortus, nemus in iisque fontes, flores, aviaria, si mœstæ: rupes; specus, voragines &c. In similibus locis res, quarum meminisse volumus reponuntur.

b. Rerum hujusmodi repositarum finguntur imagines acres & vividæ, quæ cum re deposita similitudinem aliquam habeant, & adeo facilius memoriam percellere possint. Tales sunt imagines e. g. Regis, hominis, leonis, aquilæ, draconis, quercus, vitis, rosæ, hastæ &c. Sic e. g. ut meminisse valeas sententiæ: *Nosce te ipsum*, finge hominem se in speculo contemplantem &c.

c. Tum vero ordine distribuenda sunt & loca, quæ elegeris: & affixæ locis imagines nonnunquam etiam, cum res & imagines copiosiores sunt, erunt subdividendæ. v. g. in templo distribue sacella ex utraque parte sita in classes duas: tertia classis sit chorus &c. suppeditare item poterunt distributionem

nem aut ſubdiviſionem; ſtatuæ, tabulæ &c.

3. Exemplo fortaſſis felicius declarabitur totum artificium hoc memoriæ, pro quo tantum l. 2. de Orat. c. 88. pugnat Cicero & Auctor ad Herennium, quod tamen plerique recentiores ad obruendam multo conatu & implicandam magis, quam ad ſublevandam memoriam valere putant.

Sint itaque memoria tenendæ rationes, quibus nititur Religio Chriſtiana, videlicet:

a. Futurorum prædictio.
b. Sacrorum librorum conſenſus.
c. Miracula in confirmationem patrata.
d. Sanctitas hujus Religionis.
e. Mors pro Chriſto obita &c.

Elige loca, quibus commendaturus es has rationes, e. g. Sacella Eccleſiæ quinque; ſingulisque annecte rationem ſingulam, e. g.

Sacello A. —— rationem a.
Sacello B. —— rationem. b.

Circumſpice deinde imagines ſimiles rationibus tuis; hæ ſint e. g.

I. Statua digito Meſſiam diſſitum indicans, Pro ratione a.

II. Libri quatuor aurei mutuo innixi. Pro ratione b.

III.

III. Homines cœci, claudi, mortui &c. Pro ratione c.
IV. Virgo candidam veſtem induta in cœlum intuens. Pro ratione d.
V. Mortis inſtrumenta, faces, enſes, rotæ &. Pro ratione e.

Coordina nunc & colliga ſacella, rationes, & imagines hoc fere modo:

Sacellum A
Ratio a - - Prædictio futurorum.
Imago I. - Statua digito Meſſiam indicans,

Sacellum B.
Ratio b - - Sacrorum librorum conſenſus.
Imago II. - - Libri quatuor aurei.

Sacellum C.
Ratio c. - - - Miracula patrata.
Imago III. - - - Homines cœci &c.

Annot. Vide ſi memoria tua adjuvetur, promtiorque fiat hac arte, ita ut ad aſpectum ſacelli A. recurrat & imago I. & ratio a.

c. Certius longe, meliusque memoriæ naturalis ſubſidium in ſequentibus compendiis ſitum eſt, de quorum vi & efficacia omnes una voce conſentiunt, qui experimenta fecerunt; quæque proinde juvenibus magnopere ſunt commendanda:

1. Primum præ cæteris omnibus locum tenet frequens diligensque exercitatio, de qua diſer-

diserte Cicero de Senect. c. 7. ait: *At memoria minuitur. Credo, nisi exerceas.* Et l. 1. de Orat. c. 34. *Exercenda est memoria ediscendis ad verbum quam plurimis & nostris scriptis, & alienis.*

2. Scribatur ab ipsomet oratore, quod memoriae imprimi debet: experimur enim, quae scripsimus ipsi, altius in animum descendere, quam lecta tantum vel audita.

3. In ipsa scriptione non modo partes orationis majores, argumenta singula, aut amplificationes majores, sed etiam subdivisiones partium aut diversae sectionis a novo versu inchoandae sunt, & remotius, distinctiusque scribendae. Concisiones hujusmodi & laborem & taedium ediscendi valde levant.

4. Juvat non parum ex iisdem, in quibus orationem primum descripsisti, chartis ediscere.

5. Juverit item per partes memoriae mandare, quae retinere velis.

6. Commendatur denique solitudo, & tempus opportunum. Matutinum ceteris diei partibus merito praefertur: praesertim si pridie ante decubitum curate semel iterumque relecta sunt, quae mane imprimenda erunt memoriae.

7. Si fieri poteſt, utendum clara in diſcendo voce, aut admodum articulata ſaltem, quod mire deinceps ad reliquam pronunciationem conferet.

§. II.

De Voce.

a. Vocis opportuna modulatio, quae oratorem deceat, ſcriptura aliqua tradi non poteſt; itaque exempla tantum probatiſſimorum in hoc genere vivaeque praeſertim voces cum fructu inſtituere poterunt.

b. Ne tamen vel in hoc deſerere videamur tironem Oratoriae, ex plurimis, quae de hoc extant, praeceptionibus pauca ſuffecerint monita, quae ſequuntur:

1. Ut crebra ſit vocis mutatio, generatim praecepit Tullius. Nihil moleſtiſſimae ſatietati propius, quam uno ſemper ſono profluens oratio.

a. *Annot.* Mutanda eſt vox non tantum cum varia themata, variae figurae, variique affectus exprimuntur, ſed etiam cum diverſæ orationis partes proferuntur. Ita nimirum: *Exordium* (niſi abruptum ſit) lenem, modeſtam, tranquillam exigit vocem: *Partitio* claram ac diſtinctam: *Confirmatio* temperatam quidem, ſed firmam tamen & maſculam; *Peroratio* demum vividam, concitatam, vehementem.

b. Cum ars ſemper imitari & corrigere debeat naturam, conſideretur obſerveturque ruſticus qui-

quidam puer. *Irascitur*, vox illi tum scilicet acuta est, incitata, crebre incidens. *Miseratur*, *moeret*; vox illi mollis, plena, interrupta, flebilis. *Timet*, *pudet*; vox demissa haesitans, abjecta. *Speret*, *audet*; vox contenta vehemens, quodammodo graviter incitata. *Gaudet aut voluptate mulcetur*; vox effusa, lenis, tenera, hilaris, remissa &c. Verum non imitanda solum erit natura, sed corrigenda etiam & moderanda: ne quando suo impetu & neglectu in sonos inconditos, indecoros, ridiculos &c. erumpat.

a. Vocem in orando gradatim tantum ascendere fas est, nec initio statim summa contentione nitendum. Immo nunquam omnes, quibus vales, vocis vires intendendae sunt, nisi quid valde absonum & ingratum, fortassis lateribus etiam periculosum inde existere malis.

3. Paranda jam vox & vires, ut ita dicam, vocis ex longinquo iis locis aut affectibus, qui vim nervosque postulare videbuntur. Ita Roscius magnus ille Orator apud Romanos laudante Cicerone l. 3. de Orat. quam leniter remisseque haec protulit. *Quid petam Praesidii?* instabat enim affectus *o pater! o patria! o Priami domus!* &c. quem tota contentione pronunciavit, & in quo deficiendum erat, si prius inani motu vox spiritusque consumta fuissent.

c. Non magis vero tironi eloquentiae elaborandum erit in explendo rite vocis officio, quam in fugiendis vocis vitiis. Sunt autem ea fere:

1. *Cantillatio* est modulatio quaedam flexioque modica, & quasi undulans vocis ad rythmorum modum per totam fere orationem aequaliter procurrens.

2. *Monotonia* cantillationi partim opposita, partim cum illa eadem, est vocis usus uno eodemque sono definitus, qui legentem potius, quam orantem refert. Molestissima sane haec auditoribus accidere solet. Orator hujus commatis merito secundum Horatii legem *ut citharoedus ridetur, qui chorda semper oberrat eadem.*

3. *Vociferatio*, est immoderata vocis contentio. Delectari fortassis Stentorio tali clamore rudis aliqua plebecula ob latera valentissima nonnunquam potest; sed enim Cicero hos aptissime non oratores sed latratores vocat.

4. *Languor*, vitium vociferationi directe oppositum, cum frigide, oscitanter, voce intermortua, sine spiritu & vita oratio dicitur.

5. *Praecipitantia*, vitium familiare juventuti est, cum celeritate nimia & volubilitate nunquam remittente torrentis instar ita effunditur oratio, ut oratori vix mora ad re-

spi-

ſpirandum ſuperſit, auditori ad cogitandum nulla relinquatur.

6. *Lentitudo*, oppoſita praecipitantiae: eorum eſt, qui alternis aut tertiis quibusque voculis interſiſtunt: orationis litteras ſyllabatim computant, & guttatim, ut quidam ait, loquuntur.

§. III.

De Geſtu.

a. Geſtus, qui Pronunciationis complementum eſt, definitur a Quintiliano; quod ſit *totius corporis motus* & *conformatio.*

b. Vix ſanciri de hoc certa & conſtans poteſt regula, quoniam totum hoc, quidquid eſt, ex moribus regionum auditorumque pendere videtur; & quod decorum illis, his inſipidum importunumque apparere non raro ſolet.

c. Quia tamen ſunt leges in hoc genere aliquae, quas natura ipſa & decentia dictaſſe videntur, & quae propterea apud omnem gentem valere debent, de his ſaltem monendus eſt tiro.

d. Reſpiciunt autem haec monita *corpus totum* univerſe, tum *partes aliquas c rporis* ſingillatim.

1. De corpore quidem univerſe primum valet

a. Quod monet Fab. Quintil. Actionem nunquam esse deliciis nimiaque cura molliendam, ac proinde in omni corporis conformatione providenter fugiendum, quidquid molle & effoeminatum nimis exquisitum & elegans est, aut affectatam quandam diligentiam artemque redolet.

b. Status totius corporis sit erectus & celsus; modica interdum inclinatio; & flexio laterum virilis; non vero corpus antrorsum perpetuo recurvum; nec ad latus recline, multo minus cathedrae inurbane incumbens.

c. Ne in statuae morem obrigescat, quod facere ajebat Epictetus, quasi veru deglutisset orator.

d. Ne crebris & incompositis corporis commotionibus agitetur vehementius in morem furentis Sybillae, *cui — rabie fera corda tument.*

e. Ne in cathedra circumcurset orator, quod a Virginio aliquando in oratore hujusmodi Romae facete reprehensum legimus, cum ex eo quaesivisset, *quod decem passuum millia declamasset.*

2. In partibus deinde corporis deligenter admodum curet:

a. *Caput*, ut ne sit seniliter demissum, obstipum, aut in cervicem reflexum: — nisi

ſi ad languorem exprimendum, ad latus rejectum. — Indecora eſt multa capitis agitatio. — Annuimus tamen aliquando, cum damus; — abnuimus negantes, — averſione autem horrorem indicamus.

b. *Frons* exporrecta diffuſaque hilaritatis eſt indicium; — corrugata caperataque, ſuperciliis contractis ſeveritatem denotabit.

c. *Oculi* indices animi ſunt, &, ut ait Cicero: *Dominatus eſt omnis oculorum.* In coelum ſublati precantem; — averſi renuentem & faſtidientem; — demiſſi modeſtum & pudentem; — clauſi meditantem; — defixi in eundem locum ſtupentem extremeque dolentem ſignificant. Egregie huc facit, quod Cicero l. 3. de Orat. c. 59. habet: *Oculos natura nobis, ut equo & leoni ſetas, caudam, aures ad motus animorum declarandos dedit.*

d. *Brachia* nec deorſum incompoſita pendeant, nec immodice projiciantur, niſi in affectu vehementiori. — Siniſtrum queſcit plerumque; dextrum ſupra oculos nunquam attollitur. — Percutere ſuggeſtum, pedibusque ſupplodere, non niſi a plebe fortaſſis probatur.

e. *Manus* ſiniſtra *nunquam ſola geſtum facit,* inquit Fabius; dextra fere ſemper utendum, qua praecipue conſtat actio. —

Pectori illam admovet, cum de se ipso loquitur orator; — ori admota silentium suadentis habitus est. — Extenta audientiam facit; silentiumque indicit. — Optime a sinistro incipit latere, dextroque deponitur. — Utramque ad dispertienda & enumeranda per digitos argumenta feliciter adhibuit Hortensius. — Manus digiti nunquam sint dispassi. — Sed quis minutim persequatur singula? Tempus, & excellentium in arte imitatio uberiora docebunt.

1. *Annot.* Cum aliud voce, aliud gestu exprimitur, soloecismus gestus appellatur a scriptoribus. Hunc commisisse fertur Orator ille, qui coelum appellans terram intuebatur, gestuque commonstrabat.

2. Quoniam solus gestus vultusque diversos animi motus, & indicare & ciere possunt, haec *eloquentia silens, vel silentium eloquens* a nonnullis vocatum est. Tale est silentium Aiacis Homerici apud inferos ne unum quidem verbum instanti Ulyssi respondentis; — Tale est silentium Didonis Virgilianae itidem apud inferos ad Aeneae preces & excusationes obstinatae; quo utroque summus animi dolor cum indignatione conjunctus exprimitur. — Adde his duobus exemplis illustre tertium Romanorum militum, qui ad furculas Caudinas sub Jugum a Samnitibus missi sunt, & quod Calavius apud Livium l. 9. c. 6. sic interpretatur: *Silentium illud obstinatum, fixosque in terram oculos, & surdas ad omnia solatia aures, &* pu-

pudorem intuendae lucis, ingentem molem irarum ex alto animo cientis indicia esse: aut se Romana ignorare ingenia; aut silentium illud Samnitibus flebiles brevi clamores, gemitusque excitaturum.

FABULAE.

Muli & latrones.

Phaedrus. L. II. Fab. 7.

Muli gravati ſarcinis ibant duo.
Unus gerebat fiſcos cum pecunia,
Alter tumentes multo ſaccos hordeo.
Ille onere dives, celſa cervice eminens,
Clarumque collo jactans tintinnabulum:
Comes quieto ſequitur, & placido gradu.
Subito latrones ex inſidiis advolant:
Interque caedem ferro mulum trucidant,
Diripiunt nummos, negligunt vile hordeum.
Spoliatus igitur caſus cum fleret ſuos,
Equidem, inquit alter, me contemptum gaudeo.
Nam nihil amiſi; nec ſum laeſus vulnere.
Hoc argumento tuta eſt hominum tenuitas,
Magno periculo ſunt opes obnoxiae.

Naufragium Simonidis.

Phaedrus L. IV. Fab. 21.

Homo doctus in ſe ſemper divitias habet.
Simonides, qui ſcripſit egregium melos;
Quo paupertatem ſuſtineret facilius,
Circumire coepit urbes Aſiae nobiles,
Mercede pacta laudem victorum canens.
Hoc genere quaeſtus poſtquam locuples factus eſt,
Venire in patriam voluit curſu pelagio;

(Erat

(Erat autem natus, ut ajunt, in Ceo insula)
Ascendit navem, quam tempestas horrida
Simul & vetustas medio dissolvit mari,
Hi zonas, illi res pretiosas colligunt,
Subsidium vitae. Quidam curiosior,
Simonide! tu ex opibus nil sumis tuis?
Mecum inquit, mea sunt cuncta. Tum pauci enatant,
Quia plures onere degravati perierunt.
Praedones adsunt; rapiunt quod quisque extulit,
Nudos relinquunt. Forte Clazomene prope
Antiqua fuit urbs, quam petierunt naufragi
Hic litterarum quidam studio deditus,
Simonides qui saepe versus legerat,
Eratque absentis admirator maximus,
Sermone ab ipso cognitum, cupidissime
Ad se recepit; veste, nummis, familia
Hominem exornavit: caeteri tabulam suam.
Portant, rogantes victum; quos casu obvius
Simonides ut vidit: dixit, inquit mea
Mecum esse cuncta; vos quod rapuistis, perit.

Canis infidelis & pastor.

Desbillons Fabul. Aesop. L. II. Fab. 44.

Oves custodiendas tradiderat cani,
Cani infideli pastor, ignarus mali.
Namque ille vitiis corruptus, mores feros
Luporum coeperat imitari, & plurimas
Ore impiato jam bidentes manderat.

Quod

Quod execrandum paſtor ut novit ſcelus,
Simul expiare morte ſcelerati parat,
Mene, canis inquit; me, quaſi ſi lupus forem,
Mactare poſſis, here mi, violenta manu?
Reſerva tales hoſtibus poenas lupis:
Prudensque ſerva me tibi addictum canem.
At paſtor: Hoſtes ſunt mihi quidem lupi:
Hoſtes ſed illi ſeſe profitentur meos:
Te contra, amicus qui videbaris mihi;
Nunc morte tanto digniorem judico,
Scelere lupino quod fefelleris fidem.
Hos fabula eſſe bis ſceleratos indicat,
Quos ad patrandum perfidia movit ſcelus.

Aſinus dominos mutans.

Desbillons L. III. Fab. 30.

Apud olitorem peragebat aſinus dies.
Multis laboribus, uti cenſebat quidem,
Frangi, enecari, paſtuque tenuiſſimo
Recreari ſolitus. Ergo ſeſe durius
Haberi, quam fas jusque vellent, credidit:
Jovem rogavit, ſortem ut mutaret ſuam;
Ejusque precibus exoratus Iupiter
Poſtinde figulo navare hunc operam jubet.
Sed ferre coenum, ac tegulas dum cogitur,
Hanc gravius etiam ferre fortunam incipit:
Mutare dominum, imprudens, rurſus excepit.
Rurſusque auditur, lege ſed poſita tamen,
Ut haec quaecunque fuerit ultima ſors, ferat;
Nec

Nec ſperet aliam deinde venturam vicem.
Is cum annuiſſet, obtigit coriario:
Tum: Quid rogavi? dixit lamentans, heros
Apud priores vivere ſatius fuit;
Namque ille poſtquam durus me laboribus
Necuerit, parcet ne corio quidem meo.
Quamvis acerba ſors erit, eam ſuſtine,
Ne pejor fiat, obtrectare ſi velis.

Ager in quo theſaurus.

Desbillons L. V. Fab. 7.

Sibi advenire ſentiens ſummam diem
Agricola, juſſit filios accedere;
Agrumque, dixit, quem relinquo, vos mala
Cavete ne diſſidia cogant vendere:
Defoſſus illic namque theſaurus latet;
Qua parte lateat, id vero ignorat pater.
At enim monenti credite, ac ligonibus
Raſtrisque glebas partem in omnem vertite:
Confidite, labor theſaurum eruet improbus,
Ditabitque omnes. Interim moritur ſenex
Illi imperata facere (ſpes enim lucri
Stimulat) terramque fodere, quam longe eſt dies.
Theſaurus; qualem cupierant, non eſt quidem
Inventus usquam; ſed agrum dum ſic excolunt,
Cultura peperit ipſa perpetuas opes.
Homini theſaurus ingens, aſſiduus labor.

Ede-

Edera, & murus.

Desbillons L. VIII. Fab. 6.

Permitte, dixit edera muro blandiens,
Ut fragilis, & me ſuſtinere neſcia
Tibi tam ſtabili tamque firmo adhaeream.
Haud renuit ille; at ſentiens hanc poſtmodum,
Stirpibus hac, illac furtim permeantibus,
Caementa ſolvere, & lapidum compaginem
Laxare, queritur; herumque communem rogat,
Disrumpere velit nexibus conſortium
Male ominatis initum, & ejicere procul
Plantam nocivo ſibi jugatam foedere.
Audit querentis herus preces, & approbat;
Stirpesque tentat noxias revellere;
At cum per omnes muri penetraſſent cavos,
Tenacibusque haererent internodiis,
Non poſſe jam revelli eas intelligit,
Quin ipſe murus parte labefactus ſui
Majore, vel inclinetur, vel etiam ruat:
Ideoque, damnum ne eveniat majus, timens,
Malum dirimere non audet commercium.
Hunc fabula monet, quisquis arcto ſe ſinit
Temere alligari ſocietatis vinculo.

NARRATIONES.

Dionysius & Damocles.

Cicero Tuscul. QQ. L. V.

Cum quidam ex ejus assentatoribus Damocles commemoraret in sermone copiosas ejus opes, majestatem, dominatus, rerum abundantiam magnarum, negaretque unquam beatiorem quemquam fuisse; Visne igitur, inquit, Damocle; quoniam haec te vita delectat, ipse eamdem degustare, & fortunam experiri meam? cum se ille cupere dixisset, collocari jussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo, textibili stragulo, magnificis operibus picto; abacosque complures ornavit argento auroque caelato. Tum ad mensam eximia forma pueros electos jussit consistere, eosque nutum ejus intuentes diligenter ministrare. Aderant unguenta, coronae, incendebantur odores; mensae conquisitissimis epulis extruebantur. Fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium e lacunari, seta equina aptum demitti jussit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulchros illos ministratores aspiciebat, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat ad mensam, jam ipsae defluebant coronae: denique exoravit Tyrannum, ut abire liceret, quod jam beatus nollet esse. Satisne videtur declarasse Dionysius, nihil ei esse beatum, cui semper aliquis terror impendeat?

Dae-

Daedalus & Icarus.

Ovidius Metamorphoſ. L. VIII.

Daedalus interea Creten, longumque peroſus
Exilium, tactusque loci natalis amore,
Clauſus erat pelago. Terras licet, inquit, & undas
Obſtruat, at coelum certe patet, ibimus illac:
Omnia poſſideat, non poſſidet aëra Minos.
Dixit, & ignotas animum dimittit in artes,
Naturamque novat; nam ponit in ordine pennas,
A minima coeptas longam breviore ſequente,
Ut clivo creviſſe putes: ſic ruſtica quondam
Fiſtula diſparibus paullatim ſurgit avenis.
Tum lino medias, & ceris alligat imas,
Atque ita compoſitas parvo curvamine flectit,
Ut veras imitetur aves. Puer Icarus una
Stabat, & ignarum ſua ſe tractare pericla,
Ore renidenti, modo quas vaga moverat aura,
Captabat plumas, flavam modo pollice ceram
Mollibat, luſuque ſuo mirabile patris
Impediebat opus. Poſtquam manus ultima coepto
Impoſita eſt, geminas opifex libravit in alas
Ipſe ſuum corpus motaque pependit in aura.
Inſtruit & natum; medioque ut limite curras,
Icare, ait moneo: ne ſi demiſſior ibis,
Unda gravet pennas; ſi celſior ignis adurat.
Inter utrumque vola: nec te ſpectare Bootem
Aut Helicem jubeo ſtrictumque Orionis enſem.
Me duce carpe viam. Pariter praecepta volandi
Tradit, & ignotas humeris accommodat alas.

In-

Inter opus, monitusque genæ maduere ſeniles,
Et patriæ tremuere manus, dedit oſcula nato
Non iterum repetenda ſuo pennisque levatus
Antevolat, comitique timet (velut ales ab alto
Quæ teneram prolem produxit in aëra nido)
Hortaturque ſequi; damnoſasque erudit artes,
Et movet ipſe ſuas, & nati reſpicit alas.
Cum puer audaci cœpit gaudere volatu,
Deſeruitque ducem, cœlique cupidine tactus
Altius egit iter, rapidi vicinia ſolis
Mollit odoratas pennarum vincula ceras.
Tabuerant ceræ, nudos quatit ille lacertos,
Remigioque carens non ullas percipit auras;
Oraque cœrulea patrium clamantia nomen
Excipiuntur aqua, quæ nomen traxit ab illo.
At pater infelix, nec jam pater, Icare, dixit,
Icare, dixit, ubi es? qua te regione requiram?
Icare, dicebat, pennas aſpexit in undis;
Devovitque ſuas artes, corpusque ſepulchro
Condit, & tellus a nomine dicta ſepulti eſt.

Milo & Clodius.

Cicero Orat. pro T. Ann. Milon. c. 10.

Milo autem, cum in ſenatu fuiſſet, eo die, quoad ſenatus demiſſus eſt, domum venit, calceos, & veſtimenta mutavit, paulliſper, dum ſeſe uxor (ut fit) comparat, commoratus eſt. Deinde profectus eſt id temporis, cum jam Clodius, ſiquidem eo die Romam venturus erat, redire potuiſſet. Ob-

viam fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut solebat; sine uxore, quod nunquam fere; cum hic insidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparasset, cum uxore veheretur in rheda penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri: & delicato ancillarum puerorumque comitatu. Fit obviam Clodio ante fundum ejus, hora fere undecima, aut non multo secus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiori impetum; adversi rhedarium occidunt. Cum autem hic de rheda, rejecta penula, desiluisset, seque acri animo defenderet; illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut a tergo Milonem adorirentur, partim, quod hunc jam interfectum putarent, cædere incipunt ejus servos, qui post erant, ex quibus, qui animo fideli in dominum erant, & præsentes fuerunt, partim occisi sunt, partim cum ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur; Milonemque occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent; fecerunt id servi Milonis (dicam enim non derivandi criminis caussa, sed ut factum est) neque imperante, neque sciente, neque præsente domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset. Hæc, sicut exposui, ita gesta sunt, judices, insidiator superatus; vi victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est.

ALE-

Alexandri M. morbus & curatio.

Curtius L. III. 5.

Mediam Cydnus amnis, de quo paullo ante dictum est, interfluit: & tunc æstas erat, cujus calor non aliam magis quam Ciliciæ oram vapore solis accendit, & diei fervidissimum tempus cœperat: pulvere ac sudore simul perfusum Regem invitavit liquor fluminis, ut calidum adhuc corpus ablueret. Itaque veste deposita in conspectu agminis (decorum quoque futurum ratus, si ostendisset suis levi, ac parabili cultu corporis se esse contentum) descendit in flumen: vixque ingressi subito horrore artus rigere cœperunt: pallor deinde suffusus est, & totum propemodum corpus vitalis calor reliquit. Expiranti similem ministri manu excipiunt, nec satis compotem mentis, in tabernaculum deferunt. Ingens sollicitudo, & pene jam luctus in castris erat. Flentes querebantur. „ In „ tanto impetu cursuque rerum, omnis ætatis ac „ memoriæ clarissimum Regem, non in acie saltem, non ab hoste dejectum, sed abluentem „ aqua corpus ereptum esse, & extinctum. Instare Darium, victorem antequam vidisset hostem: „ sibi easdem terras, quas victores peragrassent, „ repetendas, omnia aut ipsos, aut hostes populatos. Per vastas solitudines, etiamsi nemo insequi velit, euntes, fame, atque inopia debellari posse. Quem signum daturum fugientibus, „ quem ausurum Alexandro succedere? Jam ut ad

„ Hellespontum fuga penetrarent, classem, qua „ transeant, quem præparaturum? Rursus in ipsum „ Regem misericordia versa; illum florem juven„ tæ, illam vim animi, eundem Regem, & com„ militonem, divelli a se, & abripi" immemores sui querebantur.

Inter hæc liberius meare spiritus cœperat, allevabat Rex oculos, & paulatim redeunte animo circumstantes amicos cognoverat, laxataque vis morbi ob hoc solum videbatur, quia magnitudinem mali sentiebat. Animum autem ægritudo corporis urgebat; quippe Darium quinto die in Ciliciа fore nunciabatur, vinctum ergo se tradi, & tantam victoriam eripi sibi e manibus, obscuraque, & ignobili morte in tabernaculo suo extingui se querebatur. Admissisque amicis pariter, & medicis: „ in quo me, inquit, articulo rerum mearum for„ tuna deprehenderit, cernitis. Strepitum hostilium „ armorum exaudire mihi videor, & qui ultro in„ tuli bellum, jam provocor. Darius ergo, quum „ tam superbas litteras scriberet, fortunam meam „ in consilio habuit: sed nequidquam, si mihi ar„ bitrio meo curari licet. Lenta remedia, & se„ gnes medicos non expetunt tempora mea; vel „ mori strenue, quam tarde convalescere mihi me„ lius est. Proinde, si quid opis, si quid artis in „ medicis est, sciant, me non tam mortis, quam „ belli remedium quærere.

Ingentem omnibus incusserat curam tam præceps temeritas ejus; ergo pro se quisque precari cœpere, ne festinatione periculum augeret, sed

esset

esset in potestate medentium: inexperta remedia haud injuria ipsis esse suspecta, quum ad perniciem ejus etiam a latere ipsius pecunia sollicitaret hostis (quippe Darius mille talenta interfectori Alexandri daturum se pronunciari jusserat). Itaque ne ausurum quidem quemquam arbitrabantur experiri remedium, quod propter novitatem posset esse suspectum.

Erat inter nobiles medicos e Macedonia Regem sequutus Philippus, natione Arcanan, fidus admodum Regi; puero comes, & custos salutis datus: qui eum non Regem modo, sed etiam ut alumnum, eximia caritate diligebat. Is non præceps se, strenuum remedium afferre, tantamque vim morbi potione medicata levaturum esse promisit. Nulli promissum ejus placebat, præter ipsum, cujus periculo pollicebatur. Omnia quippe facilius, quam moram perpeti poterat: arma, & acies in oculis erant, & victoriam in eo positam esse arbitrabatur, si tantum ante signa stare potuisset: id ipsum, quod post diem tertiam medicamentum sumpturus esset (ita enim medicus prædixerat) ægre ferens. Inter hæc a Parmenione, fidissimo purpuratorum, litteras, accipit, quibus ei denunciabat, ne salutem suam Philippo committeret, mille talentis a Dario, & spe nuptiarum sororis ejus esse corruptum.

Ingentem animo sollicitudinem litteræ incusserant: & quidquid in utramque partem aut metus, aut spes subjecerat; secreta æstimatione pensabat. „Bibere perseverem? Ut si venenum datum fuerit,

 „rit,

„ rit, ne immerito quidem, quidquid acciderit, „ evenisse videatur? Damnem medici fidem? in „ tabernaculo ergo me opprimi patiar? At satius „ est alieno me mori scelere, quam metu meo.“ Diu animo in diversa versato, nulli, quid scriptum esset enunciat; epistolamque, sigillo annuli sui impressam, pulvino, cui incumbebat, subjecit. Inter has cogitationes biduo assumto, illuxit a medico destinatus dies, & ille cum poculo, in quo medicamentum diluerat, intravit. Quo viso Alexander levato corpore in cubitum, epistolam a Parmenione missam sinistra manu tenens accipit poculum, & haurit interritus: tum epistolam Philippum legere jubet, nec a vultu legentis movet oculos, ratus, aliquas conscientiæ notas in ipso ore posse deprehendere.

Ille, epistola perlecta, plus indignationis, quam pavoris ostendit; projectisque amiculo, & litteris ante lectum; „ Rex, inquit, semper qui- „ dem spiritus meus ex te pependit, sed nunc ve- „ re arbitror, sacro, ac venerabili ore trahitur. „ Crimen parricidii, quod mihi objectum est, tua „ salus diluet, servatus a me vitam mihi dederis, „ oro quæsoque; amissoque metu patere, medi- „ camentum concipi venis, laxa paullisper animum, „ quem intempestiva sollicitudine amici sane fide- „ les, sed moleste seduli turbant.“ Non securum modo hæc vox, sed etiam lætum Regem, ac plenum bonæ spei fecit. Itaque, „ Si dii, inquit, „ Philippe, tibi permisissent, quo maxime modo „ animum velles experiri meum, alio profecto

„ vo-

„ voluisses, sed certiore quam expertus es, ne „ optasses quidem: hac epistola accepta, tamen, „ quod dilueras, bibi, & nunc credo, te non „ minus pro tua fide, quam pro mea salute esse „ sollicitum. " Hæc eloquutus dextram Philippo offert.

Ceterum tanta vis medicaminis fuit, ut, quæ sequuta sunt, criminationem Parmenionis adjuverint; interclusus spiritus arcte meabat, nec Philippus quidquam inexpertum omisit; ille fomenta corpori admovit, ille torpentem, nunc cibi, nunc vini odore excitavit. Atque ut primum mentis compotem esse sensit, modo matris, sororumque, modo tantæ victoriæ appropiquantis admonere non destitit. Ut vero medicamentum se diffudit in venas, & sensim toto corpore salubritas percipi potuit; primo animus vigorem suum, deinde corpus quoque exspectatione maturius recuperavit: quippe post tertium diem, quum in hoc statu fuerat in conspectum militum venit. Nec avidius ipsum Regem, quam Philippum intuebatur exercitus; pro se quisque dextram ejus amplexi grates habebant, velut præsenti Deo; namquem haud facile dictu est, præter ingenitam illi genti erga Reges suos venerationem, quantum hujus quoque Regis vel admirationi dediti fuerint, vel caritate flagraverint.

Jam primum nihil nisi divina ope aggredi videbatur; nam quum esset præsto ubique fortuna, temeritas in gloriam cesserat. Aetas quoque vix tantis matura rebus, sed abunde sufficiens omnia

etiam ejus opera honestabat. Et quæ leviora haberi solent, plerumque in re militari gratiora vulgo sunt: exercitatio corporis inter ipsos, cultus habitusque paullulum a privato abhorrens, militaris vigor: queis ille vel ingenii dotibus, vel animi artibus, ut pariter carus ac venerandus esset, effecerat.

Abdolominus creatus rex.

Curtius L. IV. I.

Ipse in Phœnicem deinde descendit, & oppidum Byblon traditum recepit. Inde ad Sidona ventum est, urbem vetustate, famaque Conditorum inclytam. Regnabat in ea Strato, Darii opibus adjutus; sed quia deditionem magis popularium, quam sua sponte fecerat, regno visus indignus; Hephæstionique permissum, ut quem eo fastigio Sidones dignissimum arbitrarentur, constitueret Regem. Erant Hephæstioni hospites clari inter suos juvenes, qui facta ipsis potestate regnandi, negaverunt, „ quemquam patrio more in id fastigium recipi, nisi regia stirpe ortum. " Admiratus Hephæstio magnitudinem animi spernentis, quod alii per ignes, ferrumque peterent, „ Vos quidem macti virtute, inquit, estote, qui primi intellexistis, quando majus esset, regnum fastidire, quam accipere. Ceterum, date aliquem regiæ stirpis, qui meminerit a vobis acceptum habere se regnum. "

At

At illi, quum multos imminere tantæ ſpei cernerent, ſingulis amicorum Alexandri, ob nimiam regni cupiditatem, adulantes, ſtatuunt, „nemi„ nem eſſe potiorem, quam Abdolominum quem„ dam, longa quidem cognatione ſtirpi regiæ ad„ nexum, ſed ob inopiam ſuburbanum hortum „ exigua colentem ſtipe.“ Cauſſa ei paupertatis, ſicut plerisque, probitas erat, intentusque operi diurno, ſtrepitum armorum, qui totam Aſiam concuſſerat, non exaudiebat. Subito deinde, de quibus ante dictum eſt, cum regiæ veſtis inſignibus hortum intrant, quem forte ſteriles herbas eligens, Abdolominus repurgabat. Tunc rege eo ſalutato, alter ex his, „ Habitus inquit, hic, quem cer„ nis in meis manibus, cum iſto ſqualore permu„ tandus tibi eſt. Ablue corpus illuvie æternis„ que ſordibus ſqualidum: cape Regis animum, „ & in eam fortunam, qua dignus es, iſtam con„ tinentiam profer. Et quum in regali ſolio reſi„ debis, vitæ, necisque omnium Civium domi„ nus, cave obliviſcaris hujus ſtatus, in quo ac„ cipis regnum; imo hercule, propter quem.“

Somino ſimilis res Abdolomino videbatur. Interdum, „ſatisne ſani eſſent; qui tam proterve „ ſibi illuderent, percunctabatur.“ Sed ut cunctanti ſqualor ablutus eſt, & injecta veſtis purpura auroque diſtincta, & fides a jurantibus facta: ſero jam Rex iisdem comitantibus, in regiam pervenit. Fama, ut ſolet, ſtrenue tota urbe diſcurrit: aliorum ſtudium, aliorum indignatio eminebat: ditiſſimus quisque humilitatem, inopiamque ejus

 apud

apud amicos Alexandri criminabatur. Admitti eum Rex protinus juſſit, diuque contemplatus, „ Corporis, inquit, habitus famæ generis non repugnat, ſed libet ſcire, inopiam qua patientia tuleris. Tum ille, Utinam, inquit, eodem animo regnum pati poſſim; hæ manus ſuffecere deſiderio meo, nihil habenti, nihil defuit.“

Magnæ indolis ſpecimen ex hoc ſermone Abdolomini cœpit. Itaque non Stratonis modo regiam ſupellectilem attribui ei juſſit; ſed pleraque etiam ex perſica præda: regionem quoque urbi appoſitam ditioni ejus adjecit.

Petræ expugnatio.

Curtius. L. VII. 11.

Et cetera quidem pacaverat Rex. Una erat petra, quam Arimazes Sogdianus cum XXX. millibus armatorum obtinebat; alimentis ante congeſtis, quæ tantæ multitudini vel per biennium ſuppeterent. Petra in altitudinem XXX. eminet ſtadia, circuitu C. & L. complectitur, undique abſciſſa & abrupta, ſemita peranguſta aditur. In medio altitudinis ſpatio habet ſpecum, cujus os arctum, & obſcurum eſt; paullatim deinde ulteriora panduntur: ultima etiam altos receſſus habent: fontes per totum fere ſpecum manant, e quibus collatæ aquæ per prona montis flumen emittunt.

Rex loci difficultate ſpectata ſtatuerat inde abire: cupido deinde inceſſit animo, naturam quoque fatigandi. Prius tamen quam fortunam obſidio-

fidionis experiretur, Cophan (Artabazi hic filius erat), misit ad barbaros, qui suaderet, ut dederent rupem. Arimazes loco fretus superbe multa respondit. Ad ultimum „ an Alexander volare possit? „ interrogat. Quae nunciata Regi, sic accendere animum, ut adhibitis, cum quibus consultare erat solitus indicaret insolentiam barbari eludentis ipsos, quia pennas non haberent. „ Se autem proxima nocte „ effecturum, ut crederet Macedones etiam vola- „ re. Trecentos, inquit, pernicissimos juvenes ex „ suis quisque copiis perducite ad me, qui per cal- „ les & pene invias rupes domi pecora agere con- „ sueverint.“ Illi praestantes & levitate corporum, & ardore animorum strenue adducunt: quos intuens Rex, „ Vobiscum, inquit, o juvenes, & „ mei aequales, urbium invictarum ante munimen- „ ta superavi, montium juga perenni nive obruta „ emensus sum, angustias Ciliciae intravi: Indiae „ sine lassitudine vim frigoris sum perpessus. Et „ mei documenta vobis dedi, & vestri habeo. Pe- „ tra, quam videtis, unum aditum habet, quem „ barbari obsident: cetera negligunt: nullae vigi- „ liae sunt, nisi quae castra nostra spectant. Inve- „ nietis viam, si solerter rimati fueritis aditus fe- „ rentes ad cacumen. Nihil tam alte natura con- „ stituit, quo virtus non possit eniti. Experien- „ do quae ceteri desperaverunt, Asiam habemus „ in potestate. Evadite in cacumen, quod quum „ ceperitis, candidis velis signum mihi dabitis. „ Ego copiis admotis hostem in nos a vobis con- „ vertam, praemium erit ei, qui primus occupa-

„ verit

„ verit verticem, talenta X: uno minus accipiet, „ qui proximus ei venerit: eademque ad decem „ homines servabitur portio. Certum autem ha- „ beo, vos non tam liberalitatem intueri meam „ quam voluntatem." His animis regem audierunt ut jam cepisse verticem viderentur. Dimissique ferreos cuneos, quos inter saxa defigerent, validosque funes parabant. Rex circumvectus petram, quam minime asper ac præruptus aditus videbatur: secunda vigilia, quod bene verteretur, ingredi jubet. Illi alimentis in biduum sumtis, gladiis modo atque hastis armati subire cœperunt. Ac primo pedibus ingressi sunt: deinde ut in prærupta perventum est alii manibus eminentia saxa complexi levavere semet; alii adjectis funium laqueis evasere, quum cuneos inter saxa defigerent, queis gradus subinde insisterent. Diem inter metum laboremque consumserunt. Per aspera enixis duriora restabant, & crescere altitudo petræ videbatur. Illa vero miserabilis erat facies, quum ii, quos instabilis gradus fefellerat, ex præcipiti devolverentur: mox eadem in se patienda alieni casus ostendebat exemplum. Per has tamen difficultates enituntur in verticem montis, omnes fatigatione continuati laboris affecti, quidam multati parte membrorum, pariterque eos & nox & somnus oppressit. Stratis passim corporibus in inviis & asperis saxorum, periculi instantis obliti in lucem quieverunt: tandemque, velut ex alto sopore excitati, occultas, objectasque ipsis valles rimantes, ignari, in qua parte petræ tanta vis hostium condita esset, fu-

mum

mum ſpecus infra ſeipſos evolutum notaverunt. Ex quo intellectum eſt, illam hoſtium latebram eſſe. Itaque haſtis impoſuere, quod convenerat ſignum: totoque e numero duos & XXX. in aſcenſu interiiſſe cognoſcunt.

Rex non cupidine magis potiundi loci, quam vicem eorum, quos ad tam manifeſtum periculum miſerat, ſollicitus, toto die cacumina montis intuens reſtitit: noctu demum quum obſcuritas conſpectum oculorum ademiſſet, ad curandum corpus receſſit.

Poſtero die nondum ſatis clara luce primus vela, ſignum capti verticis, conſpexit. Sed ne falleretur acies; dubitare cogebat varietas cœli, nunc internitente lucis fulgore, nunc condito. Verum ut liquidius lux apparuit cœlo, dubitatio exempta eſt: vocatumque Cophan, per quem barbarorum animos tentaverat, mittit ad eos, qui moneret, nunc ſaltem ſalubrius conſilium inirent: ſin autem fiducia loci perſeverarent, oſtendi a tergo juſſit, qui ceperant verticem.

Cophas admiſſus ſuadere cœpit Arimazi, petram tradere, gratiam Regis inituro, ſi tantas res molientem in unius rupis obſidione hærere non coegiſſet. Ille ferocius ſuperbiusque quam antea locutus abire Cophan jubet. At is prehenſum manu barbarum rogat, ut ſecum extra ſpecum prodeat; quo impetrato juvenes in cacumine oſtendit, ejusque ſuperbiæ haud immerito illudens, pennas, ait, habere milites Alexandri. Jamque e Macedonum caſtris ſignorum concentus, & totius exercitus clamor audiebatur. Ea res, ſicut pleraque bel-

belli vana, & inania, barbaros ad deditionem traxit: quippe occupati metu, paucitatem eorum, qui a tergo erant, æſtimare non poterant. Itaque Cophan (nam trepidantes reliquerat) ſtrenue revocant; & cum eo XXX. principes mittunt, qui petram tradant, & ut incolumibus abire liceat, paciſcantur.

Pugna Horatiorum cum Curiatiis & ſororis cædes.

Livius Decad. I. L. 1.

In duobus tum exercitibus erant trigemini fratres nec ætate, nec viribus diſpares. Horatios, Curiatiosque fuiſſe ſatis conſtat, nec ferme res antiqua alia eſt nobilior: tamen in re tam clara, nominum error manet, utrius populi Horatii, utrius Curiatii fuerint. Auctores utroque trahunt, plures tamen invenio, qui Romanos Horatios vocent. Hos ut ſequar, inclinat animus. Cum trigeminis agunt reges, ut pro ſua quisque patria dimicent ferro; ibi imperium fore, unde victoria fuerit; nihil recuſatur: tempus, & locus convenit. Prius quam dimicarent, fœdus ictum inter Romanos, & Albanos eſt, his legibus, ut cujus populi cives eo certamine viciſſent, is alteri populo cum bona pace imperaret.

Fœdere icto trigemini, ſicut convenerat, arma capiunt. Cum ſui utrosque adhortarentur, deos patrios, patriam, ac parentes, quidquid civium domi; quidquid in exercitu ſit, illorum tunc

ar-

arma, illorum intueri manus: feroces, & ſuopte ingenio & pleni adhortantium vocibus in medium inter duas acies procedunt. Conſederant utrinque pro caſtris duo exercitus, periculi magis præſentis, quam curæ expertes. Quippe imperium agebatur, in tam paucorum virtute atque fortuna poſitum. Itaque ergo erecti, ſuſpenſique in minime gratum ſpectaculum, animo intenduntur. Datur ſignum: infeſtisque armis, velut acies, terni juvenes, magnorum exercituum animos gerentes, concurrunt: nec his, nec illis periculum ſuum, publicum imperium, ſervitiumque obverſatur animo, futuraque ea deinde patriæ fortuna, quam ipſi feciſſent. Ut primo ſtatim concurſu increpuere arma, micantesque fulſere gladii, horror ingens ſpectantes perſtringit, & neutro inclinata ſpe torpebat vox, ſpiritusque. Conſertis deinde manibus, cum jam non motus tantum corporum, agitatioque anceps telorum, armorumque, ſed vulnera quoque, & ſanguis ſpectaculo eſſent: duo Romani, ſuper alium alius, vulneratis tribus Albanis exſpirantes corruerunt. Ad quorum caſum cum conclamaſſet gaudio albanus exercitus, Romanas legiones jam ſpes tota, nondum tamen cura deſeruerat, exanimes vice unius, quem tres Curiatii circumſteterunt. Forte is integer fuit, ut univerſis ſolus nequaquam par, ſic adverſus ſingulos ferox. Ergo ut ſegregaret pugnam eorum, capeſſit fugam, ita ratus ſecuturos, ut quemque vulnere affectum corpus ſineret. Jam aliquantum ſpatii ex eo loco, ubi pugnatum eſt, aufugerat, cum reſpiciens videt

det magnis intervallis sequentes, unum haud procul ab sese abesse; in eum magno impetu rediit. Et tum Albanus exercitus inclamat Curiatiis, ut opem ferant fratri, jam Horatius cæso hoste victor secundam pugnam petebat. Tum clamore, qualis ex insperato faventium solet, Romani adjuvant militem suum; & ille defungi prœlio festinat. Prius itaque quam alter, qui nec procul aberat, consequi posset, & alterum Curiatium conficit, jamque æquato Marte singuli supererant, sed nec spe, nec viribus pares. Alterum intactum ferro corpus, & geminata victoria, ferocem in certamen tertium dabant. Alter fessum vulnere, fessum cursu trahens corpus, victusque fratrum ante se strage, victori objicitur hosti. Nec illud prœlium fuit. Romanus exultans: Duos, inquit, fratrum manibus dedi; tertium caussæ belli hujusce, ut Romanus Albano imperet, dabo. Male sustinenti arma gladium superne jugulo defigit: jacentem spoliat. Romani ovantes, ac gratulantes Horatium accipiunt eo majore cum gaudio, quo propius metum res fuerat. Ad sepulturam inde suorum nequaquam paribus animis vertuntur: quippe imperio alteri aucti, alteri ditionis alienæ facti. Sepulcra exstant, quo quisque loco cecidit. Duo Romana uno loco propius Albam, tria Albana Romam versus, sed distantia locis, & ut pugnatum est. Prius quam inde digrederentur, roganti Metio ex fœdere icto quid imperaret, imperat Tullus, uti juventutem in armis habeat, usurum se eorum opera, si bellum cum Veientibus foret. Ita exercitus inde domos abducti.

Prin-

Princeps Horatius ibat, trigemina ſpolia præ ſe gerens: cui ſoror virgo, quæ deſponſa uni ex Curiatiis fuerat, obvia ante portam Capenam fuit; cognitoque ſuper humeros fratris paludamento ſponſi, quod ipſa confecerat, ſolvit crines, & flebiliter nomine ſponſum mortuum appellat. Movet feroci juveni animum comploratio ſororis in victoria ſua, tantoque gaudio publico. Stricto itaque gladio, ſimul verbis increpans, transfigit puellam: Abi hinc cum immaturo amore ad ſponſum, inquit, oblita fratrum mortuorum, vivique, oblita patriæ. Sic eat, quæcunque Romana lugebit hoſtem. Atrox viſum id facinus patribus plebique: ſed recens meritum facto obſtabat: tamen raptus in jus ad Regem. Rex ne ipſe tam triſtis ingratique ad vulgus judicii, aut ſecundum judicium ſupplici auctor eſſet, concilio populi advocato. Duumviros, inquit, qui Horatio perduellionem judicent ſecundum legem, facio. Lex horrendi criminis erat. Duumviri perduellionem judicent. Si a Duumviris provocarit, provocatione certato; ſi vincent, caput obnubito: infelici arbori reſte ſuſpendito: verberato vel intra pomœrium, vel extra pomœrium. Hac lege Duumviri creati, qui ſe abſolvere non rebantur ea lege, ne innoxium quidem poſſe, cum condemnaſſent. Tum alter ex his: P. Horati, Tibi perduellionem judico, inquit, i, lictor colliga manus. Acceſſerat lictor, injiciebatque laqueum. Tum Horatius, auctore Tullo, clemente legis interprete, provoco, inquit, ita de provocatione certatum ad populum eſt. Moti homines ſunt in eo judicio,

maxime P. Horatio patre proclamante, ſe filiam jure cæſam judicare; niſi ita eſſet, patrio jure in filium animadverſurum. Orabat deinde, ne ſe, quem paulo ante cum egregia ſtirpe conſpexiſſent, orbum liberis facerent. Inter hæc ſenex juvenem amplexus ſpolia Curiatiorum fixa eo loco, qui nunc pila Horatia appellatur, oſtentans: Hunccine, ajebat, quem modo decoratum; ovantemque victoria incedentem vidiſtis, Quirites, eum ſub furca vinctum inter verbera & cruciatus videre poteſtis? Quod vix Albanorum oculi tam deforme ſpectaculum ferre poſſent. I, lictor, colliga manus, quæ paullo ante armata imperium populo Romano pepererunt. I, caput obnube liberatoris urbis huius, arbori infelici ſuſpende: verbera, vel intra pomœrium, modo inter illa pila, & ſpolia hoſtium; vel extra pomœrium, modo intra ſepulchra Curiatiorum. Quo enim ducere hunc juvenem poteſtis, ubi non ſua decora eum a tanta fœditate ſupplicii vindicent? Non tulit populus nec patris lacrimas, nec ipſius parem in omni periculo animum: abſolveruntque admiratione magis virtutis, quam jure cauſſæ. Itaque ut cædes manifeſta aliquo tamen piaculo lueretur: imperatum patri, ut filium expiaret pecunia publica. Is quibusdam piacularibus ſacrificiis factis, quæ deinde genti Horatiæ tradita ſunt, transmiſſo per viam tigillo, capite adoperto, velut ſub jugum miſit juvenem. Id hodie quoque publice ſemper refectum manet: Sororium tigillum vocant. Horatiæ

tiæ ſepulcrum, quo loco corruerat icta, conſtructum ex ſaxo quadrato.

Plebs rom. quæ ſeceſſerat a Patribus, Menenii Agrippæ fabula reducitur.
Livius Decad. I. L. 2.

Plebem Sicinio quodam auctore injuſſu conſulum in ſacrum montem ſeceſſiſſe; trans Anienem amnem, tria ab urbe millia paſſuum, ea frequentior fama eſt, quam, cujus Piſo auctor eſt, in Aventinum ſeceſſionem factam eſſe. Ibi ſine ullo duce, vallo, foſſaque communitis caſtris, quieti, rem nullam niſi neceſſariam ad victum ſumendo: per aliquot dies neque laceſſiti, neque laceſſentes ſeſe tenuere. Pavor ingens in urbe: metuque mutuo ſuſpenſa erant omnia. Timere relicta ab ſuis plebs violentiam patrum: timere patres reſidem in urbe plebem, incerti, manere eam, an abire mallent. Quamdiu autem tranquillam, quæ ſeceſſerit, multitudinem fore? quid futurum deinde, ſi quod externum interim bellum exiſtat? nullam profecto, niſi in concordia civium ſpem reliquam ducere. Eam per æqua, per iniqua reconciliandam civitati eſſe. Placuit igitur oratorem ad plebem mitti Menenium Agrippam, facundum virum, & quod inde oriundus erat, plebi carum. Is intromiſſus in caſtra, priſco illo dicendi, & horrido modo nihil aliud, quam hoc narraſſe fertur: Tempore, quo in homine non, ut nunc, omnia in uno conſentiebant; ſed ſingulis membris ſuum cui-

que consilium, suus sermo fuerat, indignatas reliquas partes, sua cura, suo labore, ac ministerio ventri omnia queri: ventrem in medio quietum, nihil aliud quam datis voluptatibus frui, conspirasse inde, ne manus ad os cibum ferrent, nec os acciperet datum, nec dentes conficerent. Hac ira, dum ventrem fame domare vellent, ipsa una membra, totumque corpus ad extremam tabem venisse. Inde apparuisse, ventris quoque haud segne ministerium esse: nec magis ali, quam alere eum, reddentem in omnes corporis partes hunc, quo vivimus, vigemusque, divisum pariter in venas maturum confecto cibo sanguinem. Comparando hinc quam intestina corporis seditio similis esset iræ plebis in patres; flexisse mentes hominum. Agi deinde de concordia cœptum, concessumque in conditiones, ut plebi sui magistratus essent, sacrosancti, quibus auxilii latio adversus consules esse; neve cui patrum capere eum magistratum liceret.

Mater Coriolanum infesto exercitu adversus Romanos venientem exarmat.

Livius Decad. I. L. 2.

Sp. Nautius jam, & Sex. Furius consules erant. Eos recensentes legiones, præsida per muros, aliaque, in quibus stationes, vigiliasque esse placuerat, loca distribuentes, multitudo ingens pacem poscentium primum seditioso clamore conterruit: deinde vocare senatum, referre de legatis ad Cn. Marcium mittendis coëgit. Acceperunt relationem

pa-

patres, poſtquam apparuit labare plebis animos, miſſique de pace ad Marcium oratores atrox reſponſum retulerunt: Si Volſcis ager redderetur, poſſe agi de pace: ſi præda belli per otium frui velint, memorem ſe & civium injuriæ, & hoſpitum beneficii, adniſurum, ut appareat, exilio ſibi irritatos, non fractos animos eſſe. Iterum deinde idem miſſi non recipiuntur in caſtra. Sacerdotes quoque ſuis inſignibus velatos eſſe ſupplices ad caſtra hoſtium, traditum eſt; nihiloque magis quam legatos flexiſſe animum. Tum matronæ ad Veturiam matrem Coriolani, Volumniamque uxorem frequentes coëunt. Id publicum conſilium, an muliebris timor fuerit, parum invenio. Pervicere certe ut & Veturia magno natu mulier, & Volumnia duos parvos ex Marcio ferens filios ſecum, in caſtra hoſtium irent: & quam armis viri defendere urbem non poſſent, mulieres precibus lacrimisque defenderent. Ubi ad caſtra ventum eſt, nunciatumque Coriolano, adeſſe ingens mulierum agmen: primo ut qui nec publica majeſtate in legatis, nec in ſacerdotibus tanta offuſa oculis, animoque religione motus eſſet: multo obſtinacior adverſus lacrimas mulieribus erat. Dein familiarium quidam, qui inſignem mœſtitia, inter ceteras cognoverat Veturiam, inter nurum, nepotesque ſtantem: Niſi me fruſtrantur, inquit, oculi, mater tibi, conjuxque, & liberi adſunt. Coriolanus prope ut amens conſternatur ab ſede ſua; cum ferret matri obviæ complexum, mulier in iram, ex precibus verſa, Sine priusquam complexum accipio, ſciam, inquit

ad hostem, an ad filium venerim; captiva, materne in castris tuis sim. In hoc me longa vitæ & infelix senecta traxit, ut exulem te, deinde hostem viderem? potuisti populari hanc terram, quæ te genuit, atque aluit? non tibi, quamvis infesto animo, & minaci perveneras ingredienti fines, ira cecidit? non cum in conspectu Roma fuit, succurrit, intra illa mœnia domus, ac penates mei sunt; mater, conjux, liberique? Ergo ego nisi peperissem, Roma non oppugnaretur, nisi filium haberem, libera in libera patria mortua essem. Sed ego nihil jam pati, nec tibi turpius, quam nihil miserius possum: nec ut sim miserrima, diu futura sum. De his videris: quos si pergis aut immatura mors, aut longa servitus manet. Uxor deinde ac liberi amplexi, fletusque ab omni turba mulierum ortus, & comploratio sui patriæque, fregere tandem virum, complexus inde suos, dimittit, ipse retro ab urbe castra movit. Abductis deinde legionibus ex agro Romano, invidia rei oppressum perisse tradunt, alii alio leto. Apud Fabium longe antiquissimum auctorem, usque ad senectutem vixisse eumdem invenio. Refert certe, hanc sæpe eum exacta ætate usurpasse vocem: Multo miserius seni exilium esse. Non inviderunt laudes suas mulieribus viri Romani. Adeo sine obtrectatione gloriæ alienæ vivebatur. Monumento quoque quod esset, templum fortunæ muliebri ædificatum, dedicatumque est.

T. Man-

T. Manlii in parentem pietas,
Livius Decad. I. L. 7.

Q. Servilio Ahala, L. Genucio ſecundum Coſſ. dies Manlio dicitur a M. Pomponio tribuno plebis. Acerbitas in delectu, non damno modo civium, ſed etiam laceratione corporum lata, partim virgis cæſis, qui ad nomina non reſpondiſſent, partim in vincula ductis, inviſa erat; & ante omnia inviſum ipſum ingenium atrox, cognomenque Imperioſi grave liberæ civitati, ab oſtentatione ſævitiæ adſcitum; quam non magis in alienis, quam in proximis, ac ſanguine ipſe ſuo exerceret. Criminique ei tribunus inter cetera dabat, quod filium juvenem nullius probri compertum, extorrem urbe, domo, penatibus, foro, luce, congreſſu æqualium prohibitum, in opus ſervile, prope in carcerem, atque in ergaſtulum dederit: ubi ſummo loco natus dictatorius juvenis quotidiana miſeria diſceret, vere imperioſo patre ſe natum eſſe. At quam ob noxam? quia infacundior ſit, & lingua impromptus. Quod naturæ damnum utrum nutriendum patri (ſi quidquam in eo humani eſſet) an caſtigandam, ac vexatione inſigne faciendum fuiſſet? ne mutas quidem beſtias minus alere, ac fovere, ſi quid ex progenie ſua parum proſperum ſit. At, Hercule, L. Manlium, malum malo augere filii, & tarditatem ingenii inſuper premere, & ſi quid in eo exiguum naturalis vigoris ſit, id extinguere vita agreſti, & ruſtico cultu, inter pecudes habendo. Omnium potius his criminationibus, quam ipſius juvenis, irrita-

ritatus est animus. Qui contra, se quoque parenti causam invidiæ atque criminum esse ægre passus (ut omnes dii hominesque scirent, se parenti opem latam quam inimicis ejus malle) capit consilium rudis quidem atque agrestis animi, & quamquam, non civilis exempli, tamen pietate laudabile. Inscientibus cunctis cultro succinctus, mane in urbem atque a porta domum confestim ad M. Pomponium tribunum pergit: janitori opus esse sibi domino ejus convento extemplo, ait, nunciaret T. Manlium Lucii filium esse. Mox introductus (etenim parcitum ira in patrem spes erat, aut criminis aliquid novi, aut consilii ad rem agendam deferre) salute accepta, redditaque, esse, ait, quæ cum eo agere arbitris remotis velit. Procul inde omnibus abire jussis, cultrum stringit; & super lectum stans ferro intento, nisi in quæ ipse cœpisset verba, iuraret, se patris ejus accusandi caussa concilium plebis nunquam habiturum, se eum extemplo transfixurum minatur. Pavidus tribunus (quippe qui ferrum ante oculos micare, se solum inermem, illum prævalidum juvenem, & quod haud minus timendum erat, stolide ferocem viribus suis cerneret) adjurat in quæ adactus est verba, & præ se deinde tulit, ea vi subactum se incepto destitisse; nec perinde (ut malluisset plebes, sibi suffragii ferendi de tam crudeli, & superbo reo potestatem fieri) ita ægre habuit, filium id pro parente ausum: eoque id laudabilius erat, quod animum ejus tanta acerbitas patria nihil a pietate avertisset. Itaque non patri modo remissa caussæ dictio est, sed ipsi etiam

ado-

adolescenti ea res honori fuit. Et cum eo anno primum placuisset tribunos militum ad legiones suffragio fieri (nam antea, sicut nunc quos Rufulos vocant, imperatores ipsi faciebant) secundum in sex locis tenuit, nullis domi militiæque ad conciliandam gratiam meritis, ut qui rure, & procul cœtu hominum juventam egisset.

Annibalis per Alpes transitus.
Livius Decad. III. L. 1.

Annibal ab Druentia campestri maxime itinere cum bona pace ad Alpes incolentium ea loca Gallorum pervenit. Tum, quamquam fama prius (quæ incerta in majus vero ferre solet) percepta res erat: tamen ex propinquo visa montium altitudo, nivesque cœlo prope immistæ, tecta informia imposita rupibus, pecora, jumentaque torrida frigore, homines intonsi, & inculti, animalia inanimaque omnia rigentia gelu, cetera visu quam dictu fœdiora, terrorem renovavere. Erigentibus in primos agmen clivos, apparuerunt imminentes, tumulos insidentes, montani: qui si valles occultiores insedissent, coorti in pugnam repente, ingentem fugam stragemque dedissent. Annibal consistere signa jubet: Gallisque ad visenda loca præmissis, postquam comperit transitum ea non esse, castra inter confragosa omnia præruptaque, quam extensissima potest valle, locat. Tum per eosdem Gallos haud sane multum lingua moribusque abhorrentes, cum se immiscuissent colloquiis mon-

tanorum, edoctus interdiu tantum obſideri ſaltum, nocte in ſua quemque dilabi tecta: luce prima ſubiit tumulos, ut ex aperto atque interdiu viam per anguſtias facturus. Die deinde, ſimulando aliud quam quod parabatur, conſumpto: cum eodem, quo conſtiterant, loco caſtra communiſſent; ubi primum digreſſos tumulis montanos, laxatasque ſenſit cuſtodias, pluribus ignibus quam pro numero manentium in ſpeciem factis, impedimentisque cum equite relictis, & maxima parte peditum, ipſe cum expeditis, acerrimo quoque viro, raptim anguſtias evadit, iisque ipſis tumulis, quos hoſtes tenuerant, conſedit. Prima deinde luce caſtra mota, & agmen reliquum incedere cœpit. Jam montani ſigno dato ex caſtellis ad ſtationem ſolitam conveniebant, cum repente conſpiciunt alios arce occupata ſua, ſuper caput imminentes, alios via tranſire hoſtes. Utraque ſimul objecta res oculis, animis immobiles parumper eos defixit. Deinde ut trepidationem in anguſtiis, ſuoque ipſum tumultu Annibalis miſceri agmen videre, equis maxime conſternatis, quidquid adjeciſſent ipſi terroris, ſatis ad perniciem fore rati, perverſis rupibus juxta invia, ac devia aſſueti diſcurrunt. Tum vero ſimul ab hoſtibus, ſimul ab iniquitate locorum Pœni oppugnabantur; pluſque inter ipſos (ſibi quoque tendente, ut periculo prius evaderet, quam cum hoſtibus certaminis erat. Equi maxime infeſtum agmen faciebant, qui & clamoribus diſſonis, quos nemora etiam repercuſſæque valles augebant, territi trepidabant; & icti forte, aut vulnerati adeo conſternabantur,

ut

ut ſtragem ingentem ſimul hominum ac ſarcinarum omnis generis facerent; multosque turba, cum præcipites præruptæque utrinque anguſtiæ eſſent, in immenſum altitudinis dejecit, quosdam & armatos. Inde ruinæ maximæ modo, jumenta cum oneribus devolvebantur. Quæ quamquam fœda viſu erant, ſtetit parumper tamen Annibal, ac ſuos continuit, ne tumultum ac trepidationem augeret. Deinde poſtquam interrumpi agmen vidit, periculumque eſſe, ne exutum impedimentis exercitum nequidquam incolumem traduxiſſet, decurrit ex ſuperiore loco, & cum impetu ipſo fudiſſet hoſtem, ſuis tumultum auxit. Sed is tumultus momento temporis, poſtquam liberata itinera fuga montanorum erant, ſedatur: nec per otium modo, ſed prope ſilentio mox omnes traducti. Caſtellum inde, quod caput ejus regionis erat, vicosque circumjectos capit, & captivorum pecoribus per triduum exercitum aluit. Et quia nec montanis primo perculſis, nec loco magnopere impediebantur, aliquantum eo triduo viæ confecit. Perventum inde ad frequentem cultoribus alium ut inter montana, populum. Ibi non bello aperto, ſed ſuis artibus, fraude, deinde inſidiis eſt prope circumventus. Magno natu principes caſtellorum oratores ad Pœnum veniunt; alienis malis, utili exemplo doctos, memorantes: amicitiam malle, quam vim experiri Pœnorum. Itaque obedienter imperata facturos; commeatum, itinerisque duces, & ad fidem promiſſorum obſides acciperet. Annibal nec temere credendo, nec aſpernando, ne repudiati aperte hoſtes fierent, be-

nigne

nigne cum respondisset, obsidibus, quos dabant, acceptis, & commeatu, quem in viam ipsi detulerant usus, nequaquam, ut inter pacatos, in composito agmine duces eorum sequitur. Primum agmen elephanti & equites erant, ipse post eum robore peditum circumspectans sollicitus omnia, incedebat. Ubi in angustiorem viam ex parte altera subjectam jugo insuper imminenti ventum est, undique ex insidiis barbari a fronte, & a tergo coorti, cominus eminusque petunt; saxa ingentia in agmen devolvunt. Maxima ab tergo vis hominum urgebat in eos versa peditum acies haud dubium fecit, quin, nisi firmata extrema agmina fuissent, ingens in eo saltu accipienda clades fuerit. Tunc quoque ad extremum periculi, ac prope perniciem ventum est. Nam dum cunctaretur Annibal dimittere in angustias agmen, quia non, ut ipse equitibus præsidio erat, ita peditibus quidquam ab tergo auxilii reliquerat; occursantes per obliqua montani, perrupto medio agmine viam insedere; noxque una Annibal sine equitibus, ac impedimentis acta est. Postero die jam segnius intercursantibus barbaris, juncta copiæ, saltusque haud sine clade (majore tamen jumentorum quam hominum pernicie) superatus. Inde montani pauciores jam, & latrocinii magis, quam belli more concursabant: modo in primum, modo in novissimum agmen, ut cuique aut locus opportunitatem daret, aut progressi morative aliquam occasionem fecissent. Elephanti sicut præcipites per arctas vias magna mora agebantur, ita tutum ab hostibus quacumque incede-

cederent (quia insuetis adeundi propius metus erat) agmen præbebant. Nono die in jugum Alpium perventum est, per invia pleraque & errores, quos aut ducentium fraus, aut ubi iis fides non esset, temere initæ valles a conjectantibus, iter faciebant. Biduum in jugis stativa habita; fessisque labore ac pugnando quies data militibus; jumentaque aliquot, quæ prolapsa in rupibus erant, sequendo vestigia agminis, in castra pervenere. Fessis tædio tot malorum, nivis etiam casus, occidente jam sidere Vergiliarum, ingentem terrorem adjecit. Per omnia nive oppleta, cum signis prima luce motis segniter agmen incederet, pigritiaque & desperatio in omnium vultu emineret, prægressus signa Annibal, in promontorio quodam, unde longe, ac late prospectus erat, consistere jussis militibus Italiam ostentat, subjectosque Alpinis montibus Circumpadanos campos: mœniaque eos tum transcendere non Italiæ modo, sed etiam urbis Romæ: cetera plana proclivia fore: uno, aut ad summum altero prælio, arcem & caput Italiæ in manu, ac potestate habituros. Procedere inde agmen cœpit: jam nihil ne hostibus quidem præter parva furta per occasionem tentantibus. Ceterum iter multo, quam in ascensu fuerat (ut pleraque Alpium ab Italia sicut breviora, ita arrectiora sunt) difficilius fuit. Omnis enim ferme via præceps, angusta, lubrica erat: ut neque sustinere se a lapsu possent: nec qui paullulum titubassent, hærere affixi vestigio suo: aliique super alios, & jumenta & homines occiderent. Ventum deinde ad multo

angu-

anguſtiorem rupem, atque ita rectis ſaxis, ut ægre expeditus miles tentabundus, manibusque retinens virgulta, ac ſtirpes circa eminentes, demittere ſeſe poſſet. Natura locus jam ante præceps, recenti lapſu terræ in pedum mille admodum altitudinem abruptus erat. Ibi cum velut ad finem viæ equites conſtitiſſent, miranti Annibali, quæ res moraretur agmen, nuntiatur, rupem inviam eſſe. Digreſſus deinde ipſe ad locum viſendum; haud dubia res viſa, quin per invia circa nec trita antea, quamvis longo ambitu circumduceret agmen. Ea vero via inſuperabilis fuit. Nam cum ſuper veterem nivem intactam nova modicæ altitudinis eſſet: molli, nec prælatæ nivi facile pedes ingredientium inſiſtebant. Ut vero tot hominum, jumentorumque inceſſu dilapſa eſt; per nudam infra glaciem, fluentemque tabem liqueſcentis nivis ingrediebantur. Tetra ibi luctatio erat, ut a lubrica glacie non recipiente veſtigium, & in prono citius pede ſe fallente, & ſeu manibus in aſſurgendo, ſeu genu ſe adjuviſſent; ipſis adminiculis prolapſi, ſi iterum corruiſſent, nec ſtirpes circa radicesve, ad quas pede aut manu quisquam eniti poſſet, erant. Itaque in levi tantum glacie tabidaque nive volutabantur: jumenta ſecabant interdum, etiam tum infirmam ingredientia nivem, & prolapſa jactandis gravius in continendo ungulis, penitus perfringebant: ut pleraque velut pedica capta hærerent indurata, & alta concreta glacie. Tandem nequidquam jumentis atque hominibus fatigatis caſtra in jugo poſita, ægerrime ad id ipſum loco purgato tantum nivis

fo-

fodiendum, atque egerendum fuit. Inde ad rupem minuendam, per quam unam via esse poterat, milites ducti; cum cædendum esset saxum, arboribus circa immanibus dejectis, detruncatisque struem ingentem lignorum faciunt, eamque (cum & vis venti apta faciendo igni coorta esset) succendunt, ardentiaque saxa infuso aceto putrefaciunt. Ita torridam incendio rupem ferro pandunt, mollitumque anfractibus modicis clivos, ut non jumenta solum, sed elephanti etiam deduci possent. Quatriduum circa rupem consumptum jumenta prope fame absumebantur: eunda enim fere cacumina sunt; & si quid est pabuli, obruunt nives. Inferiores valles apricos quosdam colles habent, rivosque prope silvas; etiam humano cultu digniora loca. Ibi jumenta in pabulum missa, & quies muniendo fessis hominibus dato triduo. Inde ad planum descensum est, etiam locis mollioribus, & accolarum ingeniis. Hoc maxime modo perventum est in Italiam quinto mense a Carthagine nova (ut quidam auctores sunt) quinto decimo die Alpibus superatis.

Romæ post cladem ad Trasymenum consternatio.

Livius Decad. III. L. 2.

Romæ ad primum nuntium cladis ejus cum ingenti terrore ac tumultu concursus in forum populi est factus. Matronæ vagæ per vias, quæ repens clades allata, quæve fortuna exercitus esset, obvios percunctantur. Et cum frequentis con-

cio-

cionis modo turba in comitium & curiam versa magistratus vocaret: tandem haud multo ante solis occasum M. Pomponius prætor, Pugna, inquit, magna victi sumus. Et quamquam nihil certius ex eo auditum est, tamen alius ab alio impleti rumoribus domos referunt: consulem cum magna parte copiarum cæsum: superesse paucos, aut fuga passim per Hetruriam sparsos, aut captos ab hoste. Quot casus exercitus victi fuerant, tot in curas dispertiti eorum animi erant, quorum propinqui sub C. Flaminio Cos. meruerant, ignorantium quæ cujusque suorum fortuna esset. Nec quisquam satis certum habet, quid aut speret, aut timeat. Postero, ac deinceps aliquot diebus, ad portas major prope mulierum, quam virorum multitudo stetit, aut suorum aliquem, aut nuntios de his opperiens; circumfundebanturque obviis sciscitantes, neque avelli utique a notis, prius quam ordine omnia inquisissent, poterant. Inde varios vultus digredientium ab nuntiis cerneres, ut quique aut læta, aut tristia nuntiabantur: gratulantesque aut consolantes redeuntibus domos circumfusos Fœminarum præcipue, & gaudia insignia erant, & luctus. Unam in ipsa porta, sospite filio repente oblato in conspectu ejus expirasse ferunt: alteram, cui mors filii falso nuntiata erat, mœstam sedentem domi, ad primum conspectum redeuntis filii gaudio nimio exanimatam. Senatum prætores per dies aliquot ab ortu usque ad occidentem solem in curia retinent, consultantes quonam duce, aut quibus copiis resisti victoribus Pœnis posset.

Anni-

Annibalis a Fabio conclusi mirabile commentum ad evadendum.
Livius decad. III. Lib. 2.

Inclusus videbatur Annibal, via ad Casilinum obsessa: cum Capua & Samnium, & tantum ab tergo divitum sociorum Romanis commeatus subveheret: Poenus contra intra Formiana saxa, ac Linterni arenas, stagnaque perhorrida situ, hibernaturus esset. Nec Annibalem fefellit suis se artibus peti. Itaque cum per Casilinum evadere non posset, petendique montes, & jugum Caliculae superandum esset: nec ubi Romanus inclusum vallibus agmen aggrederetur, ludibrium oculorum specie terribile ad frustrandum hostem commentus, principio noctis furtim succedere ad montes statuit. Fallacis consilii talis apparatus fuit. Faces undique ex agris collectae, fascesque virgarum atque arida sarmenta praeligantur cornibus boum, quos domitos, indomitosque multos inter ceteram agrestem praedam agebat. Ad duo millia ferme boum effecta. Asdrubalique negotium datum, ut primis tenebris noctis id armentum accensis cornibus ad montes ageret; maxime si posset, super saltus ab hoste insessos. Primis tenebris silentio mota castra: boves aliquanto ante signa acti. Ubi ad radices montium, viasque angustas ventum est, signum extemplo datur, ut accensis cornibus armenta in adversos concitentur montes: & metus ipse relucentis flamma ex capite, calorque jam ad vivum, ad imaque cornuum adveniens, velut stimulatos furore

rore agebat boves. Quo repente discursu haud secus quam silvis montibusque accensis, omnia circum virgulta ardebant capitumque inquietatio excitans flammam, hominum passim discurrentium speciem praebebat. Qui ad transitus saltus insidendos, locati erant, ubi in summis montibus ac super se quosdam ignes conspexerunt, circumventos se esse rati, praesidio excessere, qua minime densae emicabant flammae, velut tutissimum iter petentes summa montium juga. Tum in quosdam boves palantes a suis gregibus inciderunt: & primo cum procul cernerent, veluti flammas spirantium miraculo attoniti constiterunt. Deinde ut humana apparuit fraus, tum vero insidias rati esse, cum multo maximoque strepitu concitant se in fugam, levique armaturae hostium incurrere. Ceterum mox aequato timore neutros pugnam incipientes ad lucem tenuit. Interea toto agmine Annibal traducto per saltum & quibusdam in ipso saltu hostium oppressis in agro Alifano posuit castra.

Annibalis Capuae inter epulas periculum.
Livius Decad. III. L. 3.

Annibal ingressus urbem senatum ex templo postulat, precantibusque inde primoribus Campanorum, ne quid eo die seriae rei gereret, diemque ut ipse adventu suo festum laetus, ac libens celebraret: quamquam praeceps ingenio in iram erat, tamen ne quid in principio negaret, visenda urbe magnam diei partem consumsit. Diversatus est

apud

apud Minios Celeres, Stenium, Pacuviumque inclytos nobilitate ac divitiis. Eo Pacuvius Calvius, de quo ante dictum est, princeps factionis ejus, quae attraxerat rem ad Poenos, filium juvenem adduxit, abstractum abs Decii Magi latere, cum quo ferocissime pro Romana societate adversus Punicum foedus steterat: nec eum aut inclinata in partem alteram civitas, aut patria majestas sententia depulerat. Huic tum pater juveni Annibalem deprecando magis quam purgando placavit, victusque patris precibus, lacrimisque etiam ad coenam eum cum patre vocari jussit: cui convivio neminem Campanum, præterquam hospites, Jubelliumque Tauream, insignem bello virum, adhibiturus erat. Coeperunt epulari de die, & convivium non ex more Punico, aut militari disciplina esse, sed ut in civitate, atque etiam domo, diu ad varias omnium voluptatum illecebras instructum. Unus nec dominorum invitatione, nec ipsius interdum Annibalis, Calavii filius Perolla vinci potuit: Ipse valetudinem excusans, patre animi quoque ejus haud mirabilem interturbationem caussante. Solis ferme occasu patrem Calavium ex convivio egressum secutus filius, ubi in secretum (hortus erat posticis aedium partibus) pervenerunt: Consilium, inquit, affero, pater, quo non veniam solum peccati, quod defecimus ad Annibalem, impetraturi ab Romanis: sed in multo majore dignitate & gratia simus Campani, quam unquam fuimus. Cum mirabundus pater, quiduam id esset consilii, quaereret: toga rejecta ab humero, latus succinctum

gladio nudat; jam ego, inquit, ſanguine Annibalis ſanciam Romanum foedus. Te id prius ſcire volui, ſi forte abeſſe, dum facinus patratur, malles. Quae ubi vidit, audivitque ſenex, velut ſi jam agendis, quae audiebat, intereſſet, amens metu: Per ego te, inquit, fili, quaecunque jura liberos jungunt parentibus, precor, quaeſoque, ne ante oculos patris facere & pati omnia infanda velis. Paucae horae ſunt, intra quas jurantes per quidquid deorum eſt, dextrae dextras jungentes, fidem obſtrinximus, ut ſacratis de menſis eſſemus; digreſſi ab colloquio, exemplo in eum armemur? Surgis ab hoſpitali menſa, ad quam tertius Campanorum adhibitus ab Annibale es. Vis eam ipſam menſam cruentare hoſpitis ſanguine? Annibalem modo pater filio meo potui placare, filium Annibali non poſſum? Sed ſit nihil ſancti, non fides, non religio, non pietas; audeantur infanda, ſi non perniciem nobis cum ſcelere afferunt. Unus aggreſſus es Annibalem. Quid illa turba tot liberorum ſervorumque? quid in unum intenti omnium oculi? quid tot dextrae? torpeſcentne in amentia illa? Vultum ipſius Annibalis, quem armati exercitus ſuſtinere nequeunt, quem horret populus Romanus, tu ſuſtinebis? Etſi alia auxilia deſint, me ipſum ferire corpus meum opponentem pro corpore Annibalis ſuſtinebis? Atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfigendusque eſt. Deterreri hic ſine te potius, quam illic vinci. Valeant preces apud te meae, ſicut pro te hodie valuerunt. Lacrymantem inde juvenem cernens, medium complectitur, atque oſculo hae-

haerens non ante precibus abſtitit, quam pervicit, ut gladium poneret, fidemqne daret, nihil factu-rum tale. Tum juvenis: Ego quidem, inquit, quam patri debeo pietatem, exſolvam patri. Tuam doleo vicem, cui ter proditae patriae ſuſtinendum eſt crimen: ſemel, cum defectionis ab Romanis: iterum, cum pacis cum Annibale fuiſti auctor; tertio hodie, cum reſtituendae Romanis Capuae mora, atque impedimentum es. Tu, patria, ferrum, quo pro te armatus hanc arcem defendere volebam, hoſti minime parcens, quando parens extorquet, recipe. Haec cum dixiſſet, gladium in publicum trans maceriam horti abjecit, & quo minus res ſuſpecta eſſet, ſe ipſe convivio reddidit.

DESCRIPTIONES.

Romae turbatio ob conjurationem Catilinae.

Salluſtius. Bell. Catilin.

Decrevere (Magiſtratus), ut Romae per totam urbem vigiliae haberentur, eisque minores magiſtratus praeeſſent. Quibus rebus permota civitas, atque immutata facies urbis erat: ex ſumma laetitia, atque laſcivia, quae diuturna quies perpererat, repente omnes triſtita invaſit. Feſtinare, trepidare, neque loco, neque homini cuiquam ſatis credere, neque bellum gerere, neque pacem habere: ſuo quisque metu pericula metiri. Ad hoc mulieres, quibus pro reipubl. magnitudine belli timor inſolitus inceſſerat, afflictare ſeſe, manus ſupplices ad coelum tendere; miſerari parvos liberos; rogitare; omnia pavere; ſuperbia, atque deliciis omiſſis ſibi patriaeque diffidere. At Catilinae crudelis animus eadem illa movebat, tametſi praeſidia parabantur, & ipſe lege Plantia interrogatus erat ab L. Paullo: poſtremo, diſſimulandi cauſſa, & quaſi ſui expurgandi, ſicuti jurgio laceſſitus foret, in ſenatum venit. Tum M. Tullius Conſul, ſive praeſentiam ejus timens, ſive ira commotus orationem habuit luculentam, atque utilem reipubl., quam poſtea ſcriptam edidit. Sed ubi ille aſſedit, Catilina, ut erat paratus ad diſſimulanda omnia, demiſſo vultu, voce ſupplici, poſtulare a patribus, ne

ne quid de se temere crederent ea familia ortum, ita ab adolescentia vitam instituisse, ut omnia bona in spe haberet: ne existimarent, sibi patricio homini, cujus ipsius atque majorum plurima beneficia in plebem Rom. essent, perdita republ. opus esse, cum eam servaret M. Tullius, inquilinus civis Romae. Ad hoc, maledicta illa cum adderet, obstrepere omnes: hostem, atque parricidam vocare; tum ille furibundus: Quoniam quidem circumventus, (inquit) ab inimicis praeceps agor, incendium meum restinguam. Dein se ex curia domum proripuit, ibi multa secum ipse volvens, quod neque insidiae Consuli procedebant, & ab incendio intelligebat urbem vigiliis munitam, optimum factu credens exercitum augere, ac prius, quam legiones scriberentur, multa ante capere, quae bello usui forent, nocte intempesta, cum paucis in Manliana castra profectus est.

Agrippinae iter cum reliquiis Germanici.
Tacitus Annal. L. III. c. 1.

Nihil intermissa navigatione Hiberni maris Agrippina Corcyram insulam advehitur, littora Calabriae contra sitam. Illic paucos dies componendo animo insumit, violenta luctu, & nescia tolerandi. Interim adventu ejus audito, intimus quisque amicorum, & plerique militares, ut quique sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis e municipiis, pars officium in principem rati, plures illos secuti, ruere ad oppidum

Brundisium; quod navigandi celerrimum fidelissimumque adpulsu erat. Atque ubi primum ex alto visa classis, complentur non modo portus, & proxima maris, sed moenia ac tecta, quaque longissime prospectari poterat, moerentium turba, ac rogitantium inter se, silentione, an voce aliqua egredientem exciperent. Neque satis constabat, quid pro tempore foret: cum classis paullatim successit, non alacri, ut adsolet, remigio; sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquam duobus cum liberis feralem urnam tenens egressa navi defixit oculos, idem omnium gemitus, neque discerneres, proximos, alienos, virorum, foeminarumque planctus: nisi quod comitatum Agrippinae longo moerore fessum, obvii & recentes in dolore anteibant. Miserat duas praetorias cohortes Caesar, addito ut magistratus Calabriae, Apulique, & Campani, supremo erga memoriam filii sui munera fungerentur. Igitur tribunorum, centurionumque humeris cineres portabantur; praecedebant incomta signa, versi fasces atque ubi colonias transgrederentur, atratae plebes, trabeati equites pro opibus loci, vestem, odores, aliaque funerum solennia cremabant. Etiam quorum diversa oppida, tamen obvii, & victimas atque aras Diis Manibus statuentes, lacrymis & conclamationibus dolorem testabantur. Drusus Terracinam progressus est cum Claudio fratre, libertisque Germanici, qui in urbe fuerant. Consules, M. Valerius & M. Aurelius, (jam enim magistratum occeperant) & senatus, ac magna pars populi viam complevere: disjecti, & ut cuique libitum,

flen-

flentes. Aberat quippe adulatio, gnaris omnibus laetam Tiberio Germanici mortem male diſſimulari. Tiberius atque Auguſta publico abſtinuere, inferius majeſtate ſua rati, ſi palam lamentarentur; an, ne omnium oculis vultum eorum ſcrutantibus falſi, intelligerentur? Matrem Antoniam non apud auctores rerum; non diuturna actorum ſcriptura reperio, ullo inſigni officio functam; cum ſuper Agrippinam, & Druſum, & Claudium, caeteri quoque conſanguinei nominatim perſcripti ſint; ſeu valetudine praepediebatur, ſeu victus luctu animus, magnitudinem mali perferre viſu non toleravit. Facilius crediderim, Tiberio, & Auguſta, qui domo non excedebant, cohibitam; ut par moeror, & matris exemplo avia quoque & patruus attineri viderentur.

Dies, quo reliquiae tumulo Auguſti inferebantur, modo per ſilentium faſtus, modo ploratibus inquies, plena urbis itinera, conlucentes per campum Martis faces. Illic miles cum armis ſine inſignibus magiſtratus, populus per tribus, concidiſſe rempublicam, nihil ſpei reliquum clamitabant: promptius, apertiusque, quam ut meminiſſe imperitantium crederes. Nihil tamen Tiberium magis penetravit, quam ſtudia hominum accenſa in Agrippinam: cum decus patriae, ſolum Auguſti ſanguinem, unicum antiquitatis ſpecimen appellarent, verſique ad coelum ac deos, integram illi ſobolem, ac ſuperſtitem iniquorum precarentur. Fuere, qui publici funeris pompam requirerent, compararentque, quae in Druſum patrem Germanici honora & ma-

 gni-

gnifica Auguſtus feciſſet. Ipſum quippe aſperrimo hiemis, Ticinum uſque progreſſum neque abſcedentem a corpore ſimul urbem intraviſſe: circumfuſas lecto Claudiorum Juliorumque imagines, defletum in foro, laudatum pro roſtris cuncta a majoribus reperta, aut quæ poſteri invenerint, cumulata. At Germanico ne ſolitos quidem, & cuicunque nobili debitos honores, contigiſſe. Sane corpus ob longinquitatem itinerum externis terris quoquo modo crematum: ſed tanto plura decora mox tribui par fuiſſe, quanto prima fors negaviſſet. Non fratrem niſi unius diei via, non patruum ſaltem porta tenus obvium. Ubi illa veterum inſtituta? praepoſitam foro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina, & laudationes & lacrymas, vel doloris imitamenta? Gnarum id Tiberio fuit; utque premeret vulgi ſermones, monuit edicto; Multos illuſtrium Romanorum ob rempublicam obiiſſe, neminem tam flagrandi deſiderio celebratum. Idque & ſibi & cunctis egregium, ſi modus adjiceretur. Non enim eadem decora principibus viris, & imperatori populo, quae modicis domibus, aut civitatibus. Conveniſſe recenti dolore luctum, & ex moerore ſolatia, ſed referendum jam animum ad firmitudinem, ut quondam divus Julius amiſſa unica filia, ut divus Auguſtus ereptis nepotibus, abſtruſerint triſtitiam. Nil opus vetuſtioribus exemplis: quoties populus Romanus clades excercituum, interitum ducum, funditus amiſſas nobiles familias conſtanter tulerit. Principes mortales, rempublicam aeternam eſſe. Proin repeterent ſolennia: & quia

ludo-

ludorum Megalenſium ſpectaculum ſuberat, etiam voluptates reſumerent.

Romæ incendium.

Tacitus Annal. L. XV. c. 38.

Sequitur clades forteſan dolo principis, incertum; nam utrumque auctores prodidere: ſed omnibus, quae huic urbi per violentiam ingenium acciderunt, gravior, atque atrocior. Initium in ea parte Circi ortum, quae Palatino Coelioque montibus contigua eſt. Ubi per tabernas, quibus id mercimonium inerat, quo flamma alitur, ſimul coeptus ignis & ſtatim validus, ac vento citus longitudinem Circi corripuit, neque enim domus munimentis ſeptae, vel templa muris cincta, aut quid aliud morae interjacebat. Impetu pervagatum incendium, plana primum, deinde in edita aſſurgens & rurſum inferiora populando, anteiit remedia velocitate mali, & obnoxia urbe arctis itineribus, hucque, & illuc flexis, atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta paventium foeminarum, feſſa aetate aut rudis pueritiae aetas, quique ſibi, quique aliis conſulebant, dum trahunt invalidos, aut opperiuntur, pars morans, pars feſtinans, cuncta impediebant! & ſaepe dum in tergum reſpectant, lateribus aut fronte circumveniebantur, vel ſi in proxima evaſerant, illis quoque igni correptis etiam quae longinqua crediderant, in eodem caſu reperiebantur. Poſtremo quid vitarent, quid peterent ambigui, complere vias,

ſterni

ſterni per agros quidam amiſſis omnibus fortunis diurni quoque victus, alii caritate ſuorum, quos eripere nequiverant, quamvis patente effugio, interiere. Nec quisquam defendere audebat, crebris multorum minis reſtinguere prohibentium & quia alii palam faces jaciebant, atque eſſe ſibi auctorem vociferabantur; ſive ut raptus licentius exercerent, ſed juſſu. Eo in tempore Nero Antii agens, non ante in urbem regreſſus eſt, quam domui ejus, qua palatium & Maecenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret. Neque tamen ſiſti potuit, quin & palatium, & domus, & cuncta circum haurirentur.

Tempeſtas.

Virgil. Aeneid. L. I.

Talia flammato ſecum Dea corde volutans.
Nimborum in patriam loca foeta furentibus auſtris,
Aeoliam venit. Hic vaſto Rex Aeolus antro
Luctantes ventos, tempeſtatesque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis, & carcere froenat.
Illi indignantes, magno cum murmure, montis
Circum clauſtra fremunt. Celſa ſedit Aeolus arce;
Sceptra tenens: mollitque animos, & temperat iras:
Ni faciat; maria, ac terras coelumque profundum
Quippe ferant rapidi ſecum, verrantque per auras.
Sed Pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris,
Hoc metuens: molemque, & montes inſuper altos
Impoſuit; Regemque dedit, qui foedere certo
Et premere, & laxas ſciret dare juſſus habenas.

Ad

Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:
Aeole (namque tibi Divum Pater, atque hominum Rex,
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos)
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat aequor:
Ilium in Italiam portans, victosque Penates:
Incute vim ventis, submersasque obrue puppes;
Aut age diversas; & disjice corpora ponto.
Sunt mihi bis septem praestanti corpore Nymphae:
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deïopeam
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo;
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.
Aeolus haec contra: Tuus, o Regina, quid optes,
Explorare labor, mihi jussa capessere fas est.
Tu mihi, quodcunque hoc regni, tua sceptra Jovemque
Concilias; tu das epulis accumbere Divum,
Nimborumque facis tempestatumque potentem.
Haec ubi dicta, cavum conversa cuspide montem
Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, & terras turbine perflant;
Incubuere mari, totumque a sedibus imis
Una Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis
Africus: et vastos volvunt ad littora fluctus.
Insequitur clamorque virum, stridorque rudentum:
Eripiunt subito nubes coelumque, diemque
Teucrorum ex oculis. Ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus aether,
Præsentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Aeneae solvuntur frigore membra,
Ingemit, & duplices tendens ad sidera palmas,

Talia

Talia voce refert: O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum Trojae ſub moenibus altis
Contigit oppetere! o Danaum fortiſſime gentis,
Tydide: mene Iliacis occumbere campis
Non potuiſſe, tuaque animam hanc effundere dextra?
Saevus ubi Aeacidae telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon: ubi tot Symois correpta ſub undis
Scuta virum, galeasque, & fortia corpora volvit:
Talia jactanti ſtridens Aquilone procella
Velum adverſa ferit, fluctumque ad ſidera tollit,
Franguntur remi: tum prora avertit, & undis
Dat latus: inſequitur cumulo praeruptus aquae mons,
Hi ſummo in fluctu pendent: his unda dehiscens
Terram inter fluctus aperit: furit aeſtus arenis.
Tres Notus abreptas in ſaxa latentia torquet:
Saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, Aras,
Dorſum immane mari ſummo, tres Eurus ab alto
In brevia & ſyrtes urget, (miſerabile viſu!)
Illiditque vadis, atque aggere cingit, arenae.
Unam, quae Lycios, fidumque vehebat Orontem,
Ipſius ante oculos ingens a vertice pontus
In puppim ferit. Excutitur, pronusque magiſter
Volvitur in caput; aſt illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, et rapidus vorat aequore vortex.
Apparent rari nantes in gurgite vaſto;
Arma virum tabulaeque, & Troïa gaza per undas,
Jam validam Illonei navem, jam fortis Achatae,
Et qua vectus Abas, & qua grandaevus Alethes,
Vicit hiems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem rimisque fatiscunt.

ANA-

ANALYSIS ORATIONIS CICERONIANAE

PRO LEGE MANILIA.

Argumentum.

C. Manilius Tribunusplebis promulgarat legem, qua omnes populi Romani copiae in Aſia contra Mithridatem & Tigranem Cn. Pompejo imperatori committerentur. Huic legi reclamarunt plures viri Conſulares, præſertim Q. Hortenſius & Q. Catulus; Cicero autem valere hanc legem pronunciat & annuente populo evincit.

Oratio haec eſt in genere deliberativo, an bellum in Aſia contra duos Reges, Mithridatem & Tigranem, ſit gerendum? & an bello huic Pompejus ſit praeficiendus.

Exordium. Ducitur ab Adjunctis loci & Perſonae:

Loci. Ex Roſtris, ex quibus nunquam antea Ciceroni dicere licuit.

Perſonae. Nunc cum per favorem populi Praetori renunciato ex Roſtris dicere licet, omnibus viribus vult reſpondere fiduciae a populo in ſe collocatae.

Bene-

Benevolentiam ſibi conciliat, ubi ſe & copiam dicendi beneficio populi attributam & facultatem dicendi multa exercitatione acquiſitam in commodum populi adhibiturum ait.

Attentionem ſibi parat, quando ſe de cauſſa inſolita, ſed ſimul uberrima dicturum ait.

Docilitatem parit, cum breviter, dilucide, ſimpliciterque aſſerit ſe dicturum de Cn. Pompeji ſingulari eximiaque virtute.

Narratio brevis ſubnexa eſt exordio, qua *Cicero* exponit ſtatum belli Aſiatici.

Propoſitio Gerendum eſt a populo Romano bellum in Aſia: & huic bello proficiendus eſt Cn. Pompejus.

Partitio. Statim Narratione finita ſubjungitur, diſpeſciturque tota oratio in tres partes videlicet:

1. de genere belli,
2. de Magnitudine belli,
3. de Imperatore ad hoc bellum deligendo.

Confirmatio. In hac ſecundum ordinem partitionis exequitur orator propoſitionem. Itaque

PARS I. *Bellum Aſiaticum eſt genere ſuo grave & neceſſarium* ſequentibus argumentis ex

loco

loco caussarum finalium desumtis probatur.

a. Agitur de gloria populi Romani.
b. Agitur de salute sociorum.
c. Agitur de vectigalibus maximis.
d. Agitur de fortunis multorum civium.

Argumentatio, qua haec argumenta efferuntur, est syllogismus sequens:

Major. Bellum, quo agitur 1.) de gloria populi Romani, 2.) de salute sociorum. 3.) de vectigalibus maximis, 4.) de fortunis multorum civium, est necessarium.

Minor. Sed in bello Asiatico agitur 1.) de gloria &c. — 2.) — 3.) — 4.) —

Conclusio. Ergo bellum Asiaticum est necessarium.

Probatio Majoris per se clarae necessaria nulla est.

Probatio Minoris quatuor Enthymematis constat secundum quatuor membra in minori recensita.

1.) *A Contrario*. Summum dedecus est Romanis non ulci-

ſci atroces injurias a Mithridate illatas; ergo agitur de gloria Populi Romani.

2.) *Ab Enumeratione.* Ariobarzanes Rex ſocius, & civitates Aſiae ac Graeciae periclitantur; ergo agitur de ſalute ſociorum.

3.) *A Cauſſis.* Aſia propter fertilitatem ſuam vectigalia maxima, & maxime etiam neceſſaria ſuppeditat: ergo agitur de vectigalibus maximis.

4.) *Ab Enumeratione.* Multi cives vectigalia conduxerunt; Alii negotiantur in Aſia publice aut privatim, alii collocatas habent pecunias in Aſia; ergo in bello Aſiatico agitur de fortunis multorum civium.

PARS II. *Bellum Aſiaticum eſt magnitudine periculoſum*: quia

a. Hoc bellum conjungunt duo Reges potentiſſimi,

b. Suſcipiunt agitatae nationes.

c. Victus eſt Lucullus Imperator, & pulſus vetus exercitus.

Argumentatio, quae argumenta iſtius partis proponit, ſequens Enthymema eſt:

Anteced. 1.) Hoc bellum conjungunt duo Reges potentiſſimi, 2.) ſuſcipiunt agitatae nationes, 3.) victus eſt Lucullus Imperator, & pulſus vetus exercitus.

Conſeq. Ergo bellum hoc magitudine eſt periculoſum.

Antecedentis membra ſingula illuſtrantur & amplificantur.

1.) Fuga Mithridatis ex ponto *illuſtratur* comparatione fugae, quam Medea itidem ex Ponto cepit. *Amplificatur per incrementum*: Mithridatem ex fuga Tigranes Rex Armenius excepit, confirmavit, erexit, recreavit.

2) *Amplificatur a cauſſa.* Nationes metu advenientis in Armeniam Romani exercitus, & formidine deſpoliandi fani religioſiſſimi ac locupletiſſimi concitatae ſunt: & ſe his regibus adjunxerant.

3.) *Amplificatur ab Adjunctis.* Mithridates manu sua confirmata, adventitiis multorum regum auxiliis suffultus, exercitu Romano paullatim ad propria dilabente regnum suum recuperavit, & Imperatorem nostrum fugavit.

PARS III. *Cn. Pompejus est optimus Imperator*, quia in illo est

a. Scientia rei militaris,
b. Virtus,
c. Auctoritas,
d. Feliciras.

Argumenatio, qua argumenta haec concluduntur, est syllogismus sequens;

Major. In summo Imperatore has quatuor res inesse oportet: 1.) Scientiam rei militaris, 2.) Virtutem, 3.) Auctoritatem, 4.) Felicitatem.
Minor. Sed in Pompejo insunt hae res;
Conclus. Ergo est summus Imperator.

Major brevissime effertur, neque ob certitudinem eget ulla probatione.

Minoris probatio suscipitur per partes

1. *Ab*

1.) *Ab Enumeratione.* Pompejus per omnes aetates & per omnia bella exercitatiſſimus eſt; igitur nihil uſus militaris illum effugere poteſt.

4.) Iterum *ab Enumeratione*, *Adjunctis* , *&* *Teſtimoniis.* Non ſolae virtutes imperatoriae, ſed aliae etiam omnes in Pompejo conſpicuae ſunt: ergo Virtus eſt in illo.

3.) *Ab Effectis* & *Enumeratione.* Magna eſt opinio Pompeji (a) apud populum, qui eum depoſcit Imperatorem; (b) magna apud ſocios exterosque, apud quos ejus adventu caritas annonae diminuta eſt; (c) apud hoſtes, a quibus urbes vel deditae, vel legatione receptae: ergo in Pompejo eſt Auctoritas.

4.) *Ab Effectis.* Maximas res domi militiaeque, terra marique cum ingenti felicitate geſſit: ergo eſt in illo Felicitas.

Confutatio. Q. Catuli & Q. Hortenſii allata contra legem Manilii argumenta refellit, & quidem.

I. Argumentum Q. Hortensii; *Non uni omnia tribuenda sunt.*

Refutatur praejudicio. Jam enim prius C. Gabinius Tribunuspl. de uno Cn. Pompejo Imperatore contra piratas constituendo, frustra reclamante Hortensio legem promulgavit optato eventu secuto.

II. Argumenta Q. Catuli, quae erant:

a. *In Pompejo tota spes est Romanis; non igitur ad hoc bellum mittendus.*

b. *Est contra exempla & constituta Majorum, ad unum Pompejum deferri omnia.*

Refutantur: a. Pompeji summi hominis vita frui oportet, dum licet.

b. Ad novos casus temporum, novorum consiliorum rationes sunt accommodandae; idque in hoc ipso Pompejo saepius factum.

c. Adjicitur nova praedicatio virtutum Pompeji, praesertim continentiae Asiatico bello necessariae.

d. Auctoritate & sententia clarissimorum virorum, Servilii, Curionis, Lentuli, Cassii, sententia Manilii stabilitur.

Pero-

Peroratio: Conſtat duobus capitibus:

a. Laudat Manilii legem, & ut in illa tuenda perſeveret, hortatur.

b. Operam ſuam omnem promittit, & non privati alicujus, ſed reipublicae & publici commodi gratia ita ſe ſuadere aſſerit.

ORATIO.

1. Quamquam mihi ſemper frequens conſpectus veſter multo jucundiſſimus, hic autem locus ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus eſt viſus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui ſemper optimo cuique maxime patuit, non mea me voluntas, ſed meae vitae rationes, ab ineunte aetate ſuſceptae, prohibuerunt. Nam, cum antea per aetatem nondum hujus auctoritatem loci contingere auderem; ſtatueremque, nihil huc, niſi perfectum ingenio, elaboratum induſtria, afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi.

2. Ita neque hic locus vacuus fuit unquam ab iis, qui veſtram cauſſam defenderent: & meus labor, in privatorum periculis caſte integreque verſatus, ex veſtro judicio fructum eſt ampliſſimum conſecutus. Nam cum propter dilationem comitiorum ter Praetor primus centuriis cunctis re-

 nun-

nuntiatus ſum: facile intellexi, Quirites, & quid de me judicaretis, & quid aliis praeſcriberetis. Nunc, cum & auctoritatis in me tantum ſit, quantum vos honoribus mandandis eſſe voluſtis: & ad agendum facultatis tantum, quantum homini vigilanti ex forenſi uſu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe, & ſi quid auctoritatis in me eſt, ea apud vos utar, qui eam mihi dederunt; & ſi quid etiam dicendo conſequi poſſum, iis oſtendam potiſſimum, qui ei quoque rei fructum ſuo judicio tribuendum eſſe cenſuerunt.

3. Atque illud imprimis mihi laetandum jure eſſe video, quod in hac inſolita mihi, ex hoc loco ratione dicendi, cauſſa talis oblata eſt, in qua oratio deeſſe nemini poteſt. Dicendum eſt enim de Cn. Pompeji ſingulari, eximiaque virtute; hujus autem orationis difficilius eſt exitum, quam principium invenire. Itaque non mihi tam copia, quam modus in dicendo quaerendus eſt.

4. Atque ut inde oratio mea proficiſcatur, unde haec omnis cauſſa ducitur: bellum grave, & periculoſum veſtris vectigalibus, atque ſociis a duobus potentiſſimis Regibus infertur, Mithridate & Tigrane; quorum alter relictus, alter laceſſitus, occaſionem ſibi ad occupandam Aſiam oblatam eſſe arbitratur. Equitibus Romanis, honeſtiſſimis viris, afferuntur ex Aſia quotidie litterae, quorum magnae res aguntur, in veſtris vectigalibus exercendis occupatae; qui ad me

pro

pro necessitudine, quae mihi est cum illo ordine, caussam reipublicae, periculaque rerum suarum detulerunt.

5. Bithynia, quae nunc vestra provincia est, vicos exustos esse complures: regnum Ariobarzanis, quod finitimum est vestris vectigalibus; totum esse in hostium potestate; Lucullum, magnis rebus gestis, ab eo bello discedere: huic qui succurrerit, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: unum ab omnibus sociis, & civibus ad id bellum imperatorem deposci, atque expeti; eundem hunc unum ab hostibus metui praeterea neminem.

6. Caussa quae sit, videtis; nunc, quid agendum sit, considerate. Primum mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo esse dicendum. Genus est enim hujusmodi, quod maxime vestros animos excitare, atque inflammare debet: in quo agitur populi Romani gloria; quae vobis Majoribus, cum magna in rebus omnibus, tum summa in re militari, tradita est; agitur salus sociorum, atque amicorum; pro qua multa Majores vestri magna, & gravia bella gesserunt: aguntur certissima populi Romani vectigalia, & maxima: quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis, aguntur bona multorum civium, quibus est & a vobis, & a moderatoribns reipublicae consulendum.

7. Et quoniam ſemper appetentes gloriae praeter ceteras gentes, atque avidi laudis fuiſtis: delenda eſt vobis illa macula, Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta, quae penitus jam inſedit, atque inveteravit in populi Romani nomine: quod is, qui una die, tota Aſia, tot in civitatibus, uno nuntio, atque una litterarum ſignificatione cives Romanos necandos, trucidandosque denotavit, non modo adhuc poenam nullam, ſuo dignam ſcelere ſuſcepit, ſed ab illo tempore annum jam tertium, & viceſimum regnat; & ita regnat, ut ſe non Ponto, neque Cappadocae latebris occultare velit, ſed emergere e patrio regno, atque in veſtris vectigalibus, hoc eſt, in Aſiae luce verſari.

8. Etenim adhuc ita veſtri cum illo rege contenderunt imperatores, ut ab illo inſignia victoriae, non victoriam reportarint. Triumphavit L. Sylla, triumphavit L. Muraena de Mithridate, duo fortiſſimi viri, & ſummi Imperatores: ſed ita triumpharunt, ut ille pulſus, ſuperatusque regnaret. Verumtamen illis imperatoribus laus eſt tribuenda, quod egerunt; venia danda, quod reliquerunt; propterea quod ab eo bello Syllam in Italiam respublica, Muraenam Sylla revocavit.

9. Mithridates autem omne reliquum tempus, non ad oblivionem veteris belli, ſed ad comparationem novi contulit; qui poſteaquam maximas aedificaſſet ornaſſetque claſſes, exercitusque permagnos, quibuscunque ex gentibus potuiſſet, comparaſ-

raſſet, & ſe Boſphoranis, finitimis ſuis, bellum inferre ſimulaſſet; uſque in Hiſpaniam legatos Ecbatanis miſit ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus: ut, cum duobus in locis disjunctiſſimis, maximeque diverſis, uno conſilio, ab unis hoſtium copiis, bellum terra marique gereretur, vos ancipiti contentione diſtricti de imperio dimicaretis.

10. Sed tamen alterius partis periculum, Sertorianae, atque Hiſpanienſis, quae multo plus firmamenti ac roboris habebat; Cn. Pompeji divino conſilio, ac ſingulari virtute depulſum eſt: in altera parte ita res a. L. Lucullo, ſummo viro, eſt adminiſtrata, ut initia illa geſtarum rerum magna, atque praeclara non felicitati ejus, ſed virtuti; haec autem extrema, quae nuper acciderunt, non culpae, ſed fortunae tribuenda eſſe videantur. Sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque vera laus ei detracta oratione noſtra, neque falſa affiĉta eſſe videatur.

11. De veſtri imperii dignitate, atque gloria, quoniam, is eſt exorſus orationis meae, videte, quem vobis animum ſuſcipiendum putetis. Majores veſtri ſaepe, mercatoribus, ac naviculatoribus injurioſius tractatis, bella geſſerunt: vos tot civium Rom. millibus, uno nuntio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo eſſe debetis? Legati quod erant appellati ſuperbius, Corinthum patres veſtri, totius Graeciae lumen.

ex-

extinctum esse voluerunt: vos eum Regem inultum esse patiemini, qui legatum populi Romani, consularem, vinculis, ac verberibus, atque omni supplicio excruciatum necavit? Illi libertatem civium Romanorum imminutam non tulerunt: vos vitam ereptam negligetis? Jus legationis verbo violatum illi persecuti sunt: vos legatum populi Romani, omni supplicio interfectum, inultum relinquetis?

12. Videte, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam vobis imperii gloriam relinquere: sic vobis turpissimum sit, illud quod accepistis, tueri, & conservare non posse. Quid, quod salus sociorum summum in periculum, ac discrimen vocatur? Regno expulsus est Ariobarzanes Rex, socius populi Romani, atque amicus: imminent duo Reges toti Asiae, non solum vobis inimicissimi, sed etiam vestris sociis, atque amicis; civitates autem omnes, cuncta Asia, atque Graecia, vestrum auxilium expectare propter periculi magnitudinem coguntur; imperatorem a vobis certum deposcere, cum praesertim vos alium miseritis, neque audent, neque se id facere summo sine periculo posse arbitrantur.

13. Vident, & sentiunt hoc idem, quod vos, unum virum esse, in quo summa sint omnia: & eum prope esse; quo etiam carent aegrius; cujus adventu ipso, atque nomine, tametsi ille ad maritimum bellum venerit, tamem impetus hostium repressos esse intelligunt, ac retardatos.

Hi

Hi vos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut ſe quoque, ſicut ceterarum provinciarum ſocios, dignos exiſtimetis, quorum ſalutem tali viro commendetis. Atque hoc etiam magis quam ceteros; quod ejusmodi in provinciam homines cum imperio mittimus, ut, etiam ſi ab hoſte defendant, tamen ipſorum adventus in urbes ſociorum non multum ab hoſtili expugnatione differant. Hunc audiebant antea, nunc praeſentem vident, tanta temperantia, tanta manſuetudine, tanta humanitate, ut ii beatiſſimi eſſe videantur, apud quos ille diutiſſime commoratur.

14. Quare ſi propter ſocios, nulla ipſi injuria laceſſiti, Majores veſtri cum Antiocho, cum Philippo, cum Aetoliis, cum Poenis bella geſſerunt: quanto vos ſtudio convenit, injuriis provocatos, ſociorum ſalutem una cum Imperii veſtri dignitate defendere; praeſertim cum de veſtris maximis vectigalibus agatur? Nam ceterarum provinciarum vectigalia, Quirites, tanta ſunt, ut iis ad ipſas provincias tutandas vix contenti eſſe poſſimus: Aſia vero tam opima eſt, & fertilis, ut & ubertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine paſtionis, & multitudine earum rerum, quae exportantur, facile omnibus terris antecellat. Itaque haec vobis provincia, Quirites, ſi & belli utilitatem, & pacis dignitatem ſuſtinere vultis, non modo a calamitate, ſed etiam a metu calamitatis eſt defendenda.

15. Nam

15. Nam ceteris in rebus, cum venit calamitas, tum detrimentum accipitur; at in vectigalibus non solum adventus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. Nam cum hostium copiae non longe absunt, etiam si irruptio facta nulla sit; tamen pecora relinquuntur; agricultura deseritur; mercatorum navigatio conquiescit; ita neque ex portu, neque ex decumis; neque ex scriptura vectigal conservari potest. Quare saepe totius anni fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore amittitur.

16. Quo tandem animo esse existimatis aut eos, qui vectigalia vobis pensitant, aut eos, qui exercent, atque exigunt: cum duo Reges cum maximis copiis prope absint? cum una excursio equitatus perbrevi tempore totius anni vectigal auferre possit? cum publicani familias maximas, quas in salinis habent, quas in agris, quas in portubus, atque custodiis, magno periculo se habere arbitrentur? Putatisne, vos illis rebus frui posse, nisi eos, qui vobis fructuosi sunt, conservaveritis, non solum (ut antea dixi) calamitate, sed etiam calamitatis formidine liberatos?

17. Ac ne illud quidem vobis negligendum est, quod mihi ego extremum proposueram, cum essem de belli genere dicturus, quod ad multorum bona civium Romanorum pertinet, quorum pro vestra sapientia, Quirites, habenda est ratio deligenter. Nam & publicani, homines & hone-

honeſtiſſimi, & ornatiſſimi, ſuas rationes & copias in illam provinciam contulerunt: quorum ipſorum per ſe res, & fortunae curae vobis eſſe debent. Etenim ſi vectigalia nervos eſſe reipublicae ſemper duximus, eum certe ordinem, qui exercet illa, firmamentum ceterorum ordinum recte eſſe dicemus.

18. Deinde ceteris ex ordinibus homines gravi & induſtrii partim in Aſia negotiantur, quibus vos abſentibus conſulere debetis; partim ſuas, & ſuorum in ea provincia pecunias magnas collocatas habent. Erit igitur humanitatis veſtrae, magnum eorum civium numerum calamitate prohibere; ſapientiae, videre, multorum civium calamitatem a republica ſejunctam eſſe non poſſe. Etenim illud primum parvi refert, vos publicanis amiſſa vectigalia poſtea victoria recuperare: neque enim iisdem redimendi facultas erit, propter clamitatem: neque aliis voluntas, propter timorem.

19. Deinde, quod nos eadem Aſia, atque idem iſte Mithridates initio belli Aſiatici docuit, id quidem certe calamitate docti memoria retinere debemus. Nam tum, cum in Aſia res magnas permulti amiſerunt, ſcimus Romae, ſolutione impedita, fidem concidiſſe. Non enim poſſunt una in civitate multi rem, atque fortunas amittere, ut non plures ſecum in eamdem calmitatem trahant. A quo periculo prohibete rempublicam, & mihi credite, id quod ipſi videtis:

tis: haec fides, atque haec ratio pecuniarum, quae Romae, quae in foro versatur, implicita est cum illis pecuniis Asiaticis, & cohaeret: ruere illa non possunt, ut haec non eodem labefactata motu concidant. Quare videte, num dubitandum vobis sit, omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vectigalia maxima, fortunae plurimorum civium cum republica defenduntur.

20. Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Potest enim hoc dici: belli genus ita esse necessarium, ut sit gerendum; non esse ita magnum, ut sit pertimescendum. In quo maxime laborandum est, ne forte a vobis, quae diligentissime providenda sunt, contemnenda esse videantur. Atque ut omnes intelligant, me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti viro, & sapientissimo homini, & magno imperatori debeatur: dico, ejus adventu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas, atque instructas, esse deletas; urbemque Asiae clarissimam, nobisque amicissimam, Cyzicenorum, obsessam ab ipso Rege maxima multitudine, & oppugnatam vehementissime, L. Luculli virtute, assiduitate, consilio, summis obsidionis periculis liberatam: ab eodem imperatore classem magnam, & ornatam, quae ducibus Sertorianis ad Italiam studio inflammato raperetur, superatam esse, atque depressam; magnas hostium praeterea copias multis proeliis esse dele-

deletas; patefactumque noſtris legionibus eſſe Pontum, qui ante populo Romano ex omni aditu clauſus eſſet: Sinopen, atque Amiſum, quibus in oppidis erant domicilia Regis, omnibus rebus ornata atque referta, ceterasque urbes Ponti, & Cappadociae permultas uno aditu atque adventu eſſe captas: Regem ſpoliatum regno patrio, atque avito, ad alios ſe Reges, atque alias gentes ſupplicem contuliſſe; atque hæc omnia, ſalvis populi Romani ſociis, atque integris vectigalibus, eſſe geſta. Satis opinor hoc eſſe laudis: atque ita, Quirites, ut hoc vos intelligatis, a nullo iſtorum, qui huic obtrectant legi, atque cauſſae, L. Lucullum ſimiliter ex hoc loco eſſe laudatum.

21. Requiretur fortaſſe nunc, quemadmodum, cum haec ita ſint, reliquum poſſit eſſe magnum bellum. Cognoſcite, Quirites: non enim ſine cauſſa quaeri videtur. Primum ex ſuo regno ſic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugiſſe dicitur: quam praedicant in fuga fratris ſui membra in his locis, qua ſe parens proſequeretur, diſſipaviſſe, ut eorum collectio diſperſa, moerorque patrius celeritatem perſequendi retardaret. Sic Mithridates fugiens maximam vim auri, atque argenti, pulcherrimarumque rerum omnium, quas & a Majoribus acceperat, & ipſe bello ſuperiore ex tota Aſia direptas in ſuum regnum congeſſerat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum noſtri colli-

 gunt

gunt omnia diligentius, Rex ipſe e manibus effugit. Ita illum in perſequendi ſtudio moeror, hos laetitia retardavit.

22. Hunc in illo tempore & fuga Tigranes, Rex Armenius, excepit, diffidentemque rebus ſuis confirmavit, & afflictum erexit perditumque recreavit: cujus in regnum poſteaquam L. Lucullus cum exercitu venit, plures etiam gentes contra imperatorem noſtrum concitatae ſunt. Erat enim metus injectus iis nationibus, quas nunquam populus Romanus neque laceſſendas bello, neque tentandas putavit: erat etiam alia gravis, atque vehemens opinio, quae per animos gentium barbararum pervaſerat, fani locupletiſſimi, & religioſiſſimi diripiendi cauſſa in eas oras noſtrum exercitum eſſe adductum. Ita nationes multae atque magnae novo quodam terrore, ac metu concitabantur. Noſter autem exercitus, etſi urbem ex Tigranis regno ceperat, & proeliis uſus erat ſecundis, tamen nimia longinquitate locorum, ac deſiderio ſuorum commovebatur.

23. Hic jam plura non dicam: fuit enim illud extremum, ut ex iis locis a militibus noſtris reditus magis maturus, quam proceſſus longior quaereretur. Mithridites autem, & ſuam manum jam confirmarat; & eorum, qui ſe ex ejus regno collegerant, & magnis adventitiis multorum Regum & nationum copiis juvabatur. Hoc jam fere ſic fieri ſolere accepimus, ut Regum afflictæ

ctae fortunae facile multorum opes alliciant ad misericordiam, maximeque eorum qui aut Reges sunt, aut vivunt in regno: quod regale iis nomen magnum, & sanctum esse videatur.

24. Itaque tantum victus efficere potuit, quantum incolumis nunquam est ausus optare. Nam cum se in regnum recepisset suum, non fuit eo contentus; quod ei praeter spem acciderat, ut illam, posteaquam pulsus erat, terram nunquam attingeret: sed in exercitum vestrum, clarum atque victorem, impetum fecit. Sinite hoc loco Quirites (sicut Poëtae solent, qui res Romanas scribunt) praeterire me nostram calamitatem; quae tanta fuit, ut eam ad aures. L. Luculli non ex proelio nuntius, sed ex sermone rumor afferret.

25. Hic in ipso illo malo, gravissimaque belli offensione L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte iis incommodis mederi fortasse potuisset, vestro jussu coactus, (quod imperii diuturnitati modum statuendum veteri exemplo putavistis), partem militum, qui jam stipendiis confectis erant, dimisit, partem Glabrioni tradidit. Multa praetereo consulto: sed ea vos conjectura perspicitis: quantum illud bellum futurum putetis; quod conjungant Reges potentissimi; renovent agitatae nationes; suscipiant integrae gentes; novus imperator vester accipiat, vetere pulso exercitu.

26. Satis mihi multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset genere ipso necessarium, magni-

gnitudine periculosum: restat, ut de imperatore ad id bellum deligendo ac tantis rebus praeficiendo, dicendum esse videatur. Utinam, Quirites, virorum fortium, atque innocentium copiam tantam haberetis, ut haec vobis deliberatio difficilis esset, quemnam potissimum tantis rebus, ac tanto bello praeficiendum putaretis! Nunc vero, cum sit unus Cn. Pompejus, qui non modo eorum hominum, qui nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam virtute superarit: quae res est, quae cujusquam animum in hac causa dubium facere possit?

27. Ego enim sic existimo, in summo imperatore quatuor has res inesse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur hoc homine scientior unquam aut fuit, aut esse debuit? qui e ludo atque pueritiae disciplina, bello maximo atque accerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiae disciplinam profectus est? qui extrema pueritia miles fuit summi imperatoris? ineunte adolescentia maximi ipse exercitus imperator? qui saepius cum hoste conflixit, quam quisquam cum inimico concertavit? plura bella gessit, quam ceteri legerunt? plures provincias confecit, quam alii concupiverunt? cujus adolescentia ad scientiam rei militaris non alienis praeceptis, sed suis imperiis; non offensionibus belli, sed victoriis; non stipendiis, sed triumphis est erudita? Quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna Reipublicae? Civile, Africanum,

num, Transalpinum, Hispaniense mistum ex civitatibus, atque ex bellicosissimis nationibus, servile, navale: varia, & diversa genera, & bellorum, & hostium, non solum gesta ab hoc uno, sed etiam confecta, nullam rem esse declarant in usu militari positam, quae hujus viri scientiam fugere possit.

28. Jam vero virtuti Cn. Pompeji quae potest par oratio inveniri? quid est, quod quisnam aut dignum illo, aut vobis novum, aut cuiquam inauditum possit afferre? Neque enim illae sunt solae virtutes imperatoriae, quae vulgo existimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in providendo; quae tanta sunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus, aut audivimus, non fuerunt.

29. Testis est Italia, quam ille ipse victor, L. Sylla, hujus virtute & consilio confessus est liberatam. Testis est Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilii explicavit. Testis est Africa, quae magnis oppressa hostium copiis, eorum ipsorum sanguine redundavit. Testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter, Gallorum internecione, patefactum est. Testis est hispania, quae saepissime plurimos hostes ab hoc superatos, prostratosque conspexit. Testis est iterum, & saepius Italia, quae, cum servili

bello tetro, periculosoque premeretur, ab hoc auxilium absente expetivit: quod bellum expectationem Pompeji attenuatum atque imminutum est, adventu sublatum ac sepultum.

30. Testes vero jam omnes orae, atque omnes exterae gentes, ac nationes, denique maria omnia, tum universa, tum in singulis oris omnes sinus, atque portus. Quis enim toto mari locus per hos annos aut tam firmum habuit praesidium, ut tutus esset; aut tam fuit abditus, ut lateret? Quis navigavit, qui non se aut mortis, aut servitutis periculo committeret, cum aut hieme, aut referto praedonum mari navigaretur? Hoc tantum bellum, tam turpe, tam vetus, tam late divisum, atque dispersum quis unquam arbitraretur, aut ab omnibus imperatoribus uno anno aut omnibus annis ab uno imperatore confici posse? Quam provinciam tenuistis a praedonibus liberam per hosce annos? quod vectigal vobis tutum fuit? quem socium defendistis? cui præsidio classibus vestris fuistis, quam multas existimatis insulas esse desertas? quam multas aut metu relictas, aut a praedonibus captas urbes esse sociorum?

31. Sed quid ego longinqua commemoro? Fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani longe a domo bellare, & propugnaculis imperii sociorum fortunas, non sua tecta defendere. Sociis ego vestris mare clausum per hosce annos dicam fuisse; cum exercitus nostri Brundusio

nun-

nunquam, nisi summa hieme, transmiserint? Qui ad vos ab exteris nationibus venirent, captos querar, cum legati populi Romani retenti sint? Mercatoribus tutum mare non fuisse dicam; cum duodecim secures in praedonum potestatem pervenerint?

32. Cnidum, aut Colophonem, aut Samum, nobilissimas urbes, innumerabilesque alias captas esse commemorem; cum vestros portus, atque eos portus, quibus vitam, & spiritum ducitis, in praedonum fuisse potestate sciatis? An vero ignoratis, portum Cajetae celeberrimum, atque plenissimum navium, inspectante Prætore, a prædonibus esse direptum? ex Miseno autem ejus ipsius liberos, qui cum prædonibus antea ibi bellum gesserat, a prædonibus esse sublatos? Nam quid ego Ostiense incommodum; atque illam labem, ac ignominiam reipublicæ querar; cum, prope inspectantibus vobis, classis ea, cui Consul populi Romani præpositus esset: a praedonibus capta, atque oppressa est? Pro Dii immortales! tantamne unius hominis incredibilis ac divina virtus, tam brevi tempore, lucem afferre reipublicæ potuit, ut vos, qui modo ante ostium Tyberinum classem hostium videbatis, ii nunc nullam intra Oceani ostium prædonum navem esse audiatis?

33. Atque hæc qua celeritate gesta sint, quamquam videtis, tamen a me in dicendo prætereunda non sunt. Quis enim unquam aut obeundi

negotii, aut consequendi quæstus studio, tam brevi tempore, tot loca adire, tantos cursus conficere potuit, quam celeriter, Cn. Pompejo duce belli impetus navigavit? qui nondum tempestivo ad navigandum mari Siciliam classe Africam exploravit; inde Sardiniam cum classe venit atque hæc tria frumentaria subsidia reipublicæ firmissimis præsidiis, classibusque munivit.

34. Inde se cum in Italiam recepisset duabus Hispaniis & Gallia Cisalpina præsidiis, ac navibus confirmata, missis item in oram Illyrici maris, & in Achajam omnemque Græciam navibus, Italiæ duo maria maximis classibus, firmissimisque præsidiis adornavit; ipse autem, ut a Brundusio profectus est, unde quinquagesimo die totam ad imperium populi Romani Ciliciam adjunxit: omnes, qui ubique prædones fuerunt; partim capti, interfectique sunt: partim unius hujus imperio, ac potestati se dediderunt. Idem Cretensibus, cum ad eum usque in Pamphiliam legatos, deprecatoresque misissent, spem deditionis non ademit, obsidesque imperavit. Ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longe lateque dispersum, quo bello omnes gentes ac nationes premebantur, Cn. Pompejus extrema hieme apparavit; ineunte vere suscepit; media æstate confecit.

35. Est hæc divina, atque incredibilis virtus imperatoris. Quid ceteræ, quos paullo ante commemorare cœperam, quantæ, atque quam multæ

tæ ſunt? Non enim ſolum bellandi virtus in ſummo, atque perfecto imperatore quærenda eſt: ſed multæ ſunt artes eximiæ, hujus adminiſtræ comitesque virtutis. Ac primum, quanta innocentia debent eſſe imperatores! quanta deinde omnibus in rebus temperantia! quanta fide! quanta facilitate! quanto ingenio! quanta humanitate! quæ breviter, qualia ſint in Cn. Pompejo, conſideremus. Summa enim omnia ſunt, Quirites; ſed ea magis ex aliorum contentione, quam ipſa per ſeſe cognoſci, atque intelligi poſſunt.

36. Quem enim poſſumus imperatorem aliquo in numero putare, cujus in exercitu veneant Centuriatus, atque venierint? quid hunc hominem magnum, aut amplum de republica cogitare, qui pecuniam, ex ærario depromtam ad bellum adminiſtrandum, aut propter cupiditatem provinciæ magiſtratibus diviſerit; aut propter avaritiam Romæ in quæſtu reliquerit? Veſtra admurmuratio facit, Quirites, ut agnoſcere videamini, qui hæc fecerint. Ego autem neminem nomino, quare iraſci mihi nemo poterit, niſi qui ante de ſe voluerit confiteri. Itaque propter hanc avaritiam imperatorum quantas calamitates, quocunque ventum ſit, noſtri exercitus ferant, quis ignorat?

37. Itinera, quæ per hoſce annos in Italia per agros, atque oppida civium Rom. noſtri imperatores fecerunt, recordamini: tum facilius ſtatue-

tis, quid apud exteras nationes fieri existimetis. Utrum plures arbitramini per hosce annos militum vestrorum armis hostium urbes, an hibernis, sociorum civitates esse deletas? Neque enim potest exercitum is continere imperator, qui se ipsum non continet; neque severus esse in judicando, qui alios in se severos esse judices non vult.

38. Hic miramur, hunc hominem tantum excellere ceteris, cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur. Jam vero, quemadmodum milites hibernent, quotidie sermones ac litteræ perferuntur; non modo, ut sumtum faciat in militem, nemini vis affertur, sed ne cupienti quidem cuiquam permittitur. Hiemis enim, non avaritiæ perfugium Majores nostri in sociorum, atque amicorum tectis esse voluerunt.

39. Age vero, ceteris in rebus quali sit temperantia, considerate. Unde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem cursum inventum putetis? Non enim illum eximia vis remigium, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut venti aliqui novi tam celeriter in ultimas terras pertulerunt, sed hæ res, quæ ceteros remorari solent, non retardarunt: non avaritia ab instituto cursu & prædam aliquam devocavit, non libido ad voluptatem, non amoenitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique

que labor ipſe ad quietem. Poſtremo ſigna, & tabulas, ceteraque ornamenta Græcorum oppidorum, quæ ceteri tollenda eſſe arbitrantur, ea ſibi ille ne viſenda quidem exiſtimavit.

40. Itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompejum, ſicut aliquem non ex hac urbe miſſum, ſed de coelo delapſum, intuentur. Nunc denique incipiunt credere, fuiſſe homines Romanos hac quondam abſtinentia: quod jam nationibus exteris incredibile ac falſo memoriæ proditum videbatur. Nunc imperii noſtri ſplendor illis gentibus lucet: nunc intelligunt, non ſine cauſſa Majores ſuos tum, cum hac temperantia magiſtratus habeamus, ſervire populo Romano quam imperare aliis maluiſſe. Jam verò ita faciles aditus ad eum privatorum, ita liberæ querimoniæ de aliorum injuriis eſſe dicuntur, ut is qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis eſſe videatur.

41. Jam, quantum conſilio, quantum dicendi gravitate, & copia valeat, in quo ipſo ineſt quædam dignitas imperatoris, vos, Quirites, hoc ipſo in loco ſæpe cognoviſtis. Fidem vero ejus inter ſocios quantam exiſtimari putatis, quam hoſtes omnium gentium ſanctiſſimum eſſe judicarint? Humanitate jam tanta eſt, ut difficile dictu ſit, utrum hoſtes magis virtutem ejus pugnantes timuerint, an manſuetudinem victi dilexerint. Et quisquam dubitarit, quin huic tantum bellum hoc transmittendum ſit, qui ad omnia ve-

vestræ memoriæ bella conficienda divino quodam consilio natus esse videatur?

42. Et quoniam auctoritas multum in bellis quoque administrandis, atque imperio militari valet; certe nemini dubium est, quin ea in re imperator plurimum possit. Vehementer autem pertinere ad bella administranda, quid hostes, quid socii de imperatoribus vestris existiment, quis ignorat; cum sciamus, homines in tantis rebus, ut aut contemnant, aut metuant, aut oderint, aut ament, opinione non minus famæ, quam aliqua certe ratione commoveri? Quod igitur nomen unquam in orbe terrarum clarius fuit? cujus res gestæ pares? de quo homine vos (id quod maxime facit auctoritatem) tanta, & tam præclara judicia fecistis?

43. An vero ullam usquam esse oram tam desertam putatis, quo non illius diei fama pervaserit, cum universus populus Romanus, referto foro, repletisque omnibus templis, ex quibus hic locus conspici potest, unum sibi ad commune omnium gentium bellum Cn. Pompejum imperatorem depoposcit? Itaque, ut plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum hujus auctoritas valeat in bello; ab eodem Cn. Pompejo omnium rerum egregiarum exempla sumantur: qui quo die a vobis maritimo bello præpositus est imperator; tanta repente vilitas annonæ ex summa inopia, & cari-

ritate rei frumentariæ consecuta est; unius hominis spe & nomine; quantam vix ex summa ubertate agrorum diuturna pax efficere potuisset.

44. Jam vero accepta in Ponto calamitate ex eo prælio, de quo vos paullo ante invitus admonui; cum socii pertimuissent, hostium opes animique crevissent; cum satis firmum præsidium provincia non haberet; amisissetis Asiam, Quirites, nisi ad id ipsum tempus divinitus Cn. Pompejum ad eas regiones fortuna populi Romani attulisset. Hujus adventus & Mithridatem, insolita inflammatum victoria, continuit; & Tigranem magnis copiis minitantem Asiæ, retardavit. Et quisquam dubitabit, quid virtute profecturus sit, qui tantum auctoritate perfecerit? aut quam facile imperio, atque exercitu socios & vectigalia conservaturus sit, qui ipso nomine ac rumore defenderit?

45. Age vero, illa res quantam declarat ejusdem hominis apud hostes populi Romani auctoritatem quod ex locis tam longinquis, tamque diversis, tam brevi tempore omnes una huic se dediderunt? Quod Cretensium legati, cum in eorum insula imperator noster exercitusque esset, ad Cn. Pompejum in ultimas prope terras venerunt: eique se omnes Cretensium civitates dedere velle dixerunt? Quid idem ipse Mithridates nonne ad eundem Pompejum legatum usque in Hispa-

niam

niam misit? eumque Pompejus legatum semper judicavit; ii, quibus semper erat molestum, ad eum potissimum esse missum, speculatorem, quam legatum judicare maluerunt. Potestis igitur jam constituere, Quirites, hanc auctoritatem, multis postea rebus gestis, magnisque vestris judiciis amplificatam, quantum apud illos Reges, quantum apud exteras nationes valituram esse existimetis.

46. Reliquum est, ut de felicitate (quam præstare de se ipso nemo potest; meminisse, & commemorare de altero possumus) sicut æquum est homini de potestate Deorum, timide & pauca dicamus. Ego enim sic existimo: Maximo, Marcello, Scipione, Mario, & ceteris magnis imperatoribus, non solum propter virtutem: sed etiam propter fortunam sæpius imperia mandata atque exercitus esse commissos. Fuit enim profecto quibusdam summis viris quædam ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas bene gerendas divinitus adjuncta fortuna. De hujus autem hominis felicitate, de quo nunc agimus, hac utar moderatione dicendi, non ut in illius potestate fortunam positam esse dicam; sed ut præterita meminisse, reliqua sperare videamur: ne aut invisa Diis immortalibus oratio nostra; aut ingrata esse videatur.

47. Itaque non sum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi militiæque, terra marique, quanta felicitate gesserit: ut ejus semper voluntatibus non modo cives assenserint, socii obtem-

pe-

perarint, hoſtes obedierint; ſed etiam venti tempeſtatesque obſecundarint. Hoc breviſſime dicam, neminem unquam tam impudentem fuiſſe, qui a Diis immortalibus tot & tantas res tacitus auderet optare, quot et quantas Dii immortales ad Cn. Pompejum detulerunt. Quod ut illi proprium, ac perpetuum ſit, Quirites, cum communis ſalutis atque Imperii, tum ipſius hominis cauſſa, ſicuti facitis, velle & optare debetis.

48. Quare cum & bellum ita neceſſarium ſit, ut negligi non poſſit: ita magnum, ut accuratiſſime ſit adminiſtrandum: & cum ei imperatorem præficere poſſitis, in quo ſit eximia belli ſcientia, ſingularis virtus, clariſſima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod a Diis immortalibus oblatum & datum eſt, in rempublicam conſervandam, atque amplificandam conferatis?

49. Quod ſi Romæ Cn. Pompejus privatus eſſet hoc tempore: tamen ad tantum bellum is erat deligendus, atque mittendus. Nunc cum ad ceteras ſummas utilitates hæc quoque opportunitas adjungatur, ut in iis ipſis locis adſit, ut habeat exercitum; ut ab iis, qui habent, accipere ſtatim poſſit, quid exſpectamus? aut cur non ducibus Diis immortalibus, eidem, cui cetera ſumma cum ſalute reipublicæ commiſſa ſunt, hoc quoque bellum regium committimus?

50. At enim vir clariſſimus, amantiſſimus reipublicæ, veſtris beneficiis ampliſſimis affectus, Q.

Ca-

Catulus; itemque summis ornamentis honoris, fortunæ, virtutis, ingenii præditus, Q. Hortensius, ab hac ratione dissentiunt: quorum ego auctoritatem apud vos multis locis plurimum valuisse, & valere oportere confiteor: sed in hac caussa, tametsi cognoscitis auctoritates, contrarias fortissimorum virorum, & clarissimorum, tamen commissis auctoritatibus, ipsa re & ratione exquirere possumus veritatem: atque hoc facilius quod ea omnia, quæ adhuc a me dicta sunt, iidem isti vera esse concedunt: & necessarium bellum esse, & magnum, & in uno Cn. Pompejo summa esse omnia.

51. Quid igitur ait Hortensius? Si uni omnia tribuenda sunt, unum dignissimum esse Pompejum: sed ad unum tamen omnia deferri non oportere: Obsolevit jam ista oratio, re multo magis, quam verbis refutata. Nam te idem, Quinte Hortensi, multa, pro tua summa copia ac singulari facultate dicendi, & in senatu contra virum fortem A. Gabinium graviter ornateque dixisti: cum is de uno imperatore contra prædones constituendo legem promulgasset: & ex hoc ipso loco permulta item contra legem eam verba fecisti.

52. Quid tum, per Deos immortales, si plus apud populum Romanum auctoritas tua, quam ipsius populi Romani salus, & vera caussa valuisset, hodie hanc gloriam, atque hos orbis terræ imperium teneremus? An tibi tum imperium esse hoc videbatur, cum populi Romani legati,

gati, prætores, quæstoresque capiebantur? cum ex omnibus provinciis commeatu & privato & publico prohibebamur? cum ita clausa erant nobis omnia maria, ut neque privatam rem maritimam, neque publicam jam obire possemus?

53. Quae civitas antea unquam fuit; non dico Atheniensium, quae satis late quondam mare tenuisse dicitur; non Carthaginiensium, qui permultum classe, matrimisque rebus valuerunt; non Rhodiorum, quorum usque ad nostram memoriam disciplina navalis, & gloria remansit: quæ civitas antea unquam tam tenuis, quæ tam prava insula fuit, quæ non portus suos, & agros, & aliquam partem regionis, atque oræ maritimæ per se ipsa defenderet? At hercle aliquot annos continuos ante legem Gabiniam ille populus Romanus, cujus usque ad nostram memoriam nomen invictum in navalibus pugnis permanserat, magna, ac multo maxima parte non modo utilitatis sed dignitatis, atque imperii caruit.

54. Nos, quorum, Majores Antiochum Regem classe, Persemque superarunt, omnibusque navalibus pugnis Carthaginienses homines in martimis rebus exercitatissimos paratissimosque, vicerunt; ii nullo in loco jam prædonibus pares esse poteramus. Nos quoque, qui antea non modo Italiam tutam habebamus, sed omnes socios in ultimis oris auctoritate nostri Imperii salvos præstare poteramus; tum, cum insula Delos, tam procul a nobis in Aegeo mari posita, quo omnes undi-

que cum mercibus atque oneribus commeabant, referta divitiis, parva, ſine muro, nihil timebat: idem non modo provinciis, atque oris Italiæ maritimis, ac portubus noſtris, ſed etiam Appia jam via carebamus. Et his temporibus non pudebat magiſtratus populi Romani in hunc ipſum locum adſcendere; cum eum vobis Majores veſtri exuviis nauticis, & claſſium ſpoliis ornatum reliquiſſent.

55. Bono te animo tum, Q. Hortenſi, populus Romanus, & ceteros, qui erant in eadem ſententia, dicere exiſtimavit ea, quæ ſentiebatis: ſed tamen in ſalute communi idem populus Romanus dolori ſuo maluit, quam auctoritati veſtræ obtemperare. Itaque una lex, unus vir, unus annus non modo nos illa miſeria ac turpitudine liberavit, ſed etiam effecit, ut aliquando vere videremur omnibus gentibus, ac nationibus terra marique imperare.

56. Quo mihi etiam indignius videtur obtrectatum eſſe adhuc Gabinio dicam? anne Pompejo? an utrique? id quod eſt verius: ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompejo expetenti, ac poſtulanti. Utrum ille, qui poſtulat legatum ad tantum bellum, quem velit, idoneus non eſt, qui impetret, cum ceteri ad expilandos ſocios, diripiendasque provincias, quas voluerunt, legatos eduxerint? an ipſe cujus lege ſalus, ac dignitas populo Romano, atque omnibus gentibus conſtituta eſt, expers eſſe debet gloriæ ejus imper-

per-

peratoris, atque ejus exercitus, qui consilio ipsius atque periculo est constitutus?

57. An C. Falcidius, Q. Metellus, Q. Cœlius Latiniensis, Cn. Lentulus, quos omnes honoris caussa nomino; cum Tribuni plebis fuissent, anno proximo legati esse potuerunt: in hoc uno Gabinio sunt tam diligentes, qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc imperatore, atque exercitu, quem per se ipse constituit, etiam præcipuo jure esse deberet? De quo legando spero Consules ad senatum relaturos: qui si dubitabunt; aut gravabuntur; ego me profiteor relaturum: neque me impedit cujusquam, Quirites, inimicum edictum, quo minus, fretus vobis, vestrum jus beneficiumque defendam: neque, præter intercessionem, quidquam audiam: de qua (ut arbitror) isti ipsi, qui minantur, etiam atque etiam, qui id licet, considerabunt. Mea quidem sententia, Quirites, unus A. Gabinius, belli maritimi rerumque gestarum auctor, comes Cn. Pompejo adscribitur: propterea quod alter uni id bellum suscipiendum vestris suffragiis detulit, alter delatum, susceptumque confecit.

58. Reliquum est, ut de Q. Catuli auctoritate & sententia dicendum esse videatur, qui cum ex vobis quærerent, si in uno Cn. Pompejo omnia poneretis, si quid eo factum esset, in quo spem essetis habituri? cepit magnum suæ virtutis factum, ac dignitatis; cum omnes prope una voce: in eo ipso spem habituros es-

ſe dixiſtis. Etenim talis eſt vir, ut nulla res tanta ſit: ac tam difficilis, quam ille non & conſilio regere, & integritate tueri, & virtute conficere poſſit. Sed in hoc ipſo eo vehementiſſime diſſentio: quòd quo minus certa eſt hominum, ac minus diuturna vita, hoc magis respublica, dum per deos immortales licet, frui debet ſumi hominis vita, atque virtute.

59. At enim nihil novi fiat contra exempla, atque inſtituta Majorum. Non dico hoc loco, majores noſtros ſemper in pace conſuetudini, in bello utilitati paruiſſe; ſemper novos caſus temporum, novorum conſiliorum rationes accommodaſſe: non dicam, duo bella maxima, Punicum, & Hiſpanienſe, ab uno imperatore eſſe confecta, duas urbes potentiſſimas, quæ huic imperio maxime minabantur, Carthaginem, atque Numantiam, ab eodem Scipione eſſe deletas: non commmemorabo, nuper ita vobis, Patribusque veſtris eſſe viſum, ut in uno C. Mario ſpes Imperii poneretur; ut idem cum Jugurtha, idem cum Cimbris, idem cum Teutonis bellum adminiſtraret.

60. In ipſo Cn. Pompejo, in quo novi conſtitui nihil vult Q. Catulus, quam multa ſint nova, ſumma Catuli voluntate conſtituta, recordamini. Quid enim tam novum, quam adoleſcentulum privatum exercitum difficili reipublicæ tempore conficere? confecit: huic præeſſe? præfuit: rem optime ductu ſuo gerere? geſſit. Quid tam

præ-

præter consuetudinem, quam homini peradolescenti, cujus a senatorio gradu ætas longe abesset, imperium atque exercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in ea administrandum? Fuit in his provinciis singulari innocentia, gravitate, virtute; bellum in Africa maximum confecit; victorem exercitum deportavit. Quid vero tam inauditum, quam equitem Romanum triumphare? at eam quoque rem populus Romanus non modo vidit, sed etiam studio omni visendum putavit.

61. Quid tam inusitatum, quam ut, cum duo Consules clarissimi, fortissimique essent, Eques Romanus ad bellum maximum, formidolosissimumque pro consule mitteretur? missus est. Quo quidem tempore, cum esset non nemo in senatu qui diceret, non oportere mitti hominem privatum pro consule, L. Philippus dixisse dicitur: Ne se illum sua sententia pro Consule, sed pro Consulibus mittere. Tanta in eo reipublicæ bene gerendæ spes constituebatur, ut duorum consulum munus unius adolescentis virtute committeretur. Quid tam singulare, quam ut ex senatus consulto legibus solutus, Consul ante fieret, quam ullum alium magistratum per leges capere licuisset? Quid tam incredibile, quam ut iterum Eques Romanus ex S. C. triumpharet? Quæ in omnibus hominibus nova post hominum memoriam constituta sunt, & tam multa non sunt, quam hæc, quæ in uno homine vidimus.

62. Atque hæc tot exempla, tanta ac tam nova profecta sunt in eundem hominem a Q. Catulo, atque a ceterorum ejusdem dignitatis ampliſſimorum hominum auctoritate. Quare videant, ne ſit periniquum, & non ferendum, illorum auctoritatem de Cn. Pompeji dignitate a vobis comprobatam ſemper eſſe; veſtrum ab illis de eodem homine judicium, populique Romani auctoritatem improbari: præſertim cum jam ſuo jure populus Romanus in hoc homine ſuam auctoritatem vel contra omnes qui diſſentiunt, poſſit defendere: propterea quod iſtis reclamantibus, vos unum illum ex omnibus delegiſtis, quem bello prædonum præponeretis. Hoc ſi vos temere feciſtis, & reipublicæ parum conſuluiſtis: recte iſti ſtudia veſtra ſuis conſiliis regere conantur. Si autem vos plus tum in republica vidiſtis, vos his repugnantibus, per vosmetipſos dignitatem huic imperio, ſalutem orbi terrarum attuliſtis: aliquando iſti principes & ſibi & ceteris, populi Romani univerſi auctoritati parendum eſſe fateantur.

63. Atque in hoc bello Aſiatico, & Regio non ſolum militaris illa virtus, quae eſt in Cn. Pompejo ſingularis, ſed aliæ quoque virtutes animi multæ, & magnæ requiruntur. Difficile eſt, in Aſia, Cilicia, Syria, regniſque exterarum nationum ita verſari veſtrum imperatorem, ut nihil aliud, quam de hoſte, ac de laude cogitet. Deinde etiam ſi qui ſunt pudore ac temperan-

tia

tia moderatiores: tamen eos esse tales propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur.

64. Difficile est dictu, Quirites, quanto in odio simus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eas per hos annos cum imperio misimus, injurias, ac libidines. Quod enim fanum putatis in illis terris nostris magistratibus religiosum, quam civitatem sanctam, quam domum satis clausam, ac munitam fuisse? Urbes jam locupletes, ac copiosæ requiruntur, quibus causa belli, propter diripiendi cupiditatem inferatur.

65. Libenter hæc coram cum Q. Catulo, & Q. Hortensio disputarem, summis, & clarissimis viris, noverunt enim sociorum vulnera: vident eorum calamitates: querimonias audiunt. Pro sociis vos contra hostes exercitum mittere putatis; an hostium simulatione contra socios atque amicos; quæ civitas est in Asia, quæ non modo imperatoris, aut lagati, sed unius tribuni militum animos, ac spiritus capere possit? Quare, etiam si quem habetis, qui collatis signis exercitus regios superare posse videatur, tamen nisi erit idem, qui se a pecuniis sociorum, qui ab eorum conjugibus ac liberis, qui ab ornamentis fanorum, atque oppidorum, qui ab auro, gazaque regia manus, oculos, animum cohibere possit, non erit idoneus, qui ad bellum Asiaticum, regiumque mittatur.

66. Ecquam putatis civitatem pacatam fuiſſe, quæ locuples ſit? ecquam eſſe locupletem, quæ iſtis pacata eſſe videatur? Ora maritima, Quirites, Cn. Pompejum non ſolum propter rei militaris gloriam, ſed etiam propter animi continentiam requiſivit. Videbat enim populus Romanus non locupletari quotannis pecunia publica, præter paucos; neque nos quidquam aliud aſſequi claſſium nomine, niſi ut detrimentis accipiendis majore effici turpitudine videremur. Nunc, qua cupiditate homines in provincias, quibus jacturis, quibus conditionibus proficiſcantur, ignorant videlicet iſti, qui ad unum deferenda eſſe omnia non arbitrantur? quaſi vero Cn. Pompejum non cum ſuis virtutibus, tum etiam alienis vitiis magnum eſſe videamus.

67. Quare nolite dubitare, quin huic uni credatis omnia, qui, inter annos tot, unus inventus ſit, quem ſocii in urbes ſuas cum exercitu veniſſe gaudeant. Quod ſi auctoritatibus hanc cauſſam, Quirites, confirmandam putatis: eſt vobis auctor, vir bellorum omnium, maximarumque rerum peritiſſimus, P. *Servilius*; cujus tantæ res geſtæ terra marique extiterunt, ut, cum de bello deliberetis, auctor vobis gravior eſſe nemo debeat: eſt C. Curio, ſummis veſtris beneficiis, maximisque rebus geſtis, ſummo ingenio, & prudentia præditus; eſt Cn. Lentulus, in quo omnes, pro ampliſſimis veſtris honoribus, ſummum conſilium, ſummam gravitatem eſſe cognoſcitis: eſt

C. Caſ-

C. Caſſius, integritate, virtute, conſtantia ſingulari. Quare videte, num horum auctoritatibus illorum orationi, qui diſſentiunt, reſpondere poſſe videamur.

68. Quæ cum ita ſint, C. Manili, primum iſtam tuam & legem, & voluntatem, & ſententiam laudo, vehementiſſimeque comprobo, deinde te hortor, ut auctore populo Romano, maneas in ſententia; neve cujusquam vim, aut minas pertimeſcas. Primum in te ſatis eſſe animi, conſtantiæque arbitror, deinde cum tantam multitudinem ſtudio adeſſe videamus, quantam non iterum in eodem homine præficiendo vidimus? quid eſt, quod aut de re, aut de præficiendi facultate dubitemus? Ego autem, quidquid in me eſt ſtudii, conſilii, laboris, ingenii; quidquid hoc beneficio populi Romani, atque hac poteſtate prætoria, quiquid auctoritate, fide, conſtantia poſſum, id omne ad hanc rem conficiendam tibi, & populo Romano polliceor, & defero.

69. Teſtorque omnes Deos, & eos maxime, qui huic loco, temploque præſident, qui omnium mentes eorum, qui ad rempublicam adeunt, maxime perſpiciunt, me hoc neque rogatu facere cujusquam: neque quo Cn. Pompeji gratiam mihi per hanc cauſſam conciliari putem; neque quo mihi ex cujusquam amplitudine aut præſidia periculis, aut adjumenta honoribus quæram: propterea quod pericula facile, aut hominem præ-

ſtare oportet, innocentia tecti pellemus: honores autem neque ab uno, neque ex hoc loco, ſed eadem noſtra illa laborioſiſſima ratione vitæ, ſi veſtra voluntas feret, conſequemur.

70. Quamobrem, quidquid in hac cauſſa mihi ſuſceptum eſt, Quirites, omne me reipublicæ cauſſa ſuſcepiſſe confirmo: tantumque abeſt, ut aliquam bonam gratiam mihi quæſiſſe videar; ut multas etiam ſimultates partim obſcuras, partim apertas intelligam, mihi non neceſſarias, vobis non inutiles, ſuſcepiſſe. Sed ego me, hoc honore præditum, tantis veſtris beneficiis affectum, ſtatui, Quirites, veſtram voluntatem, & reipublicæ dignitatem, & ſalutem provinciarum atque ſociorum, meis omnibus commodis, & rationibus præferre oportere.

Anmerkung.

Die Regeln zur Beredsamkeit sind in allen Sprachen die nämlichen: und man lernet sie nicht für die Schule allein, sondern zum Gebrauche des ganzen Lebens. Es würde aber mit dem besten Vorrathe von Regeln ohne die Uibung eine elende Beredsamkeit zu erwarten seyn, und darum ist für unsere Jugend schon von den untersten Klassen an die Ausarbeitung in der Muttersprache stuffenweis veranstaltet. Aus dieser Absicht werden in dieses Schulbuch wieder einige deutsche Musterstücke, eingeschaltet, wodurch die Jünglinge im häufigeren Lesen gereizet und in ihren verschiedenen Beredsamkeitsversuchen geleitet werden mögen. Es ist weder Vorurtheil, weder Nationalstolz, wenn wir die Rede auf Marien Theresien, welche bey uns eine inländische Erzeugniß ist, als ein vorzügliches Muster der ächten deutschen Beredsamkeit vorlegen, für welches sie selbst von ausländischen Kunstrichtern erkannt worden.

Fabeln.

Der Wolf und der Schäfer.

Lessings Fabeln. I. Buch 8.

Ein Schäfer hatte durch eine grausame Seuche seine ganze Heerde verloren. Das erfuhr der Wolf, und kam seine Kondolenz abzustatten.

Schäfer sprach er, ist es wahr, daß dich ein so grausames Unglück betroffen? Du bist um deine ganze Heerde gekommen? Die liebe, fromme, fette Heerde! Du dauerst mich, und ich möchte blutige Thränen weinen.

Habe Dank, Meister Isegrim; versetzte der Schäfer. Ich sehe, du hast ein sehr mitleidiges Herz.

Das hat er auch wirklich, fügte der Schäfers Hilax hinzu, so oft er unter dem Unglück seines Nächsten selbst leidet.

Die Eule und der Schatzgräber.

Lessings Fabeln. I. Buch. 22.

Jener Schatzgräber war ein sehr unwilliger Mann. er wagte sich in die Ruinen eines alten Raubschlosses, und ward da gewahr, daß die Eule eine magere Maus ergriff, und verzehrte. Schickt sich das, sprach er, für den philosophischen Liebling Minervens.

Warum nicht? versetzte die Eule. Weil ich stille Betrachtungen liebe, kann ich deswegen von der Luft leben?

leben? Ich weis zwar wohl, daß ihr Menschen es von euren Gelehrten verlanget. — —

Zween ungleiche Brüder.

Aus der deutschen Chrestomathie.

Einst lebten irgendwo zween Brüder, die einander sehr ungleich waren. Der ältere brachte den ganzen Tag zu, mit Spielen, und wilden Herumschwärmen, und kurzum mit nichtswürdigen Zeitvertreiben. Er hörte nicht gern zu, wenn etwas gutes erzählt wurde; das Lesen kam ihm unangenehm, und beschwerlich vor; seine Gedanken richtete er selten auf etwas Nützliches, und hatte fast immer abgeschmackte Dinge im Kopfe.

Der jüngere Bruder las gern in Büchern, hörte aufmerksam zu, wenn ihm etwas erzählet wurde, dachte darüber nach, und machte sich ein Vergnügen daraus, das wieder zu erzählen, was er von seinen Lehrern, oder aus den Büchern gelernet hatte.

Man kann leicht errathen, wie es mit dem einen und mit dem andern geworden seyn müsse.

Als der jüngere eilf Jahr alt war, konnte er so vernünftig denken, und sprechen, daß ihn seine Eltern oft mit sich in Gesellschaft nahmen; theils, ihm ein Vergnügen zu machen, theils, damit er von andern verständigen, und guten Leuten allerley lernen möchte. Denn es giebt Dinge, die man aus Büchern nicht lernen kann: von denen man aber doch nicht eher etwas verstehet, als bis man viel in Büchern gelesen hat.

Mit

Mit seinem ältern Bruder hingegen, der nunmehr dreyzehn Jahr alt, gieng es ganz anders. Wenn Erwachsene mit einander sprachen, so verstand er davon nur wenig, oder gar nichts; noch viel weniger aber konnte er selbst vernünftig und angenehm sprechen. Seine Eltern hätten auch ihn gern in Gesellschaft erwachsener Leute gebracht; allein er wäre da nichts nütze gewesen, und man würde gesagt haben: Was soll doch dieser Knabe hier, mit dem man kein vernünftiges Wort sprechen kann? Jedweder Mensch muß sich zu seines gleichen halten, und er gehöret noch unter die Kinder. Also mußte er zu Hause bleiben.

Das kränkte ihn nicht wenig, und nun nahm er sich den Vorsatz, auf einmal aufmerksam, fleißig, und sittsam zu werden. Weil er aber an die Unachtsamkeit, an das Nichtsthun, und an wildes Herumschwärmen gewohnt war, so wurde ihm sein gutes Unternehmen anfangs ziemlich schwer. Er that sich vielen Zwang an, und doch wollte es ihm nirgend so gelingen, wie er wünschte.

Sein guter Bruder, dem dieses sehr nahe gieng, gab sich alle Mühe, ihm behilflich zu seyn, er wies ihm, wie man es anfangen müßte; er erklärte ihm dieses, und jenes, und machte es ihm leicht, wo er wußte und konnte.

Ernstliche Bemühungen haben allzeit ihre guten Wirkungen. Nachdem der ältere Bruder sich einige Zeit mit munterem Eifer bestrebt hatte, vollkommner zu werden, so kam es endlich dahin, daß er darinnen sein größeres Vergnügen fand. Nichts konnte ihm mehr Freude machen, als wenn er etwas gethan hatte, wor-

über seine Eltern, und Lehrer ihre Zufriedenheit bezeigten: und etwas neues zu lernen war ihm viel zu angenehm, als daß er beym Unterrichte hätte unaufmerksam seyn mögen. Kurz, er selbst konnte nunmehr nicht begreifen, wie es ihm ehemals möglich gewesen wäre, ein Vergnügen an Nichtsthun, und an abgeschmackten Zeitvertreiben zu finden. Gleichwohl hatte es ihm den Schaden gethan, daß er seinen jüngern Bruder in manchen Dingen nicht völlig einhohlen konnte; denn er war allzuweit vor ihm voraus.

Es ist hiemit eben, wie mit dem Feldbaue. Wenn man zu rechter Zeit säet, so kann man auch zu rechter Zeit erndten, und reichlich erndten. Säet man aber zu spät, so hat man Miswachs zu erwarten, oder doch weniger, und nicht so schöne Früchte, als man sonst bekommen haben würde.

Der Pelikan.

Lessings Fabeln. I. Buch. 25.

Für wohlgeräthene Kinder können Eltern nicht zu viel thun. Aber wenn sich ein blöder Vater für einen ausgearteten Sohn das Blut vom Herzen zapft; dann wird Liebe zur Thorheit.

Ein frommer Pelikan, da er seine Jungen schmachten sah, ritzte sich mit scharfem Schnabel die Brust auf und erquickte sie mit seinem Blute. Ich bewundere deine Zärtlichkeit, rief ihm ein Adler zu, und bejammere deine Blindheit! Sieh doch, wie manchen nichtswürdigen Guguk du unter deinen Jungen mit ausgebrütet hast!

So war es auch wirklich; denn auch ihm hatte der kalte Guguk seine Eyer untergeschoben. — Waren es undankbare Guguk werth, daß ihr Leben so theuer erkauft wurde?

Der Fuchs und die Elster.

Gellerts Fabeln und Erzählungen. I. Buch.

Zur Elster sprach der Fuchs: O! wenn ich fragen mag,
Was sprichst du doch den ganzen Tag?
Du sprichst wohl von besondern Dingen?
Die Wahrheit, rief sie, breit ich aus.
Was keiner weis heraus zu bringen,
Bring ich durch meinen Fleiß heraus,
Vom Adler bis zur Fledermaus.
Dürft' ich, versetzt der Fuchs, mit Bitten dich beschweren:
So wünscht, ich mir, etwas von deiner Kunst zu hören.
So, wie ein weiser Arzt, der auf der Bühne steht,
Und seine Künste rühmt, bald vor — bald rückwärts geht,
Sein seidnes Schnupftuch nimmt, sich räuspert, und dann spricht;
So lief die Elster auch den Ast bald auf, bald nieder,
Und strich an einen Zweig den Schnabel hin und wieder,
Und macht ein sehr gelehrt Gesicht.
Drauf fängt sie ernsthaft an und spricht:
Ich diene gern mit meinen Gaben,
Denn ich behalte nichts für mich.
Nicht wahr, Sie denken doch, daß Sie vier Füße haben?

Allein

Allein, Herr Fuchs, Sie irren sich.
Nur zugehört! Sie werdens finden:
Denn ich beweis es gleich mit Gründen.

Ihr Fuß bewegt sich, wenn er geht,
Und er bewegt sich nicht, so lang er stille steht,
Doch merken Sie, was ich itzt sagen werde,
Denn dieses ist es noch nicht ganz.
So oft ihr Fuß nur geht, so geht er auf der Erde.
Betrachten Sie nur Ihren Schwanz.
Sie sehen, wenn Ihr Fuß sich reget,
Daß auch Ihr Schwanz sich mitbeweget;
Itzt ist Ihr Fuß bald hier, bald dort,
Und so geht auch Ihr Schwanz mit auf der Erde fort
So oft Sie nach den Hühnern reisen.
Daraus zieh ich nunmehr den Schluß:
Ihr Schwanz, das sey Ihr fünfter Fuß;
Und dies, Herr Fuchs, war zu beweisen.

Ja! dieses hat uns noch gefehlt:
Wie freu' ich mich, daß es bey Thieren
Auch große Geister giebt, die alles demonstriren!
Mir hats der Fuchs für ganz gewiß erzählt.
Je minder sie verstehn, sprach dieses schlaue Vieh,
Um desto mehr beweisen sie.

Der Hund.

Gellerts Fabeln und Erzählungen. I. Buch.

Phylax, der so manche Nacht
Haus und Hof getreu bewacht,

Und oft ganzen Diebesbanden
Durch sein Bellen widerstanden;
Phylax, dem Lips Tullian,
Der doch gut zu stehlen wußte,
Selber zweymal weichen mußte:
Diesen fiel ein Fieber an.

Alle Nachbarn gaben Rath;
Krumholzöl und Mithridat
Mußte sich der Hund bequemen
Wider Willen einzunehmen.
Selbst des Nachbars Gastwirths Müh,
Der vor dem in fremden Landen
Als ein Doctor ausgestanden,
War vergebens bey dem Vieh.

Kaum erscholl die schlimme Post,
Als von ihrer Mittagskost
Alle Brüder und Bekannten
Phylax zu besuchen rannten.
Pantelon, sein bester Freund,
Leckt ihn an dem heißen Munde.
O! erseufzt er, bittre Stunde!
O! wer hätte das gemeynt?

Ach! rief Phylax, Pantelon!
Ists nicht wahr, ich sterbe schon?
Hätt' ich nur nichts eingenommen,
Wär' ich wohl davon gekommen.
Sterb ich Aermster so geschwind:
O! so kannst du sicher schreyen,

Daß die vielen Arzeneyen
Meines Todes Quelle sind.

Wie zufrieden schlief ich ein!
Sollt ich nur so manches Bein,
Das ich mir verscharren müssen,
Vor dem Tode noch genießen!
Dieses macht mich kummervoll;
Daß ich diesen Schatz vergessen,
Nicht vor meinem Ende fressen,
Auch nicht mit mir nehmen soll.

Liebst du mich, und bist du treu,
O! so hole sie herbey.
Eines wirst du bey den Linden
An dem Gartenthore finden;
Eines, lieber Pantelon
Hab ich nur noch gestern Morgen
In dem Winterreiß verborgen;
Aber friß mir nichts davon.

Pantelon war fortgerannt,
Brachte treulich, was er fand;
Phylax roch, bey schwachem Muthe,
Noch den Dunst von seinem Gute.
Endlich da sein Auge bricht,
Spricht er: Laß mir alles liegen!
Sterb ich, so sollst du es kriegen;
Aber, Bruder, eher nicht.

Sollt ich nur so glücklich seyn
Und das schöne Schinkenbein,

Das ich . . doch ich mags nicht sagen,
Wo ich dieses hingetragen.
Werd' ich wiederum gesund;
Will ich dir, bey meinem Leben,
Auch die beste Hälfte geben;
Ja du sollst . . Hier starb der Hund.

Der Geizhals bleibt im Tode karg;
Zween Blicke wirft er auf den Sarg;
Und tausend wirft er mit Entsetzen
Nach den mit Angst verwahrten Schätzen.
O schwere Last der Eitelkeit!
Um schlecht zu leben, schwer zu sterben,
Sucht man sich Güter zu erwerben;
Verdient ein solches Glück wohl Neid?

Die Spinne.

Gellerts Fabeln und Erzählungen. I. Buch.

Hochmüthig über ihre Künste,
Warf von durchsichtigem Gespinnste
Die Spinne manchen finstern Blick
Auf einen Seidenwurm zurück;
So aufgebläht, wie ein Pedant,
Der itzt, von seinem Werth erhitzet,
In Werken seiner eignen Hand
Bis an den Bart vergraben sitzet,
Und auf den Schüler, der ihn grüßt,
Den Blick mit halben Augen schießt.

Der Seidenwurm, den erst vor wenig Tagen
Der Herr zur Lust mit sich ins Haus getragen,
Sieht dieser Spinne lange zu,
Und fragt zuletzt: Was webst denn du?
Unwissender? läßt sich die Spinn erbittert hören,
Du kannst mich noch durch solche Fragen stören?
Ich webe für die Ewigkeit!

Doch kaum ertheilte sie den trotzigen Bescheid;
So reißt die Magd, mit Borsten in den Händen,
Von den noch nicht geputzten Wänden,
Die Spinne nebst der Ewigkeit.

Die Kunst sey noch so groß, die dein Verstand besitzet,
Sie bleibt doch lächerlich, wenn sie der Welt nicht nützet.
Verdient, ruft ein Pedant, mein Fleiß denn keinen Dank?
Nein! denn er hilft nichts mehr, als andrer Müßiggang.

Erzählungen.

Der arme Schiffer.

Gellerts Fabeln und Erzählungen. I. Buch.

Ein armer Schiffer stack in Schulden,
und klagte dem Philet sein Leid.
Herr! sprach er, leiht mir hundert Gulden;
Allein zu eurer Sicherheit
Hab ich kein ander Pfand, als meine Redlichkeit:
Indessen leiht mir aus Erbarmen
Die hundert Gulden auf ein Jahr.
Philet, ein Retter in Gefahr,
Ein Vater vieler hundert Armen,
Zählt ihm das Geld mit Freuden dar.
Hier, spricht er, nimm es hin, und brauch es ohne Sorgen;
Ich freue mich, daß ich dir dienen kann;
Du bist ein ordentlicher Mann,
Dem muß man ohne Handschrift borgen.
Ein Jahr, und noch ein Jahr verstreicht,
Kein Schiffer läßt sich wieder sehen.
Wie? sollt er auch Phileten hintergehen
Und ein Betrüger seyn? Vielleicht.
Doch nein! Hier kömmt der Schiffer gleich.
Herr! fängt er an, erfreuet euch!
Ich bin aus allen meinen Schulden;
Und seht, hier sind zwey hundert Gulden,
Die ich durch euer Geld gewann.
Ich bitt euch herzlich, nehmt sie an:
Ihr seyd ein gar zu wackrer Mann.

O! spricht Philet, ich kann mich nicht besinnen,
Daß ich dir jemals Geld gelieh'n.
Hier ist mein Rechnungsbuch, ich wills zu Rathe ziehn.
Allein ich weis es schon, du stehest nicht darinnen.
Der Schiffer sieht ihn an, und schweigt betroffen still,
Und kränkt sich, das Philet das Geld nicht nehmen will.
Er läuft, und kömmt mit voller Hand zurücke.
Hier, spricht er, ist der Rest von meinem ganzen Glücke,
Noch hundert Gulden! nehmt sie hin,
Und laßt mir nur das Lob, daß ich erkenntlich bin.
Ich bin vergnügt, ich habe keine Schulden;
Dieß Glücke dank ich euch allein;
Und wollt ihr ja recht gütig seyn;
So leiht mir wieder fünfzig Gulden.
Hier, spricht Philet, hier ist dein Geld!
Behalte deinen ganzen Segen:
Ein Mann, der Treu und Glauben hält,
Verdient ihn seiner Treue wegen.
Sey du mein Freund! das Geld ist dein;
Es sind nicht mehr als hundert Gulden mein,
Die sollen deinen Kindern seyn.
Mensch mache dich verdient um andrer Wohlergehen;
Denn was ist göttlicher, als wenn du liebreich bist,
Und mit Vergnügen eilst, dem Nächsten beyzustehen,
Der, wenn er Großmuth sieht, großmüthig dankbar ist!

Der arme Greis.

Gellerts Fabeln und Erzählungen. II. Buch.

Um das Rhinoceros zu sehen,
(Erzählte mir mein Freund,) beschloß ich auszugehen.
Ich gieng vors Thor mit meinem halben Gulden,

Und vor mir gieng ein reicher reicher Mann,
Der, seiner Miene nach, die eingelaufnen Schulden,
Nebst dem, was er damit die Messe durch gewann,
Und was er, wenns ihm glücken sollte,
Durch den Gewinnst nun noch gewinnen wollte,
In schweren Ziffern übersann.

Herr Orgon gieng vor mir, (ich geb ihm diesen Namen)
Weil ich den seinen noch nicht weis,
Er gieng; doch eh wir noch zu unserm Thiere kamen,
Begegnet uns ein alter schwacher Greis,
Für den, auch wenn er uns um nichts gebeten hätte,
Sein zitternd Haupt, das nur halb seine war,
Sein ehrlich fromm Gesicht, sein heilig graues Haar
Mit mehr als Rednerkünsten redte.
Ach! sprach er, ach erbarmt euch mein!
Ich habe nichts, um meinen Durst zu stillen:
Ich will euch künftig gern nicht mehr beschwerlich seyn;
Denn Gott wird wohl bald meinen Wunsch erfüllen
Und mich durch meinen Tod erfreun:
O lieber Gott! laß ihn nicht ferne seyn!

So sprach der Greis; allein was sprach der Reiche?
Ihr seyd ein so bejahrter Mann,
Ihr seyd schon eine halbe Leiche,
Und sprecht mich noch um Geld zum Trinken an?
Ihr unverschämter alter Mann!
Müßt ihr denn noch erst Brandwein trinken,
Um taumelnd in das Grab zu sinken?
Wer in der Jugend spart, der darbt im Alter nicht. . .
Drauf gieng der Geizhals fort. Ein Strom schamhafter Zähren
Floß von des Alten Angesicht. . .

O Gott! du weists! Mehr sprach er nicht.
Ich konnte mich der Wehmuth kaum erwehren,
Weil ich etwas mitleidig bin.
Ich gab ihm in der Angst den halben Gulden hin,
Für welchen ich die Neugier stillen wollte,
Und gieng, damit er mich nicht weinen sehen sollte:
Allein er rufte mich zurück.
Ach! sprach er mit noch nassem Blick,
Ihr werdet euch vergriffen haben,
Es ist ein gar zu großes Stück.
Ich bring euch nicht darum, gebt mir so viel zurück,
Als ich bedarf, um mich durch etwas Bier zu laben.
Ihr, sprach ich, sollt es alles haben;
Ich seh, daß ihrs verdient; trinkt etwas Wein dafür.
Doch, armer Greis, wo wohnet ihr?
Er sagte mir das Haus. Ich gieng am andern Tage
Nach diesem Greis, der mir so redlich schien,
Und that im Gehen schon so manche Frag an ihn.
Allein, indem ich nach ihm frage,
War er seit einer Stunde todt.
Die Mien' auf seinem Sterbebette
War noch die redliche, mit der er gestern redte.
Ein Psalmbuch und ein wenig Brod
Lag neben ihm auf seinem harten Bette.
O! wenn der Geizhals doch den Greis gesehen hätte,
Mit dem er so unchristlich redte,
Und der vielleicht ihn itzt bey Gott verklagt,
Daß er vor seinem Tod ihm einen Trunk versagt!
So sprach mein Freund, und bat, die Müh auf mich zu nehmen,
Und öffentlich den Geizhals zu beschämen.

Wiewohl ein Mann, der sich zu keiner Pflicht
Als für das Geld versteht, der schämt sich ewig nicht.

Alcest.

Gellerts Fabeln und Erzählungen. III. Buch.

Durch Unglück mehr, als durch Versehn,
Verlor Alcest im Handel sein Vermögen.
Er saß bereits der Schulden wegen.
Kein Freund erschien, ihm beyzustehn,
So viel in London ihrer waren.
Sein Sohn allein, noch in den Jünglingsjahren,
Wagt's, seine Freyheit zu erflehn.
Er wagt sich zärtlich vor Valeren,
Der dem Alcest das meiste Geld geliehn,
Und bittet mit den treu'sten Zähren,
Die schamhaft von den Wangen fliehn,
Dem Vater doch das Glück der Freyheit zu gewähren.

Nein spricht Valer, mit meinem Willen nicht.
Soll mich ein jeder Bösewicht,
Um so viel tausend Pfund betrügen?
Bezahlet mich dein Vater nicht:
So soll er nie die Freyheit wieder kriegen.

Bestürmt von Scham, von Zärtlichkeit, und Pflicht,
Wirft sich der Sohn zu seinen Füßen.
O Gott! was hab ich hören müssen,
Schmäht meinen armen Vater nicht.
Unglücklich ist er nur; allein kein Bösewicht.

Laßt

Laßt mich an seiner Statt verschließen:
Ich weiche nicht von euren Füßen,
Als bis ich diesen Wunsch erreicht!

Valer bewunderte des Jünglings edle Triebe,
Empfand die Macht des Mitleids und der Liebe,
Und war mit einemmal erweicht.
Er hob ihn auf mit zitterndem Erbarmen.
Ich, sprach er, habe dich durch meine Streng' entehrt;
Laß zur Versöhnung dich umarmen,
Dein Herz ist deiner Bitte werth.
Dem Vater soll des Sohnes wegen
Die ganze Schuld erlassen seyn;
Allein wer wird das andre Geld erlegen,
Um deinen Vater zu befreyn?
Der Jüngling weint.

Hör' an, ich habe viel Vermögen.
Und eine Tochter nur, die lieb ich ungemein,
Ihr Herz ist deiner werth; willst du mein Eydam seyn?
So habe Sie, und meinen ganzen Segen.

Die Schöne reicht die Hand dem edlen Jüngling dar;
Und o! wie glücklich ward dieß Paar!
Jetzt aber giengen sie, der Jüngling und die Schöne,
Aus der Gefangenschaft den Vater zu befreyn.
Erst tritt der Sohn, und nun tritt sie herein.
Welch freudig Schrecken nimmt mich ein!
Ich sehe sie . . . doch diese Scene
Will nur gefühlt, und nicht beschrieben seyn.

Beschreibungen.

Verderbniß der Sitten in Rom ꝛc.

Sallust.

Als nun die Republik durch Mühe, und ein gerechtes Verfahren sich vergrössert hatte; als mächtige Könige durch die Waffen bezwungen, wilde Nationen, und zahlreiche Völker, durch Gewalt zu Paaren getrieben; Karthago, die Nebenbuhlerin des römischen Staats, mit dem Stumpfe ausgerottet worden; jedes Land, und jede See offen stand, dann fieng auch das Volk an, ausgelassen zu seyn, und alles untereinander zu werfen. Eben den Leuten, welche Mühseligkeiten, Gefahren, zweifelhafte und harte Umstände ganz gut erduldet hatten, gereichten Ruhe und Reichthum, die sich andere wünschen, zur Last, und zum Verderben. Dahero wuchs denn zuerst die Begierde nach Geld, sodann die Herrschaft. Dieß war gleichsam der Stoff zu allen Uebeln. Denn die Habsucht vernichtete Treue, Redlichkeit, und andere gute Sitten; an deren Stelle lehrte sie Uebermuth, Grausamkeit; lehrte die Götter gering achten; alles feil haben; die Sucht nach Ehrenstellen nöthigte viele, sich auf Falschheit zu legen, etwas anders im Herzen, etwas anders im Munde zu führen; Freundschaften und Feindschaften nicht nach dem Inneren, sondern nach dem Eigennutze zu schätzen und die Ehrlichkeit mehr im Gesichte, als im Gemüthe zu haben. Dieß riß allmählig ein, ward noch bisweilen gestraft. Nachher aber, als die

Seuche, wie eine Pest, ansteckend geworden, veränderte sich die Stadt ganz und gar, und die beste, und gerechteste Regierung wurde grausam, und unerträglich.

Zwar anfangs war noch mehr die Sucht nach Ehrenstellen, als nach Gelde; und jenes Laster gränzte doch noch näher an die Tugend. Denn Ruhm, Ehrenstellen, Macht, wünscht sich wohl der brauchbare Mann so gut, als der Taugenichts. Aber jener klimmt auf guten Wegen darnach, dieser schleicht sich, weil er erlaubte Mittel nicht in seiner Gewalt hat, durch List und Tücke dahin. Der Habsucht einziges Bemühen ist nach Geld, was kein Weiser jemals begehret hat. Diese Habsucht, als ob sie vergiftet wäre, schwächt den Körper, und jede männliche Gesinnung geht ins Unendliche, ist unersättlich, und nimmt nie ab, weder beym Vorrathe, noch beym Mangel. Allein, wie Sulla, nach Rettung der Republik durch die Waffen, zwar gut angefangen, aber schlimm geendiget hatte: da raubten alle; den einen lüsteten ein Haus, den andern ein Landgut: die Sieger kannten nicht Maaße, nicht Scham mehr, und verfuhren gegen Mitbürger abscheulich, und grausam. Dazu kam, daß Sulla die Armee, die in Asien unter ihm gestanden, damit sie ihm treu verbliebe, gar zu reichlich bezahlt, und verzärtelt hatte, gegen die Sitten unserer Vorfahren. Unmuthige Gegenden, und wollüstige Sitze hatten bey müßigem Leben das wilde Gemüth des Kriegesmannes gar leicht zur Weichlichkeit gebracht. Dort eben gewöhnte sich das Heer des römischen Volkes zuerst an die Liebeshändel, an starke Getränke, lernte Bildsäulen, Gemälde, erhabene Arbeit bewundern,

öf-

öffentlich und versteckt dergleichen rauben, Tempel ausplündern und alle gemeine, und geheiligte Orte verunreinigen.

Nun eben diese Soldaten liessen, nachdem sie den Sieg erhalten, den Ueberwundenen ganz und gar nichts; denn unter erwünschten Umständen erlieget sogar der Sinn des weisen Mannes, geschweige denn, daß jene bey verderbten Sitten, in Siege sich hätten mäßigen sollen. Sobald Reichthum anfieng jemanden zum Ruhme zu gereichen, und Ehre, Macht, und Gewalt nach sich zog, so bald begann auch die Tugend zu erschlaffen, Armuth für Schande, Bewahrung reiner Hände für Gehäßigkeit ausgedeutet zu werden. Und so gebar der Reichthum bey jungen Leuten Schwelgerey, Habsucht und Uebermuth, Rasen, Verschwenden, das eigene für nichts achten, nach Fremden gelüsten; Verschämtheit, Züchtigkeit nicht mehr für ehrwürdig, alles für gleichviel schätzen, keine Maaß mehr halten. Es verlohnt sich wirklich der Mühe, nachdem man Häuser, und Landgüter, die den Umfang einer Stadt haben, besehen, auch die Tempel der Götter zu besichtigen, die von unsern Vorfahren, den religiösesten Sterblichen aufgeführet worden. Aber freylich sie schmückten die Wohnungen der Götter mit ihrer Ehrerbietung, und die eigene Häuser mit ihrem Ruhme; und raubten den Ueberwundenen nichts, als die Freyheit Schaden zu thun. In Gegentheil aber nehmen diese die feigsten unter den Menschen, auf die schändlichste Weise ihren Bundesgenossen dasjenige ab, was jene tapfre Männer, als Sieger, sogar ihren Feinden gelassen haben: als ob andern Gewalt thun, erst hieße, sich der Herrschaft bedienen.

Kn-

Innere Spaltung im römischen Staate.

Sallust.

Dieses aufrührische Wesen des Volkes und die verschiedenen Faktionen im Senate waren zu Rom, so wie die übrigen Unordnungen, durch den langen Frieden, und Ueberfluß an allen Sachen, worinn die Menschen ihre vorzügliche Glückseligkeit setzen, längst schon eingerissen.

Denn ehe Karthago zerstöhrt worden, sorgten der Senat und das Volk in dem besten Verständnisse miteinander für das Wohl ihres Staats; und man wußte noch nichts von Bürgern, welche um Ehre, und Herrschaft unter sich stritten. Die Furcht vor auswärtigen Feinden war ihnen die beste Lehrmeisterinn nützlichster Künste. Sobald aber diese verschwand, nahmen die gewöhnlichen Gefährten des Glücks, Uebermuth, und Stolz die Gemüther ein. Kaum erlangten sie also die Ruhe, die sie sich in trüben Zeiten so sehnlich wünschten; so hatte dieselbe für sie weit traurigere, und unangenehmene Folgen. Den Adel machte seine Hoheit stolz, der Pöbel die Freyheit ausgelassen. Jeder suchte sich zu bereichern: groß, und ansehnlich zu machen, und von dem Staate, als einer gemeinen Beute, das, was er konnte, an sich zu ziehen. Dabey erhielt aber der Adel, der seine Kräfte vereinigte, sehr leicht die Oberhand, da hingegen die unter eine allzu große Menge vertheilte Macht des Volkes lange so viel nicht ausrichten konnte. Die Staats-Angelegenheiten hiengen also zu Fried- und Kriegszeiten von der Willkühr des geringsten Theils ab. Dieser hatte

die-

die Schatzkammer, die Provinzen, die obrigkeitlichen Aemter, die Ehrenbelohnungen, die Triumphe in seinen Händen. Das Volk drückte der Mangel, und die Nothwendigkeit Kriegsdienste zu thun; und wenn die Befehlshaber der Armeen die im Kriege gemachten Beuten mit wenigen theilten: so wurden hingegen die Aeltern, oder kleine Kinder derer, so einen Feldzug mitthaten, von dem mächtigern Nachbar, den sie zum Unglücke hatten, aus ihrem Eigenthume vertrieben. Macht, und Geiz beobachteten also keine Maaß, keine Gränzen mehr; alles rissen sie an sich; alles wurde von ihnen entehret, und verwüstet. Gegen nichts, auch gegen die heiligsten Dinge nicht, hatten sie so viel Achtung, ihren Ausschweifungen Einhalt zu thun, bis sie sich endlich selbst ins Verderben stürzten. Denn so bald sich unter dem Adel einige fanden, welche den wahren Ruhm einer ungerechten Macht vorzogen: fieng zu Rom alles an in Bewegung zu gerathen, und eine bürgerliche Uneinigkeit gleich einer allgemeinen Verwirrung zu entstehen.

Denn wie Tiberius, und Grachus, deren Vorfahren im punischen, und andern Kriegen die Macht des Staates um vieles vermehret hatten, dem Volke seine Freyheit wieder zu verschaffen, und das ungerechte Verfahren einiger wenigen Personen ans Tageslicht zu bringen, stellte sich der Adel, dem diese Sache zu nahe angieng, und deswegen in nichts geringes Schrecken setzte, theils durch die verbündeten Völker, und besonders durch die Lateiner, theils aber manchmal auch die römischen Ritter, welche aus Hoffnung einer vortheilhaften Vereinigung mit dem Adel die Parthey

des

des Volkes verließen, den Unternehmungen der Gracchischen eifrigst entgegen. Beyde mußten auch mit dem M. Fulvius Flakkus ihr Schlachtopfer werden. Den Tiberius traf solches, wie er Tribun war; den Kajus, der einen Weg mit seinem Bruder einschlug, als man ihn mit noch zween andern zur Abführung der Kolonien ernennet hatte. Und in der That hatten die Gracchen aus allzu großer Begierde zu siegen, nicht Mäßigkeit genug beobachtet. Allein es ist doch immer besser, bey einem rechtmäßigen Verfahren unterliegen, als auf unerlaubte Art das Unrecht rächen. Der Adel bediente sich also dieses Sieges nach seinem Gefallen; viele mußten seine Schlachtopfer werden, und eben so viele nöthigte er die Flucht zu nehmen. Dadurch machte er sich auf die Folge mehr furchtbar, als mächtig. Und auf diese Art sind die meisten großen Staaten zu Grunde gegangen, wenn eine Parthey die andere besiegen, und an der überwundenen sich mit aller Heftigkeit rächen wollte. Doch, wenn ich von dem Eifer der Partheyen gegen einander, und von dem damaligen verdorbenen Zustande unsrer Republick überhaupt, ausführlich, und der Wichtigkeit der Sache gemäß, reden wollte, so würde es mir eher an Zeit als an Materie fehlen.

Gemälde.

Die Nacht.

Deutsche und latein. Chrestomathie.

Stille Nacht! wie lieblich überfällst du mich hier! hier am bemoßten Stein. Ich sah noch den Phöbus, wie er hinter den Stufen jener Berge sich verlor; er lachte das leztemal zurück durch den leichten Nebel, der, wie ein goldener Flor, entfernte Weinberge, Haine und Fluren glänzend umschlich; die ganze Natur feyerte im sanften Widerschein des Purpurs, der auf streifichten Wolken flammte, seinen Abzug; die Vögel sangen ihm das lezte Lied, und suchten gepaart die sichern Nester; der Hirt, vom längern Schatten begleitet, blies, nach seiner Hüte gehend, sein Abendlied, als ich hier sanft einschlief.

Hast du, Philomele! durch dein zärtliches Lied; hat ein lauschender Waldgott mich geweckt, oder eine Nymphe, die schüchtern durchs Gebüsch rauscht?

O! wie schön ist alles in der sanften Schönheit! Wie still schlummert die Gegend um mich! Welch Entzücken! Welch sanfter Taumel fließt durch mein wallendes Herz!

Schüchtern durchstreifet mein Blick den dunkeln Wald, ruht auf lichten Stellen, die der Mond durch das dichte Gewölb zitternder Blätter, hier am moosigten Stamme, dort auf dem winkenden Grase, oder an zitternden Aesten ins schwarze Dunkel hinstreut; oft eilt er schüchtern zurück durch trügende Gestalten krumme-

Stämme, oder im Dunkeln rauschender Aeste, oder schwarzer Schatten erschreckt; oder er fährt auf den Wellen daher, die, wie Lichter auf dem schwarzen Bache hüpfen, der sich neben mir rauschend stürzt. Denn Luna fährt über die glänzenden Gipfel der Bäume hin, von zart geschlängelten Reben, oder von Drachen mit rauschenden Flügeln und schlank zirkelndem Leibe gezogen.

Wie lieblich duftet ihr um mich her, ihr Blumen! und du Viole, die bey stiller Nacht nur sich öffnet, und die Balsamgerüche zerstreuet! Wie lieblich duftet ihr ja im Dunkel! Unsichtbar! ohne den bunten Schmuck glänzender Farben verräth euch die Wollust, die ich itzt athme. Ihr wieget im weichen Schooße schlummernde Zephyre, die im sanften Spielen um euch her den langen Tag sich ermüdet; und wenn sie erwachen, dann finden sie um sich her gesammelten Thau, in reinlichen Schaalen der Blätter.

Aber was für ein sanftes Gezwitscher, welch heischrer Gesang tönt dort von der sumpfichten Wiese? Kleine Laubfrösche sitzen auf Blättern und singen ihr einschläfernd Lied untermischt von der gröbern Stimme derer, die im nahen Wasser auf dem Rücken schwimmender Stämme sitzen, oder im Schilfe ruhen, oder das grüne Haupt aus dem Sumpfe emporheben, und dem Monde zusingen; so froh beym heischern Gesang, wie die Nachtigall bey gefühlvollem Liede. Sanft lächelt und singt ein elender Dichter seinem Mäcenas zu, begeistert, so stark es sein blöder Kopf vermag, wenn er in süßer Hoffnung den Silberglanz der Schüssel, und die lang gemißte Weinflasche seines Gönners im Geiste sieht, und dünkt sich beym blöden Gesange

nicht kleiner, als — — und — beym göttlichen Liede.

Dort hinter der Wiese erhebt sich der strauchichte Hügel sanft empor, wo unter schlanken Eichen das Mondlicht und dunkle Schatten durch einander hüpfen; dort eilt der reiselnde Bach, ich höre, ich höre sein Rauschen; er stürzt sich an moosichte Steine, und eilet schäumend ins Thal, und küßt mit hüpfenden Wellen die Blumen des Ufers.

Die Gegend im Grase.

Deutsche und lateinische Chrestomathie.

Du hoher dunkler Tannenhain! ihr schattichten Eichen, und du Fluß, der du glänzend hinter jenen grauen Bergen hervorrauschest! nicht euch will ich jetzt sehen, jetzt sey das Gras um mich her meine Gegend!

Welch ein mannigfaltige Schönheit! Viele tausend Gewächse, Millionen lebendiger Geschöpfe! theils fliegen sie von Blumen zu Blumen; theils kriechen sie und laufen umher in den dunkeln Irrgängen des Grases. Unaussprechlich verschieden an Gestalt und Schönheit findet jedes hier seine Nahrung, jedwedes seine Freude; Mitbewohner dieser Erde, jedes in seiner Art vollkommen, und gut.

Wie sanft reiselst du vorüber, kleine Quelle! durch die Wasserkressen und durch die Bachbungen, die ihre blauen Blümchen empor tragen, und von den kleinen Wellen bewegt, schwanken. An beyden Ufern stehet sa tvolles Gras, mit Blumen vermischt; die Blumen beugen sich herüber und werfen ihr buntes Bild auf das klare Gewässer.

Ich

Ich sehe jetzt hin durch den kleinen Wald des wankenden Grases, wie glänzet das mannigfaltige Grüne, von der Sonne beschienen! Zarte Kräuter winden sich durch das Gras mit schlanken Aesten und mannigfaltigem Laube; oder sie steigen aus dem fetten Erdreiche über die andern Kräuter auf hohen saftigen Stengeln empor, und tragen Blumen ohne allen Geruch; inindeß daß die kleine niedrige Viole in bescheidenem Glanze am dürren Hügel stehet, und und die lieblichsten Düfte umher streuet. So lebt in Dürftigkeit und niedrigem Stande manch tugendhafter Mann, welcher vielen nützlich ist; dagegen Vornehme und Reiche oft nur die Früchte des Landes verzehren, sich prächtig kleiden, und müssig gehen.

Fliegende Würmchen verfolgen sich unten im Grase: bald verliert sich mein Auge im grünen Schatten; kleiner dann schwärmen sie wieder im Sonnenschein, oder sie fliegen zu Schaaren empor, und spielen in der glänzenden Luft.

Was für ein liebliches Sumsen schwärmt um mich her? Warum wanken die Blumen so? Ein Schwarm kleiner Bienen ist es; sie flogen fröhlich aus ihrer fernen Wohnstatt, und zerstreuten sich auf Fluren; nun sammeln sie den süßen Saft der Blumen, und tragen ihn mit sich fort in die Zellen, jede mit gleicher Emsigkeit; da ist kein müßiger Bürger; sie schwärmen umher von Blume zu Blume, und verbergen im Suchen die kleinen haarichten Häupter in den Blumenkelchen, oder sie graben sich mühsam hinein in die noch nicht offenen Blumen, die hinter ihnen sich zuschließen

Dort auf die hohe Kleeblume setzt sich ein kleiner Schmetterling; er schwingt seine bunten Flügel; nun sitzt er prächtig da und putzt den kleinen Busch der silbernen Federn auf seinem Haupt. Schöner Schmetling, biege die Blume zum Bache hin, und sieh da deine schöne Gestalt; dann gleichest du der schönen Belinde, wenn sie sich im Spiegel bewundert. Ihr Kleid ist nicht so schön, als deine Flügel: aber gedankenlos ist sie, wie du. Nun flattert er fort.

Sieh hier an diesem Grase läuft ein Würmchen, seine Flügel sind wie grünliches Gold, und spielen mit den hellen Farben des Regenbogens. Ein schöneres Kleid konnten ihm die Menschen mit ihrer feinsten Kunst nicht geben.

O wie schön ist die Natur! in den kleinsten Geschöpfen, wie schön! die reinsten Freuden misset der, der nachläßig vor ihren Schönheiten vorübergeht, weil sein Herz durch falsche Freuden verderbt, und unruhiger Begierden voll ist.

Glückselig ist der, dessen unschuldiges Leben unter dem Genusse dieser Schönheiten verfließt. Ihm lächelt die ganze Schöpfung; immer findet er neue Quellen der Freude; auf jedem Fußsteige, wo er wandelt, in jedem Schatten, in dem er ruhet, Fröhlichkeit und Vergnügen sprudelt ihn aus jeder Quelle, ertönet, und lispelt ihm aus jedem Gebüsche. Glückselig ist, wer seine Lust an diesen unschuldigen Freuden findet! Heiter ist sein Gemüth, wie der schönste Frühlingstag! sanft und rein jede seiner Empfindungen, wie Frühlingslüfte, die mit Blumengerüchen ihn umschweben.

Rede
auf
Marien Theresien,
Kaiserinn, Königinn
zu Hungarn und Böheim:

an ihrem Geburtstage in einer feyerlichen Versammlung der deutschen Gesellschaft gehalten

von

J. E. v. Sonnenfels,

den 13. May 1762.

Omnibus, quae dicentur a me, fides, ratio, veritas, constet!

PLINIUS.

Zergliederung der Rede.

Eingang. Dieser ist von den Umständen der Zeit und der Person hergenommen.

Zeit. Denn es ist der große Geburtstag. Dieser Umstand wird durch einen allgemeinen Satz von Geburtstägen der Regenten behandelt.

Person. Und zwar der Geburtstag Marien Theresiens.

Hier wird der allgemeine Satz auf den besondern von dem Geburtstag Marien Theresiens zusammengezogen.

Vortrag. Dieser bestehet in dem Hauptsatze: **Theresia gründet ihre Macht nur auf die Liebe und Glückseligkeit ihrer Unterthanen.**

Der Vortrag ist gleich mit dem Eingange bey dem besondern Satze verbunden.

Aufmerksamkeit erregt der Redner durch Anführung des Reichthums vom Stoffe.

Geneigtheit durch seine Bescheidenheit, da er das Zutrauen von seiner Beredsamkeit ab- und nur auf seinen Stoff hinleitet.

Es ist hier keine deutliche Abtheilung vorausgesetzet, sondern sie kömmt in der Bestätigung vor.

Bestätigung. Diese enthält eigentlich drey Haupttheile, nach den drey Hauptepochen der bis dorthin gedauerten Regierung unserer Monarchinn, und zwar

I. Theil. Maria Theresia beym Antritte ihrer Regierung und in den dabey entstandenen Kriegen.

Beweis. Sie machte uns glücklich gleich beym Antritte ihrer Regierung unter den traurigsten Aussichten vom Kriege:

1. Durch den unerschütterten Muth und Klugheit in Führung des Krieges;
2. Durch die mittelst eines großmüthigen Opfers erkaufte Ruhe und Wohlfahrt der übrigen Länder.

II. Theil. Maria Theresia in den erfolgten Friedenszeiten.

Beweis. Sie besorgte die Ruhe und Glückseligkeit ihrer Unterthanen:

1. Durch Errichtung und Einrichtung (a) einer beständigen Kriegsmacht, (b) Kriegesschulen, (c) Verbesserung des Geschützes ꝛc.
2. Durch Beförderung ihres Gemahls zur deutschen Kaiserkrone, wodurch zugleich der Friede befestiget worden.
3. Durch die Sorgfalt für Wissenschaften.
4. Durch weise Verordnungen und Gesetze.
5. Durch Ermunterung und Unterstützung des Landmanns.

6. Durch

6. Durch Stiftungen für Erziehung des jungen Adels.
7. Durch Verherrlichung der Hauptstadt.

III. Theil. Maria Theresia bey den neuen entstandenen Kriegen.

Beweis. Sie veranstaltete alles, ihre Unterthanen bey dem Frieden glücklich zu erhalten.

1. Da der Krieg noch außer Europa wütete. Das Bündniß und Freundschaft mit Frankreich und hiedurch die Verstopfung der vormals so reichen Quelle der unseligsten Kriege zielte einzig dahin ab.
2. Da der schrecklichste und gefährlichste Krieg in ihren Staaten eingebrochen, unternahm sie alles,

(a) um ihrer Unterthanen Ruhe und Glück von außen dauerhaft herzustellen.

1. Die Unerschrockenheit bey Gefahren,
2. Die Gleichmüthigkeit im Glücke, haben den Unterthanen gleiche Gesinnungen eingeflößet, für die gekränkten Rechte, und zur Herstellung der Ruhe und Glückseligkeit mit williger Aussetzung ihres Guts und Bluts auszuhalten.

(b) Von innen aufrecht zu erhalten und zu versichern.

1. Auch unter den beschwerlichsten Kriegessorgen hat sie rastlos für alle Gattungen ihrer Unterthanen zu Hause gesorget.

2. Um dieser Sorgenlast nicht zu unterliegen, hat sie sich zum Wohl ihrer Staaten eine Rathsversammlung erlauchter Männer gewählet, an welche sie die Verwaltung der wichtigsten Geschäfte übertragen.
3. Sie eilet jedem Nothleidenden zu Hülfe.
4. ernährt alte, unterrichtet Jünglinge und Mädchen, verpfleget Kranke und Preßhafte.
5. Gestattet jedem bedrängten den Zutritt.
6. Läßt sich bey einigen bis zur Freundschaft herab.
7. Sie bildet ihre durchlauchtigsten Sprossen mit der äußersten Sorfalt, um ihre Liebe, und das Glück ihrer Unterthanen bis in die spätesten Zeiten fortdaurend zu machen.

Schluß. Monarchen dieser Welt sollen nach dem Vorbilde Theresiens die Liebe ihrer Unterthanen wählen, und mit Gegenliebe vergelten. Aber auch wir sollen Völkern ein Beyspiel der unbedingten schuldigen Unterwerfung geben, und jeder Stand seiner Fürstinn würdig huldigen.

Rede.

Die Geburt künftiger Regenten ist Völkern das zweifelhafteste Geschenk des Himmels. Entweder haben sie dann von seiner Güte ihr Glück erhalten, oder der von dem Schöpfer der Menschen entflehte Erbe ist die schrecklichste Geißel seines und fremder Reiche. Traurige Nothwendigkeit, wenn seufzende Länder mit äußerlicher Pracht einen Tag zu verherrlichen gezwungen sind, denn sie in Geheim verabscheuen, der nach ihrem Wunsche niemals kommen, der auf ewig von der Kette der Zeit hätte losgerissen werden sollen! aber welche unaussprechliche Freude des Volkes, das die Feyer eines Tages begeht, der ihm einen gerechten, gütigen, weisen Beherrscher, einen Menschenfreund, einen Vater gegeben hat, das, von der reinsten Dankbegierde entflammet, die Stunde seiner Geburt segnet, mit freudigen Thränen segnet!

Fünf und vierzig Jahre sind es, als wir die eifrigsten Gelübde, die sehnlichsten Wünsche um die Geburt eines Prinzen abschickten. Aber, Gott! barmherzig wenn du erhörest, und oft barmherziger, wenn du versagest, du hast unsere Wünsche nicht erfüllet, um uns mehr, als wir gewünschet zu verleihen! Wir

ha-

baten um einen Erben, um einen, seinem grossen Vater ähnlichen Erben, und wir erhielten eine Prinzessinn, die mit allen Vorzügen des männlichen, die Reize ihres Geschlechtes vereiniget, und durch die Sanftmuth, den Ernst der Majestät gemäßiget, liebenswürdiger machet. Wir erhielten eine Prinzessinn, die ihre Hoheit, nicht nach dem Vorzuge Ihres Glückes, sondern nach dem Vermögen wohlzuthun abmißt, die ihre Macht nicht auf die Knechtschaft, sondern auf Gehorsam, nicht auf Zwang und Schrecken, sondern auf die Liebe ihrer Unterthanen gründet, die nicht über unsre Güter und Körper, sondern über unsere Herzen eine unumschränkte Herrschaft ausübet, und zu Herolden Ihrer Unsterblichkeit nicht Jahrbücher und Geschichte, sondern das segnende Andenken Ihres Volkes gewählet, dessen Glückseligkeit Sie bis auf die spätesten Nachkömmlinge dauerhaft zu machen bemühet ist: Wir erhielten **Theresien**, — —

Großer, unserm Vaterlande verehrungswürdiger, heiliger, unserer Gesellschaft feyerlichster Tag, ein anderer, als ich, sollte dein Gedächtniß kommenden Enkeln aufbewahren! ein anderer als ich von der besten **Fürstinn** reden nicht aus Zutrauen zu meiner Beredsamkeit, sondern zu dem Reichthume meines Stoffes, bestimmten Sie mich, theure Freunde! unsre Empfindungen, die gemeinschaftlichen Empfindungen unsrer Mitbürger vorzutragen. Ich will sie erfüllen, diese Bestimmung, ich will die Liebe und Dankbarkeit, die frohen, die allgemeinen Regungen der durch ihre Fürstinn beglückten Staaten ungekünstelt schildern, und heute der Wahrheit grosses Vorrecht behaupten, durch

sie

sie allein Aufmerksamkeit und Beyfall zu verbinden, durch sie allein zu gefallen.

Das Bild eines Fürsten, der das Herz hat, das Blendwerk einer eingebildeten Größe gegen den wahren Wohlstand seines Volkes fahren zu lassen: der demselben seine Freyheit nicht entziehet, sondern sie durch Gesetze leitet und das Vermögen, sie zu seinem Verderben anzuwenden, einschränket; der sich als den Vater des Landes, seine Unterthanen als seine Kinder betrachtet, die einander durch ein Verhältniß von Liebe und Hochachtung verbunden sind, deren Erhaltung ihm näher am Herzen liegt, als die Erweiterung seines Gebietes; das Bild eines Fürsten, der sich auf das heiligste verpflichtet hält, seine einzelnen Absichten dem allgemeinen Nutzen aufzuopfern, über Ruhe, Ordnung, und Einigkeit zu wachen, die Quelle des Ueberflußes nicht in seine Renten, nicht in den Schoos seines Liebling, sondern, so viel an ihm liegt, bis in die Hütte des arbeitsamen Landmannes zu leiten: in der Zeit der Noth sich etwas zu versagen, und gleichsam seinen Theil der gemeinen Bedrängnisse auf sich zu nehmen, dem Niedern, wie den Höhern Gehör zu geben, den Schwächern vor der Unterdrückung des Mächtigern zu schützen, und der besondern Neigung stille zu gebieten, wann die Gerechtigkeit ihre Stimme erheben soll; das Bild eines Fürsten, der sich verpflichtet hält, Wissenschaften und Künste zu schützen, auf Verdienste, wo er sie findet, zu achten, und solche durch Beförderungen aufzumuntern, Gesetzen, die er giebt, selbst zu gehorchen, Enthaltsamkeit, Mäßigung in seinem eigenen Beyspiele zu lehren, und seinen Unterthanen der Tugend reizendes

Mu-

Muster selbst zu seyn: das Bild eines solchen Fürsten muß auch dem Auge des eifrigsten Republikanern göttlich scheinen. So schildre ich mir den König, dem eine noch unabhängige menschliche Gesellschaft sich und ihre Vortheile unbedingt anvertrauen, und von dessen weiser Leitung eine beständigere Glückseligkeit erwarten durfte, als von der sich selbst gelassenen Freyheit, die ihr uns, ihr Feinde der königlichen Gewalt! so lebhaft anzupreisen wisset. Und diese sind die Züge einer Fürstinn; unter deren gütigem, gerechtem, weisem Zepter wir an der stolzen Unabhängigkeit der Republiken nichts zu bedauren finden — ich habe zu wenig gesagt — deren Unterthanen zu seyn, wir dieser Unabhängigkeit selbst vorziehen.

Euch Vertheidiger der Republiken, euch beredte Widersacher der Monarchien! Demosthene! Sidney! euch wünsche ich zu hören, euch wünsche ich selbst zu Richtern zu haben! ihr würdet dem Vorurtheile, so euch die monarchische Regierungsart als ein Joch vorbildet, worunter gefesselte Länder gebeugt seufzen, dem Vorurtheile, so den König mit dem Tyrannen, den Unterthan mit dem Sklaven vermenget, entsagen, und vor dem Throne Theresiens das Götzenbild einer eingebildeten Freyheit zertrümmern, um an dem Glücke unserer Abhängigkeit entzückt Theil zu nehmen.

Glaubet nicht etwan, daß unser Gefühl durch die Gewohnheit unterthan zu seyn, für die Reizungen der Freyheit stumpf geworden, daß wir dieses geheiligte, dieses erhabneste Gut zu schätzen, unfähig sind! Wir verkennen der Menschheit angebohrne Rechte nicht: wir empören uns auch nur gegen den Gedanken der Knechtschaft: wir verabscheuen den Fürsten, der das

Wohl

des Volkes seinen ungezähmten Lüsten, die Ruhe der Staaten seinem Ehrgeize zum Opfer bringet, und auf gethürmten Leichen der Unterthanen das Ehrengerüst der Helden zu ersteigen gedenket. Wir nennen Blutvergießen der Unschuldigen, Grausamkeit, ungemäßigte Pracht, Verschwendung, unerschwingliche Auflagen, Erpressungen und Raub. Wir fluchen der Tyranney, und fluchen ihr öffentlich. — Hat Sparta, hat Athen, hat Rom je freymüthiger von bösen Fürsten gesprochen? Aber war Sparta, war Athen, war Rom — das auf den Namen einer Republick so stolze Rom — auch jemals freyer, als wir es unter der Herrschaft der besten Fürstinn sind, die in diesen Stimmen keine Vorwürfe, sondern das unverstellte Zeugniß derer Tugenden erkennet, durch die sie Ihre unumschränkte Gewalt mit unserer vollkommenen Freyheit zu vereinbaren, das Geheimniß gefunden?

Zwar nicht selten überlassen verschlagene Fürsten dem Volke das Schattenbild einer Freyheit, deren Wesentliches sie lange an sich gerissen. Künste Tibers, und eines Tibers würdig! Wir — lösen die Freyheit unserer Stimmen durch keinen Verlust. Wir sind frey: unsere Güter gehören uns an. Kein Ackermann pflüget mit widerstrebenden Händen, und wünschet, daß er vergebens pflüge, da die Aernte nicht ihm werden soll: kein Weib freut sich ihrer Unfruchtbarkeit. Reichthum und gesegnete Ehen sind bey uns keine Unglücke. Uns sammeln wir die Früchte unsers Fleißes, denen der Geiz des Fürsten nicht nachstellet; sich zeugen Väter ihre Söhne, deren sie die Kriegssucht des Fürsten nicht zu

berauben drohet. **Theresia** wachet über unsere Rechte, Sie unterdrückt sie nicht. —

Möchte zur Ehre der königlichen Würde, möchte zum Glücke der Völker dieses an unsrer **Fürstinn** kein Vorzug seyn, da es eine allgemeine Pflicht der Könige ist! Aber Könige, die sich hochmüthig über alle Pflicht hinwegsetzen, weil sie über den Zwang erhaben sind; Könige, die das Getümmel ihrer Leidenschaften zu dem Weheklagen ihres Volkes taub, gegen den Einspruch der Menschlichkeit und die bewegendsten Gegenstände des Mitleids fühllos machet, die keine Mittel unzuläßig, keine Wege ungerecht schätzen, wann sie zu Ausführung ihrer Entwürfe beytragen; Könige, die ohne Rücksicht auf das Wohl ihrer Länder, ohne Achtung auf das Blut — das guten Fürsten stets theure Blut der Unterthanen, sich von ihren ungestümen Begierden dahin reißen lassen, und erst das Unglück ihrer Staaten, dann die Geißel des Erdkreises werden; so wie eine wüthende Flamme erst das Nächste verzehret, dann weiter um sich greift, und die Brunst allgemein machet: solche Könige vereiteln meinen Wunsch, und entheiligen eine Gewalt zum Fluche der Völker, welche **Theresiens** liebreiche Mäßigung zum Gegenstande unsers Segens, zu unserm Schilde, zu unserm Heile machet.

So sehen wir durch eine Reihe von Jahren die Hoffnung erfüllet, die uns an jenem Tage unsre Glückseligkeit weissagte, an welchem wir der **Erbinn Karls** ewige Treue schwuren. Der empfindlichste Verlust, der jemals einem Lande wiederfahren mochte, der Verlust des sanftmüthigsten Fürsten, der seine Untertha-

nen zärtlich liebte, der von seinen Unterthanen angebetet ward, hatte uns in eine Traurigkeit gestürzet, die nichts zu lindern fähig schien. Thränen überall; überall Wehklagen, oder sprachloser Schmerz, dem keine Worte kräftig genug sind, und der sich nur in kläglichen Geberden ausdrücket — So geberden sich hülflose Waisen, bey dem Sarge ihres zu früh entrissenen Vaters. — Und welch eine traurige Aussicht in unser künftiges Schicksal! der letzte Prinz eines Hauses war dahin*, dessen Macht von vielen Staaten so sehr gefürchtet, als seine glänzende Größe beneidet ward. Der Augenblick schien gekommen zu seyn, der ein unbeschirmtes Reich jedem Anfalle blößte, und seine Zergliederung unvermeidlich machte. Jedermann eilete herbey, ein Stück der, wie es schien, preisgegebenen Länder an sich zu reißen. Schon sahen wir furchtbare Rüstungen; schon erwarteten gewalsame Heere ungeduldig den Wink zum Aufbruche; andre überschwemmten bereits die österreichischen Staaten. Und was konnten wir so vielen, so dringenden Gefahren entgegen setzen? eine **Frau** — die unter Beschäftigung ihres Schmerzens, zugleich Heere errichten, zugleich für ihre Verpflegung sorgen, wankende Unterthanen zu ihrer Pflicht zurücke führen, getreue stärken, der gegenwärtigen Gefahr wehren, der noch fernen vorbeugen, auf Deutschland, Hungarn, Welschland, Flandern, auf zehn entlegene Länder zugleich aufmerksam seyn, sich in die Sorgen des Krieges, der Regierung, und die Pflichten der kindlichen Frömmigkeit, gleichsam theilen sollte. — Wir sind zu entschuldigen wenn wir so viele Klugheit, so viele Gegenwart des Geistes, so viele Unerschrockenheit, Muth, Stand-

haftigkeit von einer Frau nicht erwarteten, weil eine so schwere Bürde auch männlichen Schultern unerträglich schien. Wir sind zu entschuldigen, wenn wir unsere Schläge unheilbar, unsern Verlust unersetzlich hielten, wenn wir bloß erwarteten, der Raub des Eilfertigsten zu werden.

Unter diesen Bewegungen zeigte sich **Theresia** Ihren für Sie besorgten Unterthanen. Stille Thränen quollen bey diesem Anblicke aus jedermanns Augen. Alle Vorstellungen, die uns sonst einzeln ängstigten, drängten sich nun mit einmal hervor, und erschütterten gewaltsam unsre Seele. Eine **Prinzessinn**, in dem Frühlinge Ihrer Jahre — gebildet, ehrerbiethige Liebe einzuflößen — die Tochter so vieler Kaiser — die **Erbinn** so vieler Reiche — die Sie vielleicht bald mit dem Rücken anzusehen gezwungen seyn würde — der wir nur eine Treue schwuren, die wir zwar unverbrüchlich zu halten wünschten, aber vielleicht gar bald zu brechen gezwungen werden dürften. — Mit diesen Vorstellungen beschäftigten, und vermehrten wir unsern Schmerz. Aber Huld und sanfte Majestät leuchteten aus dem Auge der **Fürstinn**, und heiterten Ihre Stirne auf, welche königliche Sorgfalt, nicht banges Zagen, ernster machte. Mit edler Zuversicht empfieng Sie die Gelübde unserer Unterwürfigkeit, und verhieß Ihren neuen Unterthanen Gerechtigkeit, Freyheit und Schutz. — Wie bey Ungestüm und Gewitter, wann der Steuermann unbekümmert umher sieht, und mit zuversichtlicher Hand das Ruder führet, seine Ruhe das allgemeine Schrecken der Schiffenden zerstreut; so flößete die Herzhaftigkeit der ungebeugten **Fürstinn** uns

erst

erst Bewunderung, dann Vertrauen, dann Muth und Standhaftigkeit ein.

Durch welche Zurufungen legten wir nicht den lebhaften Eindruck Ihres Beyspiels, den regen Eifer, diesem erhabenen Beyspiele zu folgen, die Begierde unser Haab, unser Blut, unser Leben zu Ihrer Beschirmung daran zu setzen, an den Tag! Mit welchen Wünschen begleiteten wir Sie nicht, als Sie Sich erhob, den Anfang der wichtigsten Beschäftigungen zu machen, auf welche unsre itzige Wohlfahrt sich gründen sollte! dann aber als ihre Gegenwart unsre begierigen Blicke nicht mehr an sich heftete, als wir zu uns selbst kehren, und unsre Verwunderung und Zutrauen, gleichsam bey uns, bestätigen konnten, welche Glückseligkeit ahndete uns nicht von der längern Regierung einer **Fürstinn**, die schon bey dem Antritte derselben, schon in den jugendlichen Jahren, in den zweifelhaftesten Aussichten so viel Entschlossenheit, so reife Klugheit, so heldenmäßigen Muth an sich blicken ließ!

Nunmehr zagten wir nicht mehr, obgleich feindliche Heere uns umgaben, und wir selbst von den Mauren dieses kaiserlichen Sitzes gleichsam den Staub ihrer nahenden Haufen sehen, und das Wiehern ihrer Roße vernehmen konnten. Mit unverwanden Augen sahen wir nach unsrer, mitten in der Gefahr stets unerschrocknen **Fürstinn**, und lernten Ihr einen Muth ab, dessen Sie uns zugleich die Ursache, die Aufmunterung und das Beyspiel ward.

Selbst damals, als es die Nothwendigkeit unvermeidlich machte, mußten wir es von Ihrer Standhaftigkeit erflehen, daß Sie Ihrer Gefahr von unsrer ab-

sonderte, und Ihre theuerste Person wider die ungewissen Fälle des Krieges in Sicherheit setzte. Sie gieng uns nahe, wir gestehen es, sie preßte uns Thränen aus, diese Trennung von unsrer verehrten unschätzbaren **Fürstinn**; aber Thränen, woran die Furcht keinen Antheil hatte; sondern wie sie liebende Kinder bey dem Abschiedskuße eines zärtlichen Vaters vergießen, den Geschäfte auf eine Zeit in die Ferne rufen.

Denn ihre Entfernung war keine Flucht, sondern eine Beschleunigung der Hülfe, die wir von Ihrer wirksamen Klugheit erwarten sollten. Sie zeigte Sich einem Königreiche, dessen kriegerischer Sinn Ihren Vätern oft unbeugsam gewesen, und Ihre unwiderstehliche Beredsamkeit gewann es ganz. Hungarn rüstete sich zu Ihrer Vertheidigung. Sie wußte zu unserm Beystande Völker herbeyzuführen, die uns vorhin kaum dem Namen nach bekannt geworden. Sie rettete — nein! Sie eroberte Ihre Staaten, deren sich feindliche Heere bereits bemächtiget hatten, und kehrte unter allgemeinen Frolocken Ihrer beschützten Unterthanen in diese Mauern wieder.

Furchtbare Krieger! die ihr an den Fesseln bezwungener Länder eure Lust findet, die ihr es Triumph nennet, wann rasche Pferde euch über ein mit Leichen bedecktes Schlachtfeld, über vielleicht noch zitternde Gliedmaßen in die Mauern einer Stadt einfahren, deren rauchender Schutt euch ihre Zerstöhrung vorwirft, wann Furcht und Schrecken vor euch hergehen, und hassende Völker in erzwungenem Gepränge schaudernd das Schwert küssen, wovon noch das Blut ihrer Brüder träufelt; sehet einen wah-

ren

ten Triumph unsrer **Fürstinn**! — nicht, daß Sie die Freyheit besiegter Völker unter die Füße getreten, noch daß Sie gränzenlose Reiche durch blutige Siege erstritten; sondern, daß Sie von unsern bedrohten Häuptern alle Drangsale des Krieges abgewendet, unsre Güter, unsre Freyheit, unser Leben in Sicherheit gesetzet, und sich das Recht befestiget, Ihre ererbten Staaten mütterlich zu beherrschen! Sehet, wie Sie bey Ihrer Wiederkunft Ihre Freudenthränen mit unsern vermenget, und sich in süßer Entzückung unsrer Dankbarkeit überläßt, welche Ihr hier abgelebte Greise mit zitterndem Haupte stille zuwinken, hier jugendliche Schaaren mit ungemäßigtem Ungestüme zurufen, hier zarte Säuglinge, von ihren Müttern gelehret, in nur halbverständlichen Worten entgegen stammeln! Die liebvollen Namen: **unsre Retterinn! unsre Erhalterinn!** lohnen Ihren edlen Bemühungen mit reinerer Wollust, als der Stolze, durch Verwüstung, und tausend über das menschliche Geschlecht gehäufte Plagen zu theuer erkaufte Titel eines Eroberers, dessen Gedächtniß sich nur zum Abscheue und Grauen der Nachkömmlinge fortpflanzet, da das Andenken jener späten Jahrhunderte immer ein segenvolles Andenken seyn wird.

Indessen sahen wir an der **Fürstinn** noch jene frohe Zufriedenheit nicht; die dann aus Ihrem Antlitze gläntzet, wann Sie die Bürde der Elenden zu erleichtern, und durch Wohlthaten ihnen ein dauerhaftes Glück zu verschaffen, Gelegenheit gefunden. Merkmale geheimer Sorgen trübten noch die Heiterkeit Ihrer Stirne, und entdeckten gleichsam, daß

Ihr stets wirksamer Geist mit einem größern Vorhaben beschäftiget war. Sie hatte den Streich, der wie über unsre Häupter gezücket stand, abgewendet. Aber ferne verheerte noch das Schwert unsre Gränzen. Sie hörte noch einen Theil derjenigen unter seinen schweren Streichen seufzen, deren Wohlfahrt die Vorsehung Ihren Händen anvertrauet hatte. Sie fühlte den Schmerz der Ihrigen. Auch des feindlichen Blutes jammerte Sie. Sie beschloß eine Stifterinn der allgemeinen Ruhe zu werden und der Erde den Frieden mit seinem segenvollen Gefolge wiederzubringen.

Hier war **Theresia** Monarchen das merkwürdige Beyspiel, wie sie die Ruhe und das Heil ihrer Unterthanen jeder andern Absicht vorziehen und das Schwerdt, womit der Herr die Lenden der Könige umgürtet, zu ihrem Schutze, nicht zu ihrer Verwüstung führen sollten.

Sie mochte auf ihre Kriegsvölker, oder auf Sich, oder auf uns sehen, nichts legte Ihr die Nothwendigkeit des Friedens auf. Waren ihre Heere durch Siege und widrige Zufälle geschwächt, so konnten sie aus den volkreichen Staaten Oestreich fast augenblicklich ergänzet, und den Feinden gleichsam mit verjüngten Kräften die Stirne geboten werden. Die Pflicht der Selbstvertheidigung heiligte ihre Waffen. Die Gerechtigkeit ihrer Sache ließ sie mit einiger Zuversicht auf Ihr Glück schließen. Und da Könige auch auf dem Throne Menschen sind; so sollte die Begierde, sich von jenen Genugthuung zu schaffen, die so gewaltsame Anschläge zu ihrer Unterdrückung gefasset, so sollte diese Begierde heftig in Ihrer Seele gewürket haben.

Uns

Uns aber, uns gebrach es weder an Muth, weder an Entschlossenheit, zur Vertheidigung der gekränkten Rechte der **Fürstinn** all unser Vermögen auszusetzen, und unsre Treue gegen Sie, jeder selbst mit seinem Untergange zu versiegeln. —

Und wann hat die Neigung des Volkes in dem Rathe der Könige eine Stimme? Es gebreche dem Unterthan an Willen und Kräften! er erliege auch unter der Last des Krieges! immer mögen Reiche entvölkert und die fruchtbarsten Länder wüste gemacht werden! Fürsten, die nur sich Fürsten sind, die ihre Größe nach dem Umfange ihrer Staaten messen, werden eher über Wüsteneyen herrschen, und ihren Thron auf dem Schutte zerstörter Städte befestigen, als das Leben so vieler tausenden, und die Wohlfahrt ganzer Länder durch Abtretung einer Staubhütte erhalten wollen.

Eben dieses aber erhöhet den Werth der Wohlthat, die wir von ihrer Hand empfiengen. Sie konnte überwinden; aber das Blut der Unterthanen war in den Augen der gütigsten **Fürstinn** ein zu kostbarer Preis des Sieges, als daß sie zu überwinden gewünschet hätte. — Nur zu oft sah die Welt die Ruhe der Völker den Foderungen der Fürsten geopfert: sie sollte nun auch einmahl eine **Fürstinn** sehen, die groß genug ist, Ihre Rechte der Ruhe Ihrer Staaten zu opfern. Nicht mehr sollte die Braut den ihren Umarmungen geraubten verlobten Jüngling beweinen! nicht mehr das Pferd des Kriegers den Schweiß des Landmannes, die erst reifenden Saaten zertreten! nicht mehr tausend und tausend Leben dem Würgschwerte ausgesetzt seyn! Ihr Verlust, Ihr alleiniger Verlust wehrte den Thräner

der Elenden, der Verheerung der Länder, dem Blutvergießen. Ein Theil Ihres väterlichen Erbes ward das Lösegeld unsrer Ruhe. Gemeine Helden! ihr erweitert die Gränzen eurer Reiche, und Völker seufzen bey euren Siegen: **Theresia** schränkt sie ein, und wir sind glücklich.

Schon diese Mäßigung allein versetzt unsre **Fürstinn** in die Reihe der besten Könige. Werden einst noch späte Enkel unter der Last eines unglücklichen Krieges seufzen, so werden sie sich der Geschichte Ihrer Herrschaft, Ihrer gesegneten Herrschaft werden sie sich erinnern: „Glückliche Väter! werden sie ausrufen, glückliche Väter in den Tagen **Theresiens**, „ der Fürstinn, die sie so zärtlich liebte, die denselben „ Ihre Rechte, Ihre Hoffnung, Ihre Genugthuung „ schenkte; und wie ein Schild, Sich selbst dem „ Streiche vorwarf, damit Sie ihn von Ihrem Volke abwendete! „ Aber diese That, diese der Nachahmung der Monarchen, diese der Liebe des menschlichen Geschlechtes würdigste That, war nun der Anfang der zahlreichen Wohlthaten, die unsre Verbindlichkeit, so wie unser Glück, gleichsam mit jedem Tage vergrößern würden.

Ich weis es, ich thue der Mäßigung der **Monarchin** Gewalt, wenn ich mich dem Triebe der allgemeinen Dankbarkeit überlasse, und ihre Wohlthaten genauer verfolge. Nur bemühet, ein Recht auf unsre Danksagung zu verdienen, vermeidet Sie jede Gelegenheit, dieselbe anzuhören, und erröthet bey Ihrem Lobe auch dann, wann Sie sich selbst Bürge ist, daß wir ungeheuchelt loben. — Sollen wir Ihrer Bescheidenheit nach-

nachgeben? Sollen wir so viele Ursachen unserer ewigen Verbindlichkeit nur stillschweigend empfinden? Sind wir etwa gewohnt, was wir bey uns gedenken, geheim zu halten? oder in unbeobachteten Kreisen, in das Ohr unsrer Freunde anderst als in öffentlichen Orten, als in feyerlichen Versammlungen zu reden? Sie erfahre nun auch einmal an Sich die unumschränkte Freyheit, die wir unter Ihr genießen! Sie erfahre, daß es uns frey steht, Ihr auch nicht zu gehorchen! Aber, wann wir ihre übrigen Befehle immer auf das heiligste beobachtet, so erkenne Sie zugleich hieraus, wie uns dieselben nicht Furcht, nicht Unterwürfigkeit, sondern die Liebe unverletzlich mache, und die vollkommene Ueberzeugung, daß Sie stets nur das befehle, was wir zur Beförderung der Gemeinschäftlichen Wohlfahrt selbst würden zu wählen haben.

Oesterreich, dieses fruchtbare Stammhaus so vieler Helden, und welches seine Größe den Völkern verehrungswürdiger machet, dieses Stammhaus so vieler gütigen Monarchen, ist seit einigen Jahrhunderten einer von denen mächtigen Staaten, mit deren Wohlfahrt die Wohlfahrt Europens verknüpfet ist, Oesterreichs Karle, Ferdinande, Leopolde, Josephe waren immer die Wehrmänner der gemeinschaftlichen Freyheit; ihre Tapferkeit war zu allen Zeiten der starke Thurm des Glaubens, und die Schutzwehre der Christenheit. Bald hielt ihr wohlthätiger Heldenmuth ungebeten die Gewalt des Mächtigeren von dem Schwächeren zurücke; bald eilten sie rufenden Bundesgenossen zu Hülfe. Itzt schützten sie die Gränzen des Reichs, itzt vertheidigten sie die Rechte der Kirche; und stets hemmten sie allein die siegenden Ottoman-

tomannen, und zerbrachen die Fessel, die sie den Königen des Abends geschmiedet, und im Geiste bereits angethan hatten. Aber der kostbare Aufwand so vieler für die allgemeine Sicherheit geführten Kriege erschöpft nothwendig ihre Renten; und, da sie gezwungen waren, den größten Theil der Völker zu beurlauben, durch welche sie eben itzt die Länder beunruhiget, und ihren Scheitel mit Lorbern bekränzet sahen, so entwafneten sie sich immer gleichsam selbst, und stellten sich den Streichen derjenigen bloß, welche das glückliche Wachsthum des Habsburgischen Hauses eifersichtig machte. **Theresia** besteigt den Thron Ihrer Väter; Sie muß Ihre angeboren Rechte durch Waffen geltend machen. Gefahr und Feinde umlagern Sie; und Sie kann ihnen zwar Ihren unbezingbaren Muth, aber nur wenige Völker entgegenstellen. Diese Erfahrung unterstützte die Einsicht der **Fürstinn**, und zeigte Ihr, daß Geheimniß, Ihre Staaten einer dauerhaften Ruhe zu versichern, läge in einer Macht, die immer bereit stünde, jede Gewalt, abzutreiben. Der Friede ward hergestellt. Und nun sahen wir die Kriegsvölker nicht beurlaubet, sondern vermehret. Ein Mann, dessen Namen, so bekannt er auch durch den Ruhm seiner Ahnen, dennoch durch seine eigenen Thaten weit berühmter, durch sich selbst verewigt ist, lehrete sie die Siege, die sie nachher unter seiner Anführung erstreiten sollten. Königreiche, denen die Natur Reizungen der Wollüste versaget, aber diesen glücklichen Mangel durch die ihren Inwohnern angeborne Herzhaftigkeit gleichsam ersetzet hat, werden gewaffnet, und die Uebung bildet ihren natürlichen Muth zur Tapferkeit aus: sie

werden unsre Vormaurer gegen Morgen, und dann Schrecken der Feinde gegen Mitternacht. Es werden Kriegsschulen errichtet, diejenigen auszuschicken, welche die Befehlshaber so tapferer Krieger seyn sollten. Die Kunst tödtende Schläge auf tödtende Schläge folgen zu lassen, und Haufen von Feinden durch jeden Schlag zu stürzen, diese schreckliche Kunst wird auf das höchste gebracht. Das Zeugniß der Feinde, die es fühlten, ist unverdächtig, und drücket gleichsam das Siegel auf den unsterblichen Ruhm des greisen Helden, der nun durch weise Anstalten auch abwesend an Siegen Theil nimmt, wie er sie ehehin gegenwärtig selbst erfochten. So kömmt, was Leopolde, Josephe und ein Vater **Theresiens** nicht auszuführen vermochten, durch unsre **Fürstinn** zu Stande.

Und schon zeigten sich Folgen dieser Verfassung, auch ehe sie noch vollendet werden konnte. Die höchste Würde Deutschlandes war den Prinzen Oesterreichs gleichsam erblich geworden, weil ihnen Sanftmuth und Gerechtigkeit erblich war. Die deutschen Fürsten sahen in dem **Durchlauchtigsten Gemahle Theresiens** die Gaben, womit die Hand der Vorsehung diejenigen bezeichnet, die ihre vorsorgende Güte zum Throne bestimmet, Völkerschaften zu beglücken; die einleuchtenden Gaben, die ein Vorrecht zu Kronen geben, auch dann, wenn sie die Geburt versaget. **Franz** war der Prinz, in dessen Händen sie ihre Freyheit, als in einer geheiligten Freystatt unverletzlich wußten: sie beruften Ihn, und unsere **Monarchinn**, für den Glanz Ihres Hauses königlich eifernd, unterstützte durch eine nachdrückliche Macht die Wahl der Fürsten, welche Misgunst, oder

Ne-

Nebenabsicht, oder Eigenuß zu stören bereit waren. Mit der Würde Ihres Hauses behauptete Sie zugleich die Freyheit Deuschlandes, sich dem würdigsten Oberhaupte zu unterwerfen.

Heute aber, bey einem Kriege, der beynahe einen ganzen Welttheil verödet, dessen betrübte Folgen über mehr als eines Menschen Alter hinausreichen; und vielleicht den Söhnen itzt noch unmündiger Kinder fühlbar seyn werden, heute sind uns die Früchte dieser heilsamen Vorsichtigkeit am sichtbarsten. Wir vernehmen das Gerassel der Waffen nur von Ferne; wir lassen uns das Grauen der Schlachten nur erzählen; und bey dem greulichsten Bilde des Elendes fühlen wir nur Mitleiden, nicht Schrecken. Ein Heer, wie seine **Fürstinn**, in Gefahren unerschütterlich, stehet, die Verwüstung von unsern Gränzen, die Knechtschaft von unserm Nacken abzuhalten, und zwingt einen Europen furchtbaren Krieger nicht mehr um die Ehre des Sieges, sondern um sein eigen Heil besorget zu seyn.

Und diese Sicherheit, die den Bürger und Landmann beglücket, wie erwünscht ist sie nicht dem Wachsthume der Wissenschaften! der Wissenschaften, welche immer aufeinander folgende Kriege beynahe verscheuchet hatten, und nun, durch **Theresien** zurückgebracht, in erhöhtem Lichte erscheinen. Noch ist es eine Morgenröthe; aber eine Morgenröthe, die den kommenden heitersten Tag ankündiget. Bald wird er selbst anbrechen, dieser heitere Tag. Die tiefe Einsicht des erleuchtesten Prälaten, der mit dem Eifer für das Heil seiner Heerde und die Ehre der Religion, eine unermüdete Sorgfalt für die Wissenschaften, denen er vorsteht,

verbindet, die Bemühungen der gewähltesten Lehrer, die glückliche Fähigkeit unserer Jugend, das aneifernde Beyspiel der hoffnungsvollesten Prinzen, die unterscheidende Huld der **Fürstinn** gegen verdienstvolle Gelehrte, Ihre Sorgfalt, Dich durch jährliche Verzeichnisse von aller Anwendung zu unterrichten, und gleichsam eine Zeuginn ihres täglichen Fortgangs zu werden, die ermunternden Vorzüge, die derjenigen warten, welche sie durch Fleiß und Anwendung verdienen, alles verheißet ihn; und nichts hält ihn zurücke. Das Heiligthum der Lehre und des Erkenntnisses steht jedermann offen; niemand ist seine Dürftigkeit eine Hinderniß, mit dem empfangenen Pfunde zu wuchern; der Stammhalter eines durchlauchten Hauses, der Sohn des wohlhabenden Bürgers, und der, dessen Erbtheil die Armuth seiner Aeltern ist, werden zu ihrem künftigen Berufe zugleich auf Kosten der **Fürstinn** fähig gemacht; Ihre Freygebigkeit bildet dem Staate den künftigen Staatsmann, der Kirche den künftigen Lehrer, den Wissenschaften den Mann, der künftig ihre Ehre seyn wird. — Würdigster Gegenstand der königlichen Sorgfalt, itzt des Vaterlandes Hoffnung, dereinst seine Stütze! edle Jünglinge, erkennet die Wohlthat eurerer **Fürstinn**, und eure Anwendung verdiene sie.

Die Wissenschaften führen den heranwachsenden Bürger zu dem Erkenntnisse der Pflichten, die er der Religion und dem Vaterlande schuldig ist; wir aber werden zu deren Ausübung durch die weisen Verordnungen unsrer **Fürstinn** geleitet. Die Verbindlichkeiten des bürgerlichen Lebens sind die Verbindlichkeiten des redlichen Mannes, worinn die zufällige Regierungsform keinen

Unter-

Unterschied wirket. Der rechtschaffene Bürger einer wohlgeordneten Republik wäre ein gesittetes Mitglied in dem Staate eines Monarchen, und der biegsame Unterthan des Fürsten würde sich der unumschränkten Freyheit des Republikanen mit Bescheidenheit zu gebrauchen wissen. Das Band der Tugend vereiniget alle Tugendhaften zu Bürgern eines einzigen Staats, weil sie einerley Gesetzen gehorchen. Dieß sind diejenigen Gesetze, die **Theresia** dem Verderbnisse der Sitten als einen Damm entgegen setzet, Gesetze, wodurch sie eingerissene Uebel auszuräumen, und der ansteckenden Seuche unter uns noch fremder Laster vorzubeugen, bemühet ist.

Dank sey der Wachsamkeit der **Monarchinn**! ewiger Dank! wir könnten noch einige Laster fremde nennen. Die Gottesfurcht heißt unter uns noch nicht eine Schwachheit undenkender Menschen, und ihre Pflichten ein Joch, zu welchen sich nur Blöde krümmen. Noch ist es bey uns keine Ehre, mit höhnender Verachtung von den verehrungswürdigsten Wahrheiten des Glaubens zu sprechen. Noch ist es bey uns kein Kennzeichen einer aufgeklärten Vernunft, denjenigen zu verläugnen, welcher die denkende Kraft, diese Vernunft selbst, in unsre Seele geleget. Ein Gottesläugner, ein Religionsspötter sind unter uns nicht Namen eines Weltweisen, eines denkenden Geistes; häßliche, verabscheuungswerthe Namen sind es. Namen eines Unsinnigen, eines Thoren. Und sie werden es zu unserm Glücke noch lange seyn: so lange nähmlich, als die vorsichtigste **Fürstinn** unsere Neugierde von denen Quellen entfernet, woraus der unbehutsame, statt tiefsinniger Weisheit, nur zügellose Meynungen schöpfet, von je-

nen unreinen Quellen, die unsre Sitten anstecken, statt unsern Verstand zu reinigen, die statt unsre Denkungsart zu erheben, selbe erniedrigen, und das Herz verderben.

Auch halberstickte Seufzer unterdrückter Schwächern werden nicht unter uns gehöret. Keinem Stande sind Gewaltthaten erlaubt. Die Gunst der **Fürstinn** nicht eine Ungebundenheit gegen den Mitbürger, ist der Lohn der Verdienste. Wohlgeordnete Gerichte, Gerichte, die der Ungerechtigkeit und Arglist schreckbar sind, Gerichte, vor welchen wir jedermann, der unsere Rechte kränket, laden können, die nur die Gründe der Streitenden, nicht ihre Geburt, nicht ihre Würde erwägen, die unter den Augen der gerechtesten **Fürstinn** das Recht verwalten, solche Gerichte beschützen uns; ungestöret und ruhig genießen wir der Früchte unsrer Aemsigkeit, und der Gaben, die uns das Glück zuwendet.

Und was dürfen wir nicht erst von dem verheißenen Gesetzbuche erwarten, dem, der Weisheit **Theresiens**, Ihrer Sorgfalt, und ihres Namens würdigsten Werke, so Ihre eifrigen Bemühungen für die Wohlfahrt so vieler Königreiche krönen wird? Was dürfen wir nicht hoffen, wenn unsre Hoffnung sich nach demjenigen mißt, so wir bereits erhalten haben? oder bey den Verbesserungen so vieler einzelnen Gesetze, bey einer Menge theils gelinderter, theils nach Erforderniß geschärfter Strafen, bey dem abgekürzten Rechtskriege, bey der durch einsichtsvolle Satzungen eingeführten und festgegründeten Zucht der Kriegsvölker stehen zu bleiben; durch welche klugen Verordnungen hat Sie die Güter der Minderjährigen wider die Angriffe der

Vormünder nicht in Sicherheit gesetzt? Und wie liebvoll ist die Strenge, mit welcher Sie die Richterstühle wider die Verletzer dieser heilsamen Verordnungen gewaffnet! — Lasset uns den vorhergehenden Zeiten keine Vorwürfe machen; aber lasset uns den Vorzug der itzigen wahrhaft empfinden! Der frühzeitige Tod des Vaters kann nun die Kinder nicht ganz verwaisen, da die **Fürstinn**, und der Rath der **Fürstinn**, an die Stelle des Vaters treten, und die Hüter Ihrer Jugend nur verwechselt werden; da die Sorge sonst eines einzelnen Hauses, nach seinem Tode die öffentliche Sorge der Regierung wird. Daher ist der letzte Gedanke der sterbenden Aeltern keine Reue über den Fleiß, durch den sie ihre Haabschaften vermehret, über die Sparsamkeit, wodurch sie selbe erhalten haben: der Erbe ihres Namens ist der Erbe ihres ganzen Segens; sie wissen es, und sie wissen es gewiß: er wird ihn aus dem von der **Monarchinn** hiezu bestimmten Amte, wo er wider jeden Anfall des Eigennutzes, und der Arglist so lange verwahret wird, bis er, ihn selbst zu verwalten, die Einsicht erlanget, aus jenem geheiligten Orte wird er ihn empfangen, vermehret empfangen. Diese tröstende Gewißheit machet Aeltern ihre Trennung erträglicher: die beruhigte Sorgfalt des Vaters unterstützet gleichsam die Schwachheit des Sterbenden, und nur zur Hälfte fühlet er seinen Tod. — Das Kind aber, so nun verwaiset werden soll, kann seine Thränen ganz der Zärtlichkeit, ganz der Pflicht fließen laßen, nur den Verlust eines liebreichen Vaters, einer gütigen Mutter beweinen: nichts zwinget es den Schmerzen, welcher der Natur ganz angehöret,

zum Theile dem Besorgnisse für die Zukunft zuzuwenden, und, so zu reden, durch Absichten des Eigennutzes zu entheiligen. —

Ich bescheide mich meine Herren, mein Eifer war zu geschäftig. **Theresiens** zahlreicher Ruhm verträgt die Genauheit nicht, zu der ich mich verbunden habe. Ihre friedsamen Tage sind eine ununterbrochene Folge der edelmüthigsten Bemühungen für unsre Wohlfahrt. Der ehrwürdige Landmann, dem nur ungerechte Vorurtheile diejenigen Vorzüge entrissen, worauf er wegen seines Einflußes in die Erhaltung der Reiche vor jedem andern Stande ein gegründetes Recht hat, wird wider die willkührchen Anfoderungen eigennütziger Unterherren geschützet, die oft unbarmherzig seines kostbaren Schweisses zu Ersättigung ihrer Wollüste und Nahrung ihres Hochmuths misbrauchen. Die Verfassung der Handlung, der Landeswirthschaft und Rentkammer wird verbessert. Dem Fleiße werden unzählige neue Quellen eröffnet, woraus ihm Fülle und Ueberfluß zuströmet. Es werden Stiftungen errichtet, in welchen die adeliche Jugend, in welchen diejenigen, deren Väter das Leben zur Vertheidigung des Vaterlandes dahingegeben, der Freygebigkeit der **Fürstinn** eine standesmäßige Erziehung verdanken. Wien wird durch eine Reihe der herrlichsten Gebäude, an denen Nutzbarkeit und Pracht vereinbaret sind, zu einer der prächtigsten Städte Europens gemacht.

Aber, Zeiten der Prüfung erscheinen wieder. Die Stille wird durch einen schrecklichen Sturm unterbrochen. Der Krieg, der erst nur auf dem Meere und Inseln gewütet, nähert sich nun auch dem festen Lande.

Die Sorgfalt unsrer **Monarchinn**, denselben von Deutschland abzuhalten, wird fruchtlos. Durch Ihre friedvollen Gesinnungen aufgebracht, werden die ältesten Bundesgenossen abtrünnig, und verbinden sich mit einem unversöhnlichen Feinde zum Untergange Ihres Hauses und Umsturze der deutschen Freyheit.

Diesen Weg erwählte die Vorsehung, zwey Häuser zu vereinigen, die von Geschlechte zu Geschlechte Nebeneiferer der Macht und Größe, und stets durch ein wechselseitiges Mistrauen gleichsam beschiedne Gegner gewesen. **Ludwig** bewunderte eine **Fürstinn**, die gegen jedes Anerbieten seiner Feinde unbeweglich, aus seinen Widerwärtigkeiten keinen Vortheil ziehen wollte. Gerührt von Ihrem edlen Verfahren, und eifersüchtig an Großmuth übertroffen zu werden, verwandelt er Mistrauen in Hochachtung und Freundschaft. Die Klugheit eines Ministers, dessen freyer Geist am ersten durch die dichte Wolke eingealteter Vorurtheile hindurch drang, und den wahren Vortheil beyder Reiche nicht miskennte, weis endlich die Eifersucht vom Grunde zu tilgen, wodurch sie immer nicht so sehr ihr eigenes Wachsthum eingeschränket, als die ihnen itzt nachtheilige Größe fremder Mächte befördert hatten. Ein Bündniß kömmt zu Stande, worüber Europa erstaunet, und die Feinde, deren Absichten diese Vereinigung vernichtete, erschrecken.

Dieß ist ein Sieg dessen Ehre **Theresia** weder mit der Unerschrockenheit ihres Heeres, noch mit der Klugheit seiner Anführer, noch mit dem Glücke zu theilen hat! ein wahrhaft königlicher Sieg, Widersacher nicht durch verabscheuungswerthe Mittel, worüber

die

die Menschheit, und die verunstaltete Natur seufzet, sondern durch Gerechtigkeit entwaffnen, ihnen nicht auf einige Zeit die Kräfte, sondern auf ewig den Willen zu schaden benehmen, und sie durch den sanften Zwang der Tugend zu dauerhaften Freunden machen!

Lasset uns dieß mit aller Zuversicht hoffen, und die Ränke der Höfe gering schätzen, die dieses Band zu zerreißen bemühet sind. **Ludwig**, der durch seine unerschütterte Standhaftigkeit endlich das Unglück selbst ermüden wird, gab bereits davon offenbare Beweise; und wir haben das kostbare Pfand der untrennbaren Eintracht beyder Völkerschaften. Das vermengte Blut unsrer Beherrscher vermenget unsern wechselseitigen Nutzen auf ewig. Die Fruchtbarkeit **Luisens** war unsre gemeinschaftliche Freude, und für die Dauer derselben machen wir gemeinschaftliche Gelübde. Die Früchte dieser erwünschten Vereinigung werden **Habsburgs** und **Bourbons** gemeinschaftliche Sorgfalt und ihre Größe, beyder Häuser vereinbarte Ehre seyn.

Indessen, daß wir über dieses Bündniß frohlockten, seufzete Sachsen bereits unter allem dem Elende, so die schwere Hand des Höchsten über dasselbe gehäufet. Zahlreich wie der Sand des Ufers, und unaufhaltbar wie eine reißende Fluth, drangen seine Aengstiger daher; seine Verwüstung zeigte uns das Schreckenbild der Drangsalen, womit auch wir bedrohet wurden.

Und nur zu bald sahen wir die Zuchtruthe auch über uns gestrecket. Schreckliche Tage, soll ich euer Andenken erneuern? soll ich die Bestürzung zurückrufen, die das Eindringen der Feinde in das Herz unsrer Länder verursachet? Soll ich die Gräber der Helden auf-

decken, die auf dem Schlachtfelde bey Prag ihren für sie zwar rühmlichen, aber zu unserm Schutze fruchtlosen Tod gefunden? Die Vorsicht, die das Loos der Völker ordnet, vereitelt oft im ewigen Rathe die Schlüsse der Weisen, und machet die Streiche der Starken kraftlos. Dann scheuchet ein geringer Haufen gewaltige Heere vor sich her; dann ereignen sich die schweren Schläge, welche Königreiche erschüttern. Hochmüthige Krieger sprechen dann: mein unbezwingbarer Arm hat diese Wunder verrichtet. Aber plötzlich versöhnet sich der Grimm des Herrn, und er zerstiebt mit seinem Odem die furchtbaren Schaaren, wie der Wind die Sonnenstäubchen zerstiebt.

Die Rettung erschien wirklich. Die Zuversicht der **Fürstinn** ward erfüllet. Stets größer als die Gefahren, die Sie umgaben, und im Unglücke selbst von Ihren Feinden bewundert, verdiente Sie durch Standhaftigkeit den merkwürdigen Sieg, der die stolze Zuversicht Ihres bis dahin nie besiegten Widersachers zernichtete. Nunmehr schien das Glück dem Rechte zu folgen. Vortheile auf Vortheile, Eroberungen auf Eroberungen, Siege wurden auf Siege verkündiget. Die Panier Oestreichs weheten siegreich auf den erstiegenen Wällen feindlicher Städte, und unsre Tempel ertöneten von dem Lobgesange der Schaaren, die dem Geber der Siege Dank brachten. Jedoch die Geschichte dieses Zeitraums wird nicht so sehr durch diese glücklichen Begebenheiten, als durch das Betragen **Theresiens** merkwürdig seyn.

Ihr, die ein günstigers Schicksal zu Zeugen Ihrer verborgensten Handlungen gemacht, Vertraute der

Mo-

Monarchinn, auf euch berufe ich mich! Ihr sahet, wie Sie die Erzählung der Treffen, in welchen das Recht gesieget, die Unterwerfung großer Länder, die beynahe unbegreiflich schnelle Eroberungen der festesten Städte anhörte, und gegen das Glück mit eben so großem Muthe als gegen die Widerwärtigkeiten gewaffnet, der Freude zu gebieten wußte; ihr vernahmet aus ihrem Munde, und erzählet in der bewundernden Welt, den Ausspruch, welcher nach den entferntesten Zeiten das getreue Bild ihrer erhabenen Denkungsart aufbewahren wird, als Sie unter dem freudigen Zurufe des Volkes und den Glückwünschungen des Hofes mit edler Mässigung sprach. „Sie „sey über den Fortgang Ihrer siegreichen Waffen „vergnüget, weil Sie dadurch Europen bald einen „dauerhaften Frieden zu versichern hoffte: aber der„ley Vortheile könnten den Ruhme eines Regenten „keineswegs etwas beylegen, weil die wahre Grösse „von nichts abhänge, was dem Zufalle unterwor„fen ist.“ — Ich sehe Alexandern, Cäsarn, ich sehe Gustave und Friederiche stolz auf Siege, die immer mehr dem Ungefähr, oder den Versehen ihrer Gegner, als ihrer Klugheit zuzueignen sind; und ich sehe sie, trotz des Weihrauchs, den eine von ihren schimmernden Thaten geblendete Welt verschwendet, in der Reihe der Helden tief unter unsrer **Monarchinn**, stehen.

Mit dieser edlen Gleichmüthigkeit ertrug Sie nachher, und erträgt Sie noch die wechselnden Fälle eines Krieges, dessen traurige Nothwendigkeit Ihr oft im lauten Gepränge der Siege mitleidige Thränen erzwingt.

Das Beyspiel der **Fürstinn** stärket auch unsre Standhaftigkeit. Planian, Görlitz, Breßlau, das eroberte Lager bey Hochkirchen, die gefangenen Heere bey Maxen und Landshut machten uns nicht hochmüthig; aber auch Leuthen, Liegnitz und Torgau unterdrückten uns nicht. Zwar das Elend, das von einem so langwierigen Kriege unzertrennlich ist, würden wir vergebens verhehlen wollen; aber wir fühlen es weniger, da wir deswegen nur den Krieg, nicht die **Fürstinn** anzuklagen haben. Wir sehnen uns nach dem Frieden: aber wir sind auch bereit, die Rechte unsrer **Monarchinn** durch alles, was uns theuer ist, durch unser Vermögen, unser Blut, und das Blut unsrer Kinder zu unterstützen, und wir schätzen unsern Verlust mit Uebermaaße vergolten, wenn wir dadurch nur unsern Enkeln das Glück versichern können, von Fürsten beherrschet zu werden, die mit dem Blute **Theresiens** auch Ihre Großmuth, Ihre Weisheit, Gerechtigkeit und Sanftmuth empfangen haben.

Solche Gesinnungen sind wir einer **Prinzessinn** schuldig, welche ihre Unterthanen, wie die gütige Gottheit die Welt, mit Liebe umfasset: welche das Recht zu herrschen als eine Pflicht ansieht, unsre Freyheit, so weit sie uns nutzbar ist, ungekränket, unsre Güter vor Unfällen der Ungerechtigkeit gesichert, unsern Verstand vom Irrthume, unsre Sitten von Lastern rein zu erhalten, durch eine liebvolle Anwendung Ihrer Gewalt uns die Beschwernisse der Zeiten zu erleichtern, und aufmerksam auf das Bedürfniß aller Stände, besorgt zu seyn, daß jeder Bürger des Wohlstandes in dem

erha-

erhabensten Grade genieße, dessen die bürgerliche Gesellschaft immer fähig ist.

Denn dieß ist das Ziel, so Sie, durch Ihre rastlose Thätigkeit zu erreichen, Sich vorgesteckt; eine Thätigkeit, die sich nicht auf dasjenige allein einschränket, wovon die Aufrechthaltung des Staates und die Glückseligkeit der Reiche abhängt, nein! die keine, auch der geringern Angelegenheiten ausschließt, welche bloß in die Wohlfahrt einzelner Hausgenossenschaften, ja selbst nur einzelner Personen einen Einfluß haben: eine Thätigkeit, die sich mit nichts, oder nur mit jener allgegenwärtigen Thätigkeit der Natur vergleichen läßt, welche in Beherrschung der ungeheuren Größen, die den Lauf der Zeiten und Jahre unterscheiden, wie in der Erhaltung der kleinesten Geschöpfe, deren Bestimmung vielleicht immer unbekannt bleiben wird, gleich sichtbar ist.

Halten sie mir eine Freymüthigkeit zu gute, die meiner Denkungsart eigen ist, und ich niemals verläugnen werde! Ich erlaube mir zu fragen: wann die Fürstinn im Rathe Schlüsse abfasset, wann Sie in dem Geheimzimmer den Geschäften des Krieges und Friedens vorsteht, wann Sie selbst die Gründe der Rechtenden untersuchet, und die Urtheile der Gerichte bestättiget, oder abändert, wann Sie die gemachten Entwürfe nach ihrer Scharfsicht selbst prüfet, und entweder als vortheilhaft genehm hält, oder berichtiget, oder als unausführlich verwirft, wann Sie die Beschwerden eines jeden selbst anhört, und demselben zu steuren alle Sorgfalt anwendet, wann Sie alle Bittschriften selbst durchliest, von allen Umständen Sich selbst unterrichten läßt, dem Ver-

dienste eines jeden selbst nachforschet, alle Beförderungen, alle Belohnungen mit eigener Hand austheilt, wann Sie, sage ich, diesen Beschäfftigungen jede Stunde des Tages, beynahe jeden Augenblick widmet, wann Sie, um dieselben nicht zu unterbrechen, Sich jede Bequemlichkeit versaget, und kaum selbst die der Natur unentbehrliche Ruhezeit gestattet; erinnert Sie Sich dann auch, daß auf Ihr das allgemeiue Beste beruhet? daß Sie, da so überhäufte Arbeiten nothwendig Ihre Kräfte erschöpfen, dieses allgemeine Beste mit Ihrer kostbaren Gesundheit in Gefahr stürzet? erinnert Sie Sich, daß eine Beherrscherinn nicht ihrem Ruhme allein, daß sie auch ihren Unterthanen, daß Sie vorzüglich ihren Unterthanen lebet? daß Sie Sich diesen, daß Sie Sich den Gegenständen Ihrer zärtlichsten Sorgfalt und unsrer Lust, den gesegneten Sprossen Ihrer Ehe, daß Sie Sich Ihrem **Durchlauchtigsten Gemahle** zu erhalten schuldig ist? — Wir sind berechtiget, es von Ihrer Liebe zu fodern, daß Sie Ihrer uns so theuren Tage schone! daß Sie diese allzugroße Anstrengung mässige! daß Sie Sich einer, der Dauer unsrer Glückseligkeit so gefährlichen Bürde wenigstens zum Theil entlade! — Unsre Blicke bezeichnen sie, aber ihre verehrungswürdigen Eigenschaften machen sie noch kennbarer, die Männer, deren Schultern die gemeine Wohlfahrt zu unterstützen fähig sind.

Und sehet! die vereinigten Wünsche des Hofes und der Länder sind erhöret. **Theresia** will Sich uns erhalten. Sie überträgt die Verwaltung der wichtigsten Geschäfte auf eine erleuchte Versammlung, deren vollkommensten Lobspruch die Wahl der

Ein-

Einsichtsvollsten **Fürstinn** ausmachet. Durch diese wird sie uns künftig Ihre Wohlthaten zufließen lassen. Diese wird unsre Freyheit beschützen, die Wissenschaften durch unterscheidende Vorzüge ansehnlich machen, die Künste durch Preise und Belohnungen ermuntern; diese wird die Verdienste aus der Dunkelheit hervorziehen und befördern; diese wird — wir hoffen es nicht vergebens — das Bestreben unsrer Versammlung durch ihren Beyfall gegen diejenigen in Sicherheit setzen, welche derselben verachtend spotten, und eher dem verdienten Vorwurfe anderer Landschaften Deutschlandes ewig ausgesetzet seyn, als uns den Ruhm gönnen wollen, daß wir zu Ablehnung desselben wenigstens den Anfang gemacht haben.

Ich vergesse itzt, was wir immer der **Fürstinn** schuldig sind: ich ziehe ihr die Zeichen der Hoheit ab; ich entsetze Sie gleichsam des Thrones, und versetze Sie in einen Stand, den keine äußere Pracht verherrlichet, dem nicht ein blindes Vorurtheil, nicht knechtische Schmeicheley nie besessene Vorzüge beyleget, den nur der Werth unerborgter Tugenden verehrungswürdig machen kann. In diesem Stande versagen Sie, wo Sie können, **Theresien** Bewunderung und Liebe! Ist jemand, den Ihr Mitleiden hülflos gelassen, sobald er Ihr, seine Bedürfniß vorzustellen, Gelegenheit gefunden, der werfe mir die niederträchtigste Schmeicheley vor, wann ich behaupte, daß Ihre großmüthige Seele keine heftigere Begierde kennet, als jedermann glücklich zu machen! Sah Sie jemal auf der Stirne des Redlichen einen Kummer, ohne ihn zu zerstreuen? schlägt irgend wen ein schwerer Unglücksstreich darnie-

der,

der, den Sie, wenn sein Seufzen bis zu Ihr gelanget, nicht aufzurichten suchet? hat jemal ein sterbender Vater seine hülflosen Waisen vergebens Ihrer Gnade empfohlen? eilet Ihre Wohlthätigkeit nicht selbst dem Bitten der Hilfsbedürftigen zuvor? und geizet Sie nicht recht nach jeder Gelegenheit, gutthätig zu seyn?

Wäre es nothwendig, dieß durch merkwürdige Beyspiele zu beweisen, wie unzählig viele bieten sich unserm Gedächtnisse dar! — Unserm Gedächtnisse? gleich als müßten wir derselben erst ferne herholen? gleich als lägen nicht tausend Beyspiele in der Nähe? gleich als könnten wir irgend einen Blick hinwerfen, ohne überall Gegenstände Ihrer Milde und unsrer Dankbarkeit ansichtig zu werden?

Hier schauen abgelebte Greise in Fülle und Ruhe der Stunde ihrer Auflösung zufrieden entgegen; an dem Rande der Grube scheinen sie die Last ihrer Jahre nicht zu fühlen. Für wen faltet ihr, Ehrwürdige: für wen eure zitternde Hände? wer ist der Gegenstand eures Segens? „Theresia unsre allge-„meine Wohlthäterinn, Deren liebreiche Hand un-„ser kraftloses Alter stärket und ernähret.“ Dort nähern Reihen von Jünglingen und Mädchen: Zucht in Sitten, und Anstand in Geberden machet sie zu einer liebenswürdigen Schaar. Unschuldsvolle! wessen Sorgfalt vereiniget euch? wer hütet eure Jugend? wer bildet eure Sitten in eine so anmuthige Gestalt? wer pfleget eurer? „Theresia Unsre allgemeine Wohlthäterinn. „Theresien ihre allgemeine Wohlthäterinn, nennen so viele Häuser, worinnen der Siechen unter der Aufsicht der erfahrensten Aerzte mit Liebe gewartet wird, so viele

Stif-

Stiftungen, worinnen die Söhne wohlverdienter Väter zum Dienste des Vaterlandes angeschicket werden; Theresien ihre allgemeine Wohlthäterinn, nennet beynahe jede einzelne Verwandschaft. Wer ist, der Ihre Güte nicht entweder in sich selbst, oder in seinem Nächsten erfahren? der Ihr nicht irgend die Erziehung eines Sohnes, oder die Ausstattung einer Tochter, oder seine und der Seinigen Versorgung zu verdanken hat?

Diese unumschränkte Wohlthätigkeit ist eine Tochter der Liebe, nicht des Ueberdrusses, der sich der beschwerlichen Klagen der Elenden nur zu entledigen, der die erweichenden Gegenstände nur von sich zu entfernen suchet. Ihr zärtliches Mitleiden war oft ein kräftigeres Labsal des Unglücklichen, als selbst Ihre thätige Hilfe. Welch ein Trost für ihn, wann er, von Ihrer Güte zur Freymüthigkeit ermuntert, seinem Schmerzen freyen Lauf lassen, wann er seine Empfindungen durch nichts einschränken, wann er solche, wie in den Schoos eines theilnehmenden Freundes, vor ihr ausschütten darf! welch ein Trost für ihn, wann er bey seinem Weheklagen in ihrem Angesichte die edlen Spuren Ihres bewegten Herzens entstehen, wann er in Ihrem Auge eine mitleidige Thräne zittern sieht! eine kostbare Thräne, welche Sie — das über Ihre Standhaftigkeit erstaunte Hungarn wird es betheuren — bey Ihren größten Widerwärtigkeiten nie vergossen, die Sie gleichsam nur fremden Unglücksfällen aufzubewahren scheint!

O unsrer Verehrung, unsrer eifrigsten Verehrung Würdigste! Dein nicht zu Thränen geschaffenes Aug verbreitet Lust und Wonne, wann es mit heitern, huld-

huldreichen Blicken umhersieht, wann aus demselben die erobernde Güte lächelt, die uns die **Fürstinn** vergessen, und nur **Theresien** lieben macht!

Wann wir uns derselben nähern, ein Glück, das auch dem Geringsten vergönnet ist, dann fühlen wir nichts von dem geheimen Schauder, den die Hoheit um sich her verbreitet, nichts von dem unruhigen Besorgnisse, wie wir uns in Ihrem Angesichte geberden, wie wir unsern Vortrag abkürzen, durch welche Worte wir sie bewegen werden. Zwar bewunderndes Stillschweigen ist gemeinschaftlich die erste Wirkung ihres Blickes, dieses Meisterstücks der Natur, in welchem sich die Gottheit, aber die gnadenvolle, gleichsam abzudrücken, ein Belieben getragen, doch die leutselige, die gesprächige Miene, mit welcher Sie jedermann empfängt, flösset uns sogleich Zuversicht ein, dringt uns sogleich ein vollkommenes Zutrauen ab, ladet uns ein, nicht zu bitten, als ob wir auch vergebens bitten könnten, sondern freymüthig zu entdecken, was wir versichert sind, von Ihrer Milde zu erhalten.

Wäre es möglich daß die Hoheit, die um Monarchen unzählbare Schmeichler sammelt, aber ächte Freunde beynahe immer entfernet, diesem Herzen, das die Reize der Freundschaft zu empfinden geschaffen ist, das größte Glück des Menschen rauben könnte? Ehrgeiz, Eigennutz, Hoffnungen, Wünsche, dieß sind die Triebfedern der aufmerksamen Bereitwilligkeit, womit den Mächtigen der Erde gedient wird; und unter dem Scheine, ihren Willen auszuspähen, um ihren Befehlen vorzukommen, spähet der geschickte Hofmann nur den Augenblick aus,

der seine geheime Absichten befördern kann. Jedermann dienet dem Prinzen, niemand seinem Freunde. Aber, was läßt die gränzenlose Güte Theresiens selbst dem Eigennutze zu wünschen übrig? oder was können wir von unsern eifrigsten Bemühungen hoffen, was wir nicht schon von Ihrer Gnade erwarten dürften? daher denn die Dienste, die Ihr erwiesen werden, Erkenntlichkeit oder Freundschaft zum Grunde haben: Erkenntlichkeit, die man Ihr schuldig, Freundschaft, deren sie so würdig ist, weil Sie durch die bescheidene Freymüthigkeit, wozu die Freundschaft berechtiget, nicht beleidiget wird, weil Sie nicht in niederträchtigen Gefälligkeiten die Beweise der Freundschaft suchet, weil sie solche nicht in eine beschwerliche Knechtschaft verwandelt, weil Sie ihren Werth zu fühlen, weil Sie selbst eine Freundinn zu seyn, im Stande ist.

Daß es mir doch erlaubet wäre, die Glücklichen zu nennen, welche eines so beneidenswerthen Looses, der Freundschaft Theresiens geniessen! Daß ich Sie ihnen zeigen könnte, diese erhabene Freundin, wie Sie von aller Hoheit, die einer so engen Verbindung im Wege steht, entkleidet, an den häuslichen Sorgen, an den besondern Bekümmernissen, an jeder Angelegenheit ihrer Freunde Theil nimmt; wie Sie ihnen, mit derjenigen Klugheit, wodurch Sie dem allgemeinen Besten vorzustehen weis, beysteht, Rath ertheilet; wie Sie alle, auch die kleinsten Pflichten der Freundschaft auf das genaueste erfüllet! Aber die Verbindlichkeiten einzelner Personen haben keine Stelle in den allgemei-

nen

nen Danksagungen, welche die Tugenden ruhmwürdiger Regenten gleichsam nur im Umrisse zeigen, und eine sorgfältigere Auszeichnung derselben der Genauheit der Geschichte überlassen. Diese wird einst alle die besondern Züge der Leutseligkeit und Güte sammeln und daraus das reitzende Bild **Theresiens** schildern, welches Ihre **Durchlauchten Nachkömmlinge** der Nachwelt in auf Sie fortgepflanzten Tugenden aufbehalten werden.

In Ihnen bauet **Theresia** noch die Glückseligkeit der spätern Zeiten. Ganz eine liebende Mutter, aber eine auch Ihre Völker liebende Mutter, leget Sie in ihre zarten Herzen mit eigener Hand den Keim zur künftigen Wohlfahrt der Reiche. Sie flößet ihren Seelen die ächte Gottesfurcht ein, die auf Erkenntniß und Ueberzeugung gegründet ist, und woraus die strenge Unterwürfigkeit gegen die göttlichen Rathschlüsse entspringt, welche die Welt an Ihr selbst so oft in Erstaunung gesetzt hat; Sie zeiget ihnen die Quelle der Größe in der Liebe der Unterthanen, Sie zeiget ihnen die Mittel, sich dieser Liebe zu bemächtigen, in der Sanftmuth und Güte; Sie gewöhnet dieselben, ihre Begierden durch ihren eigenen Willen einzuschränken, da sie einmal keine andern Schranken haben werden! Sie gewöhnet sie, die Freymüthigkeit und Wahrheit zu vertragen, die Schmeicheleyen zu verachten, und dadurch die Schmeichler von sich abzuhalten; Sie lehret dieselben, was Beherrscher so selten wissen, daß der Nutzen des Fürsten dem Nutzen des Volkes untergeordnet, daß die Tugend in jedem Stande ehr-

würs

würdig, das Laster auch auf dem Throne verabscheuungswürdig ist; Sie überzeuget dieselben, die Unabhängigkeit erhebe Prinzen zwar über die Strafe, aber nicht über die Pflicht, nicht über das rächende Urtheil der Nachwelt, welches die Schande der Fürsten, wie ihren Ruhm verewiget.

Höret Monarchen, und wählet — zwischen der Liebe eurer Unterthanen und ihrer Furcht! Vergeblich waffnet ihr tausend Hände zu eurer Beschirmung: vergeblich sammelt ihr um euch gemiethete Schaaren, der Gefahr den Zutritt zu verstellen. Vielleicht werdet ihr den Nachstellungen entkommen, vielleicht durch sie verhindern, daß man euch nicht verletzen könne, — daß man euch nicht verletzen wolle, — und das allein ist Sicherheit, — dieß könnet ihr nur von unsrer Liebe erhalten. **Theresia**, die von ihren Reichen angebetete **Theresia**, sey euer Vorbild, durch welche Wege ihr euch dieser Liebe versichern könnet! wenn ihr Hirten der Völker, nicht ihre Herren seyn, wenn ihr Menschenliebe und Gerechtigkeit nicht nur im Munde führen, sondern ausüben, wenn ihr in dem Wahlstande eurer Unterthanen euren Ruhm, in ihrer Glückseligkeit eure Größen finden, wenn ihr Liebe, nicht nur fodern, sondern mit Gegenliebe vergelten werdet.

Aber seyn auch wir Völkern ein Beyspiel der unbedingten Unterwerfung, die sie einem gütigen Fürsten, einem Fürsten, „den seine Weisheit zum Rathgeber „seine Wohlthätigkeit zum Vater seines Volkes ma„chet„ schuldig sind! bis itzt haben wir dieselben

nur in unserm Gehorsame ausgedrücket; unsre Ehrerbietung erlaubte den Wallungen unsrer Herzen nicht, in öffentliche Bekenntniße auszubrechen. Allein, diese Versammlung waget es, sich von dem Volke zu unterscheiden, und an diesem Tage, den sie, auf den Schutz der Fürstinn zuversichtlich, zu ihrem festlichsten Tage gewählet, dem geheiligten Throne Theresiens die allgemeinen Gelübde zu nähern: Gelübde, die wir hiemit bey Ihren uns theuersten Tagen in den Augen der Allwissenheit ablegen.

Der Kriegsmann, dessen Schwert Sie nicht zum Werkzeuge Ihrer Absichten, sondern zu unsrer Vertheidigung brauchet, ist bereit, für Ihre, das ist, des Vaterlandes Rechte sich jeder Gefahr, tausend Wunden, allem, was die Menschlichkeit zu ertragen fähig ist, auszusetzen, und auf Ihren Wink entschlossen, selbst in den gewissesten Tod zu stürzen. Die Priesterschaft, die Sie, als Diener des Heiligthums durch Ihre Hochachtung in den Augen des Volkes verehrungswürdig machet, gelobet Reinigkeit der Sitten, damit das Gebet und Opfer, so sie um Verlängerung Ihrer Regierung täglich abschicket, in den Augen des Herrn würdig aufsteige. Diejenigen, welche der Verwaltung der Gerechtigkeit vorgesetzet sind, geloben unbefleckte Hände und eine strenge Unpartheylichkeit, die das in sie gesetzte Vertrauen rechtfertige. Der Bürger gelobet Ihren weisen Gesetzen, auf welchen seine und der Seinigen Wohlfahrt gegründet ist, mit Freuden zu gehorchen. Der Hausvater, mit dem Sie die Sorgen der Erziehung theilet, gelobet, seine Kinder zu recht-

schaffenen und folgsamen Bürgern, zu Bürgern, die ihr Vaterland, ihren Fürsten und die Tugend lieben, zu erziehen. Die Hausmutter gelobet, Ihr Beyspiel, als eine zärtliche und getreue Gattinn als eine sorgende Mutter, als eine liebreiche Frau nachzuahmen. Alle endlich geloben, eine Versammlung von Rechtschaffenen, ein seiner **Fürstinn würdiges**, tugendhaftes Volk zu seyn.

TABELLAE COMPENDIARIAE

BIBLIOTHECA REGIA MONACENSIS.

PARTIS I.

INSTITUTIONUM AD ELOQUENTIAM.

TRACTATIO DE PROLEGOMENIS.

pag.

Oportet institui adolescentes primum generalibus artis Notionibus

§. I. *De Oratoria Universe.* 2

a. Quid sit Oratoria? —

Annot. Eloquentiæ nomine venit hic oratoria. —

b. Quid sit eloquentia? —

1. *Annot.* Oratoria & Rhetorica sunt significatus aequipollentes. —

2. —— An justo Orator & Rhetor distinguantur —

c. Ex eloquentia naturali artficialis orta est. 3

d. Quis sit finis Oratoris? —

e. Quod officium ejusdem? —

Annot. Finis internus fine externo obtineri potest. —

f. Materia Oratoriae est quaelibet quaestio. 4

g. Quaestiones sunt vel infinitae vel finitae. —

1. *Annot.* Exempla quæstionum finitarum & infinitarum. —

2. *Annot*

Pag.

2. *Annot.* Quid sit Hypothesim revocare ad thesim........................ 5
3. —— Hodie omnes quaestiones vocantur propositiones........................ —
h. Propositiones sunt vel principales, vel incidentes........................
1. Quid sit Propositio principalis?........ —
2. Quid Propositio incidens?........ —
a. *Annot.* Exempla Crinomeni & propositionum incidentium........ —
b. —— Doctrina de attendendo Crinomeno Iuventuti inculcanda........ 6
i. Caussarum genera tria........................ —
1. Quae ad *genus demonstrativum* pertineant? —
2. Quae ad *genus deliberativum?*........ —
3. Quid *genus judiciale* respiciat?........ 7
Annot. Hoc triplex Caussarum genus etiam hodie adhuc retinendum........
k. Quatuor primariae partes Oratoriae.. —
l. Quatuor sunt item Oratoriae subsidia... 8
1. *Natura* est fons quidam eloquentiae. —
a. Haec confert alia ex parte animi. —
b. Alia item ex parte Corporis..... 9
2. *Ars* quid conferat ad eloquentiam? —
3. *Exercitatio* quid praestet........ —
4. *Imitatio* quid efficiat?........ —

§. II. *De imitatione*........................ 10

a. Imitatio quomodo definiatur?........ —
1. *Annot.* Sine imitatione vix prodest auctorum lectio........................ —
2. ——Quid in imitatione exprimendum sit? —

Duae Imitationis ſunt ſpecies. 10

1. *Imitatio puerilis* leviora ornamenta tribus modis aucupatur. —

a. Aut enim verba & phraſes auctoris ad cogitata ſua transfert 11

b. Vel ſententiam auctoris aliis phraſibus exprimit. —

Annot. Hic imitandi modus variatione, an imitatio dicendus ſit?. —

c. Vel ſententia auctoris conſtringitur aut extenditur. —

1. *Annot.* Exemplum hujus poſtremae imitationis. —

2. —— Cavendum ne ſententiae acumen imitando pereat. 12

2. *Imitatio virilis* quid exprimere debeat?

a. Quomodo *Inventionem* auctoris imitemur?. —

Annot. Exempla imitationis hujus. . . . —

b. Quo pacto *Diſpoſitio* auctoris imitanda ſit?. 14

Annot. Exempla hoc imitationis genus illuſtrantia. —

c. Quid ſit *Elocutionem* auctoris viriliter imitari?. 15

1. *Annot.* Diſpiciendum acriter, quis ſit character Auctoris. —

2. —— Exemplo doctrina hæc confirmata. —

3. An

Pag.

3. *Annot.* Etiam ex vernaculo imitationes ſumi poſſunt in latino.. 16

c. In duobus capitibus decernendis tota imitandi ars vertitur.. —

1. De imitationis exemplari ſequentia ſunt certiora —

a. Exemplum imitationis ſit optimum.

1. *Annot.* Id artes ceterae, & ſapientiſſimi homines ſuadent.. 17

2. —— Nec nemo, nec omnes imitandi.

b. Quis optimus cenſeri debeat? ... —

1. *Annot.* Quis auctor imitationi noſtrae convenientiſſimus ſit? —

2. —— Pro varietate ingeniorum, auctores varii deligendi.. —

3. —— Adoleſcentibus praeceptores opportunos commendabunt.. 18

c. In optimo tantum quae excellunt, imitari oportet.. —

Annot. A gentiliſmis imitandis cavendum. —

d. Legendi erunt multi, imitandus unus optimus.. 19

Annot. In auctorum imitatione apum more —

2. Ratio imitandi diverſa & ſubordinata eſſe debet.. —

a. Pueri imitationes pueriles infimi gradus facient.. 20

Annot. Monendi ſunt pueri, ut a locis valde detritis abſtineant.. ... —

Pag.

b. Pro ratione facti gradus in lectione, etiam gradus in puerili imitatione ulterior faciendus eſt. 20

b. Cum convaleſcet adoleſcens, ad virilem imitationem tranſeundum eſt. —

d. Omnis imitatio quatuor adjumentis perficitur. 21

1. *Lectione*. —

2. *Meditatione*. —

Annot. Doctoris erit in retegendis ornamentis praeire. —

3. *Scriptione* id eſt uſu eorum, quae pulchra deprehendimus —

Annot. Celeriusne, an moroſe ſcribere expediat, ex ingenio judicandum 22

4. *Emendatione* & ſimul commonſtratione opportuna vitiorum. —

c. Maſcula imitatio duabus partibus comprehenditur. —

1. *Analyſi*, quae partes etiam minimas imitatur. —

2. *Geneſi*, quae ad rem noſtram transfert, ſiqua in analyſi decora retecta ſunt. 23

Annot. Praeceptiones imitationum continuo exemplis confirmandae ſunt. —

IN-

INSTITUTIONUM ORATORIARUM

PARS I.

DE ELOCUTIONE.

Pag.

a. Definitio Elocutionis. 24
Annot. Initium fit ab Elocutione, quia haec juvenibus est pars facilior. —
b. Eloquentia puritate & elegantiis addit ornatum & suavitatem. 25
c. Suavitas ex numero ornatus ex tropis & figuris oritur. —

Caput. I. *De numero oratorio*. —
a. Numerus oratorius quid sit? —
Annot. A Poëtis ad oratores numerus translatus est. —
b. Numerus alius est in verbis, alius in sententiis. 26

§. I. *De numero oratorio in verbis*. —
Numerus oratorius in verbis in quo situs sit?
1. De delectu verborum duo hic monenda sunt. —
a. De verbis *sonantioribus*. —
1. Sonantiora sunt, quae ex litteris magis sonoris componuntur. —
2. —— profecta a verbis. 27
Annot. Quæ litterae sonantiores sint? . . . —

Pag.

b. De verbis *grandioribus* 27
1. Quae ſignificatione praeſtant. —
2. Verba ſuperlativa. 28
3. Epitheta excellentiam indicantia. —

a. *Annot.* Cavendus tumor. —
b. —— Voces compoſitae raro manentibus integris praepoſitionibus efferendo. —

2. De ordine verborum aliqua monita . . 29

a. Praeponenda ſunt ordine, quae natura aut dignitae praecedunt. —
b. Partes praecedunt totum. —
c. Leviora gravioribus praemittenda; in extenuatione autem contra.

Annot. Etiam in extenuatione revera creſcit oratio. 30

d. Verbo aliquo ſenſus concludendus eſt. —
Annot. Non raro aliud obtinet apud oratores. —
3. De junctura verborum. —
a. Aſper conſonantium concurſus vitandus eſt. —
b. Concurſus item vocalium earundem, aut iteratio ejusdem ſyllabae. —
c. Similiter deſinentium frequentatio ingrata. 31
d. Repetitio crebrior ejusdem litterae aut ſyllabae fugienda. —

Annot.

Pag.

Annot. Aliqua tamen ab optimis auctoribus adhibita sunt.......... 31

c. Monosyllaba coacervata hiulcam reddunt orationem.......... —

Annot. Quomodo his vitiis occurrendum sit?.......... —

§. II. *De numero oratorio in sententiis*.......... 32

a. Praeter verba concinnitas & expolitio etiam curanda.......... —

b. Concinnitas ex cohaesione & rotunditate nascetur.......... —

c. Omnis fere vis orationis numerosae in periodis & transitionibus in est.......... —

A. *De periodis*.......... 33

a. Quid significet vox periodus?.......... —

b. Definitio Periodi.......... —

Annot. Definitiones diversas periodorum omnes ad unam hic allatam reducuntur.......... —

c. Periodi partes duae.......... —

1. *Membrum* quid sit?.......... —

Annot. Membra, quae non sunt partes periodi.......... 34

2. *Incisum* quid sit.......... —

a. *Annot.* Quot syllabis constet incisum?.. 35

b. —— An incisa perfectum sensum efficere debeant?.......... —

d. Periodi divisio in regulares & irregulares —

1. Quæ *Regularium* nomine veniat?...... —

2. Quid

Pag.

a. Quid ſit Periodus unimembris? 36
b. ——— ——— bimembris. —
c. ——— ——— trimembris. —
d. ——— ——— quadrimembris? 37

1. *Annot.* Ne membra ſint nimis inaequalia. 38

2. ——— Quid periodus quadrata? rotunda? decuſſata? —

3. ——— Exemplum omnium trium generum. —

e. Quæ *irregularium* nomine appellentur? . 39

a. Quid ſit Periodicon? —
b. Pneuma? . 40
c. ——— Taſis? —

Annot. Quando hoc periodi genere uti liceat? . 41

d. ——— Schoenotenes? —

1. *Annot.* Quando proprie ſit ſchœnotenes? . 42

2. Periodi irregulares non tam ad imitationem quam ad cogitationem traditae ſunt. —

3. Periodi irregulares raræ eſſe debent. —
4. Quid ſit oratio verſa? & fuſa? —
5. Quando ortione fuſa uti cenſeantur oratores. —

a. Quid ſit membratim dicere? —

b. Quid

Pag.

b. Quid dicere incisim? 42

e. Alia divisio periodorum in simplices &
d. compositas. —

Periodus *simplex* quae sit? —

Annot. Declaratio periodi simplicis in exemplo. —

2. Periodus *composita* quae sit? 44
a. Quid sit protasis? —
b. Quid Apodosis? —
1. Quod sit fundamentum struendae & amplificandae periodi? —
2. Deturne periodus unimembris? . . . —

f. Quae periodi ad classem simplicium? quae ad compositarum pertineant? —

g. Quis numerus membrorum Protasis? aut Apodosis? . —

1. *Annot.* in bimembri numerus hic est constans, non item in reliquis. —
2. Ex Protasi & Apodosi fluit ratio interpungendi. —

h. In exemplis propositae periodorum Protases & Apodoses. —

i. Constituendae seu transformandae periodi artificium isthinc liquidum est. 48

k. Monitiones ad singula periodorum genera translatae —
1. Quid fiat in periodo unimembri? —

Annot.

Pag.

Annot. Unde amplificandi media desumenda? . 49

2. Quomodo formanda periodus bimembris? . —

a, *Annot.* Opportunum compendium amplificandæ periodi 51

b, —— Unde nomina periodi *relativae*, *adversativae* etc. 52

3. Ratio formandi periodos trimembres . . —

4. Item ratio formandi periodos quadrimembres 53

l. Summopere necessaria est ars connectendi 54

m. Connectendi instrumenta sunt Particulae —

n. In gratiam adolescentum quaedam classes Particularum recensentur —

Annot. Periodorum exempla Particularum ope confecta undique sunt obvia 59

o. Particularum ope etiam ipsae periodi colligantur —

1: *Annot.* Connectendi artificium in exemplo luculentiori exhibitum 60

2. Circumductiones & Vincula hic manifesta sunt 61

p. Curandum, ut periodi sint numerosae —

Annot. Exempla numeri in periodis —

q. Adjumenta numeri in periodis conciliandi . 62

I: Ora-

Pag.

1. Oratio variet modo per periodos, modo membratim aut incisim progrediendo 62
2. De clausulis periodorum diligenter circumspiciendum —
Annot. Clausulae praeparandae sunt 63
3. Membra incisis sunt amplificanda —
4. Longae & breves Syllabae permiscendae —
Annot. Ad expressiones quasdam syllabae unius generis adhibentur —
5. Voces quoque longiores brevioribus interpolandae sunt —
6. Cicero contenta etiam nonnunquam voce legendus 64
7. Aurium judicium accurate exquirendum —
Annot. Ad acuendum hoc judicium valebit transformatio sententiarum Ciceronis —

B. De Transitionibus 65

a. Partes etiam majores orationis copulatas esse oportet —
b Quod transitionibus obtineri potest —
c. Quid sit Transitio? —
d. Dividitur in realem & verbalem 66
1. Realis Transitio quid sit? —
Annot. Reales transitiones optimae quidem sunt, sed recte permiscentur Verbalibus —

2. Ver-

Pag.

2. *Verbalis Transitio* quid sit? 66

Annot. Quid in hac definitione per vocem Oratio intelligatur. —

e. Transitio ulterius dividitur in perfectam & imperfectam. —

1. Quid *Transitio perfecta sit*? 67

2. Quid *Transitio imperfecta*? —

a. *Annot.* Cur dicatur transitio imperfecta? —

b. —— In gratiam adolescentum subjiciuntur transitionum exempla. —

Caput. II. *De ornatu oratorio*. 72

a. Ornatus oratorius sublimiora ornamenta requirit. —

b. Haec praesertim ex figuris accedunt. . . .

c. Cur hic item de tropis agendum? —

§. I. *De Tropis*. —

a. Quid sit Tropus? —

1. *Annot.* Tropi necessitatis caussa inventi ornatus deinde caussa adhibiti. —

2. —— Non omnes & quaecunque translationes probantur, sed tantum quaedam. 73

b. Tropi nobilissimi quatuor. —

A. *De Metaphora*. —

a. Definitio Metaphorae. —

Annot.

Pag.

Annot. Diſcrimen inter ſimilitudinem & metaphoram.......................... 74

b. Unde metaphorae formari valeant?....... —

Annot. Quæ ſint optimæ metaphoræ?... —

c. Metaphorae ad conſilium dicentis accomodandae ſunt.............................. 75

1. *Annot.* Ad extollendum ſplendidæ, ad deprimendum obſcuræ ſeligendæ erunt. —

2. —— —— Exempla utriusque......... —

d. Claſſes Mataphorarum quatuor.............. 76

1. A re animata ad rem animatam.......... —
2. Ab inanimis ad inanima................ —
3. Ab inanimis ad animal.................. —
4. Ab animali ad inanima.................. —

Annot. Quæ metaphoræ prae certeris praecellant.................................. 77

e. Cavenda ſunt vitia metaphorarum........ —

1. Frequentatio nimia.................... —
2. Ne ſint humiliores.................... —
3. Ne duriores.......................... 78

Annot. Quando molliendae ſint translationes?................................ —

4. Ne diſcordes ſecum ſint.............. —

Annot. Hallucinati quandoque in hoc ſunt ſummi auctores......................... —

5. Ne nimium ſint poëticae.............. 79

Pag.

f. Metaphora, producta longius, Allegoria vocatur........................ 79

1. Quid *Allegoria pura*.................. —

Annot. Hoc genus Allegoriae periculosum est.............................. 80

2. Quid sit *Allegoria mixta?*............ —

a. *Annot.* Usum Allegoriae parcum esse decet.............................. 81

b. ——— Cavendum, ut sibi constet Allegoria.............................. —

g. Quid sit Aenigma?........................ —

B. *De Metonymia*............................ 82

a. Quid sit Metonymia?.................... —

b. Quam latus illius sit usus?............ —

1. Ponitur caussa pro effectu............ —

Annot. Praesidum aut Inventorum nomina pro rebus non passim adhiberi possunt. —

2. Effectus sumitur pro caussa........... 83

3. Signum pro re significata............. —

4. Possessor pro re possessa............. —

5. Continens pro Contento................ 84

C. *De Synecdoche*............................ —

a. Quid sit Synecdoche?................... —

b. Quot modis effici soleat tropus iste?... —

1. Genus pro specie........................ —

2.

Pag.

2. Species pro genere. 84

Annot. Generis & ſpeciei notiones exemplis docendi ſunt adoleſcentes. 85

3. Totum pro parte. —

Annot. Modus iſte rarior apud Oratores. . . —

4. Pars pro toto. —
5. Materia pro re ex materia confecta. —
6. Unus pro pluribus. 86

Annot. Aliquando ex pluribus unus intelligendus. —

7. Antecedentia pro conſequentibus. . . . —

c. Reducitur huc Antonomaſia. —

1. Quid ſit *Antonomaſia propria*? —
2. Quid *Antonomaſia impropria?* 87

D. *De Ironia*. —

a. Quid ſit Ironia? —
b. In Ironia aliud aperte dici, aliud innui debet. —
c. Quotuplex ſit Ironia? 88

1. *Ironia tecta* quae ſit? —

Annot. Triplex Ironiarum cognoſcendarum indicium. 89

1. Pronunciatio. —
2. Perſona. —
3. Natura. —

Pag.

2. *Ironia aperta* quae vocetur. 90
d. Quid ſit ſarcaſmus ?. —

E. *De reliquis tropis*. —

a. Etiam tropos minus nobiles oportet notos eſſe. —

1. Onomatopoeia quid ſit?. 91
2. Catachreſis quid ſit ?. —
3. Metalepſis qualis tropus?. —
4. Periphraſis quid ſit. 92

a. *Annot.* Quare Periphraſis adhibeatur ? —
b. ——— ——— Circumſcriptio vitioſa Periſſologia vocatur. —

5. Hyperbole quando fieri cenſeatur?. . —

a. *Annot.* Menſura in Hyperbole ſervanda
b. ——— Aliquando etiam immoderatio condonetur. 93
c. ——— Permittitur idem in ridiculo. —
d. ——— Audacior ſi ſit, mollienda eſt. —

6. Hyperbaton quid ſit ?. —

b. Refertur huc item Epitheton. 94

1. *Annot.* Epithetis non eſt oneranda oratio. —
2. ——— Poëtae in hoc genere liberiores. —

§. II. *De figuris*. 95

a. Quid ſit figura?. —
Diviſio figurarum. —

Pag.

1. Quid ſint *Figurae Verborum*. 95
2. Quid *Figurae Sententiarum*? —

Annot. Diſcrimen inter haec duo figurarum genera. —

c. Nonnunquam Tropi & figurae in easdem voces incidunt. 96
d. Quare primum de figuris verborum tractandum ſit? —

I. *De figuris Verborum*. —

Figurae Verborum in tres claſſes diſpeſcuntur. —

A. *Figurae Verborum per Adjectionem*. . 97

Quomodo figurae hujus claſſis fiant? . . . —

1. Repetitio. —

Annot. Cautelae de hac Figura. —

2. Converſio. —
3. Complexio. —
4. Conduplicatio. 98

Annot. De uſu hujus figurae 99

5. Traductio. —

Annot. Levioris momenti haec eſt figura. —

6. Synonymia. —

Annot. Obſervationes de Synonymiis. . . . 100

7. Polyſyndeton. —

Annot. Quis uſus hujus figurae? —

8. Gradatio. —

Annot. Rarius uſurpanda eſt haec figura. . 101

Pag.

B. *Figurae Verborum per Detractionem.* . 101

Quomodo figurae classis istius fiant? —

1. Synechoche . —

Annot. Differunt Figura & Tropus ejusdem nominis 102

2. Dissolutio . —

Annot. Ad quid hæc figura valeat? —

3. Adjunctio . —

Annot. Subjungunt hic aliqui disjunctionem 103

4. Synoeciosis . —

C. *Figurae Verborum per Similitudinem Vocum.* . —

Quae figurae Verborum ad hanc Classem pertineant? —

1. Annominatio 104
2. Similiter cadens —
3. Similiter desinens —

Annot. Usum hujus figurae parcissimum esse oportet 105

4. Compar . —
5. Contrapositum —

Annot. Haec figura & Verborum & Sententiarum est —

6. Commutatio 106

Annot. Verborum figuris sententiae subsint . —

II.

Pag.

II. *De Figuris Sententiarum*. 106

a. Paucae, quae in usu frequentiores sunt, hujus generis Figurae traduntur. —

b. Distribuuntur Figurae sententiarum secundum munera sua. —

A. *Figurae, quae ad motum valent*. 107

Figurae hujus classis etiam valere possunt ad delectandum & docendum. —

1. Interrogatio. —

Annot. Servit plurimis affectibus exprimendis. 108

2. Responsio. —

3. Subjectio. 109

4. Exclamatio. —

a. *Annot*. Omni affectui significando convenit. —

b. —— Particulae quibus effertur. —

5. Praeteritio. —

a. *Annot*. Quando figurae hujus usus sit? 110

b. —— Varianda est, neque ad decantatas formulas perpetuo recurrendum. —

6. Reticentia. —

Annot. Figura apud Poëtas crebrior 111

7. Expolitio. —

Annot. Vix differt haec Figura ab amplificatione. 112

	Pag.
8. Epiphonema.	112
9. Concessio.	113
Annot. In Perorationibus ad motum confert.	114
10. Deprecatio.	—
Annot. Vehemens haec est figura & movendo aptissima.	115
11. Execratio.	—
Annot. Nisi ad vitia aut scelera applicari non debet.	—
Figurae quae ad delectandum valent.	—
Hujus item classis figurae etiam ad movendum & docendum facere possunt.	—
1. Apostrophe.	116
Annot. Etsi opportuna, caute tamen illa utendum.	117
2. Hypothyposis.	—
a. *Annot.* Quid facere oporteat ad Figuram hanc rite conficiendum?	—
b. ——— Quae in conficienda potissimum juvent?	—
3. Ethopoeia.	118
4. Prosopopoeia.	—
Annot Vix aliqua figura ad amplificandum aptior.	119
C. *Figurae ad docendum idoneae.*	120
Figurae istius classis valebunt ad res impeditas evolvendas.	—

	Pag.
1. Dubitatio.	120
a. *Annot.* Haec figura etiam ad Verborum Figuras pertinere poteſt.	—
b. ——— Dubitationibus non raro reſponſio & ſolutio ſubjiciuntur.	121
2. Occupatio.	—
3. Communicatio.	122
4. Correctio.	—
a. *Annot.* Figura haec etiam verborum eſſe poteſt.	123
b. ——— Servit item tranſitionibus.	—
5. Suſtentatio.	—
a. *Annot.* Figurae plerumqne permiſcentur.	124
b. ——— Quando Figurae ſint ornamenta.	—
Caput. III. *De Amplificatione oratoria.*	—
a. Amplificatio eſt ſummum Oratoris opus.	—
b. Quomodo definiatur Amplificatio?.	125
1. *Annot.* Uberior Amplificationis explicatio.	—
2. ——— Differunt Amplificatio & Dilatatio.	—
c. Amplificatio triplex eſt: *Verborum Rerum*, & *Extenuatio*.	—
A. *De Amplificatione Verborum.*	—
1. Quae dicenda ſit Amplificatio Verborum & quot modis fiat?.	—
a. Per verba *translata*.	126

Pag.

Annot. Troporum doctrina suppeditat exempla huc pertinentia.......... 126

b. Per verba superlata.................. —

Annot. De Verbis hyperbolicis.......... 127

c. Per Verba *Synonyma*.................. —

Annot. Ne Synonymia sit levis, sed quae graviorem reddat orationem.... —

d. Per verba *graviora & illustriora*.......... —

e. Per Periphrasim.................. —

f. Per repetitionem.................. 128

Annot. Hi amplificandi modi cum figurarum & troporum frequentatione conveniunt.................. 129

B. *De Amplificatione rerum*.......... —

2. Amplificatio rerum quid respiciat, & quotuplex sit?.................. —

a. Amplificatio per *Congeriem* ex diversis fontibus.................. 130

1. *Congeries Definitionum*.......... —

Annot. Definitionis explicatio insinuata.. —

2. Congeries *Partium*.................. —

3. Congeries *Adjunctorum*.......... 132

Annot. Quomodo investiganda sint adjuncta.................. 133

4. Congeries *Caussarum* vel *Effectorum*.................. —

5.

Pag.

5. Congeries *Contrariorum* & *Dissimilium*. 134
6. Congeries *Similium*, *comparationum* aut *Exemplorum*. 135

Annot. Etiam ex unico Simili, Comparatione, aut Exemplo amplificatio. 136

b. Amplificatio *per Incrementum* quomodo fiat? . 137

1. *Annot.* Exempla docent amplificationum genera saepe permisceri. . . 138
2. ——— Ubinam Amplificationes regnare debeant? —

C. *De Extenuatione*. —

a. Extenuatio est aliqua Species Amplificationis. —
b. Quid sit Extenuatio? 139
c. Quando Extenuatio locum habeat apud Oratores? —
d. Modi Extenuationem tractandi. —
1. Si infirmitas contrariorum argumentorum ostendatur. —
2. Si tegantur bona, & illustrentur mala rei, vel adversari. 140

Annot. Haec tantum declamationis caussa licita esse possunt. 141

3. Si comparentur cum aliqua re majori. —
4. Si neglectus & contemtus rerum ab adversario allatarum ostendatur. —

Pag.
5. Si ridiculum adhibeatur ad abjiciendum & deprimendum. 142
e. Quae figurae in amplificationibus plus valent? 143
f. Scopuli Amplificationis devitandi. —
1. Minutiſſima conſectari non oportet. . —
2. A Vocibus vacuis & inanibus cavendum. —

Caput. IV. *De Stilo*. 144
a. Monitiones de Stilo ſobrie hic adhibendae ſunt. —
b. Quid vox Stilus ſignificet? —
c. Definitio Stili. —

Annot. Pro diverſitate rerum & ſcribentium Stilus multiplex. —

d. Notiſſima diviſione Stilus eſt triplex. . . . 145
1. *Stilus ſimplex* quis ſit? —
a. Dotes Stili ſimplicis. —
b. Qui in hoc Stilo excellant? —
c. Adjunctam debet habere ſubtilitatem, leporem. 146
2. *Stilus mediocris* quis? 147
a. Omnia Ornamenta huic Stilo conveniunt. —
b. Unde floridi & politi nomen hic Stilus acceperit? —
Exempla hujus loci affatim in Cicerone. —
3. *Stilus ſublimis* quis dicatur? 148

Pag.

Annot. In S. Scriptura Sublimitates stupendae........ 148

a. Stilus iste totus rebus est occupatus........ —

b. Duo praecipue Stili Sublimitatem conciliant........ 149

1. Si illustriora solum adjuncta considerentur........ —

2. Si ad illustriora haec metaphorae item illustres accommodentur.. —

c. Quot partibus constet haec Sublimitas?........ —

1. *Elatio*, quae animum abripit.... —

2. *Commotio*, quae animum concitat........ —

e. De aliis Stili Denominationibus........ 150

1. *Atticus* Stilus........ —

2. *Rhodius* Stilus........ —

3. *Asiaticus* Stilus........ —

Annot. Exempla triplicis hujus Stili........ 151

4. *Laconicus* Stilus........ —

Annot. Exempla aliquot Stili istius........ —

f. Quis Stilus praeferendus sit?........ 152

Annot. Quo Stilo utendum sit?........ —

g. A vitiis Stili solerter cavendum........ —

1. Stilus *siccus*, *aridus*, *dissolutus*........ —

2. Stilus *frigidus*, *puerilis*........ 153

Pag.

Annot. Adolescentes ab inani verbositate abducendi sunt. 153

3. Stilus *tumidus*, *inflatus*. —

Caput. V. *De Praeexercitamentis Oratoriis*. 154

a. Praeceptores oratoriae Juventutem praeexercitationibus praeparare consueverunt. —
b. Aphtonius primus praeexercitationes in ordinem redegit. —
c. Unde nomen hoc Progymnasmata seu Praeexercitamenta fluxerit? —
d. Quot numero sint Praeexercitamenta? 155
e. Nobiliora eorum aliquod tantum tradentur. —

§. I. *De Fabula & Narratione*. —

Quare haec duo Praeexercitamenta conjungantur? —

A. *De Fabula*. —

a. Quid sit Fabula? —
b. Quotuplex? 156
1. Fabula *rationalis* quid sit? —

a. *Annot.* Satis est hoc fieri potuisse. —
b. ——— Parabolae reperiuntur in ipsa sacra Scriptura. —

2. Fabula *moralis* quomodo definiatur? . . —

a.

Pag.

a. *Annot.* Quare hae Fabulae Aesopicae vocentur? 156
b. ——— Discrimen inter Parabolam & Apologum —
c. ——— Etiam Apologi in sacra Scriptura reperiuntur 157

3. Fabula *mixta quae sit?* —

Annot. Omnium trium generum exemplaria in fine annexa sunt —

c. Leges omnibus Fabulis communes —
1. Adjunctam habeat Interpretationem. —

Annot. De Praefabulatione aut Affabulatione —

2. Instructa sit omnibus Narrationis Virtutibus 158

Annot. Praecepta Narrationis verae fabulis applicanda sunt —

d. Fabulae utilitas multiplex —
1. Recreat & attentos efficit —
2. Docet & movet —
3. Mores emendat 159

B. *De Narratione* —

a. Definitio Narrationis —

Annot. Cur quasi gesta additum sit 160

b. Divisio ejusdem —
1. Narratio *historica* —
2. Narratio *oratoria* —
3. Narratio *fabulosa* —

An-

Pag.

Annot. Exemplum ex Narratione in Aeneide . 160

c. Narratio item alia *simplex*, alia *ornata*. . —

Annot. Cur Narratio simplex dicatur?. . . . 161

d. Narratio adhuc alia *ad persuadendum idonea*, alia *exaggerans*, alia *extenuans*. —

e. Quot sint virtutes Narrationis ?. —

1. *Perspicuitas* unde oriatur ?. —

a. Ex ordine narrandi. —

b. Ex proprietate verborum in narrando. —

c. Si interruptiones vitabuntur. 162

d. Si ambiguitas cavebitur. —

Annot. Ordini in narrando & proprietati verborum poëtae adstricti non sunt. —

2. *Probabilitas* Narrationis in quibus sita sit ?. —

a. Si notas fidei habeat. —

b. Si nihil absonum a sensu communi —

c. Si clara & aperta sit. —

d. Si characteres observentur. —

Annot. A characteribus praesertim & probabilitas & verisimilitudo pendet. —

3. *Brevitas* quomodo obtinenda ?. 163

a. Initium justo altius ne repetatur. . . —

b. Circumstantiae inutiles recidantur. . —

An-

Pag.

Annot. Cavendum tamen ab obſcuritate . . . 163

4. *Suavitas* in qua narratione eſſe cenſenda ſit . . . —

Annot. Quae figurae prae caeteris ad ornandas narrationes valeant? . . . —

§. II. *De Chria* . . . 164

a. Chria quid ſignificet? . . . —
b. Definitio Chriae . . . —
c. Diviſio Chriae in tria genera . . . —

1. Chria *Verbalis* quid ſit? . . . —
2. Chria *activa* . . . 165
3. Chria *mixta* . . . —

d. Partes Chriae ſunt octo . . . —

1. *Encomium* . . . —

Annot. Exordii ſimul vices ſubit . . . —

2. Paraphraſis . . . —
3. *Cauſſa* . . . —
4. *Contrarium* . . . —
5. *Simile* . . . 166
6. *Exemplum* . . . —
7. *Teſtimonium* . . . —
8. *Epilogus* . . . —

Annot. In exemplo quod ſubjicitur, tota doctrina clarior erit . . . —

Chria verbalis . . . —

a. *Annot.* Tota doctrina tradita etiam ad cetera chriarum genera pertinet . . . 169

Pag.

b. *Annot.* Nec ordo, nec numerus partium recensitarum est inviolabilis. . . 169
c. ——— Hoc modo confectae chriae Aphtonianae appellatae sunt. —

e. Aliud genus chriarum; Ciceronianae dictum constat partibus quatuor —
1. *Protasis* quid hic sit? —

Annot. Nonnunquam protasi praemittitur exordium. 170

2. *Aetiologia.* —

Annot. Aetiologiae ex tropicis Rhetorum sumendae sunt. —

3. *Amplificatio.* —
4. *Conclusio.* —

Annot. Chria Ciceroniana alia est *ordinata*, alia *inversa* —
Subjicitur chriae hujus exemplum. . . . 171

Annot. Revera utraque Chria est amplificatio. 172

§. III. *De Loco Communi & Descriptione.* —
A. *De Loco Communi.* —

a. An locus communis differat a thesi? . . . —
b. Quomodo definiendus? 173

Annot. Unde nomen loci communis ortum sit. —
2. ——— Partes huic praeexercitamento a Sophistis assignatas negligimus. —
c. Tractatio loci communis apud oratores est frequentissima. —

d.

Pag.

d. Exemplis id ipsum confirmatur 174

a. *Annot.* Locus communis non habet prooemium 176

b. ——— Quae in tractatione loci communis fugienda sint? —

B. *De Descriptione* —

a. Quid sit Descriptio? —

Annot. Descriptio est reipsa Narratio —

b. Descriptionis materia ad tria capita reducitur . —

1. *Personae* . 177

2. *Res* . —

3. *Tempora* . —

c. Descriptionis genus duplex est —

1. Descriptio *simplex* —

2. Descriptio *conjuncta* 178

d. Alia descriptionis divisio est in simplices & ornatas . —

1. *Simplices* quae sint? —

2. *Ornatae* quae? —

a. Exempla descriptionis simplicis —

b. Exempla descriptionis ornatae 179

Annot. Ad calcem libri exempla plura praesto sunt . 180

e. Virtutes descriptionum quae sint? —

1. Ut clarae lucidaeque sint —

2. Ut loco & tempore opportuno adhibeantur . —

Pag.

3. Ut pro re nata vel ſimplicitas, vel ornatus curetur. 180
f. Deſcriptionum vitia. —
1. Si neceſſaria omittantur. —

Annot. Saepe omiſſio quorundam ad virtutes pertinet. —

2. Si ſpeciali attentione non digna conſectemur. —
3. Si aliena adjungantur. 181

§. IV. *De Laudatione & vituperatione*. . . —

A. *De Laudatione*. —

a. Definitio laudationis. —
b. Laudationis themata ad tres claſſes pertinent. —

I. *Homines* laudari ſolent: a bonis *externis* & *internis*. —

a. Bona *externa* bifariam dividuntur. . . —

1. Bona *Corporis*. —
2. Bona *foris advenientia*. 182

Annot. Quomodo haec utraque laudem mereantur? . —

b. Bona *interna* virtute continentur. . —

1. Virtutes *cognitionis*. —
2. Virtutes *actionis*. 183

Annot. Quantum requiratur ad virum ſincere bonum. —

2.

Pag.

2. *Facta* laudari possunt ex triplici fonte
a. Ab *honesto*. 183
b. Ab *utili*. —
c. A *difficili*. 184
3. *Res*, quarum laus ad quatuor praecipua capita revocatur. —
a. Unde laudentur *Nationes*? —
b. Unde *Familia*? —
c. Unde *Regiones*? —
d. Unde *Urbes*? —

c. Sunt quaedam in Laudationis elocutione valde curanda. 185

1. Ut genus laudis proprium sit. —
2. Ut res tantum singulares laudandae deligantur. —
3. Quae praesertim inter singulares deligendae? . —
4. Quae virtutes in laudationis themate sint praeferendae? —
5. Ut ex comparatione cum praestantibus viris laus excellens eliciatur. —
6. Ut virtus laudati cum vitiis aliorum contendatur. —

Annot. In horum omnium defectu ad locum communem transeundum est. 186

d. In laudationibus item aliqua cavenda. . . —
1. Ne laudes fictae adferantur. —
2. Ne res exiles laudandae suscipiantur. —

Pag.

3. Aut ſaltem ne leviores res multum extollantur. 186
e. Rerum laudandarum ordo duplex. —
1. *Naturalis* qui ſervat ordinem temporis.
a. Tempus *ante vitam*. —
b. Tempus *in vita*. —
c. Tempus *poſt vitam*. 187
Annot. Videtur hic ordo hiſtoriae potius quam orationi convenire. —
2. *Artificialis* ordo revocat omnia ad quaedam certa capita. —
a. Argumentum laudis contrahitur ad certam aliquam virtutem, vel dignitatem. —
b. Huc reducuntur omnia laudabilia, quae conveniunt. 188
c. Actiones aliarum quoque virtutum huc accommodantur. —
d. Huc denique referuntur genus, educatio &c. —
f. Oſtenditur hoc in exemplis. —

B. *De Vituperatione*. —

a. Facile vituperationis tractatio ſecundum laudationis ordinem inſtituitur. 190
b. Definitio vituperationis. —
c. Materia vituperationis ſunt tantum vitia —
d. Oportet ad gradus quosdam in vitiis vituperandis attendere. —
1. Vitia *viliora*, quae ſint? —
2. Quae ſint odioſiora? —

Pag.
3. Quae *nocentiora?* 191
4. Quae vitia virtutibus ſint *finitima?* ... —
e. Quae in vituperationibus cavenda ſint? —
1. Qui defectus vituperii materia eſſe non poſſint? —
2. Ab interpretamentis malignis abſtinendum. —
3. Acerbitas niſi in vitia aut perſonas fictas effundi non poteſt. 192
Vituperationis exemplum. —
Annot. Quare prolixius de his duobus praeexercitamentis actum ſit. —

INSTITUTIONUM ORATORIARUM

PARS II.

DE INVENTIONE.

a. Definitio inventionis. 193
b. Duplex inventio Oratori curae eſſe debet. —

Caput. I. *De Argumentis*. —

a. Argumentum quid ſit? —
b. Argumentorum claſſes numerantur tres. .. 194
1. Argumenta *certa*, quo pertinent. —
a. Quae ſenſibus percipimus. —
b. Communi ſententia probata. —
c. Legibus cauta. —

Pag.

d. Quibus non contradicitur. 194
2. Argumenta *probabilia*. —
a. Quae fere ſemper accidunt. —
b. Communi aeſtimatione prope certa. —
c. Quae ſpeciem veritatis habent. . . . —
3. Argumenta *dubia*. —

c. Oportet oratorem penitiſſime inſtructum eſſe de fontibus argumentorum. 195

§. I. *De Locis oratoriis*. —

a. Fons certiſſimus argumentorum eſt uniuscujusque ingenium. —

1. *Annot.* Maximi compendii eſt, tirones ad exercitationem ratiocinandi ducere. . . —
2. ——— Juvenes in hoc genere a Praeceptoribus fulciendi & acuendi ſunt. —
3. ——— Nonnulli cum fructu juvenes in ratiocinando quaeſitis juverunt. . 196

a. Methodus haec exemplo declarata. —
b. Ut in priori exemplo generis deliberativi, eodem modo in aliis generibus agendum. 197

4. ——— Lente & gradibus in hac methodo progrediendum erit. —

b. Magiſtri artis praeter recenſitum alios aſſignant argumentorum fontes, Locos oratorios. —

c. Quid ſint *loci oratorii*? 198

d. Diviſio locorum oratoriorum. —

Pag.
1. Loci *intrinſeci* quid ſint? 198
2. Loci *extrinſeci* qui vocentur? —
Annot. Definitio utraque exemplis declaratur. —
3. Loci *ſubſidiarii* qui dicantur? 199
I. *De locis intrinſecis.* —
a. Quot ſint loci intrinſeci? —
b. Tractantur hic ii qui frequentioris uſus ſunt. 200
A. *Definitio.* —
a. Quid ſit definitio? —
b. Quotuplex ſit? —
I. Quid ſit *Philoſophica*? —
a. *Annot.* Explicatio *Generis*. —
b. ——— Explicatio *Differentiæ*. —
c. ——— Utrumque in exemplo declaratum. 201
II. Quid ſit definitio *oratoria*? —
c. Definitio oratoria quinque modis tractatur. —
1. Ex *partibus rei*. 202
2. Ex *cauſſis vel effectibus rei*. —
3. Ab *adjunctis & proprietatibus rei*. —
4. Per *congeriem ſimilitudinum, metaphorarum aut definitionum*. 203
5. Per *negationem & affirmationem*. 204
d. Argumentandi ratio ex definitionis loco firma eſt. —

Pag.

B. *Genus & forma* 205
a. Quid ſit genus? —
b. Quid forma? —
Annot. Non expedit dialectica ſubtilitate hic evagari —
2. —— Hujus loci uſus vix differt a loci communis uſu —
c. Quae ſit argumentandi ratio a genere ad formas, & viciſſim —
C. *Enumeratio partium* 206
a. Quid ſit partium enumeratio? —
b. Prout *totum* diverſum eſt, ita etiam diverſae ſunt *partes* —
Annot. Totum multifariam accipitur —
1. Totum *integrale* —
2. Totum *morale* 207
Annot Latiſſime patet hoc totum —
3. Totum *genericum* & *ſpecificum* —
c. Exempla enumerationis partium —
d. Locus iſte non ad argumenta ſolum, ſed ad amplificationes etiam mirifice valet . . 208
e. Ratio argumentandi ex hoc loco 209
D. *Cauſſa & effecta* —
a. Definitio cauſae —
b. Quot ſint cauſſarum genera? —
1. Cauſſa *materialis* —
2. Cauſſa *formalis* 210
3. Cauſſa *efficiens* 211
4. Cauſſa *finalis* 212

c.

Pag.

c. Definitio effectorum. 213
d. Totidem sunt effectorum, quot caussarum genera. —
e. Cur hic locus apud oratores frequentior sit priore. —
1. Exemplum oratorium. —
2. Exemplum poeticum. 214
f. Ratio argumentandi ex caussis. 215
g. Ratio argumenta ducendi ex effectis. . . —

E. *Antecedentia & Consequentia*. —

a. Quid sint antecedentia? —
b. Quid consequentia? —

Annot. Vix hic locus a caussis aut adjunctis differet. 216

c. Locus hic frequentius tractatur amplificandi gratia. —
d. Ratio argumentandi ex hoc loco. 217

F. *Adjuncta*. —

a. Quid sint adjuncta? —
b. Varia adjunctorum partitio. 218
c. Optime ad septem capita revocantur. . . —

Annot. Haec adjuncta proprie sunt concomitantia. —

d. Enucleatius septem adjunctorum capita exponuntur. —
e. Complura adjunctorum exempla. 220
f. Plerumque plura simul tractantur. 222
g. Prudenter adjuncta congruentia seligenda sunt. 223

h.

Pag.
h. Ratio argumentandi ex hoc loco....... 223
G. *Contraria & repugnantia*............ —
a. Contraria quid sint?.................. —
Annot. In oppositorum classem etiam repugnantia referuntur.................. —
b. Oppositorum classes sunt quinque....... 224
c. Sequuntur ordine classes hae........... —
1. *Adversa*.............................. —
2. *Privantia*............................ —
3. *Relata*............................... —
4. *Negantia*............................. —
5. *Repugnantia*.......................... —
d. Oppositionis modus triplex............. —
1. *Verba Verbis* opponuntur.............. —
2. *Membra membris*....................... 225
3. *Periodi periodis*..................... —
e. Ex quacunque classe semper argumentum a contrariis sumtum dicetur........ 226
f. Ratio argumentandi ex hoc loco......... —
H. *Similitudo & Dissimilitudo*........... 227
a. Definitio Similitudinis................ —
Annot. Illustratur exemplis Definitio.... —
b. Locus hic ad ornandum, non ad probandum aptus est.......................... —
c. Similitudinum congeries summum ornatum efficit.......................... 228
d. Quid Dissimilitudo?.................... —

An-

Pag.

Annot. Illuftratur item exemplo Definitio 228
e. Diffimilitudo pariter ad fidem faciendam non valet; fed ad ornandum. 229
f. Ratio argumentandi a fimili. —
g. Ratio argumentandi a diffimili. —

I. *Comparatio* 230
a. Quid fit comparatio. —
Annot. Quid difcriminis fit inter fimilitudinem & comparationem? fcire nihil refert. —
b. Triplex comparationis genus. —
1. Comparatio *a majori* 231
2. Comparatio *a minori* —
3. Comparatio *a pari* 232
a. *Annot* Alia comparationum explicatio 233
b. ——— Aliorum difcriminum obfervatio. —
c. ——— Argumenta ab exemplis ducta ad locum comparationis pertinent. . —
c. Ratio argumentandi ex loco ifto. 234

K. *Notatio & Conjugata* —
a. Notatio quid fit? —
b. Quid fint Conjugata. 235
c. Argumenta ex utroque hoc loco ducta levia funt. —
d. Poëtis fortaffis ufum horum locorum licebit effe magis familiarem. 236

II. *De Locis extrinfecis* —
a. Quot fint loci extrinfeci? —
1. Quid *leges?* & *praejudicia?* —

Pag.
2. *Fama*........................ 237
3. *Tabulae*........................ —
4. *Jusjurandum*........................ —
5. *Tormenta*........................ —
6. *Testes*........................ —

b. Vix hi loci apud nos jam usum aliquem habent —

c. Praeceptores hodierni substituerunt locum Auctoritatis........................ 238
d. Definitio auctoritatis........................ —
e. Bifariam dividitur auctoritas........................ —

1. *Testimonium*........................ —

Annot. Tripliciter infirmantur Testimonia. 239

a. Aliquando auctoritati alia opponitur auctoritas........................ —
b. Alias auctoritas extenuatur........................ —
c. Nonnunquam Testimonium adversariorum in ipsosmet convertitur... 240

2. *Exemplum*........................ —

Annot. Etiam improbissimorum exempla nonnunquam valent........................ —

f. Magna proinde, praesertim ex studio historico penus congerenda est........................ 241

III. De Locis subsidiariis........................ —

a. Aliud locorum genus facilius nonnulli Praeceptores induxerunt........................ —
b. Genus hoc in duas classes partiti sunt nempe in communes, & proprios........................ —

1.

Pag.

1. *Communes* qui omnibus causarum generibus se accommodant 241
2. *Proprii* qui uni tantum alicui generi conveniunt 242

Annot. Etiam loci proprii in diversis generibus locum habere possunt —

c. Loci communes numerantur quatuor —
1. Locus *Magnitudinis* —

Annot. Etiam ad hunc explicandum consuetis locis oratoriis opus est —

2. Locus *Parvitatis* 243
3. Locus *Possibilitatis* —
4. Locus *Impossibilitatis* —

a. *Annot.* Dubium est, an hi loci adferant aliquod compendium —
b. ——— Cur hi loci communium nomen habeant 244

d. Loci proprii sunt sex —
1. *Honestas* & *Turpitudo* —
2. *Utilitas* & *Detrimentum* —
3. *Justitia* & *Injustitia* —

Annot. Loci hi aliter fines vocati per consuetos locos tractandi erunt. —

e. Opportuniores fontes quatuordecim tironibus adolescentibus alii suggesserunt . . . —
f. Recensentur fontes hi, ex quibus rationes facile deducet Juvenis, si notiones fontium tenuerit —
1. *Honestum* 245
2. *Inhonestum* —

Pag.

3. *Justum.* . 245
4. *Injustum.* . —
5. *Utile.* . —
6. *Noxium.* . —
7. *Necessarium.* 246
8. *Non necessarium.* —
9. *Jucundum.* . —
10. *Injucundum.* —
11. *Certum seu manifestum.* —
12. *Incertum.* . —
13. *Facile.* . —
14. *Difficile.* 247

a. *Annot.* Hi fontes item ad tria caussarum genera revocantur. —
b. ——— singuli horum fontium alios plures comprehendunt. —

g. Usus horum locorum Juvenibus principio commendandus est. —

Annot. Res exemplo declarata. —

§. II. *De Argumentationibus.* 248

a. Quid vocetur argumentatio? —
Annot. Quod discrimen sit inter argumentationes philosophicas, & oratorias? —
b. Varia argumentandi est forma 249
c. Praecipua argumentationum genera. . . . —

A. *Syllogismus.* —

a. Quid sit syllogismus? —
Annot. Propositiones singulae syllogismi sua propria nomina habent. —

Pag.

b. Oratores aliis nominibus totam hanc argumentandi rationem enunciant. 249
c. Syllogifmus eft tripartitus, quadripartitus aut quinquepartitus. 250
d. Syllogifmus perfectiffimus cenfetur quinquepartitus. —
e. Ordo & numerus partium fyllogifmi non eft perpetuo idem. —
f. Syllogifmorum conficiendorum ratio. . . . 251
g. Si majori & minori adjiciantur probationes, ratiocinatio quinquepartita perfecta prodit. —
h. Partes hae ipfe apte transpofitae, amplificataeque artificium totum diffimulare debent. 252
i. Exemplar hujus artificii —
k. Aliud exemplar in fyllogifmo quinque partito. 253
B. *Enthymema*. 255
a. Quid fit Ethymema? —
1. *Annot.* Quomodo propofitiones Enthymematis vocentur? —
2. —— Quomodo Enthymema aliter vocetur? .
b. In Enthymemate idem quod in fyllogifmo obfervandum. 256
Annot. Exemplis doctrina haec illuftratur. —
c. Etiam Enthymematis antecedens probationibus firmatur. 257
d. Frequens eft argumentationis iftius ufus apud Oratores. —

Pag.

e. Enthymemata ex contrariis composita ceteris meliora reputantur.......... 257

f. Ad Enthymemata multi referunt *Ephicherema*.......................... 258

C. *Inductio*.......................... —

a. Inductionis definitio.................. —

Annot. Hanc argumentandi rationem Socraticam dixerunt.................. 259

b. Inductiones ex tribus fontibus derivantur.......................... —

1. Ab *enumeratione partium*.......... —

2. A *congerie similium*.............. —

3. A *congerie exemplorum*........... 260

Annot. Hic argumentandi fons multum valet ad intelligentiam popularem. 261

c. Duo sunt in inductione consideranda. —

1. Ut certissima inducantur.......... —

2. Ut similitudo aliqua interveniat... —

Annot. Si unicum factum assumatur, non Inductio ab exemplis, sed *Exemplum* vocabitur.............. —

d. Quid sit Exemplum?................ —

Annot. Alii inductionem imperfectam appellare malunt, quam argumentationem specialem.................. —

D. *Dilemma*.......................... 262

a. Dilemmatis definitio................ —

Pag.

Annot. Vocatur haec argumentatio alio nomine *Syllogiſmus cornutus*........ 262

b. Quot modi tractandi dilemmatis........ 263

1. Vel brevibus propoſitionibus paucisque verbis effertur............... —

Vel utraque dilemmatis pars probationibus inſtruitur................ —

c. Diſſolvendi Dilemmatis fallacis tres ſunt viae........................ 264

1. Aut una pars negatur............ —

2. Aut diſtinguitur.................. 265

3. Aut penitus totum Dilemma retorquetur.......................... —

E. *Sorites*............................ —

a. Quomodo definiatur Sorites.......... —

Annot. Hac item argumentandi ratione uſus eſt *Socrates*................ 266

b. Ad quid valeant minutae progreſſiones in Sorite.......................... —

c. Circumſpiciendum, ne aut in ſingulis propoſitionibus, aut in earum nexu quid vitii haereat.................. —

F. *Collectio*.......................... 267

a. Quid ſit collectio.................. —

Annot. Recentiores Praeceptores hac argumentatione utuntur............ —

b. Quibus partibus collectio oratoria conſtet?................................ —

Pag.

Annot. Propositio minus nota ex Syllogismo in argumentationis istius usum decerpitur.. 267

c. Hac argumentatione Ciceronis Orationes in Catilin. II. & III. constant.. 268

d. Ad formam eandem experimentum facere debet Iuventus.. —

Annot. Ceterae argumentationes Sophistarum sunt inutiles.. 269

Capur. II. *De Motu*.. —

a. Altera Inventionis pars ad motus faciendos pertinet.. —

b. Dilucide Cicero docet, quae hic tractari oporteat.. 270

c. Ad motum faciendum concurrunt *Ethicon* & *Patheticon*.. —

§. I. *De affectibus Oratoriis*.. —

a. Quid sit affectus.. —

b. Aliter affectus a Philosophis, aliter ab Oratoribus tractatur.. —

c. Plures affectus tradunt hodierni, quam olim Stoici.. 271

d. Praecepta aliquorum affectuum.. —

A. *Amor*.. —

a. Quomodo definiatur amor?.. —

Annot. Quando amor appellandus sit amicitia ?.. —

b.

Pag.

b. Quomodo affectus iste excitetur? 272

Annot. Oratoris erit ostendere in amando inesse aliquas amoris caussas. —

c. Exemplum affectus amoris. —

B. *Odium.* . 273

a. Quid sit Odium. —

b. Quomodo affectus iste excitetur? —

Annot. Affectus iste apud Christianos tantum improbos excitari potest. —

c. Exemplum affectus Odii —

C. *Laetitia.* . 274

a. Definitio Laetitiae. —

Annot. Affectus iste aliquando gaudium appellatur. —

b. Quibus modis excitetur? —

c. Exemplum affectus istius. —

D. *Aegritudo.* . —

a. Quid sit Aegritudo? —

b. Quomodo affectus hic commoveatur? . . . —

c. Exemplum hujus affectus. —

E. *Spes.* . 276

a. Definito Spei. —

Annot. Quando affectus iste in confidentiam transeat? —

b. Modus affectum hunc concitandi. —

Pag.

Annot. Ad ſpem infringendam contraria omnia praeſtanda ſunt. 276

c. Exemplum affectus Spei. —

F. *Metus*. 277

a. Metus quid ſit? —

Annot. Quando nomen Cautionis recipiat? . —

b. Modi Metum incutiendi. —

c. Exemplum metus. 278

G. *Pudor*. —

a. Quid ſit Pudor? —

Annot. Pudori contraria impudentia. —

b. Per quid affectus pudoris cieatur? —

c. Quando pudor intendatur? 279

d. Exemplum tractati hujus affectus. —

Annot. Alius adhuc duplex pudor. —

H. *Ira*. —

a. Definitio irae. —

Annot. Affectus iſte raro extra vitium eſt . 280

b. Commovendi hunc affectum ratio. —

c. Exemplum affectus iſtius loco ſuo adhibiti. —

I. *Indignatio*. —

a. Quid ſit Indignatio? —

b.

Pag.

b. Quibus argumentis indignatio accendatur 281

Annot. Indignatio super miseria hominis meliore sorte digni affinis est misericordiae —

c. Exemplum, quomodo indignatio excitetur? —

K. *Aemulatio* —

a. Aemulationis Definitio —

1. *Annot.* Affectus hic praesertim apud juvenes, qui sunt excelsiore mente valet 282

2. —— Aemulationi opponitur invidia . . —

b. Quomodo aemulatio provocetur? —

c. Exemplum hujus affectus —

L. *Contemtus* —

a. Contemtus quid sit? —

Annot. Affectus iste aemulationi item est oppositus —

b. Quae provocare ad contemtum soleant? —

c. Exemplum Provocati hujus affectus 283

M. *Misericordia* —

a. Misericordiae Definitio —

b. Misericordiae excitandae adminicula . . . —

c. Exemplum hujus affectus tractati —

Pag.

d. Universe in affectionum tractatione serio attentos esse decebit. 284
1. Ad mores Audientium. —
2. Nunquam ad affectum transeundum, nisi prius probato, quod assumtum est. —
3. Affectus breviores potius quam longiores esse oportet. —
4. Post orationis partes majores affectus leniores; in peroratione vehementiores adhibendi. 285
5. Ut affectus orator primum in se ipso exprimat. —
e. Mitigantur vel comprimuntur affectus duplici via. —
1. Rationibus ex morali Philosophia desumtis. —
2. Plerumque affectus unus alio expellitur aut mitigatur. 286

§. II. *De moribus Oratoriis.* —

a. Oratio debet esse morata. —
b. Quae oratio sit morata? —

Annot. Praeceptiones de morata oratione ad prudentiam oratoriam pertinent. . . 287

c. Doctrina de moribus trifariam distribuitur. —
1. Mores *Oratoris* in omni oratione relucere debent. —

Pag.

a. *Prudentia* . 287
b. *Probitas* . —
c. *Benevolentia* —
d. *Modestia* . —

2. Mores *Auditorum* —

a. Mores *Juvenum* 288
b. —— *Senum* . —
c. —— *Mediae aetatis* —
d. —— *Nobilium* —
e. —— *Divitum* . 289
f. —— *Potentium* —
g. —— *Ignobilium*, *pauperum*, *impotentium* . —

3. Mores eorum, de quibus agit Orator duplicis ordinis sunt 290

a. Vel conciliandus est alicui favor auditorum . —

1. Tum ii tantum mores exprimendi sunt, qui valent ad benevolentiam parandam —
2. Hi ipsi mores consentire debent cum vita ante acta —
3. Minus fortasse recta flectenda & regenda sunt —
4. Sensus suorum de illo ad favorem referendus —

An-

Pag.

Annot. Si vituperandum sit, ex oppositis fontibus hauriendum.......... 290

b. Vel characteres pingendi, qui bifariam dividuntur.......................... 291

1. *Singulares* characteres qui sint?....... —

Annot. Imaginibus his aliquid singulare inesse debet.......................... —

b. —— Imagines populorum ex iis, quae in plerisque eveniunt, desumuntur... —

2. *Generales* characteres qui sint?........ —

INSTITUTIONUM ORATORIARUM

PARS III.

DE DISPOSITIONE.

Caput I. *De partibus orationis universe.* 295

a. Post tractatam elocutionem & inventionem de dispositione hic agendum....... —

b. Quid sit dispositio?.................... —

c. Dispositio non minus necessaria, quam inventio & elocutio.................. —

d. Ordinis commoda....................... —

e. Quotuplex sit dispositio............... 296

1. Necessaria est ante omnia electio..... —

2. Electione convenientia segregantur.. —

b.

Pag.

b. Selecta ad locum quaeque suum relegantur.......... 296

Annot. Liquet hic : *Iuvenem* & *elocutionem* esse ingenii , *dispositionem* opus judicii.. —

2. Dispositio majorum orationis partium........................ —

a. Praeceptoribus ad imitationem naturae facta.................. 297

a. Natura duce quem ordinem in negotio pertractando servemus?........ —

b. Ars secuta naturam quatuor orationis partes constituit.................. —

Annot. Sunt qui sex partes malunt; sed ad quatuor merito reducuntur........ —

c. Partes duae in fide facienda; duae in moribus excitandis versantur.... 298

Caput II. *De exordio & quae ad illud referuntur*...................... —

§. I. *De Exordio*........................ —

a. Quid sit exordium?........................ —

b. Quotuplex sit exordium?............ —

1. Exordium *ex abrupto* quod sit?...... —

Annot. Quando hoc genus exordiorum usurpari possit?.................. 300

2. Exordium *legitimum* quod dicatur.... —

Pag.
c. Exordii legitimi officium est triplex.... 300
1. *Benevolentia* conciliatur ex quadrupli-ci capite........................ —
a. A Persona *Oratoris*................ —
b. A Persona *Adversariorum*........ —
c. A Persona *Auditorum*.. 301
d. A Persona *Clientis*.............. —
Annot. Quando de concilianda benevolentia laborandum sit?............ —
2. *Attentio* conciliatur triplici via...... —
a. *Petendo* ut attendere velint...... —
b. *Promittendo* nos de rebus magnis & utilibus dicturos............... 302
c. *Pollicendo* brevitatem.......... —
3. *Docilitas* comparatur duobus modis.. —
a. Justa *propositione*.............. —
b. Accurata partitione............ —
Annot. Docilitatis tota ratio in quo sita sit.............................. —
b. Exordia habent virtutes suas, & item vitia................................. —
1. Virtutes Exordiorum praecipue..... —
a. *Proprietas*...................... —
b. *Cura*.............................. 304
c. *Brevitas*.......................... —

Pag.

2. Vitiosa autem censentur exordia.... 304
a. *Commune*........................ —
b. *Nimis vulgare*..................... 305
c. *Longe arcessitum*.................. —
d. *Nimis longum*...................... —

Annot. Neque propterea orationi longae brevissima exordia praefigenda sunt —

6. Fontes Exordiorum duplices........... —
1. *Extrinsecus petita*, hodie.......... —
a. Ab aliquo insigni dicto factove................................ 306
b. Ab historia aut fabula.............. —
c. Ab eruditione aliqua, aut controversa quaestione.................... 307
2. *Ex visceribus caussae* tribus praecipue modis ducuntur exordia............ —
a. A simplici rei expositione......... —
b. A Genere.......................... 308
c. A Contrario........................ —

1. *Annot.* Exordiorum difficultates quomodo tolli possint ?.................. —
2. —— Exordii delineatio post ordinatam orationem ; elaboratio in aditu suscipienda.............................. 309

§. II. *De Propositione*................... —

a. Quid sit Propositio ?................ —

1. *Annot.* Nonnunquam liberum est Propositionem omittere.................. —

An-

Pag.

Annot. Interdum confulto tegitur........ 310

b. Dotes neceſſariae propoſitionis tres..... —

1. *Brevitas*.......................... —

2. *Simplicitas*......................... —

3. *Perſpicuitas*........................ 311

a. *Annot.* Requirunt aliqui, ut propoſitio ſit nova.......................... —

b. —— Apud ſummos oratores reperiuntur nonnunquam propoſitiones prolixae &c.......................... —

§. III. *De Partitione*................... —

a. Statuta propoſitione partitio ſuccedere debet........................ —

b. Quid ſit partitio?................... 312

1. *Annot.* Uberior definitionis explicatio. —

2. —— Aliquando Adverſariorum partitionem ſequi oportet............... —

c. Partitio expreſſa a recentioribus utiliſſime paſſim adhibetur.............. 313

d. In quot membra partitio fieri debeat?............................ —

e. Bonae partitionis leges.............. 314

1. Diviſio ſit plena.................... —

2. Membra diviſionis ſint oppoſita.... —

3. Ultra quatuor partes non procedat.......................... —

4. Diviſio ſit ſimplex & obvia........ —

Annot. Partitione dextre utendum, ne ingenii libertas opprimatur............. —

Ca-

Pag.

Caput. II. *De Narratione*.......... 315

a. Narratio hodie vel eſt pars Exordii vel pars Confirmationis.......... —

b. Quando Narratio ſit neceſſaria vel utilis?.......... —

c. De Narratione hic ſupplentur, quae propius huc referuntur.......... 316

1. Narratio debet induere naturam rei. —

2. Omnia ad finem Narrationis referenda ſunt.......... —

3. Semina argumentorum in Narratione ſpargi debent.......... —

4. Non ſolum eventa narrantur, ſed etiam cauſſae, modi &c.......... 317

5. Quae obſunt, teguntur; contra quae proſunt, illuſtrantur..........

6. Non raro ſeries Narrationis interrumpitur animadverſionibus &c.......... —

Cap. IV. *De Confirmatione, univerſe*..... —

a. Confirmatio eſt tertia & praecipua Orationis pars.......... —

b. Firmamentorum nomine veniunt hic & Confirmatio & Confutatio.......... 318

§. I. *De Confirmatione proprie dicta*..... —

Vis omnis Confirmationis oratoriae continetur Argumentis, Argumentationibus & Amplificatione.......... —

Pag.

1. Animadversiones de *Argumentis*. 318

a. Quae nota omnibus sunt, probari non debent. —

b. Probationes sint ordinatae, cautae & fortes. 319

1. Quid *ordinata* Probatio requirat?

Annot. Nihil vetat ordinem ob caussas aliquando commutare. —

2. Quomodo *cauta* sit probatio? —

3. Quomodo *firma* dicatur probatio. 320

c. Quomodo coordinanda sint Argumenta? . —

d. Si unica bona suppeditet ratio, quid agendum sit oratori? —

e. Argumenta, quae oratorie tractari respuunt, rejicienda sunt. —

2. *Argumentationes* ad devitandum taedium variandae sunt. 321

3. De amplificationibus Oratori sit summa Cura. —

§. II. *De Confutatione*. 322

a. Quid sit confutatio? —

b. Quod sit munus confutationis? —

c. Modi diversi sunt, quibus confutatio fieri solet. —

1. Per negationem. —

2. Cum factum excusamus. 323

3. Cum

Pag.

3. Cum viciſſim laceſſimus.......... 323
4. Per indignationem & contemtum.. —
5. Per jocos & ſales.............. 324
6. Per compenſationem.............. —

d. Praeter communes mox narratos refutandi modos alii ſpeciales certiſſimi......................... —

1. Ratio Adverſariorum augenda & tum fortiter refellenda eſt............ —

2. Ad dexteritatem confugiendum, ſi reſponſio invicta deſit.............. 325
a. Dividenda difficultas & tranſilienda........................ —
b. Reſponſio alte repetenda & auditor diſtrahendus.............. —
3. Difficultas, ſi popularis ſolutio deſit, eludenda.................. —
e. Duae Quaeſtiones, quae de confutatione ſuperſunt, reſolutae.......... —

CAPUT V. *De Peroratione*............

a. Definitio Perorationis..............

A. *Annot.* In poſtrema hac parte omnis vis perſuadendi exerenda eſt.......... —
2. —— Graviter peccant, qui in fine lanquefiunt.......................... —

b. Quot partes habeat Peroratio?.... —
Quid *Enumeratio*, & quid in illa praeſtandum?........................ —

 a. Cur-

Pag.

a. Curſim & raptim repetenda ſunt validiſſima argumenta. 327
b. Recapitulatio novo Ornatu varianda eſt. —

Annot. Anacephalaeoſes nonnunquam etiam poſt partes orationis adhibentur . —

2. *Amplificatio* in Peroratione maxime neceſſaria eſt. 328
a. Quomodo amplificandum in cauſſis, quae ad delectationem pertient? —
b. Quomodo in cohortationibus idem præſtandum? —
c. Affectus, qui opportuniſſimi ſunt, commovendi erunt. 329
1. In rebus tenuibus abſtinendum ab affectibus vehementioribus. —
2. Attemperare decebit affectus cauſſarum generibus. —
c. Dotes juſtae Perorationis duae. 330
1. Ut ſit *vehemens*. —
2. Ut ſit *brevis*. —

IN-

INSTITUTIONUM ORATORIARUM

PARS IV.

DE PRONUNCIATIONE.

Pag.

CAPUT UNICUM *De Pronunciatione.* 331

a. Ope pronunciationis cum auditoribus communicantur, quae orator invenit, disposuit, & elocutus est. —
b. Quomodo definiatur pronunciatio? —
c. Quanti momenti sit pronunciatio? —
d. Pronunciatio complectitur tres partes. —

§. I. *De Memoria*. 332

a. Memoria est pronunciationis Fundamentum. —
b. Definitio memoriae.
Quotuplex sit memoria? —
1. Memoria *naturalis*. —
2. Memoria *artificialis*. —
Annot. De auctore memoriae artificialis.
d. Reducitur memoria artificialis ad certa capita. 333
1. Nititur ars memoriae principiis certissimis. —
a. Sensibus commissa altius infiguntur. . —

Pag.

b. Intuitus locorum revocat in memoriam res ibi geſtas . 333

c. Praeſentiſſimum memoriae adjumentum ordo. —

a. Artificium ipſum ad tria capita reducitur . —

a. Seligendi loci inſignes & conſpicui, & in illis res reponendae. —

b. Rerum repoſitarum imagines fingendae. 334

c. Tum ordine diſtribuenda & loco & imagines. —

3. Exemplo declaratur totum Artificium. 335

e. Certius memoriae naturalis ſubſidium in quibusdam compendiis ſitum eſt. 336

1. Frequens exercitatio. —
2. Orator ſcribat ipſe, quae memoriae commendare vult. 337
3. Sæpe in ſcriptione a novo verſu inchoandum. —
4. Iuvat ex chartis, in quibus primum ſcriptum eſt, ediſcere. —
5. Per partes memoriæ mandandum eſt. —
6. Conferunt ſolitudo & tempus opportunum. —
7. Ediſcendum eſt clara aut ſaltem articulata voce. 338

§. II.

Pag.

§. II. *De voce.* ... 338
a. Ad vocis opportunam modulationem tantum exempla & vivae voces instituere possunt. ... —
b. Paucae praeceptiones sufficiunt ... —
1. Crebram oportet esse vocis mutationem. ... —
a. Diversae orationis partes diversam vocem exigunt. ... —
b. Natura consideranda & corrigenda erit. ... —
2. Vocem gradatim ascendere oportet. ... 339
3. Vox & vires ex longinquo jam praeparandae. ... —
c. Laborandum est tironi in fugiendis vitiis. ... 340
1. *Cantilatio* ... —
2. *Monotonia*. ... —
3. *Vociferatio* ... —
4. *Languor* ... —
5. *Praecipitantia*. ... —
6. *Lentitudo*. ... 341

§. III. *De Gestu*. ... —

a. Quomodo Gestus definiatur? ... —
b. pendet hoc fere totum ex moribus regionum & auditorum. ...
c. Sunt tamen aliqua, quae apud omnes gentes valere debent. ... —

d. Re-

Pag.

d. Respiciunt ea monita vel corpus totum, vel partes corporis. 341
1. De corpore universo observanda —
a. Omnis mollitia & affectatio fugienda. 342
b. Status corporis erectus & celsus sit. —
c. Ne in statuae morem obrigescat. —
d. Ne incompositis corporis commotionibus agitetur. —
e. Ne in cathedra circumcurset. —
a. Caput. —
b. Frons. 343
c. Oculi. —
d. Brachia. —
e. Manus. —

1. *Annot.* Quid sit *soloecismus gestus*. 344
2. ——— Quid sit *eloquentia silens*. —

[illegible]orius [illegible]ellus

[illegible]

[illegible]

7 debui [illegible]

Bayerische StaatsBibliothek
Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Institutiones ad eloquentiam ad usum scholarum Austriacarum

Bd.: 1

Vindobonae 1788

L.eleg.g. 205 a-1
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10574099-3
VD18 80055443-001